

MATIJA POLJAKOVIĆ, IZABRANE DRAME

Edicija: *Izabrane drame*, knjiga 2.

Nakladnik:
NIU Hrvatska riječ

Za nakladnika:
Ivan Karan

Izabrao i uredio:
Milovan Miković

Knjiga je tiskana potporom
Pokrajinskog tajništva za kulturu

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

821.163.42(497.11)-2

POLJAKOVIĆ, Matija

Izabrane drame / Matija Poljaković ; [izabrao i uredio Milovan Miković]. - Subotica : *Hrvatska riječ*, 2010. (Subotica : Rotografika). - 402. str. ; 20 cm. - (Edicija *Izabrane drame* / Hrvatska riječ, Subotica ; knj. 2.)

Tiraž 500.

ISBN 978-86-85933-47-9

COBISS.SR-ID 249618439

MATIJA
POLJAKOVIĆ
IZABRANE
DRAME

Subotica, 2010.

ZAKUŽENI

Komedija u tri čina

OSOBE:

TOMO ČOVIĆ, bivši sudac sudbenog stola
JELENA ČOVIĆ, rođena BAIĆ, njegova žena
IVAN ČOVIĆ, njihov stariji sin, 32 godine, inženjer
SAŠA ČOVIĆ, njihov mlađi sin, profesor muzike, 30 godina
MIROSLAV BAIĆ, Jelenin brat
ANA RADAKOVIĆ, inženjer, 26 godina
MARA
VJERA
MARKO
MIRKO, prijatelji Sašini

Prvi čin se događa ljeta 1948. godine, a druga dva koji mjesec kasnije u jednoj vojvođanskoj varošici.

I. ČIN

Na lijevoj strani, u udubljenju, je izlaz na terasu. Na čeonom zidu udubljenja je oveci paysage, a pod slikom polufotelja. Na glavnom zidu lijeve strane su vrata za Aninu sobu. Na desnoj strani su dvojna vrata: prva vode u stubište, a druga u stan. Pozadina je ogroman prostor kroz koji se u daljini vidi kombinat u izgradnji: započete i dovršene zgrade, stambene prostorije i tvornički kolosi: jedna se među njima izdiže već i svojom glozmažnošću i težinom.

1.

ANA (*Dobronamjerno, poigravajući se*): A velite, ne daju vam mira!

MIRO: Ni danju ni noću! – Ne, drugovi, ne ću politiku, ne ću. Shvatite već konačno, ja se ama baš ništa ne razumijem u nju, ništa! – Ah, mislite to pomaže?

ANA: A još vam, i to vele, i rad je u skrajnjoj liniji politika?

MIRO: Jest, pomislite! ... Makar mi i u zlo upisali, ta će mi riječ ostati nepristupačna. Ja raditi volim i ja vrlo mnogo radim. Volim istinu i pravičnost – za pravdu bih sve žrtvovao! Ali ljude uvjeravati, kako je jučeranja istina danas već laž, da su lanjski bogovi iz podzemlja to je već, drago dijete moje, tuđe za mene!

ANA: Vidi, vidi, vi kao da ipak ponešto natucate u politiku!

MIRO: Ja, ja ...?! To je posvema slučajno ... A kakva mi je korist od nesebičnog rada?

ANA: Ni požrtvovnost vam ne cijene?

MIRO: Cijene? Mislite, cijene?! Pa jest, baš su me danas ocijenili: razriješili me dužnosti! Mene, mene, molim vas! Cijene, zar ne?

ANA: Što to kažete ...?!

MIRO: Što? To da sam im uredio toviliste, sortirao prasilište, čardake im izgradio, administraciju sredio, i sada ...? Sada netko

treba da bude pohvaljen. A zašto bi to bio taj koji im je sve to uradio, kada ima i drugih željnih pohvala?

ANA: Ja to ne razumijem.

MIRO: Nitko iole normalan to ne razumije! ... Ima moj zet pravo: doista smo drugoredni građani!

ANA: Čudno!

MIRO: No, što je, ponestalo vam riječi? Hm ...! A pogledajte me, što je to u meni, što može izazvati njihovo nepovjerenje, što?!

ANA: (*Ivan dolazi s terase*): Evo nam Ivana ... Zna li već i on?

MIRO: Ne, ne! Molim vas, njemu niti riječi!

2.

IVAN: (*Otisak paysagea mu je mrzak, pa razmahne štapom u prolazu*): Oh, dobro, jutro, dobro jutro ... Kako si mi, ujače? Već s posla?

MIRO: Vidite, kada mi kaže ujače, a ne ujko, znajte da će me ujesti. Hvala Bogu kada nam već i Saša dolazi!

ANA: Zbilja, Ivane, kakav vam je brat?

MIRO: Svakako normalniji od njega.

IVAN: Dragi ujače, čime sam zaslužio, da me već zorom hvališ?

MIRO: Gledajte, gledajte mu već i te oči! Živa pakost, bez tračka dobronamjernosti!

IVAN: Samo slabići priželjkuju sklonosti, a ti si, zar ne, jaka individua! Ili možda ipak ne?

ANA: Hajde, pomirite se! (*Miro odmahne rukom jer je to nemoguće*) ... Ivane, kada vam dolazi brat?

MIRO: Ako mi je sat točan, već bi trebao biti tu ... Samo kad će mi se već i to dijete vratiti: baš je dosta bilo i te njegove vojske!

IVAN: Nije baš tvoja najtoplija želja bila, da jedan od nas svrši vojnu akademiju?

MIRO: Ali ne ...! Naime ...!

IVAN: Pa ti ne politiziraš! Zar ti ne bi bilo svejedno čiji bismo oficiri bili?

MIRO: Vidite, vidite ujeda! I oprostite mi, ja idem. Jer čim je o vojsci riječ, bit će i o politici.

IVAN: A ona tebe ne interesira. Ne?

MIRO (*Odlazeći*): Luduješ, luduješ?!

3.

IVAN: Da, da! Ima notornih pijanica, koji za sebe tvrde, da nerado piju.

ANA: Kako?

IVAN: Ne držim vas toliko naivnom, da moje do sada niste providjeli. Ali bar da imaju što skrivati! ... Eto, otac mi je ispod prosjeka ... Jeste li primijetili, baš ti najviše cijene sebe? A i lukav je ... Je li, djevojko, što mislite, je li lukavost osobina slabih karakterata ili nadomjestak ograničeno sposobnih?

ANA: Ja samo to vidim: da ste vi neobično pakosni.

IVAN: Još uvijek nisam dovoljno. (*Htio se okrenuti, pa ga noga zaboljela. Zašišti. Krivo mu je što se odao.*) Hsss! Dovraga i noga!

ANA: Boli? ... Je li vam ukočenost iz djetinjstva?

IVAN: Paraliza degenerika. Ne?

ANA: Oprostite.

IVAN: Ništa, ništa ... Uostalom, seljačko sam vam ja dijete.

ANA: Hajdete, molim vas! Ujak vam gospodin, otac pravnik ...

IVAN: A majka mi je sa sela s punih šest pučkih škola. Da, da! Pitate se zašto je sudac sudbenog stola oženio seljanku? To je bar jasno: zbog novca!

ANA: Ivane!

IVAN (*Ljubazno joj se nakloni i kao da ga nije prekinula*): Sada smo već bez brige: ostala nam oveća bašta za zelje i ujak. Da! Dozlaboga smo pakosni: agraru već ništa nismo ostavili da nam uzme!

ANA: Čovjek koji nikoga ne voli i nikoga ne poštuje.

IVAN: Primjedba vam je samo u drugoj polovini točna: jer ni vas ne poštujem, a opet vas volim!

ANA: (*Ona voli njegovu igru*): Ovo je trebala biti ljubavna izjava? (*Ulazi Jelena*)... Gospodo, još vam nema sina?

4.

JELENA: Stigao je.

IVAN: Po očima ste joj mogli vidjeti. Malo si ipak plakala, ne?

JELENA: Znaš, dugo ga nije bilo.

IVAN: Hajde, hajde, stara! Znam da ti je sada lakše. A gdje je?

JELENA: Znaš kakva su djeca. Pošli su prvo u kavanu, da ga pozdrave. Idem da im spremim. Dolaze. Znaš, pitao je za tebe. (*Odlazi*).

5.

ANA: Izgleda, volite svoju majku.

IVAN: Pa naravno, do socijalizma nitko nije volio svoju majku.

ANA: Zašto mi se uvijek rugate? I ja moram imati životnoga cilja. Ako ću već birati, najboljega bih: i najboljima bih željela pripadati.

IVAN: Na želje pak svatko ima prava! I ja sam želio da me zavole. A proglasili su me nečistim! Naime, utvrdilo se da sam čedo buržoazije! I začudo, onda su mi baš dodijelili i orden za hrabrost – to možda kao neku utješnu nagradu ili tome slično!

ANA: Vi ste bili ranjeni?

IVAN: Tako je nekako! Malo su mi razbili koljeno – i vjeru u ljude. Da, čovjekom je sebe nazivao taj moj prijatelj, koji me je raskrinkao. Za ona vremena, skretao je udesno – sada ulijevo – to je možda radi ravnoteže!

ANA: Bez pakosti, Ivane!

IVAN: Iz pakosti sam vam rekao i to, da mi se sviđate. Ne?

ANA: Ako niste, radovalo bi me.

IVAN: Hm ...! A jeste li čuli što mi je to bilo s ujakom?

ANA: Od koga ste pak vi čuli?

IVAN: Eto, morao sam mu obećati, da nikome ni riječi ne ću, a on po običaju: kao telal! ... Vidite, taj je čovjek tovom svinja milijune sticao, pa valjda je onda i neki stručnjak. A ni on im ne treba!

ANA: Vi stalno preko mene po njima! ... Još se ne zna tko je tko!

IVAN: Znajte, u ovim ljudima je toliko straha, da se prosto grabe o osmjeh komunista! Otuda i toliko dvoličnosti.

ANA: Strah još nikoga nije posjetio bezrazložno ... Tko se danas već ne zgraža nad okupacijom? A koliko ih se u njenom okrilju grijalo!

IVAN: E, vidite, od tih bi mogao biti i moj brat Saša! On po cijeli bogovetni dan gnjavi Chopina, najnovije i Debussya, vjeruje u sve bogove i ... (*Vani se začuju glasovi i smijeh*). No, evo ih! Dolazi mu brat sa svojom svitom. Sada ćete bar vidjeti na izbor neprijatelje! Više njih vrijedi vidjeti nego li meni vjerovati.

6.

MIRKO: (*utrči. Ni ne obazire se, već poleti u drugu sobu i otuda se vraća s bar-kolicima.*)

MARA: (*Ulazi sa Sašom ispod ruke i imitira vojnika u hod*): Jedan dva, jedan dva, jedan dva. Stoj, partizanu moj! (*Poljubi ga, razdragano se smije. Na cijelom se društvu vidi djelovanje alkohola.*) Ne samo da je partizan, već i oficir! (*Ljubi ga.*) Joj, srce moje junačko, nado naša!

VJERA: (*Ušla je s ostalima uz živi žagor i smijeh. Padaju primjedbe na račun Mare i hoće da je odvoje od Saše*): Bez parola, bez parola, drugarice!

MIRKO: (*gura se s kolicima među njih*): Sklanjajte mi se s puta! Mir, mir! (*Zna tko što pije, pa samo nabraja*): Jedan konjak, jedan šartrez, i opet konjak! Rakija pa konjak. (*Prema Marku, koji ulazi s jednim kuferom na leđima, a drugim u rukama*): Vino, čisto vino, zar ne Marko?

MARKO: Samo čisto i samo dobro! ... Saša, prekinuo sam se!

MIRKO: Pomisli svu silu mudrosti, koju je Saša donio iz vojske!

MARKO: U ovom kuferu?

MARKO: (*Ispija naskap, traži da mu opet natoče*) Uha, oznojjio sam se!

MARA: Mirko, natoči mu! Da povrati snagu! (*Poljubi ga*). A trebat će mu!

SVI: Vidimo, vidimo! Da, da! Prosit, prosit! (*Piju*) Živio Saša!

IVAN: (*Uzme Anu pod ruku i pođu društvu*): No, a što sad velite na ovo? Saša, valjda bi se i s bratom pozdravio!

SAŠA: Ivane! (*Zagrlje se*) A na kolodvor nisi mogao izaći? Očekivao sam te, da te već vidim!

IVAN: I ja, Saško ... Nego, dozvolite da pretstavim gospođicu Anu. Inženjer Radaković Ana. Ana, moj brat i njegovi prijatelji.

SVI: (*slivaju im se pozdravi.*)

MIRKO: Dobar dan. Raduje me, gospođice.

VJERA: Vjera sam, draga.

MARA: Čujte, lijepa ste mi!

MARKO: Marko sam.

MIRKO: (*Ivanu, pošto je upoznavanje prošlo bez ikakvih formalnosti*): A tko je ova divna žena?

IVAN: Čujete li, Ana? Već pitaju tko ste. Lijepa žena! I ništa više! O ženi je dovoljno toliko znati – veli primjerice Marko!

VJERA: (*Naravno da im je razgovor popraćen bezrazložnim smijehom, a ona im dodade po čašicu konjaka*): Izvolite, ni vi ne smijete izostati!

ANA: Dobro nam došli, gospodine.

IVAN: Znaš, Saško, ona stanuje kod nas.

ANA: U hotelu mi nisu dali na duže vrijeme.

MARA: Što da vam kažem, do nedavno sam imala bar po dva oficira na stanu, ako ne i cijeli roj vojnika ...

IVAN: Naime, naša bi Mara željela, da vojnici radije spavaju na trotoaru negoli da nju inkomodiraju.

MARA: Oprostite, mi baš nismo voljeli Nijemce, još manje te nakinđurene Hortijeve oficire ...

VJERA: Ne ćeš valjda ustvrditi, da ne zagade čovjeka!

IVAN: Ali, drage moje, fronte još uvijek nisu uređene s punim konforom: tople i hladne vode još uvijek nema! Ali dok vi budete ratovali ...

MARA: Ama, Ivane! ... Što ćeš uporan je kao kakav komunist! (*Muški iskapljuje čašu.*)

ANA: A ne volite ih?

MIRKO: A tko ih voli?

VJERA: Ja pak, sigurno ne!

MARKO: Ja ih još manje!

SAŠA: Dosta je ispovijedi. Uglavnom, ni ja ih ne volim; za razloge još određenije ne znam ...

VJERA: Jednostavno zato, što rijetko nailaziš među njima na ljude!

IVAN: Ali ipak naideš. Da, da! Eto, naprimjer, što velite na drugaricu Anu? Drugarica je komunist i divan čovjek; Mirko bi rekao, i divna žena. Ne? (*Nasmije se naglas, uzme Anu pod ruku i vodi je na terasu. Kad su stigli do izlaza, opet se nasmije.*)

7.

VJERA: (*Prva oživi*): A, ..., a tko je ova žena?

SAŠA: Tko je da je, Ivan je svinja.

MIRKO: Konačno, djeco, što se uzrujavate? Mi u stvari ništa nismo rekli.

MARA: Nisi vraga! Samo se tješi.

MIRKO: Jest, djeco ... naime, vrijeme je da pođem. Oprostite mi.

MARA: Što si se uzvrtio kao da si već uhapšen!

MIRKO: Da ne ćeš reći, da sam se ustrašio? I zašto bih? Ja se nemam zašto strašiti, ali mi se žu ... žuri. I Vjeri sam rekao da ću morati poći ...

VJERA: Ništa ti meni nisi rekao!

MARKO: Ostavite se prepirke! I ja idem. Hajdemo, Mirko. S

njima još ni pod istim krovom ne volim biti. (*Uhvati Mirka pod ruku, ali se on izvlači.*)

MIRKO: Naime, znaš ... Što da lažem, držim nije preporučljivo da nas vide u jednoj gomili.

MARA: Stidi se, prosto zamuckuješ od straha!

MIRKO: Ja se ne odričem mišljenja, da hrabrost još nije i mudrost.

SAŠA: (*Kada vidi da bi i drugi pošli*): Djeco, još ni to ne znamo, nije li ovo jedna od Ivanovih neukusnih šala!

MARA: Pa naravno! Od Ivana se sve može dočekati!

VJERA: Nikom ne dam da ide!

SAŠA: I što bi mi mama rekla, ... spremila je za sve nas.

MARKO: Imaš pravo. (*Pođe prema stanu.*) No, hajdemo. A poslije ćemo čuti tko je ova. Možda misli kao i mi, a onda! Ne?

MIRKO: Ali ja ... (*Vjera ga uzela pod ruku i vuče ga za sobom. Ivan se vraća s Anom.*)

8.

IVAN: Vidi, vidi! Razbježali se.

ANA: Ipak niste trebali.

IVAN: Jeste li vidjeli, ugroženi interesi su vrlo duboka uvjerenja!

SAŠA: (*izleti, ali govori Jeleni koja dolazi za njime*): Dosta mi tvoje plačljivosti! I znaj, neću trpjeti ovo njegovo ponašanje!

JELENA: Saša, već ni radi skandala nemoj!

IVAN: (*Prilazi im, mirno*): Što je, mama, Saša sprema neki skandal?

SAŠA: (*smije se, jer njega zabavlja*): Samo ti to želim reći, ovo je tvoje ponašanje bezobzirno i nepodnošljivo! I već bezobrazno! (*Vrati se u sobu*).

IVAN: (*smije se, jer njega zabavlja*): No, no, nemoj, mama! Eto, vidiš, ništa se nije zbilom! Znaš, ljute se što smo ih vidjeli smiješne. I ništa više. Zar još ne poznaješ svog Sašu? Kao grmljavina bez

kiše – niti šteti niti koristi! Hajde, stara, ne smiješ baš sve uvijek uzeti k srcu!

JELENA: Ne shvaćate me. Djeca ste mi; obojica ste mi djeca. (Odlazi.)

9.

IVAN: Ej, mama, mama ...! Imala je prava sucu sudbenog stola roditi dvoje dece.

ANA: Teško joj je bilo pokraj vašeg oca? Oprostite što pitam.

IVAN: Bolje nego služavci – ručavala je za istim stolom; i gore nego služavci – morala ga je primati u krevet i kada nije htjela.

ANA: Ivane!

IVAN: A što?! Riječi vas vrijeđaju, a činjenice vas ne zgražavaju?! (*Plane, bez prijelaza*) Ne mogu ove trutove, izivljavaju se u ljubakanju i ogovaranju baš svega što se danas događa!

ANA: Meni su samo tuđi, a vi ih mrzite.

IVAN: Gluposti! ... Ljudi još ni ne znaju kako ono staro više ne će: jest, i novoga se još pomalo tuđe ... ali zar vlasnike u tvornice, veletrgovce u operne lože, a direktore banaka za pokrovitelje kulturnih manifestacija?!

ANA: Čudan ste vi čovjek.

IVAN: Zato što mislim? Pokušajte i vi, vidjet ćete: lakše je nego što i mislite ... ali prilično neugodno.

ANA: Hvala ... No, ipak se radujem ...

IVAN: Vi mislite, ja volim ovu novu eru? Ali bih bio glup kada bih se htio ispriječiti njenom nadiranju: bio bih pregažen ... Znate, kada sam nekoć listao po povijesti, žalio sam što nisam živio u vremena velikih dana, za vrijeme seobe naroda, renesanse, francuske revolucije. Sada mi sudbina pruža mogućnost, vidjeti novu eru na pomolu, u svom brzom nadiranju. Pa da joj ne budem zahvalan? Hja, draga moja, izvanredne se predstave skuplje plaćaju nego li svakodnevene!

ANA: Recite, zašto ste vi samo promatrač?
IVAN: Promatrati volim, ali sanjariti ne.
ANA: Kada bismo nas dvoje mogli zajedno raditi!
IVAN: Recite, je li vas pitanje da me pridobijete dovelo k nama?
ANA: Što me je dovelo ne znam; ali što me tu drži, nažalost naslućujem.
IVAN: Ja, zar ne, ja? Lijepa prijepodneva zabava.
ANA: Zar ste mi vi smjeli reći, da vam se sviđam, a ja to isto ne smijem.
IVAN: Za vas sam zanimljiv kada smo sami: a inače, ako i pas proleti pored vas, i to će vas bolje zabaviti. (*Ulazi Tomo.*)

10.

TOMO: Dobar dan. Kako ste, gospođice?
ANA: Hvala. Zna li, da vam je sin stigao?
TOMO: Znam. Dočekao sam ga ... A ti nisi imao vremena, zar ne?
IVAN: Ne. Ja nisam htio ... I zbog toga si zlovoljan?
TOMO: Ah, ne! Jedan pas! Ubilo me. Kamion je baš preda mnom pregazio psa. Da ste vidjeli te tužne oči! ... Saša je unutra! (*Podđe*) Oprostite mi.

11.

IVAN: Sada ni za tri dana ne će zaboraviti toga psa ... Eto, ovako vam izgledaju neprijatelji spremni na sve.
ANA: Osjećate li da ste sav u proturječju?
IVAN: Ja nisam od onih, koji samo živjeti hoće, bezuvjeto živjeti, bilo kao gospodari bilo kao slugani; što radim i što hoću, to svijesno želim.
ANA: A vaš otac?
IVAN: Vidjeli ste, plače za psom.
ANA: A sutra možda ni za ljudima ne će.

IVAN: Sjetili ste mi se majke? Ljudi smo: danas dobri, sutra zli: u nečemu skrajnje dobri ...

ANA: Jedna od skrajnosti je lažna, namještena!

IVAN: A između dobra i zla ništa ne živi u čovjeku?

ANA: Ja bih željela, da me jako volite.

IVAN: Kod vas je sve bez dubljeg uvjerenja, i ljubav i ono što se naokolo vas zbiva.

ANA: Hvala.

IVAN: A što, hvala! Ili razgovarajmo, ili kažite samo ste žena, pa ću vam se udvarati.

ANA: Ivane, vjerujte mi, nisam baš tako plitka! ... Kažu, vi znate, mnogo, znate. Pokraj vas bih možda i ja postala nešto.

IVAN: Ako drugo ne, a ono moja žena. Ne? ... Ne idem na kombinat i gotovo!

ANA: To ne isključuje da vas ja volim.

IVAN: Oh, požrtvovna ćete vi biti komunistkinja!

ANA: (*prkosno nadigne glavu, stisne usnice i požuri na terasu.*)

IVAN: Ana, zaboga, Ana ...! (*odmahne rukom, ali gleda za njom. Ulazi Miro.*)

12.

MIRO: Čuješ, ovi se mnogo ljute na tebe!

IVAN: Možda su i u pravu.

MIRO: Kako, kako?!

IVAN: (*bio je zabavljen sam sa sobom, prene se*) Ah, hja! A što si to i rekao? Znaš, zamislio sam se: razmišljam o ljubavi.

MIRO: Što, što? Ti o ljubavi? (*Smije se kao šali*) Pomisli kakva bi ta morala biti, koja bi tebe zavoljela!

IVAN: Mnogo mi nedostaje, ne?

MIRO: Uha! Pogledaj se samo!

IVAN: Da, da, luđak s jednom nogom.

MIRO: Naime, znaš, ovi to vele.

IVAN: A ti?

MIRO: Ja ne. Ali znaš kakav si!

IVAN: (*kod njega je tren kada se osjeća usamljenim, pa bi makar i Miru volio udobrovoljiti*): Sjetio sam se. Neki zasljepljeni idioti su učinili tu svinjariju s tobom. Ne?

MIRO: Vidiš, vidiš!

IVAN: Nemaj brige, stari! Eto da znaš, podići ću im takvu buru protesta...

MIRO: Ne, ne, ne! Ne miješaj se u moje stvari!

IVAN: A ja ću ipak tu podvalu istjerati na čistac!

MIRO: Kažem ja tebi, ostavi se! Neka idu k vragu s ovom zajedno!

IVAN: Kada već tule, da samo krivce progone ...

MIRO: Ama razumi, dijete moje ...

IVAN: Hoću im dokazati, da svaki mora odgovarati za svoja nedjela! Ne može se tu neodgovorno objeđivati!

MIRO: Molim te, molim te! Zar ne vidiš, da si smiješan? Misliš li ti, ovi ne bi našli stotinu izlika? Ovi su kadri postaviti cijelu ulicu svjedoka!

IVAN: I onda? Za tebe će svjedočiti tvoja djela!

MIRO: Ja ne želim zbog tvog mudrovanja izazvati svu tu rulju protiv sebe! A s istinom bih samo izazvao njihov bijes!

IVAN: S istinom se izaziva, ali i pobjeđuje!

MIRO: Joj, joj, nemogućan si! Misliš ti, ovi ne bi izašli pred narod s nekom podvalom, iako sam nevin kao Isus?!

IVAN: Ti ništa nisi učinio zbog čega bi te ...

MIRO: Ali otkuda znam, nisam li ipak u nečemu pogriješio! Ja ne želim s njima vući prste. Zapamti, jači su, jači!

IVAN: (*s uvjerenjem*): Ujko, ti se nečega plašiš.

MIRO: Pa da se bojim; bojim se podvale!

IVAN: Ne ne! Ti se plašiš, znači tebe nisu bezrazložno razriješili dužnosti!

MIRO: Pa ti nisi normalan! Zar to može biti ozbiljan povod, što sam od zadnje nabavke otkupio, čuješ, otkupio dvije krmače?! Smatrao sam ih za nešto specijalno, za nešto s čime se vrijedi pozabaviti.

IVAN: Zar te opite nisi mogao vršiti kod njih? I za njih?

MIRO: Za onih pišljivih pet tisuća? I znaš li čime me još ta banda želi sumnjičiti? Jesam li kriv, što su oni štedjeli na cjepivu, a ja nisam?! Ha! I sada govorkaju, da sam ja moje uginule prebacio na državno točilište i zamijenio ih za njihove zdrave. Pa vrijedi li s njima vući prste?

IVAN: Doista ne vrijedi. Ne vrijedi, jer su jači.

MIRO: Zato ti i velim (*krene.*). To ti je to, kad ti i politiku uvlače u privredu. (*odlazi*)

IVAN: Da, da ...! (*Osjeća potrebu da govori s Anom. Nervozno je traži, pođe do terase*) Ana, Ana! ... (*Već ljuto*) Ana!! (*Odmahne rukom i vraća se u sobu. Ulazi Tomo. Stane posred sobe i gleda Ivana.*)

13.

TOMO: Saša mi se tuži na tvoj postupak. Što te je navelo da se već prvog dana sukobiš s njime? Moram ti iskreno reći, ja ni malo ne odobravam taj tvoj postupak pred tako sumnjivom osobom.

IVAN: Ona nesumnjivo voli svoju domovinu.

TOMO: Pa s tim više!

IVAN: (*nervozno*) Molim te, zavšimo što prije! Vidi, meni je dosta te mizerne igre Saše i njegovih prijatelja. (*Vidi da je Saša ušao.*) Nije muški unutar četiri zida ogovarati. I, glasno i jasno ti kažem, ne ću da iz naše kuće stvore leglo nemoćnika!

TOMO: (*iznenađen sjeda*): Je li ...? Hm! ... Hm!

IVAN: Da! Ako ova kuća ne može biti prijatelj borbe za svaki dašnji kruh čovjekov, ne će biti ni izvor podvala!

TOMO: U redu, u redu! Ali čemu je trebalo ovo tvoje ponašanje?

IVAN: Upozoriti tu dječurliju, neka se ostave naopaka posla!

SASA: Ako je moguće, ja bih to molio malo jasnije.

IVAN: (*kao da se i nadalje samo s Tomom razgovara*): Eto, opo-

menuti ih da je u kući ova žena, djevojka ili koji je vrag; zatim, da je u kući i šepavi Ivan; zatim, što se bojim da te nesimpatije i brbljarije iz parola i podsmjeha ne prerastu u nešto, što bi i mene moglo kompromitirati. Dovoljno?

SAŠA: Odnosno, da te ne izvrgne opasnosti.

IVAN: Ne, ne, dragi brate, ja ne bih volio da pomisle, kako sam im neprijatelj.

SAŠA: Dakle, nakon šutnje od tri godine, moj se brat deklarira nasuprot našem očekivanju – za ove!

TOMO: Saša, ne brbljaj gluposti! (*Ulazi Jelena. Kao i obično želi ostati neprimijećena da ne uznemiri Tomu.*) Zašto si ušla? Nije potrebno da se još i ti uzrujavaš!

14.

JELENA: (*pošla bi, ali se ipak nada, dozvolit će joj da ostane*) Tu ste, pa sam i ja došla.

IVAN: Valjda smije biti kraj sina, koga mjesecima nije vidjela!

SAŠA: I da se pri tom samo uzrujava? Doista, mama ... (*Povede je iz sobe.*) Sad ću ja mama.

TOMO: Po čemu sudiš, da bi tu mogao očekivati neko djelovanje, koje bi te moglo kompromitirati? (*Saša se gestima priključuje pitanju.*)

IVAN: Dobro ... Do sada ste s puno ponosa govorili, kako spadate u sloj ljudi, koje nazivaju reakcijom.

TOMO: Ali od toga još nikakve štete!

IVAN: Za sada.

SAŠA: Naš je stav principijelan, pitanje savjesti i nazora, a ne osobnog interesa.

TOMO: Jest, ne osobnog interesa!

IVAN: Kako znam, ujko je otpušten zbog malverzacije.

TOMO: Ja to ne dozvoljavam!

IVAN: Molim, to bi se pravnički dalo i drukčije formulirati, ali suština stvari ostaje ista: krađa je krađa!

TOMO: Reci onda, što je Saša izgubio, što sam ja, gdje su ti naši osobni interesi, kakav je naš principijelan stav doveden u sumnju?

IVAN: Danas još ne vidim, a sutra ću već možda i znati.

SAŠA: Zar možda to, što su tatu čak i okupatori trebali kao suca, a ovi ne?!

TOMO: Od svega toga je zanimljivije to, što trebamo primiti k znanju, da Ivan simpatizira ove!

IVAN: Znaš, ja bih svoj odnos prema njima još konkretnije označio!

SAŠA: Oh, pa da! Opasni su dani prebrođeni, vrijeme je da se što bolje plasiraš!

TOMO: Saša, ne brbljaj!

IVAN: A zatim?

SAŠA: A zatim? Bila Maja nema Maje. A živjeti se ipak mora: po mogućnosti što bolje.

IVAN: Ti ...! (*Mašio se za Sašom, ali se ovaj na vrijeme povukao i na koncu slučajno ili iz oprezi, se našao iza svoga oca.*) Da znate ne ću se bojati čeprkati po prošlosti! I ja već želim znati, tko sve stanuje u ovoj kući!

TOMO: Dosta! Ja to ne dozvoljavam! Jesi li što prenapit izbrbljao ili su i sami nadošli tko je ona, sve to više nije važno: odveli su je i gotovo! ... I ne dozvoljavam, da bilo koga u ovoj kući sumnjičiš, zbog svog eventualnog propusta!

IVAN: Je li? ... Hm! Maja ...! Samo sam ja znao da nam ona nije služavka i da se kod nas sklonila ... Još sam samo na to znatiželjan, bi li Saša bio spreman neprijateljski raditi protiv svoje domovine?

SAŠA: Ako si baš znatiželjan ...

TOMO: Dosta! To je izazov! Ja ću ti odgovoriti! Jest, promatrača u borbi koja se još vodi nema, i ni ne može biti!

IVAN: Za vrijeme okupacije si govorio – samo si promatrač! Ili, ipak nisi bio? (*Kada mu Tomo ne odgovori, gleda ga netremice*): Saša, ti se slažeš s njime? (*Ironično nasmijan mu potvrdi...*) A ja sam mislio, da ste vi obični brbljivci.

SAŠA: (*taština mu je povrijeđena. Sada bi da prkosi, i izazove Ivana. Puše mu dim pod nos.*) Kako vidiš, nismo! A slobodno upitati, tko si ti?

IVAN: Ja? ... Ja sam, dragi brate, čovjek komu je ...

SAŠA: Slučajan metak ozlijedio nogu. (*Opet puše dim na njega.*) A zatim?

IVAN: (*još uvijek ne će da primijeti Sašin prkos*): Zatim? Čovjek kojemu su izrodi neobično mrski ...

SAŠA: Pa bio to i tvoj otac, ili rođeni brat. I, zatim? (*Opet mu puše dim pod nos.*)

IVAN: I, kaži mu, oče, da ja ne volim kada mi balavci pušu dim pod nos: kaži mu nadalje, da mi je već mnogo puta puhao pod nos, i da mi je sada već dosta, previše! (*Dok je govorio, štap mu je upačio u prsa i tako ga goni korak po korak po sobi.*) I, konačno, podsjeti ga na moju poganu narav i na njegov bijedni kukavičluk!

SAŠA: (*U želji da prikupi ostatke prkosa, uzbuđeno ali i kroz smeh*): Dobro, dobro ... dobro, brate! Znači, odmjerit ćemo snage.

IVAN: Ako se usuđuješ, izvoli! (*Pogleda još obojicu i krene šepajući prema terasi.*) ... Ana! ... Ana!! (*Nestaje na terasi. Tomo i Saša se ni pogledali nisu, oborena pogleda stoje.*)

Z A S T O R

II. ČIN

Nakon nekoliko mjeseci na istom mjestu. Popodne. Vani je još žarko sunce, pa je polutama nesunčane strane prijatna na spārini. Jelena sjedi u fotelji, igra se s cvijećem. Kida latice, pa baci ogoljeni struk. Ulazi Miro i jedno vrijeme promatra Jelenu. No ne zato što bi ga zanimala njena sudbina, već što bi razgovarao: prosto je uvrijeđen što ne započinje razgovor.

1.

MIRO: Pa da, ti sjediš! Što tebe uopće zanima? U kući lom, u državi lom, u svijetu lom, a ti mirno sjediš!

JELENA: Da, mirno.

MIRO: Pojmiš li ti kakvo nam nevrjeme dolazi? Onda ćeš pitati, a što sada, Miro! ... Ne zanima te?

JELENA: Gdje je Ivan?

MIRO: A otkuda, molim te, ja to znam! Navukla ga ona crvena kuga. Jest, treba njemu kombinat!

JELENA: I ti si se ponovno smjestio.

MIRO: A ne prijeti li mi se tvoj sin?

JELENA: Uopće ti se nije prijeto, samo ti je napomenuo, nemoj zaboraviti što je tvoje, a što nije.

MIRO: A koji li sam ja vrag, da se sa mnom onako ophodi! A onu ću drugaricu jednoga dana tako isplatiti ...! (*Ana ulazi s Tomom; za njima ide Saša. Tomo im je već dojadio analizom kućnih odnosa. Miro ljubazno pozdravi Anu, koja mu primi pozdrav, ali i nadalje učtivo sluša Tomu.*) Ljubim ruke, lijepa djevojčice.

TOMO: Vidjet ćete, dočekat ću, da će se sav naš dnevni susret ograničiti na: dobar dan! Nisam više u tim godinama, da bih se mogao koristiti autoritetom oca; a i inače, ja ga želim poštivati kao čovjeka! A i štujem ga. Samo to, i ništa više ne želim ni ja od njega.

MIRO: *(Naravno, voli sudjelovati u raspri):* A što bih ja tek kazao? Mene niti kao ujaka ne poštiva, a kamo li ...

TOMO: Dobro, dobro ...! Sinovi su mi već muževi. Zar ću riječima tumačiti svoja osjećanja? Nisam ja žena, nisam ja majka! Trebali bi osjetiti da sam ja za njih kadar i na najveće žrtve. Jer što je moj život nego li oni?!

SAŠA *(nestrpljivo):* On i uvijek on, Ivan i uvijek Ivan! Hajde, ujko, reci nam, prase li ti se krmače još uvijek planski?

MIRO: Idi, ti ...! Želiš li ti mene predstaviti ... nazadnjakom?

TOMO: Osjećate li vi kod Mire strah, da ste vi možda ipak komunistkinja?

ANA: Nisam, čika Miro, verujte mi, nisam!

MIRO: No, no, čim vi niste protiv njih, a što ste nego ... Naime, ja sam građanin – ja kako ono i kažeš, Tomo – ja samo promatram, nezainteresiran sam. *(Tomo mu se nasmije i pođe na terasu.)* Ama! Vjerujte mi, ja sam i u najgorem slučaju samo uvrijeđeni, a ne ...! *(Pođe za Tomom, ali se obazire, jer se osjeća nelagodno što ga pod smjeh prati. Slegne ramenima i još kao zadnji argument):* Da! *(Poleti za Tomom).*

SAŠA: Crvić! ... Ana, hoću svirati. Ali samo vama.

ANA: Samo meni?

SAŠA: Da! I još hoću biti načisto – ja ili Ivan!

ANA: Pa pitajte!

SAŠA: Ne usuđujem se.

ANA: Bojite se, sklona sam Ivanu?

IVAN: Mnogo spominjete koliko ga cijenite.

ANA: Niste još čuli za apsurd – nekoga zavolite iako ga ne cijenite?

IVAN: Znači ...

ANA: Baš ništa ne znači! Hajdemo, Saša! *(Uzme ga pod ruku i odu).*

3.

JELENA: (*Ostala je ondje kao zaboravljena, u boljem slučaju kao neprimijećena. Pošla bi u stan, ali čuje kućno zvono. Pođe, ali u to baš ulazi Ivan.*) ... Ti si, sine? ... Umoran si?

IVAN: Zašto me još i ti žališ?

JELENA: Proći će, sine, vidjet ćeš, proći će.

IVAN: ... Sama si?

JELENA: Svi su tu.

IVAN: Aha, aha, a ti sama! Ti nisi dovoljno misaona za njih. (*Do sada nije obraćao pažnju na Chopin-vals, koji se začuo malo iza kućnog zvona.*) Opet gnjavi? ... Ma, onaj!

JELENA: Nekada si volio, sine.

IVAN: Dok je nama svirao. Sada svira, da meni napakosti ... Ne zapažаш, samo se želi dopasti? ... A Ana je, naravno opet s njim.

JELENA: Ja bolje vidim nego li ti, s njime kada je, razgovara se, s tobom pak željna je da te sluša.

IVAN: Dugo nisam znao, niste vi samo majke, nego ste i žene. Čini mi se sada ti je već ipak nešto bolje: sve te manje primjećuju.

4.

TOMO: (*U njemu kuha otkad je pošao. Ne vidi Ivana koji se umorno spustio na stolicu. Još s ulaza, zagrižljivo*): Izgleda mi, tebi čovjek uzalud govori! Kad sam te to još molio za kavu, a ti kao ništa!

JELENA: Tomo, pa uopće mi nisi govorio.

TOMO: Ako i nisam, znaš, treba mi kad radim! (*Jelena pođe, a on tek sada primijećuje Ivana*) ... Stigao si?

IVAN: Da! ... Kako bi bilo, kad bi mamu jednom već unaprijedili iz kućne posluge za člana obitelji?

5.

MIRO: (*Tomo ne bi imao vremena ni odgovoriti, jer je Miro uletio i već s vrata pita*): Tomo! Tomo! (*Maše mu novinama*) Jesi li čitao o onom sastanku bivših predsjednika istočnih zemalja? Očekuješ li ti iz toga nešto povoljno i po nas? Pa, vidi ... ti si već stigao?

IVAN: (*Pođe u stan*) Jesam.

TOMO: Uvijek samo blebećeš!

MIRO: A jesam li mogao znati, da je i on tu?

TOMO: A ona druga nije mogla čuti?! ... (*Chopin-vals se sve glasnije čuje, pa mu privuče pozornost*). Reci zašto je Saša stalno oko one djevojke? I kako?

MIRO: Bojiš se, pretjeruje?

TOMO: Zato što mislim, zato se i bojim. Ana u ovoj kući nije samo žena.

MIRO: Nego? ... Ah, da! Pametno si i rekao, ne da se udvara, već da joj i polaska kao ženi i komunistkinji ... Jest, ali se Ivan ovoj ruga!

TOMO: I ženi i komunistkinji – jer ih voli!

6.

ANA: (*Ulazi sa Sašom*): Ne ljutite se, ali mi se čini, da je u vas više tehnike nego li ... ne proživite! Eto, možda se varam, ali kao da proljećete stavove gdje vam akrobatika prstiju nema što reći.

MIRO: Izvinite, Ivan je stigao.

SAŠA: Primili k znanju: njihovo veličanstvo je stiglo! (*Nakloni mu se*) Počinjem razumijevati otkud diktatora: desetak ovakvih obožavalaca i prestrašenih nemoćnika, nekoliko pokornih slugana i sitnih diktatorčića ...

7.

ANA: (*Ulazi Ivan, a Ana mu pođe ususret*): Oprostite, Saša.

SAŠA: (*Govoreći za njom*): ... I zaljubljenih žena.

ANA: (*Okrenula mu se*): Jeste li baš uvjereni? To me onda raduje ... Ivane, ima li što novoga?

IVAN: Oni se nadaju da će hol ostati; sve misle riješiti pomoću potpornih zidova.

ANA: Uvidate li, bezrazložno ste se uznemirili!

IVAN: To ćemo tek vidjeti! (*Zamijeti dvije nove slike na zidu. Ne voli ih, pa neugodno iznenađeno*): Tko je opet povješao ove dvije slike?

ANA: Doista, kakav je to pravac?

SAŠA: To bi bila jedna podvrsta ... (*Vodi je do slika*) Ja bih to nazvao primitivizmom.

IVAN: Već su prije tebe drugi.

ANA: Čudnovato ... doista, kao da su ih djeca slikala.

SAŠA: Pogledajte ovu drugu. Tu već ublažuje primitivne poteze; tu već nema te ukočenosti. Pogledajte samo položaj tijela u ove žene ... (*Uzima je za ramena, a međutim se ironično smiješi na Ivana, jer mu je pokret ruke sličan zagrljaju*.) Ovdud, ovako gledajte!

ANA: Ovo da je žena? Ne ljutite se, meni se pričinja kao neki duh: plahta, što li – i nešto kao oči ... Nemojte se smijati ozbiljno vam velim.

SAŠA: Pa jest, granica doživljavanja nam nije ista. A slikarstvo je najeskluzivnija umjetnost.

IVAN: A mi pučani, mi bismo željeli: kada već crtaš čovjeka, daj mi čovjeka; ja želim gledati, ali i razumjeti što vidim!

SAŠA: Ali gledajte te boje! Ne samo da su dobre, već odlične, zrele.

IVAN: (*Prilazi im*) Da, da, lijepo riječi u besmislenoj rečenici!

SAŠA: (*Ana mu, ironično nasmijana, već prije toga skinula ruke sa svojih ramena. A sada iza primjedbe Ivana, plane djetinjim bijesom*) A što mogu kada uvijek misliš da si u pravu! Ja volim ne

biti u pravu nego li se stalno pitati: zašto je ovo bolje od onoga, zašto volim ili zašto mrzim! Ja i kada lažem, želim ugoditi, a ti i kada istinu govoriš, činiš to sa željom napakostiti!

IVAN: Nažalost, više me mrzite nego što tu i tamo pokazujete.

JELENA: (*Pojavi se u vratima*) Ivane, budi dobar! (*Ode.*)

IVAN: Odmah, mama. (*Pođe.*) Šteta što Saša misli da ga ne volim.

SAŠA: (*Polemično baš nije*) Kada bi me davio, i onda bi još tulio kako to činiš iz ljubavi prema meni!

IVAN: (*Lako, nasmijano*) Čuješ, lako je moguće! (*Ode*)

8.

TOMO: Eto, to je on! Pravdam ga, nesretan je; kome će trebati s razmrskanom nogom!

ANA: Čudno vi to! Ja to ni ne zapažam, a i na njega se privikavam – čak s nekim zadovoljstvom.

SAŠA: (*Pakosno*) Pa ni nakaze nisu strašne kad se oči priviknu!

TOMO: No, no! To je prejako, neadekvatno. Ali, znate, gospođice Ana, ja vjerujem da vam se kombinat ne će srušiti, ali vam ne bih mogao garantirati, da se u Ivanu ne ćete razočarati.

ANA: Ništa se neće srušiti, ni kombinat niti moja vjera u Ivana.

9.

IVAN: (*Uđe*) Ana, pošta; neki novci ... (*Kada je Ana otišla, govori tiho, monotono; tek mu kod zadnjih riječi ironija oživljava ton*) donedavno je među nama vladala prilična privrženost. Sada me mrzite. Bojite me se? Oprostite, preglasno ste govorili ... Nešto se među nas ispriječilo: možda sudbina Maje, možda ova žena. No, podsjećam vas, neugodan sam kao neprijatelj: ne dirajte u me! (*Svi šute. Jelena ulazi s kavom. Čak i Miro oživi; istina on je iza novina živo pratio sukob. Jelena bi ostala među njima, ali je Tomo nestrljivo goni van. Ivan je to primijetio, pa je zaustavlja.*) Smeta ti mama?

10.

TOMO: Ne razumijem to pitanje.

IVAN: Razumiješ, razumiješ! Samo ja do sada nisam razumio tvoje ponašanje prema njoj. A u najmanju ruku je bilo nepristojno ... Možda mi riječi nisu bile adekvatne, ali glas nesumnjivo? Ne?

TOMO: (*Već je podigao šalicu da popije svoju kavu, pa je naglo spusti. Kada su im se pogledi sreli, spusti pogled i podigne šalicu. Pije*): ... Nepošteno bi bilo borbi oko ove žene dati drugi ton.

IVAN: Ja sam svoje rekao. A sada bih već u miru popio svoju kavu.

SAŠA: A meni se pak čini, ova će kuća uskoro biti pretijesna za sve nas.

IVAN: Veliko si ti dijete: tukao bi se, a ne smiješ: psovao bi, a ne znaš; izazivao bi, a glas ti je kao u psića koga si jednom već ...

SAŠA: A taj psić bez naročitih poteškoća mrsi tvoje račune! Kod ove lijepje i poželjne žene!

IVAN: Ako me već na silu želiš izazivati, dođi bliže i ošamari me.

SAŠA: Ja je privijam svom svijetu, a ne ona mene; naravno, tebe je mogla ... (*Došao je do njega, nalaktio se na stol pred njim i tako priča.*) Čudno koliko je ženstvena ...! No, naravno, dobro zna što je muškarac; niti ću joj biti prvi ni zadnji, a ...

IVAN: (*Otvorenom rukom udari prema njemu, ali ga dohvati samo vrhovima prstiju.*) Umukni već ...! Zapamti, vidim li još jednom tvoj lakomi pogled na toj ženi, čujem li sličnu riječ ... (*Ana se pojavi u vratima i na prijeteći glas Ivanov zastane. Ivan je odmah opazi, pa nastavi mirno, ležerno*): Da, da, moj Saško, mi smo samo suradnici na kombinatu i ništa više. Ako te baš zabavlja slobodno joj se udvaraj ... Naime, Ana, brat moj uobražava, kako me čini ljubomornim kada vam svira vals i sonate.

ANA: Ima li u tome što neoprostiva, što mi svira?

IVAN: Bože sačuvaj! Mene čak raduje što se osjećate dobro u društvu ljudi, koji se znaju kulturno ophoditi. Ne?

SAŠA: Kad je tko ljubomoran – i u Bogu vidi sotonu!

IVAN: (*Oštro*): Mama ... reci im, da je večera postavljena! (*Njemu pogotovo sada, nema smisla suprostaviti se, pa se svi pokrenu. Utom zazvoni telefon.*) ... Da, ja sam ... svi ste tamo obezglavljeni! ... Neznalice, idioti! Strojeve, sve što možete, izvlačite! (*Baca slušalicu, u prolazu Ani:*) Eno s vašim genijalnim pronalaskom! Istočni zid je napukao i nagnuo se! Hol se ruši!

ANA: Ivane, ne stvarajte paniku! Kod ovakve konstrukcije i na ovakvom tlu je to spuštanje bezuslovno!

IVAN: Ako je bezuslovno, zašto nije predviđeno?!

ANA: Mislite baš, nitko ništa ne zna, samo vi?

IVAN: Ama u što se pak vi uopće razumijete! Osim možda u ljubakanje. (*Poleti van.*)

ANA: Što ...?! Što je rekao? ... Gospodo, jesam ja to dobro razumjela?

JELENA: Vrlo dobro! (*Uvrijedena požuri u stan.*)

ANA: (*Pogleda Sašu, pa Tomu, koji je ne smiju pogledati u oči. Glas koji joj se oteo, blizak je suzama. Istrči na ulicu. Miro gleda za njom, pa pun znatizelje pođe za Jelenom.*)

11.

TOMO: (*Saši koji zuri pred sebe*): Luđak, luđak! ... Ne? ... Neosporno neuračunljiv! Zar misli, žena pripada onome koji je hoće? Onome koga ona hoće! (*Kada Saša ne reagira*) ... Jesi li čuo? Zidovi im se uležu, napukli su! ... Pa zar nije čudo, ne vjeruju Ivanu, a on kao budala oko njih!

SAŠA: (*To je on sam sa sobom zabavljen*): Sretan je taj gospodin, što još ja imam obzira prema njemu!

TOMO: Ruši se, ruši ...! Toliko neznanje! I Pešta je namjeravala podići tvornicu, ali su na vrijeme odustali! Da, ali u njih je pameti!

SAŠA: Kad im je onda već sve krenulo naopako.

TOMO: Ne, ne, to je još bilo za vrijeme prvog naleta Nijemaca

na Staljingrad! Ali molim: prvo su ispitali tlo! Zdravo zemljano jezgro je minimalno, muljasti sloj je, podvodno tlo! (Saša ga iznenađen pogleda, prilazi mu sa nekom tjeskobom u očima.) ... Ne, zar ne, Saško, tvoj je sukob s Ivanom zbog principijelnog stava prema ovima!

SAŠA: Znam. Ali ...!

TOMO: Ništa se ne brini, ništa! Sada trebamo biti strpljivi i pametni. (Saša bezbojno klimne glavom, pa mu nestane svake sumnje.) Ti! ... Kako je Ivan kraj tebe, uopće, i mogao gajiti neke nade glede nje? No, naravno, svaka će ti žena u životu odigrati takvu ulogu, kakvu joj namijeniš! Hm ...!

SAŠA: (Osjeća da mu otac ne vidi situaciju i da gradi na krivim temeljima, pa bi htio otkloniti nesporazum no tako, da ni on ne ispadne smiješan.) ... Znaš, tata, tebi je možda ponešto tu i nejasno. Naime, Ana i ja, kako bih ti to i kazao ...

TOMO: Ne, ne, ne, ne reflektiram ja na ispovijed! Važno je samo to, da se ugodno snašlo s korisnim – trebaš biti svijestan toga, kad si s njom, onda si van svake sumnje!

SAŠA: Sumnje? Kakve to sumnje?

TOMO: Ja znam, sve ja znam! Zapamti, a što ne znam, naslušujem! ... No, ipak bih ti preporučio, budi malo obazriviji! ... Zar se ne pokazuješ javno s inženjerom Martićem? Ipak ne zaboravi, on je otpušten iz kombinata – sumnjiv je!

SAŠA: Ne shvaćam ja tebe.

TOMO: To i nije važno! Ali znaj opreznost je pola uspjeha! Oh, tvoj je prilog zajedničkoj stvari ogroman, to se ne smije zaboraviti, i neće, i neće!

SAŠA: Zajedničkoj stvari?

TOMO: Važno je udružiti i uskladiti snage! Da! Da!

SAŠA: Ti misliš, moj sukob s Ivanom, osim zbog Ane, ima i neku drugu ozbiljniju podlogu? Zaboga, tata, zar ne vidiš ...

TOMO: Ne, ne, ništa ja ne vidim, ništa ja ne znam! I pravilno je ne znati, i bolje što manje znati! I ako te pitam, ni onda mi ne odgovaraj!

SAŠA: Ama otkud ti ta pretpostavka, da bih ja s inženjerom Martićem imao bilo kakve veze, kad ja ... (*Ulazi Ana, pa presječe svoje riječi.*)

12.

TOMO: Naravno, niste pošli za njim! Vidite, dušo, bio sam u pravu: bolje razuman građanin nego li neobuzdani anarhist!

ANA: (*doima se nije ni slušala*): Zar se još nije vratio? I ništa nije ni javio? ... Ipak, ipak, idem za njim!

TOMO: (*On više ne sumnja u odnos Saše i Ane*): Saša, otprati Anu!

SAŠA: Ana, ako dozvolite.

ANA: Samo ću do gradilišta. Ne ljutite se, žurim. (*Ne čeka, već ode. Miro je baš ušao i još je vidio kada je pošla, pa se rukama razmahao za njom.*)

13.

MIRO: Gospođice Ana, gospođice Ana ...! A, zašto je niste zadržali?

TOMO: Pomisli bezobrazluka, nije ga htjela čuti! A on, uvijek tako važne stvari ima s njom za raspraviti.

MIRO: Svakako važnije, svakako važnije ...

TOMO: Hajde, istenji već! Joj, što ti se misli teško rađaju!

MIRO: Neobično si raspoložen! Kad mi se Ivan ruga, on je bar u pravu; vi biste se, gospodo, zabavljali!

SAŠA: (*Njega još uvijek zanima razgovor vođen s Tomom*) Tata, što ti ono reče; tlo na kojem je građen kombinat je podvodno?

TOMO: Ama ne brbljaj! (*Preleti na drugu temu da zaboravi Miru, koji se naravno odmah zainteresirao.*) Jesi li ti čuo što je radio javio?

MIRO: Zapravo, zašto si ti demontirao radio aparat, kada je ispravan?

TOMO: No, da ne ćeš reći, kako ga se bojim slušati?

MIRO: Ne da se boji, već ga je strah baš sve znati! Pa i nije dobro u sve baš biti upućen! Vrag ne spava, pa se zaletiš, i evo ti za vrat ljudi s mnogo pitanja! Bome ne! Ne, ne!

14.

TOMO: (*Pođe u susret Ani koja ulazi:*) No, no, dušo, ne smijete se tako oneraspoložiti!

MIRO: Znete, drugarice Ana ...

TOMO: Molim te, ne gnjavi je! ... Čudno, kada nam nema Ivana, kao da nam se kuća oslobodi teške more! Ana, raduje me što vam je izbor pao na moga miljenika, a ne na onog luđaka! (*Ne zapaža dojam.*) Sada ćete se bar i vi urazumiti! Uvidjet ćete, nije vam mjesto među onim neljudima!

SAŠA: Pa ti nisi pri sebi!

TOMO: (*Tek je sada posumnjao u svoj uspjeh:*) Ali ali, ali ja ... ja ...

ANA: Gospodine Saša, sada je već konačno vrijeme da se i mi porazgovaramo! (*Prilazi mu, a u to se čuje lom, teško odronjavanje - nedaleko se nešto ruši, i prozori zacvile.*) ... Što je ovo bilo? Pobogu, ...da to nije na kombinatu?! (*Pritrči prozoru i razrne zastore. U pozadini gdje je prije bio kombinat, sada se kovitla gusta, neprozirna prašina, tu i tamo se nazire poneka zgrada. Vidik će se sve više pročišćavati; umjesto tvorničke zgrade sada su ruševine.*) ... Kombinat ... na kombinatu je! Ivane! ... I ljudi su unutra i Ivan! (*Pojuri van.*)

15.

MIRO: (*On je jedini pošao do prozora za Anom. Poleti za njom.*)... Grozno ako je i Ivan!!!

SAŠA: (*Tek kada su sami, pogledaju se. Sašu je strah za Ivanom, a Tomu je ustrašio sam događaj. Tomo bi da se ohrabri, ali mu*

je osmjeh ostao ukočen. Saša poleti do telefona.) ... Ja ovo ne mogu!

TOMO: Saša! Ne, nikako ne! Linije su pod prismotrom!

SAŠA: (*Zbunjen ostavlja slušalicu:*) Ali ja... ja hoću da se raspitam za Ivana ... Idem po njega! (*Tomo ga zadrži.*)

TOMO: Ne, ne, ne idi! Ni blizu, da te ne vide! (*Uleti Jelena.*)

16.

JELENA: Zaboga, što je to, što se to desilo?! Tomo, što je to? (*Tomo joj pokaže na prozor. Ona pride, pa se ustrašena povlači od prozora.*) ... Bože...! Gdje je Ivan? ... Recite, gdje je Ivan?!

TOMO: Što višeš kao obezumljena! Zar baš u svakoj nesreći vidiš Ivana?

SAŠA: Tata!

TOMO: Dobro, dobro ... Samo ne znam, da i ti nisi ovdje, za koga bi pitala, za tebe ili za Ivana?

JELENA: (*Potištena i uvrijeđena:*) Za onoga bih pitala, čijeg bi se imena prije sjetila; ali bih na oboje mislila. (*Ode.*)

TOMO: Nisam ja na nju vikao. Eto, i ja sam zabrinut za Ivana.

SAŠA: Ako je nastradao! Moj nesretni ... (*Pođe, niti vidi niti čuje. Iznenadi se kad ga otac zadrži.*)

TOMO: Saša, ne smiješ ići! Pa jest ujko je već pošao! Dok bismo mi stigli on će nam javiti telefonom. I razuman je on čovjek, ne će baš u samu nesreću! (*Kada vidi da je Saša još uvijek neodlučan da bi možda i pošao:*) Zar nisi čuo? Otišao je da im prigovori, da se svađa s njima, što su naopako gradili!

SAŠA: Misliš? ... A zašto se onda ujko već ne javlja? (*Zabrinutost mu prerasta u nemir, koji sada izbija u neočekivanoj formi:*) Eto ti, tih njegovih ... tih, tih! Uzalud je u njega pameti kad ga ne slušaju! I što su htjeli, to su i dočekali! Ali neka znaju, ako se Ivanu što dogodilo ...! Samo neka njemu ne bude ništa ... (*Opet izbija:*) I zavrijedili su, i eto im prvi nož u leđa! I zavrijedili su!

TOMO: Saša, pa ti nisi normalan! Zaboga, budi pri sebi!

SAŠA: A što, kao nisam pri sebi? Tako im i treba kad ga ne slušaju! I jeste, radujem se, da znaš, radujem se!

TOMO: Ali, Saša! Saša! Saša, znaj, pa ja ni u snu ne želim misliti na ovu nesreću! (*Kako u njemu raste strah, razjašnjavajući prizvuk nadvladava glas strašljivca:*) Ni u snu! Niti vidjeti, niti vidjeti što se zbilo! (*Poleti k prozoru i navlači zavjesu:*) Ni da vidim! I, konačno, što se mene tiče protivu koga se ovi bore? Što se mene tiče tko su im neprijatelji?! Što?! I što se mene tiče tko je prouzročio ovu nesreću? Ja ih ne volim, ne ću nikakve veze s njima, ali ni s ovim događanjima! ... (*Izmoren, zaduhav, mirnije:*) Jest, drugo je što osjećam, drugo je što možda želim, a drugo je što smijem, na što bih se usudio ... Jest! ... Što me tako gledaš?!

SAŠA: Zar ti ovako?

TOMO: A ... što si očekivao? Možda ću se radovati, urlati od sreće?

SAŠA: I to ... mnogo prije.

TOMO: Ali, Saša! Ma, tebe je nečastivi osvojio! Znaj, ja ništa, ama baš ništa ne želim znati o ovim događajima! Ništa! Niti slova! Eto, i neka si sa time načisto! (*Saša se nasmijao.*) ... A što ti je sada smiješno?

SAŠA: No, kada bi te vidio tvoj inženjer Martić!

TOMO: Koji ti je bijes, spominjati tako sumnjiva čovjeka u ovoj kući!

SAŠA: Reci ... jesam li ja lud, sanjam li, ili si pak ti ...

TOMO: Ali, ali, sine, ti nikakve veze ne smiješ imati s tim čovjekom!

SAŠA: Pa i nemam!

TOMO: (*On ipak uvjeravajući:*) I ništa, ama baš ništa, nemoj da znaš o ovim događajima! Pazi, sine, neka ni slučajno ne vide da si se radovao ovim događanjima! Pazi, čuvaj se onog zloduha!

SAŠA: Tvoga prijatelja Martića?

TOMO: (*začepi uši*) Ne, ne, samo to ne! To ime ne spominji! Saška, Saška moj, ovog momenta zaboravi sve, sve što si znao, sve, sine moj!

SAŠA: Tu je, po srijedi nespoznaj! Sjećaš li se što si ti meni govorio?

TOMO: Ne, ne, ne! Ne i ne! Ja ti ništa nisam govorio, ništa! Da ni slučajno nisi rekao: ovo mi je otac govorio, ovako on misli, ovo mi je savjetovao, ovako on hoće! Jer otkuda ja znam kakvog si ti mišljenja? Otkuda? Vjerujem da si pošten, dobar rodoljub, ali ti ništa ne smiješ imati s tim čovjekom! ... Razumi, ne mrzim ja toga čovjeka, čak ga i poštujem, ali ... Ne? Znaš, ovih bih te dana vrlo rado viđao s ovom. Prosto joj se okači za vrat! I ne izazivaj Ivana. I nemoj zaboraviti kako nam je bilo žao, kada su hortijevci onako ...! Ne? Zar ne, mi smo skoro naglas negodovali! ... Mislim, ne treba ti govoriti kako se ponaša čovjek u kući gdje je žalost. Eto, pokaži sve simpatije za poginule, ako ih je bilo.

SAŠA: Dok ja, slušam tvoje bedastoće, tko zna da Ivan nije ...

TOMO: Saša, strpi se! Ili hoćeš da ja telefoniram? (*Pođe k telefonu, ali ga ne diže, već mu govori:*) ... Znaš, sinko, ja ću sve zaboraviti sve što si mi pričao, sve što si ...

SAŠA: Je li, bogati! Slušaj, je li tebi jasno, mene nitko ne zanima, mene je sam bijes gonio protiv Ivana, ja ne znam što se tu dogodilo, je li zločin ili sabotaža, je li tlo podvodno ili muljasto?!

TOMO: To, to! Tako, tako! Tako, sine moj! Tako! Da, da, prosto to i sebi sugeriraj! Čak ni meni nemoj priznati, čak ni svom rođenom ocu nemoj, čak i preda mnom poriči, da si bilo što znao!

SAŠA: Ama ti ćeš me otjerati u ... (*Ulazi Miro. Da ih ne bi morao pogledati, briše znojav vrat.*) Što je, ujko? Reci, što je?!

18.

TOMO: Ama, što čekaš! Pričaj što je bilo!

MIRO: A, ... a, otkuda ja mogu znati?

TOMO: Pa, bio si!

MIRO: Pošao sam! Ali se nisam usudio prići! Mogli bi još i u mene posumnjaju? Uzalud me gledate! Da ste samo vidjeli

kako me je jedan milicioner podozrivo promatrao! Ni vi se ne bi usudili!

TOMO: I baš ništa ne znaš o Ivanu? ... Ama ti si ...!

MIRO: Pa idi ti!

TOMO: Zar tebe tako malo zanima Ivan, pa se ni raspitao nisi? Stidi se!

MIRO: Pa da ... trebao sam. (*Pođe, ali odmah stane:*) Ama ne smijem, ne usuđujem se i gotovo! (*Ulazi Ivan.*) Evo ga! Evo mog rođenog Ivana!

19.

TOMO: Da znaš koliko smo se brinuli za tebe!

IVAN: (*U prolazu za stan:*) Vidim.

TOMO: ... Pa je li ovo čovjek, je li ovo sin?! Poštuje li on uopće roditeljska osjećanja?! Ako ih već ne poštuje, neka ih bar ne vrijeda! (*Ulazi Ana.*) ... Ana, drago dijete moje, što je, što je bilo? Ima li žrtava? Pa, to je strašno!

20.

MIRO: Da vidite koliko je Ivan utučen!

TOMO: Svi smo mi ožalošćeni, svi smo mi utučeni!

SAŠA: Ana, mislite, u pitanju je zločin?

ANA: Ništa, ništa ja ne znam, a Ivan šuti i šuti i šuti ...! Vi mislite, moguć je zločin?

SAŠA: (*Gledajući Ivana, koji se vraća:*) Naime, mislio sam, tko bi i znao zašto se što događa.

ANA: Misлите, možda je tko nešto podmetnuo?

SAŠA: Ne. Kako bih vam rekao, nikakve eksplozije nije bilo, ali ... vjerojatno je meko jezgro, podvodno tlo. Ne?

TOMO: Jest, ti baš znaš!

ANA: Podvodno tlo ...?! Ivane, čujete vi? (*Ivan je pokazao vidno zanimanje za Sašine riječi, ali se smiruje i kao nezainteresiran*

sleže ramenima.) ... Ivane, a vi kao da vas se sve to ne tiče!
TOMO: Zar vas nije dosta opominjao? Ali naravno, mome sinu se ne može vjerovati kada on nije ...! Padabome!
ANA: (*Pogleda ga ljutito, pa će Ivanu:*) Ne bojite se, da će ...
TOMO: Ali sada već, dosta! Ne ćete valjda pretpostaviti, da bi i jedan od mojih sinova imao ma kakve veze s ovom nesrećom!
IVAN: Čemu ovo nepotrebno uzbuđenje?
MIRO: (*Njemu je tema mnogo interesantnija, pa ne trpi dužu pauzu:*) Čuo sam, da je mnogo žrtava. A od tvornice ni kamena na kamenu.
SAŠA: Zar već i na radu ubijaju ljude?
TOMO: Sine, rat još nije završen, zar ne, Ivane? Sada desetak žrtava, jučer milijunske, a sutra možda još veće. Hja, što ćemo, rat traži svoje žrtve.
MIRO: Teško izvršiocima ako ih uhvate. Znete, možda ovi već znaju tko su krivci, a ti hodaju po oblacima. I onda, bum! Kroz oblake u zatvor! Ne?
IVAN: ... Nije li čudno, što ove tvoje riječi nemaju ni odjeka ni komentar? ... Nije li to strah nekome začepio usta?
TOMO: (*Moleći, uvjeravajući:*) Dijete, drago dijete, pa što je to s tobom? Dogodila se nesreća, u svakoj kući je riječ o tome, i mi naklapamo o svemu i svačemu, jer nas događanja zanimaju, pa što je u tome sumnjivo?
ANA: (*Nju nagrizi stanovita sumnja, pa kada vidi da se Ivan pokolebao, sumnja joj poprima sve određeniije oblike:*) Ivane, svoje sumnje uvijek treba provjeriti: – neka vas ništa ne pokoleba!
IVAN: Ja imam svoje mišljenje.
ANA: Nadam se, znate, ja sam uz vas.
IVAN: Vi uz mene? A smijem li pitati protiv koga? Ne, ne, Ana, varate se. Ničega tu nema. Ta moja naklapanja, ti moji značajni naglasci, sve je to, bojim se, zlonamjerno ... Znajte, i da mi je rođeni brat počinio ovaj zločin, ni njega ne bih poštedio.
TOMO: (*Ani zurado, jer smatra da je ostala usamljena:*) No, vidite!

ANA: Nažalost, Ivane vi i sebe zavaravate.

TOMO: Vi, vi nas želite gurnuti u propast! I što vi konačno hoćete?!

ANA: Da se Ivan oslobodi ove kuće!

TOMO: Onako, da se odseli?

ANA: Da kaže što zna! A on zna, da u ovoj kući vlada popriličan nemir!

IVAN: Ama, dosta već, Ana ...! Ne ljutite se, na krivom ste putu. Ma tko drugi, ali Saša ne. Istina, Saša je studirao iz milostinje peštanske gospode, ali on je samo umjetnik. I jedno veliko, dijete. On brblja, ponavlja što drugi kažu; ali njega ništa trajnije ne veže izuzev muzike ... Na momente je već i mene zavodila sumnja, ali ne, ne, isključeno! On o svijetu zna samo toliko, da su okupatori bili psine – to zna od mene, i da komuniste ne treba voljeti – to zna od ... *(Pokaže na Tomu.)*

TOMO: Pa ti kao da nisi pri sebi! Hajde sada još i svoga ujaka osumnjiči, pa neka ti djelo bude cjelovito!

MIRO: Izvini ja znam govoriti za sebe; i ti izvoli mene izostaviti.

IVAN: Nemaj brige ujko, kradljivci nisu ubice.

MIRO: Da znaš, da znaš, ti si bezobrazan! I ja, ja na ovo više nisam znatiželjan – i ne ću ovo slušati, ne ću ...! *(Boji se da ga ne zadrže pa bježi van.)*

21.

TOMO: Ha...! Ha...! Saša nije, Miro nije, dakle ja! Hajde reci, ja!

IVAN: Ja ništa nisam rekao.

TOMO: Nisi li rekao, ma tko drugi, ali Saša ne? Saša nije, Miro nije, zar ne, onda ja!

IVAN: Moguće!

TOMO: Tako? Zar tako? ... Dobro, dobro ... Ti misliš, neke sumnjive indicije, i evo krivca? Pa je li se te indicije odnose na mene? Zar sam ja Martićev znanac, zar sam ja govorio o podvodnom tlu? Ili, zar ti misliš, ljudi mojih godina imaju neke ideale? Odgovori! Istina mora na vidjelo, mora!

IVAN: Svijet je neobično malen, svi se čuju; i ljudi su neobično slični, svi sve vole znati. Istina će doista morati na vidjelo.

TOMO: Ali, sine, sine rođeni, osvijesti se! I kada bi zno da je Saša umiješan u ovu nesreću, zar bi ti bio kadar svoju krv baciti psima?

IVAN: Ja sam vas molio, ostanite brbljivci.

TOMO: I otkuda mi možemo znati što je koga natjeralo, možda i protivu svoje volje izvršiti, čak i najnerazumnije djelo!

IVAN: ... Braniš li Sašu ili braniš sebe?

TOMO: Ne, ne, govorim onako apstraktno! Govorim kako ima i takvih slučajeva, kada se mora postupiti po nečijem nalogu!

IVAN: Kako ...? Kada se mora postupiti po nečijem nalogu? *(Tomo potvrđuje.)* Da ne postupi, bio bi izručen ovima, nešto bi otkrili ovima? ... Da li netko zbog Maje mora izvršavati naloge? *(Prilazi Tomi.)* Da li to nekog zbog Maje drže u šakama? ... Koga?!

TOMO: Ne ne, Ivane, to su samo pretpostavke!

IVAN: Saša!

SAŠA: Ne razumijem! *(Ivan mu se privlači, te u strahu)* Ne, Ivane, ne!

IVAN: Saša, zar ti?!

SAŠA: *(Kad vidi da se Ivan mašio za gušu, odgurne mu ruku, poleti od njega, ali se stropošta i padne.)* Ivane, ja ni pojma nemam! ... Ne, Ivane ...!

IVAN: Nitkove! *(Zaslijepio je što mu se Saša odupro, pa izvadi revolver i opali. U to začuje glas Jelene, pa ne ponovi.)*

22.

JELENA: *(Utrčala kod zadnjih riječi, kad je baš opalio revolver. U strahu, ali za Ivanom, i kako samo majka zna zamoliti:)* Ivane, sine moj!

IVAN: *(Poleti iz sobe.)*

Z A S T O R

III. ČIN

Sat-dva nakon Ivanova odlaska. Saša sjedi u fotelji, noge je prebacio preko ručke. Igra se s turpijom: čas je lupa o dlan, čas uređuje nokte. Živčan je, ali nije nemiran; volio bi okončati događanje. Tomo je nemiran i zabrinut. Miro se uglavnom ne može snaći, pa je iznad svega znatiželjan.

1.

MIRO: ... Ali pucao je! Skoro vas ustrijelio! ... (*Ne odgovaraju mu.*) Recite bar, što s njom hoćete! (*Kad mu opet ne odgovore, on nastavlja diskusiju:*) Dobro, recimo, dočekat ćemo je. I što onda? Kako ćeš započeti s njom? ... Sjedimo i sjedimo, pitam i pitam, a vi kao da živite drugi svijet! Pa progovorite već!

TOMO: Doista si ograničen, odlično mjerilo za inteligenciju trgovca sa svinjama!

MIRO: Bilo je vremena, kada si s neobičnim poštovanjem govorio o trgovcu sa svinjama!

TOMO: Zar ti to nije dosta što smo ti rekli? Anu moramo pridobiti protiv ovoga luđaka!

MIRO: Dobro, luđak je pucao; dašto, luđak je! Ali ja ne vjerujem da bi prijavio Sašu!

TOMO: To što ti vjeruješ, to nije mjerodavno, ali što Saša vjeruje, to je već lakomisleno! ... Razumi, najbolje će biti ako budeš pošao na spavanje! Mogao bi nešto izbrbljati, pa ... Da!

MIRO: A što bih mogao izbrbljati Ivanove bedastoće? Ako ti nisi kriv. Saša pogotovu nije!

TOMO: Nesnosan si! Razumi, dosta je jedna nesmotrena riječ, pa se može posumnjati i u najneviniju stvar!

MIRO: Jest, kao ja sam neki maloumnik! Kada sam ja uopće nešto suvišno rekao? Jesam li ja zaljubljen u svoje riječi ili pak ti? Jesam li ja ...

2.

TOMO: (*Kad vidi Jelenu koja se pojavila u vratima i hoće ući*):
Rekao sam ti, idi na spavanje! Zar tebi to nije dosta?! ... Jelena,
kad si već na nogama, spremi nam kave ... Što me gledaš kao
obezumljena? Kave! Jasno?! (*Kad je otišla*) Očaj!

MIRO: Ipak, trebao bi imati u vidu, Jelena mi je sestra.

TOMO: Ako ti se ne sviđa, a ti si pomozil!

MIRO: Veliš, sada već tako skromno doprinosim u kuću ...

TOMO: (*Riječi koje bi uslijedile bile bi oštre, ali u tom zazvoni telefon, pa uzme slušalicu*): Halo! ... Da! Jeste, ali nje nema.

SAŠA: Vidiš, ljeto, a opet zahladni. Ili je to pak ova histerija?

MIRO: (*Dade mu znak, neka šuti, pošto Tomo telefonira, a on bi rado čuo s kime to i što govori.*) Molim, molim, sigurno!
(*Ostavlja slušalicu, zbunjen i zamišljen stoji pokraj telefona.*)

MIRO: A, ... a, tko je zvao?

TOMO: UDB-a

SAŠA: Po tebe?

TOMO: Dodavola! Anu su tražili.

SAŠA: I to je tebe tako skinulo s nogu?

TOMO: Smiješan si! Zamislio sam se ... Ma, đavo neka ih nosi,
ta glupa riječ UDB-a i već ... Miro, idi na počinak!

MIRO: A zašto mi najprije ne odgovoriš? No, hajde reci,
ponavljam li ja svoje riječi, ili ti? Kad što kažeš, misliš, sveti Ivan
Zlatousti ne bi bolje!

SAŠA: A ti učiš naizust!

MIRO: Kad sam u njemu gledao boga svih mudrosti!

SAŠA: Ja mislim, dosta je ove vaše histerije. Zar se tko od vas
osjeća krivim? Pa onda? Na mene je pucao, i prema njegovim
riječima, ja bih trebao biti kriv, samo ja! A ja mirno sjedim.

TOMO: Skoro te ustrijelio, a ti bezbrižno sjediš? No, u to me
pak ne ćeš uvjeriti!

SAŠA: Čak tako mirno, da mi ni na um ne pada bedastoća,
kako bi i Anu trebalo angažirati protiv Ivana! Je li vama jasno –
ja nisam kriv!

TOMO: Pa onda reci, rastumači, tako ti Boga rastumači, tko je onda bezumnik, ti ili onaj nesretnik?! Danas je pokušao tebe, a sutra će možda sve nas ustrijeliti! I što ako te prijavi? ... Šutiš, samo šutiš, a neka ti se otac uznemirava! Nije to šala biti optužen za dva tako teška zločina! Saša, da se ti možda ne bojiš? Hajde, hajde, sine, bar toliko reci: baš ni po jednom osnovu nisi? Znaš još po Martićevom hajdede, ali mi po ovom drugom mnoge činjenice ne daju mira!

SAŠA: Po Majinom? Gluposti!

TOMO: Ali, ali, priznao si!

SAŠA: Ja ...?!

TOMO: Tvoje je ponašanje bilo ravno priznanju! Vidjelo se to! Zato je i pucao!

SAŠA: Je li ...?! Molim, onda sam kriv i gotovo!

TOMO: Pa onda reci, kako je bilo; naime, kako to?

SAŠA: Nisam kriv, razumi, nisam! Što znam, od tebe znam i ...

TOMO: Od mene?! (*Kao opečen poleti k zidu i pali još neke sijalice.*) Ovo je već nepojmljivo!

SAŠA: Znam, znam! Razumijem ja tebe! Voliš biti van svake sumnje! Po želji, i ostat ćeš! Ali te već molim, ostavi me na miru!

TOMO: Pa naravno, naravno ... Pa dobro, ako nisi kriv, zašto nisi?

MIRO: Ja razumijem Sašu. Nije kriv, ... ali zašto se onda priprema na obranu?

TOMO: Čuješ ti, izbacit ću te van! Saša, ja bih htio mirno prospavati ovu noć! Ja sam star čovjek, umoran sam i ne smiješ me mučiti!

SAŠA: A ti misliš, ja nisam željan mira? Ti misliš mene raduje taj sukob s Ivanom, kao da sam ja baš želio da se dovde razvije naš odnos? Sada već strepim i od toga što nisam učinio, što nisam želio! Da, da! Uzalud me gledaš, nisam ja neka junačina, prkosit ću, ali brbljajući! Razumi, ja nemam hrabrosti oduševljavati se! ... Ništa me se ne bi ticalo, nitko i ništa, a vi ste me uvlačili, i ti, i ovi, i oni svi!

TOMO: Ne, ne sine, frazama se još nitko nije obranio! Eto, uzmi samo ono tvoje uzbuđenje: nije li to nemir? Ne bi li te istražni sudac pitao zašto, i otkuda taj nemir?! Joj, Miro, ja nisam Saši samo otac, ja sam i pravnik! Trebali bismo se savjetovati i ...

SAŠA: Ne, ne! Ostani, ujko! ... Tata, tata, znaj, ja nešto naslućujem! Ja se bojim ostati s tobom nasamo! I, kažem ti, ništa, ništa mi nemoj reći! Ja ne bih znao šutjeti!

TOMO: Ovo, ovo je već ...! Ti se grdno varaš! Ja sam nemiran zbog tebe, a ne zbog sebe! Ne zbog sebe, to ne zaboravi! I stidi se!

SAŠA: Molim, stidjet ću se, ali me već ostavi na miru! Ja nemam živaca za nijemu igru! Razumi, ako baš hoćeš, ja sam kukavica!

TOMO: Vidim!

SAŠA: A pogotovu trebaš znati ja se ni za koga ne želim žrtvovati! Ni za koga ...!

TOMO: Nažalost, više sam vidio u tebi ... No, neka ...! Uglavnom, ja sam za sebe miran! ... (*Razmišljajući se oraspoloži. Uključi preostale još nezapaljene sijalice.*) A je li ...? Recimo, recimo ... recimo i kada bi bilo nešto, da si, pretpostavimo samo, umiješan u ovu aferu ... Ha-ha-ha-ha-ha! Ne, ne, ne! Ništa ne bi bilo, ništa ne će biti! Ha-ha-ha! Isključeno je da bi te Ivan prijavio! Sjećate li se, kada je Saša, još kao dijete, razbio one prozore kod doktora? Ivan se primio djela! A sada bi bilo više u pitanju od dječijih batina! Ha-ha-ha! ... Joj, da znate kako je teško biti roditelj!

MIRO: A kako to tebi do sada nije bilo jasno? Zar ne, Saša? Vidiš, vidiš, kakav si! Ja sam baš hladnokrvan, a i mene si već uznemirio! Pravo da vam kažem, bojao sam se! Jer mislim i mislim, i što ću reći ako se, ne daj Bože, još i za Maju budu raspitivali!

TOMO: Ne miješaj se, ne miješaj se! Tvoja glupost još može biti fatalna!

SAŠA: Zašto, ujko, ti znaš nešto o Maji?

TOMO: A što on može znati? Opet njegove bedastoće! Što mi

znamo o njoj? Nije li meni bilo svejedno, tko će mi čistiti cipele, i tko će me kavom poslužiti?! Što me se ticalo, kojoj i kakvoj ću prvoga platiti?

MIRO: Znaš, i ja sam u stvari tako mislio ...

TOMO: Mislio, mislio! Nije to tako jednostavno - misliti! Kada bi te pitali, ti bi bio kadar još i to reći kako sam ulazio u županiju. A jesam li se trebao ne odazvati njihovu pozivu kada je, i sam znaš, bio ravan zapovijedi?!

SASA: Molim vas, dosta!

MIRO: I zašto baš sve uzima tako k srcu?

TOMO: Jer sam nemiran! Nemiran sam, jer sam otac i jer se brinem za njih! A zahvala? (*Odmahne rukom*) ... Dok ih treba braniti, što je to što ja za njih ne bih učinio? A da se taj bezumni slučajno okomi na mene, da me objeduje, već vidim čemu se od svojih mogu nadati ... (*Ulazi Ana. Želi proći do svoje sobe.*) Ja, gospođice Ana, ja nalazim za potrebno, ispričati vam se! Previše je bilo uzbuđenja, previše i riječi. Ja vam ništa ne zamjeram.

3.

ANA: (*Premda ga sluša, vjerojatno bi produžila prema svojoj sobi, ali baš u taj čas ulazi Jelena, s kavom. Prema njoj se osjeća dužnicom, zbunjena je, s ljubavlju*): Dobro večer, gospođo.

TOMO: (*Uzima kavu za Anu, te uslužno, čak servilno*): Ovu izvolite, gospođice Ana, ovu ćemo za vas.

MIRO: Popijte i moju, ja ni onako ne bih ... Teško spavam.

JELENA: Izvolite, gospođice (*Ana tek sada pođe prema šalici.*)

MIRO: Kada biste samo znali kako nas je ovaj slučaj premorio!

TOMO: Molim te, cijeli dan nam je prošao u uzbuđenju, vrijeme je da se smirimo.

MIRO: Kažem samo, živci su nam prenapeti. A tek u Ivana!

TOMO: Sjedi, mama ... Izvoli, sjedi ... Tu sjedi, mama.

SASA: Ana, gdje mi je brat?

ANA: Ivan je prijavio sebe, navodno je znao za sabotažu.

JELENA: Što kažete?

SAŠA: Uhapsili su ga?

TOMO: Ne, ne, ne, ne vjerujte da se prijavio!

ANA: Tako su mi rekli ... Ja vjerujem, on nije kriv.

TOMO: Lijepo, vrlo lijepo ...! Sve je ovo samo vaša mizerna isprika, isprika čovjeka, koji je zloupotrebio gostoprimstvo ove kuće! Uhapsili ste ga, jer vam treba krivac! I mi smo za to, da se krivci pronađu i kazne, ali je uvreda krivce tražiti u ovoj poštenoj kući! Saša, zaboga, tko zna što li će sve pod prisilom reći! Gospođice, ovo je podvala, stidite se!

ANA (*Uopće ne reagira. Prilazi Jeleni, koja se utučena priljubila uz zid. Kada vidi, da joj Ana prišla, okrene glavu od nje. Izvinjavajući se, moleći*): Gospodo, meni je jako žao. I meni je vrlo teško.

JELENA: (*Namučeno*): Meni nije ... Meni nikada nije bilo ...

ANA: Nitko to nije tražio od njega. Mi ne tražimo žrtve, već krivce.

JELENA: Nitko, i ništa me se ne tiče! Samo on.

ANA: Vi sigurno znate koliko ga volim. Ali to, što je kadar i na žrtve, to ne odaje snagu, već slabost.

JELENA: I takav, on je moj sin. Ostavite me, molim vas, ostavite me!

ANA: Ali ne smijemo dozvoliti, da se za bilo koga žrtvuje! To bi bila prosto nerazumna žrtva!

TOMO: I jeste nerazumna! A što biste vi željeli? Bilo koga da prijavi, samo sebe ne? Pa da se i žrtvovao, što se trpa tamo gdje mu nije mjesto! I što on konačno hoće? Izigravati nekakvog spasitelja časti ove kuće? Ili misli, sada ću zbog njegovih nerazumnih naklapanja otrčati na sud i moliti: pustite mi Ivana – Saša je kriv?!

ANA: Ako Saša i nije kriv, još ne znači da su Ivanove sumnje neopravdane!

TOMO: Molim vas, nemojte još i vi zaoštravati ovaj naš nemili

sukob! I treba pustiti tog luđaka neka se već jednom izluduje!

SAŠA (*bijesno na oca*): Pa ako treba, neka ga i objese?!

TOMO: Zar si ti slijep?! Žrtvovati živog brata za onu mrtvu?! I tko mu je ona bila? Prolaznica, poznanica ili možda ...

SAŠA: On je tu ženu volio!

TOMO: Volio? ... Volio?! Što to govoriš?! Maju? ... Bože, tolika nesreća! To ga tišti, to ga boli? A što nam bar ti nisi rekao? Zašto si dozvolio, da sam podnosi tolike muke!

JELENA: Kako ga samo možete slušati, kako vam se samo ne smuča od tolikih dvoličnih riječi!

TOMO: Sina ti spašavam!

JELENA: Sebe spašavaš! I znaj, kada je za Sašu podmetao svoju glavu, onda je za dijete, svoju jaču! Za tebe ne će! Ni Saša mjesecima nije mogao svirati zbog tolike nevine krvi, a ti – rat je, revolucija je, to nije ubojstvo, to je borba! Ali ...

TOMO: Dosta! Dosta! ... Eto, to je moj životni drug: neprijatelj za petama! ... Saša, jesi li sada vidio, tko ti je majka?

SAŠA: Ja tek sada vidim tko si ti!

TOMO: Dosta! (*Mirno i ironično:*) Hoće li možda kraj ovog očitavanja biti taj, da sam ja krivac, zločinac?

SAŠA: To će drugi reći. A ja ću samo toliko – sa mnom si čak i svoju bijedu, svoj strah htio prikriti!

TOMO: Neka, Neka! Neka, neka! Riječi su samo riječi, ali i činjenice mogu doći na vidjelo! I znajte, mora li biti taj slučaj, u kojem ja svoju čast branim protiv svoje djece? Krivac će doći do zaslužene kazne! Ja sam otac, i spreman sam na žrtve, ali u pravu ste: zlodjelo mora biti osvećeno! I neka bude, ja ću biti primoran reći im: Saša je protiv ovoga poretka! Saša je protiv njegovih nositelja! Njega je vodila mržnja, on se slizao s neprijateljem!

IVAN: A dokazi?

TOMO: Saša je znao za muljasti sloj, za podvodno tlo – od Martića zna, prijatelji su. Da je rekao mom sinu Ivanu, preduzele bi se mjere, ne bi došlo do tolikih žrtava.

SAŠA: A sada nastavi i o Maji!

TOMO: I hoću! S time ću započeti, vidio sam kada ni njoj nisi dao mira, kada ti se otimala. Da govorim i dalje?

SAŠA (*Ivan sjedi nepomično i gleda preda se. Ispričavajući mu se*): Ja ... ja još onda, Ivane, nisam znao tko je ona, da ti nju ...! Vjeruj mi. Nisam znao! Mislio sam, obična služavka.

TOMO: Još ja nisam završio svoje! Sada ste mogli vidjeti što sam sve htio žrtvovati za svoga sina, za ovoga nezahvalnika! Jest, sina sam rodio, ali sam se pravdi zakleo! Savjest mi je i od sina jača! Ništa više nema. reći. Sada možeš, Ivane, zvati onoga koji tu vani čeka! (*Svi pogledaju na vrata i jedino Ivanu ova zadnja primjedba nije jasna.*) Nadam se, znat ćeš mu objasniti, tko je od nas krivac!

SAŠA: Sjedi, mama ... Trebaš znati, ova će tvoja ucjena, postići suprotni učinak! Do sada sam bio pun obzira, do sada sam bio rob svoga kukavičluka, ali ... ali ... ali sada znaj ...!

IVAN: Stani, Saša! Stani kod ono: ali! I tako će taj «ali» ostati nezavršena rečenica, neizvršeno djelo! Da! Da! Još bi pala koja velika riječ, nemir i uzbuđenje, a sve u svemu: ništa!

ANA: Ivane, što se tu događa?

IVAN: Čuli ste – ništa!

ANA: Vi želite bez riječi prijeći preko svega ovoga, vi biste bili kadri sve ovo prikriti?!

IVAN (*Potvrdi joj, a potom će*): A sada mi recite, u čemu ste se više razočarali, u meni, ili što vas nisam poslužio atrakcijom – sin vješa oca? Nije bila, dovoljna jedna atrakcija? Skoro sam ustrijelio brata!

SAŠA: Ivane, ako ti nemaš snage, ako ti nemaš hrabrosti ...

IVAN: Onda ćeš ti? Zar ne osjećaš, kako se opet samo njoj želiš svidjeti? Ja sam se sebi htio dopasti, a to je više! I opet? Ništa!

ANA: To je kukavičluk!

TOMO: A zašto kukavičluk? Kakav kukavičluk?!

IVAN: Ja sam mnogo više uobražavao o sebi – a sada bolje znam sebe! Vi niste znatiželjni? Tko ste vi zapravo? Pa, evo, izručite ga vi!

TOMO. Ovo je, molit ću lijepo, podvala, podvala!

4.

IVAN: *(Ulazi za Sašinih riječi i kao da ga iznenađuje povišeni ton razgovora. Za trenutak zastane, pa uđe kao da se ništa nije zbilo. Svi bi nešto pitali, svi bi mu prišli, a na koncu kao da svi očekuju njegove riječi. Pogleda ih, pođe u stan, ali mu pogled padne na ulazna vrata koja nije dobro zatvorio. Vrti se, otvori ih, bezrazložno pogleda u pretsoblje i ponovno ih zatvori. Pođe do stolice. Možda je zbog ovoga Ivanova koraka, Tomo odlučio progovoriti, misleći valjda, kako u pretsoblju netko čeka na razvoj događaja.)*

IVAN *(Ni ne obzire se na Tomine upadice):* Jedan zločin ne postoji, a drugi ni tako ne bismo mogli dokazati. Držim, ne bi mi bila bezrazložna pretpostavka, kako okupatori baš i nisu ništa besplatno dijelili. Pretpostavljam, otac mi je povjerenje u sebe mogao učvrstit i životom Maje. Ali to je samo pretpostavka!

TOMO: Protestiram, protestiram, ovo je već diskriminacija!

MIRO: Kako samo smiješ i pomisliti, da bi ti otac zbog kakve prednosti prijavio tu djevojku! Do sada nisam htio govoriti ...

TOMO: Niti riječi ne ćeš, niti riječi! *(Hoće ga spriječiti, da progovori, ali se Miro povlači govoreći.)*

MIRO: Ne ću šutjeti, ne ću! Trebaš znati, Maja nas je potkradala! Zato smo je prijavili, zato!

IVAN. A tko je rekao, da nas je potkradala?!

MIRO: Molim, molim te, gledaj me kao čovjeka!

TOMO: Jest, potkradala nas je. *(Tumačeći):* Odveli su je, pa su vjerovatno, ja bar tako pretpostavljam, ustanovili, kako joj legitimacija, papiri ili nešto tome slično, nije u redu ... Pa je li čudo, što su je otpremili u logor? Molim, ja ne isključujem mogućnost, da smo bili u zabludi, glede te krađe!

SASA. Laž!

TOMO: Uz Ivana bi, da ja budem žrtva, otkupnina?! Kada

doživiš izdajstvo žene, još, još, tuđin ti je, ali kada rođena krv govori ovako, to boli! I to baš ti, koga sam toliko volio!

SAŠA: Vidim ja tvoju ljubav – u dvoje se strah lakše podnosi!

TOMO: Bože, Bože, ovakovo izdajstvo ne pamti povijest morala! Dokaži da sam kriv, dokaži!

SAŠA: I kada bih mogao, ne bih! Ja znam da se protiv tebe ništa ne može dokazati, ali se na tebe mora ukazati! Toliko ja! A što će ti Ivan, to on zna!

IVAN: ... Je li vam ovo bilo potrebno?

ANA: Bar ne pokazujte, bar neku izliku nađite!

IVAN: Neka nešto prihvatljivo slažem, da se ne bi razočarali?

ANA: Nemojte misliti, da sam ja željna priznanja, zasluga. Mene sve ovo muči, plaši, ja bih tako voljela, da ničega nije bilo! Mene je sve ovo premorilo ... Ali, smijemo li?

IVAN. Mogli bismo ovako: u Majinom slučaju je sve mutno, nema dokaza ...

TOMO: I nema, i ne može biti! Ja ti dajem svoju časnu riječ!

IVAN. Tako, vidiš tako! Ako nastaviš s ovako ozbiljnim argumentima, još ćeš i mene uvjeriti! Sve je zbog one krađe, ne? Pa da!

TOMO: Vjeruj mi! A ono s Martićem, to su brbljarije! Pa, Ivane, i drugi brbljaju! S tobom nismo mogli, s njom se nismo usudili! S njim smo morali, s Martićem, i sličnima! To, tako im reci, molim te, rastumači im ... Reci ovima. (*Pokazuje na vrata.*)

ANA: Ja ne znam što se ovdje događa?

IVAN: I vi ste za to, da mi otac prije spavanja uspostavi građanski red u kući?

SAŠA: Ivane, oprosti mi.

IVAN: Premoreni smo, željni mira ... Da, da, a i ja sam samo dobro odgojeni mladić ... Dobro sam ukočio ruku, da te metak ni slučajno ne ozlijedi ... Mamin upad je mene spasio, ne tebe. Mogao sam pobjeći. Premda sam vjerovao u tvoju krivicu, ipak sam do UDB-e uvjerio sebe, kako sam pravilno

postupio, što sam gađao pored tebe, jer žrtve bi ostale neo-svećene – a i u Aninim sam očima, ipak, ostao nešto! Zar ne, Ana? A kada sam stupio u UDB-u, umjesto vas dvojice prijavio sam ... Martića!

ANA: Ivane, ipak!

TOMO: Ali Ivane, Martić će sve izbrbljati! Sve! A ja samo pričati volim, ogovarati!

IVAN: Ani su moje sumnje bile bezrazložne. Nesreća nije uslijedila zbog mojih pretpostavki, drugi su razlozi nesreće. Nisu ugrađene odgovarajuće traverze, pa su popustile – traverze su se savile pod ogromnim teretom prese i povukle zidove za sobom.

TOMO: Znači ...?! To znači, ovdje vani nema nikoga! Nikoga! (*Objema rukama naglo rastvori vrata i pogleda van. Radosno:*) Nema! Nikoga nema! Ha-ha-ha! A ja, ... ha-ha-ha! Nema!

IVAN: Dakle, tu nije bilo sabotaze, tu nije bilo neprijateljskog djelovanja, pa ni Martića nisu uhapsili.

SASA: A Maja?!

TOMO: Rekao ti je već! Nesporazum! Ivane, poštena riječ, nesporazum! Ha ... Ha-ha-ha! A mi, ha-ha-ha-ha! Nitko nije kriv, a mi, ha-ha-ha-ha-ha! Joj, što sam sretan! ... A ti, Ivane, ti misliš kako Martić baš ništa nije kriv, kako je samo obično olajavalo? Bandit je to, ja tebi kažem! A i onaj doktor Krunić, s njime! Ha! Radi! I sada misli odmah mu treba i vjerovati! A njih dvoje, po poljima se šeću, vole prirodu! Ha! Ne izlaze ljudi van grada na razgovore, ako nemaju što kriti! Ne, ne! Mama, budi dobra, skuhaj nam kave. Hajde, neka ti nije mrsko ... Miro, ded, zatvori prozore, zahladnjelo je. (*Jelena požuri, Miro zatvara prozore, a Ivan uzima cigaretu iz svoje tabakere, i Tomo se maši, i uzme jednu.*) Hvala. Baš meka ... Da, da! A i Miro bi mogao manje brbljati! Poslovi su poslovi, ali se ne nadaj da će ti se uvijek baš praštati. Umoran sam, djeco moja, umoran! ... Vjerujte mi, užasno mi je bilo pri

pomisli kako bi koji od vas mogao stradati samo zato što nije na vrijeme shvatio nužnost naše društvene stvarnosti! (*Jelena donosi kavu*) Mama, budi dobra, moju kavu ponesi u spavaću sobu. Umoran sam. Leći ću ... A i kasno je ... (*Polazi i zadovoljno klima glavom.*)

5.

IVAN: (*Priđe Ani. Ona bi se otimala, ali je on uhvati za obe miške. Kad je sagnula svoju glavu*) Ne očajavaj ... Ako još i ne znamo kakvi trebamo biti, znamo kakvi ne smijemo biti.

K R A J

ĐAVO U KUĆI

Komedija u tri čina

OSOBE:

TOMO JERKOVIĆ, otac
MARIJA rođ. BUDINČEVIĆ, njegova žena
MIRKO JERKOVIĆ, njegov sin
ANA KOLIĆ rođ. JERKOVIĆ, kćerka
MIRA STANČIĆ rođ. JERKOVIĆ, kćerka
STANA JERKOVIĆ rođ. BAČIĆ, snaha
IVAN, đavo u kući.

Zbiva se u poslijeratnim vremenima u jednoj bačkoj palanci.
Tok zbivanja je godinu dana.

I ČIN

Izlaz na terasu je kroz dvokrilna vrata; terasa je s betonskom ogradom, a iza nje bagrenjak. Terasa je sva u cvijetu i s pletenim namještajem pod šarenim suncobranom. U holu su vrata s desne i lijeve strane. Tu je s ukusom birani namještaj, a slike s razumijevanjem i ozbiljnim mogućnostima.

1.

ANA (*rijetko se smiješi, a ipak voli i trpi Ivanovu zajedljivost, čak je izaziva; ponašanje joj je međutim uvijek i dostojanstveno i nepristupačno*): Nastavite, nastavite samo ... Pomislite, od jutros mi se niste udvarali!

IVAN Od jutros se nismo vidjeli.

ANA: Onda sada iskoristite priliku.

IVAN: A zapravo, nepošteno je što vam se udvaram ...

ANA: Među ostalim i to.

IVAN: Muž u zatvoru, tmurni oblaci nad kurijom Jerkovića, tuga i duboka neizvjesnost, a jedan ...

ANA: Crveni uljez ...! tako bar tata veli.

IVAN: Zbilja je ova kuća za sažaljenje, kad već i u meni vidi nešto.

ANA: Gospodine Ivane, u strahu su velike oči – pa i u ničemu vidi nešto!

IVAN: A vjerujte mi, nemate me se zašto plašiti. Moje su mogućnosti samo u skromnim željama, kao primjerice, da je već krajnje vrijeme, da nevolja posjećuje i – bolje kuće!

ANA: Udvarate mi se?

IVAN: Kakav mora biti muž žene, koja dozvoljava da joj se udvaram?

ANA: Pojednostavimo – ne volim ga. Ali, zapravo, što vi želite?

IVAN: Eto, mogao bih vam biti razbibriga!

ANA: Više svakako ne. I to dok se bolje ne upoznamo. A i tko ste vi?

IVAN: Jedni vele, zlatan sam i neobično pošten ...
ANA: Slijepci božji!
IVAN: ... drugi pak, kako sam nametljiv i beskrupulozan ...
ANA: Za većinu ste pak čovjek, koji vrijeđa sve i svakoga od koga ne zazire.
IVAN: A kakvo bi pak to uživanje bilo ...?
ANA: Pazite, krupnu vrlinu pripisujete sebi!
IVAN: Zbilja se ne može reći da sam skroman.

2.

MIRKO (*ulazi s terase. Neobično pedantno odjeven*): Zdravo, Ana ... A tata?
ANA: I gospodina bi mogao pozdraviti.
MIRKO (*jedva primjetno klimne glavom, pa opet Ani*): Je li tata doma?
ANA: Mislim.
IVAN: Danas se okanite povećanih zahtjeva. Zlovoljan je.
MIRKO: Gospodin nema druga posla, već nas zasipa dosjetkama?
ANA: Tata doista nije dobre volje.
IVAN: Čini se, nezadovoljan je vijestima koje kruže o sinu jedincu.
MARKO (*iza Aninih riječi je pošao, sada zastane. Produži ne obzirujući se i ne odgovorivši.*)

3.

ANA: Kakve to vijesti opet kolaju o mome bratu?
IVAN: Rekli biste – spletke.
ANA: Žena? Ili previše troši?
IVAN: I žena, i previše troši, i još i jedno dijete. Malo, sitno djetetašce.
ANA: Oh, to je već stara priča.

IVAN: Svega pola godine – koliko i to dijete.

ANA: Ne zanima me.

IVAN: Šteta. Kažu, vanbračna su djeca obično vrlo lijepa i neobično sposobna. A to bi baš dobro došlo ovoj kući!

ANA: Niste dosljedni. U ovoj su kući, kako vi velite, sve sami duševni i moralni bogaljevi, a ipak mi se želite udvarati.

IVAN: A što ćete kad su želje van domašaja zdravog razuma!

ANA: Ali udvarati se i stavljati kojekakve ponude nije isto! (Čuje se *Tomin prijekoran glas.*) ... Čujete li?

IVAN: Da, da, tatica i sin jedinac se zabavljaju. Dođite mi u goste. Dobit ćete pravu kavu.

ANA: Ali molim sa što manje uvreda. (*Pođu prema Ivanovoj sobi.*) I zapamtite, kod prve neučtivosti napuštam sobu!

IVAN: A zašto ne kod zadnje?

4.

TOMO (*svojim gospodstvenim, pomalo vojničkim koracima uđe i mjeri sobu. S kućnom lulom naglašuje svoje riječi: ozbiljno i s puno negodovanja, ali ne mnogo povišenim tonom.*) To je skandal, skandal, sine! Još ću doživjeti da prolazim ulicom, a ono će mi prići i: «Djedice, djedice»! ... Ovakvi se odnosi radikalno rješavaju, galantno se plaća svaki iznos, a ne: «Moje je dijete, moje je dijete»!

MIRKO: A mogu li poreći?

TOMO: A možeš li priznati ...?! Ima vremena, naći će se mogućnosti kako da se pobrineš za to dijete, a ne da te jedna takva osoba kojekakvim sentimentalnim glupostima drži u šakama! A tko već nije imao svojih mladenačkih izgreda? I da sam svaku takvu personu ženio?! Ili je ti možda misliš oženiti ...?!

MIRKO: Ne, ne, ali ...!

TOMO: Ali, ali ...! Eto, već i taj tvoj «ali», i to je već maloumna neodlučnost! Još danas da si je pitao – koliko!? Jesmo li se razumjeli?

MIRKO: Da, tata.

TOMO (*kao da se pređašnja tema nije ni raspravljala*): Njih dugo nema. Možda vlak kasni.

MIRKO: Da pođem pred njih?

TOMO: Da. Vidi, dolaze li već kola. Ja bih već popio svoju kavu, a njih još uvijek nema. (*Mirko je pošao, a on govori za njime.*) Uopće, s mamom si trebao ići na kolodvor pred Miru. Da im budeš pri ruci. A ne kasniti i uvijek kasniti! Pođi! (*Stane. Pali lulu, a u to Ana izlazi iz Ivanove sobe. Ona mu pride i poljubi ga. Razgovor je među njima tih, dobro promišljen, ali ipak ne bez temperamenta.*) Kako si, dijete?

5.

ANA: Kod Ivana sam trebala popiti kavu.

TOMO: Kod gospodina Ivana?

ANA: Da, tata, kod gospodina Ivana.

TOMO: ... Nisi htjela poći pred Miru?

ANA: Nisam.

TOMO: ... Kako izgleda? Što misliš?

ANA: I ja sam znatiželjna na to dijete.

TOMO: Sestri su ti dvadeset četiri godine!

ANA: Ona će uvijek ostati dijete.

TOMO: Lakomisljena.

ANA: Vesela i zadovoljna. I uvijek će je voljeti.

TOMO: Tebe ne vole?

ANA: Ne vjerujem. A nije ni važno.

TOMO: Ti si teška poput ... i teško se zagriješ! ... Ovaj je pitao za tebe. (*Pokaže lulom na Ivanovu sobu.*) Što je htio?

ANA: Još ga uvijek ne voliš?

TOMO: Ne pridajem mu nikakve važnosti. No, svakako, volio bih da je načisto s pojmom prinudnog stanara ove kuće.

ANA: U pravu si, griješi – ponaša se kao čovjek među ljudima.

TOMO: Kako to misliš ...? (*Kada mu ne odgovori, iz bombonijere*

vadi bombon;) I što on hoće s tobom? ... Dobro Ana, ali ipak! Petar ti ništa ne veli?

ANA: Moj muž mi nikada ništa ne veli. A sada pak nema ni prilike ... Dok ne stignu, idem se tuširati.

TOMO: Pričekaj malo ... Reci, dijete moje, zadovoljna si ti s ovim životom? Petar ti živi svoj život ...

ANA: Često sablažnjiv.

TOMO: To su samo govorkanja! ... A ti, ipak, kao da se ništa ne zbiva. Kuda to vodi?

ANA: Tek sada pitaš? (*Pogleda ga i produži u stan. Ivan još vidi kada je pošla. Pogledaju se s Tomom.*)

6.

TOMO: Izgleda, zamjerio sam se kćerki.

IVAN: Čestitam vam, što se to konačno primijetili. Zar ne, vi nerado zapažate neugodne stvari?

TOMO (*razgovor je u tihim, sarkastičnim naglascima*): Teška vremena.

IVAN: Veoma teška.

TOMO: Teška vremena kad već ljudi gube smisao za pristojnost.

IVAN: Čuo sam, čovjek gubitkom svoje privredne neprikosnovenosti gubi pravo, da mu se ne smije zamjeriti.

TOMO: Moja privredna stabilnost ni najmanje nije poljuljana gubitkom ženine zemlje.

IVAN: Znam ja, pametan ste vi čovjek; pametan i lukav!

TOMO: Lukav i pokvaren su sinonimi!

IVAN: Potpuno se slažem s vama! (*U međuvremenu je Tomo natočio po rakiju, pa ispijaju.*) Prosit.

TOMO: Živjeli ... Društvo, kako znam ni ovo društvo, ne negira pravo čovjeku na slobodnu, neizrečenu misao.

IVAN: Neizrečena misao drži i ovu kuću na okupu - sve dok otac obitelji ima s čime raspolagati.

TOMO: Dok već ni ne bude imao, u ovoj kući promijenjeni uvjeti ni na koga neće utjecati. Ovdje smo ljude formirali, a ne bakaline; ni lakome seljake!

IVAN: I pokraj svega, i na njihove vrline utječu. Zar vi još niste uočili?

TOMO: Nisam. A ovlašćujem vas da mi na takve pojave skrenete pažnju. (*Toči još po rakiju.*) Oprostite nam za danas. Bit ćemo zauzeti. Naime, druga kćerka mi dolazi.

IVAN: Ona za koju se priča da ste je izopćili? Da! Besramnoga li djela – napustila je vjeru pradjedovsku! Ej, te vrline, te vrline! Dok čovjek utječe na dinare, hajdede ... ali kada ...

TOMO: Uglavnom, voljeli bismo ostati nesmetani u svome obiteljskom krugu!

IVAN: Po želji! A i inače tu ste mi svoju želju platili s ove dvije rakije. Zar ne? (*Pođe pa zastane.*) A zapravo da mene nema, nikada ne biste doznali što svijet priča o vama. (*Ode kroz terasu.*)

7.

TOMO (za njime): Đavo u kući! (*Pošto je ispio treću rakiju, ipak se oraspoloži. U to ulazi Mirko, a za njime žena s dva kufera.*)

MIRKO: Stigle su. Kufere unesite u stan.

ŽENA (*u prolazu*): Bome, teški su.

MIRKO: Kuferi su joj teški!

TOMO: Dobro joj pristaje kad se tuži. (*Ulaze njegovi, pa ih nasmijan promatra, jer Mira i Marija brbljaju i naizgled se bezvezno propituju.*)

MARIJA: Nemoguće.

MIRA: Najozbiljnije, mama!

MARIJA: Zar zbilja ...?

MIRA: Vjeruj! Ha-ha-ha!

TOMO: Miro dijete, dosta je toga brbljanja.

MIRA: Oh, tatice moj! Zagrlj me! Ha-ha-ha! Joj, tatice, joj tatice!

(Već iz zagrljaja Mariji:) I znaš, mamice, sjajan je. I lijep; ništa naročito, ali lijep. (Ocu:) Je li da se više ne ljutiš na nas.

TOMO: Da se ne ljutim?

MIRA: Da! (Izljubi ga.) I on te moli da se ne ljutiš. A Ana? Kako Ana?

MARIJA: Vidjet ćeš je, dijete moje.

MIRA: Jeste li vidjeli najnovije fotografije onoga moga? (Zbaci mantil, a iz tašne vadi fotografije i svakome daje po koju.) Vidite. Muž u pravom smislu te riječi. Ha-ha-ha! Znaš, zavide mi. Znaš, mama, kao da već čujem Anu: «Jest, jest, kakvog si htjela, takvog si sebi ulovila!» Ha-ha-ha! I dobar i gospodin.

MARIJA: Doista lijep. I gospodin.

TOMO: Dok stigne, vidjet ćemo – dok progovori, čut ćemo.

MIRKO: Pokraj tvoga je Anin seljački tip; zapravo seljak – nema šta!

MIRA: Ozbiljno? Po fotografijama mi se ne čini.

MARIJA: Mirko!

MIRA: Onako: velike ruke, jak? Ha-ha!

MARIJA: Zaboga, Petar je prosto nježan.

MIRKO: Ali tko govori o Petru?

TOMO: Mirko!

MIRKO: Ne ne, šalio sam se.

TOMO: Tvoja, neozbiljnost, sine, povremeno već prelazi u nepristojnost!

MIRKO: I drugome se omakne. Molim, izvinite.

MIRA: Pa tko je onda taj seljak? Mama, zar Ana ima ljubavnika?

TOMO: Pa gde je već Ana?

MARIJA: Koliko, tata? Dvije godine kako nismo vidjeli Miru.

TOMO: Da, da, pune dvije godine, dvije nesretne godine!

MIRA: Konačno je to sa zemljom i salašem? ... I baš sve? Mama veli da će i šumicu iskrčiti. Tvoj ponos ... Mama, a koga to ima Ana?

TOMO: Mirko, natoči... Sjećate li se, vas troje, uho do uveta, od jutra do mraka ste na kanalu i po šumici – a danas već ljudi!

MIRKO: Sjećanja su još jedini lijepi doživljaji. (*Ispija rakiju.*) I starost ima svojih draži, ali će tvoja, nažalost, biti puna briga.

TOMO: Onda mi je bar ti nemoj zagorčati! Prosit, djeco. Uzmi i ti, mama. (*Ispije, pa Miri:*) A ti si pak, dijete, trebala javiti: udajem, se, a ne samo: udala sam se! No, bilo pa prošlo! (*Poljubi je.*) Mirko! (*Mirko je pokušao iskoristiti priliku i ispiti još jednu čašicu. Ostavi.*)

MIRA: Zbilja, kakav je Anin muž?

MARIJA: Svaka druga bi bila presretna.

TOMO: No znaš, o tome joj ne govori. Uopće čekaj dok ona ne progovori.

MARIJA (*netko dolazi s terase*): Kao da netko dolazi.

8.

IVAN: Dobar dan. (*Tomu u prolazu:*) Oprostite, nismo utanačili je li mi dopu[teno] proći.

MIRA: On je Anin muž?

MIRKO: On ...?! Ha-ha-ha!

IVAN: Vašem bratu je svejedno čemu će se smijati. (*Pride*). Dobar dan, gospođo. Ja sam tu podstanar, a srećom ne muž.

TOMO: Ali Anin prijatelj. A ja ratujem s njime.

MIRA (*dobro i rado ga pogleda*): Je li ...?

IVAN: Ljudi bi čak mogli pomisliti da joj se i udvaram.

TOMO: Gospodine Ivane, nebrojeno puta smo već konstatali da su nam mnogi pojmovi oprečni!

MIRKO: (*iskoristio je priliku, ispije svoju rakiju, pa toči Ivanu i sebi. U međuvremenu*): Je li to neugodno osjećanje kad čovjek primijeti da mu je udvaranje bezuspješno?

TOMO: Mirko, dosta!

IVAN: Baš vam hvala, što ste takvu jednu pretpostavku s tolikom indignacijom otklonili.

TOMO: Miro, trebaš se priviknuti na ovaj ton: mi smo za gospodina klasni neprijatelji – buržoazija koja odumire.

IVAN: Nemojte tako ružno! Zapravo, stekli ste punu ravnopravnost. Postali ste ljudi o kojima i kojima je istotako sve slobodno reći.

MIRA: Oh ...! Zar ste vi ...? Vi ste crven?

IVAN: Ja sam tu podstanar.

TOMO: I komunista.

IVAN: I navodno komunista. Prema tome, čuvajte se u kojoj ćete sve formi mnoga svoja negodovanja izraziti. Uostalom, jesu li vam već saopćili sve neugodnosti koje su snašle ovu kuću?

TOMO (*oštrije negoli što bi inače*). Gospodine Ivane, mi imamo i svoga razgovora!

IVAN: Oprostite. Znači da se udaljim?

TOMO: Ne morate ako baš nećete, ali dozvolite da i mi dođemo do riječi. (*Kad im se Ivan naklonio i htio poći:*) Sada već dočekajte svoju kavu.

IVAN: Tako sam i mislio, s vašom dozvolom! Po, duhan ću samo.

MIRA: Zapravo, kakav je ovo ton među vama?

IVAN: (*zastane u vratima*): Kompromisan: ja sve kažem, a on sve prešuti. (*Ode*)

9.

MIRA: Tatice, što je ovo?

TOMO: To Anu pitaj. To je ustupak njoj.

MIRA: (*pogleda prema vratima otkud se Ana treba pojaviti, i baš ulazi*): Ana, srce moje!

ANA: Vidi našu grabljivicu!

MIRA: (*zagrljeni se gledaju*): Nisam više. Sve što mi je trebalo, sve sam ugrabila.

ANA: A sada da te vidim.

MIRA: Čekaj! Prvo i prvo, s kojim je pravom ovaj tu toliko bezobrazan?

ANA: Ivan? To samo tata zna. A svakako, tata ima svoju računicu kad mu to dozvoljava.

TOMO: Pa i ti dozvoljavaš!

ANA: Pa i ja imam svoju računicu.

MIRA: A, ... a gdje ti je muž?

ANA: Da ja prvo pitam. Tko je taj tvoj? Pišeš nam: gospodin, obožava te, a nikada odgovora: tko je on zapravo! Od koga si ga preotela?

MIRA: Nažalost, ni od koga. Pogledaj: i lijep i dobar, ali, eto! Znaš, tako nam je jednostavno bilo poznanstvo: «Ja sam taj i taj, ja sam Mira», poljubac-dva, pa vjeridba. Baš ništa interesantno.

ANA: (*Ivanu koji baš ulazi*): Čujem, upoznali ste mi sestru.

MIRA: Da, da! Već mi se predstavio s većinom svojih lijepih osobina.

10.

ANA: Tata ga zove: đavo u kući.

IVAN: Oprostite, toliko on još mene ipak necijeni.

TOMO: Zbilja ne. Ali bolje popijmo po rakiju.

IVAN: Gospodine Mirko, meni natočite od one kajsijevače. (*Miri*): To je toliko dobra rakija da vam otac s njom goste nikada ne ponudi. (*Zagleda se u novine na stolu*).

MIRA: Dozvolite, ali bih se već i sa sestrom porazgovarala. Ana, kada će ti već muž?

IVAN: Vidite, to bi već i ona voljela znati.

TOMO (*kada vidi da Marija izlazi negodujući*): Gospodine Ivane, ipak se obuzdavajte!

MIRA: Zašto, što je?

ANA: (*vodi je do slika, ikao se Mira obazire očekujući objašnjenje*): Što je? Vidiš valjda da se ujedaju! Pogledaj ove tatine najnovije stečevine. Ove dvije gledaj! (*Mora se zagleda u slike i zaboravi na odgovor.*) Nisu loše, ne?

MIRA: Oh ...! Tatice, divne su! A što su te stale, molim te lijepo?

IVAN: Po mogućnosti upitajte i to, vrijede li što i tko ih je slikao.

MIRA (*ljutito ga odmjeri*): Prekrasne su. A još ova!

MIRKO: No čuješ, Komáromija, a da još i nije!

IVAN: Ne Komáromija, već Rippl-Ronaija, ako dozvolite da vas podsjetim.

MIRKO: Ali, molim vas!

TOMO: Znaš, sinko, sada je slučajno on u pravu.

MIRA: (*vraća se ocu*): A tko danas već cijeni slike! Bože ...! Sjećaš li se, tatice? Venecija, Firenca, Bolonja, pa Rim ...! I sve to motornim vlakom – savršena komocija!

IVAN: Taj vam je put zbilja morao biti pun estetskih doživljaja.

TOMO: Djeco, dosta! (*Marija baš unosi kavu.*) Vidite, djeco, gospodin Ivan bi rekao, mi samo pozvonimo po kavu, a bijelo nam roblje kuha, donese i posluži. A kavu nam je skuhalo, donijela i poslužila mama. U vašim očima, dama!

IVAN: Čak je i posuđe spremna oprati. Srećom se još uvijek nađe po koja djevojka pri ruci da je u tome spriječi.

MIRA: Ako ovo i jeste ustupak Ani, ovo je ipak previše!

ANA: Ako smetamo, mi se s Ivanom možemo i udaljiti.

TOMO: Gospodin Ivan je moj gost ...! Jeste li vidjeli, nema više moga portreta u husarskoj odori.

MIRKO: Sklonili smo ga, da ne kažu: demonstriramo!

MIRA (*oneraspoložena, te baš da pita*): A zapravo, zašto si ti napustio vojsku?

TOMO: Zašto ...! Zašto ...! U mađarskom mundiru sam branio španjolskog dvoglavog, a dok sam po egzerciristu gonio vojsku, i u Karpatima trunuo u rovu, budila mi se želja za materinskom riječi...

IVAN: I to sve više što je sigurnije bilo da je monarhija na izdisanju.

TOMO: Željeli su da me što prije pomađare, jer lako je bilo biti Kocsis, Tóth ili Szabó, ali ja sam bio plemeniti Jerković Tomo! Jest, Györgyeni nemes Jérkovits Tamás bi im vrijedio kao dva Kocsisa ili Tótha!

IVAN (*nastavlja Tomin curriculum vitae sličnim intoniranjem*): A potom je okončan taj prvi svjetski rat, slomila se velelijepna

monarhija i onda se odlučio na studije. Pravne nauke je studirao u Beču, a potom u Zagrebu; bio je laureat i priznati kozer. Potom uglednik u mjestu i traženi odvjetnik ... (*Ana mu prišla i nasmijana mu zapuši usta rukom.*)

TOMO (*smiješeći se nastavlja u istom duhu*): A politički neorientiran radujući se oslobođenju, ali ipak sklon republici ...

IVAN: Što je do sada držao u strogoj tajnosti.

TOMO: I najzad, kako mi ono i rekoste, bilo mi je milije domoći se maminih stotinjak lančića ove bačke crnice negoli sva priznanja ...

IVAN: Jer pohvale su pohvale, a novci su ipak novci!

MIRA: Tata, zaboga!

TOMO: Ne uzrujavaj se, sine, ni on se ne uvrijedi kad mu kažem, da je polupismen novinarčić! (*S nijansom već nezadržive mržnje*;) Da, moj gospodine, ja sam mijenjao i mijenjao pozive i pozive, ali sam uvijek bio među prvima! A vi? Ni u ovom svom brlogu niste uspjeli izvojevati neku pristojniju zavjetrinu!

IVAN: Nikada ništa nisam bio, nemam se čime ni pohvaliti, ali nemam ni za čime ni žaliti! A vi, plemeniti sine?

MIRKO: Meni je već i to dovoljno, što se mogu podičiti, da sam sin ovakva oca.

IVAN: Ne čini li vam se da nije baš svaka skromnost pohvalna?

MIRKO: Gospodine, dosta! Ako vam otac i dozvoljava da budete do skrajnjih granica nepristojni ...

TOMO (*podigao je ruku, pa je Mirko odmah ušutio*): Mirko, molim te tiho. Tiše to.

11.

ANA (*telefon zazvoni, pa pride i uzme slušalicu*): Da? ... Da, ja sam. Dobro, dobro ... Dobro, dođi. (*Ostavlja slušalicu.*)

MIRA: Tvoj muž?

ANA: Ne ... Moj muž je u zatvoru.

MIRA: Zaboga!

ANA: ... Neka trgovina. Zastupao ih je u inozemstvu. Tata kaže, nešto potpuno opravdano, a krivo shvaćeno. I navodno, neka provizija od stranih firmi.

TOMO: Kolosalni poslovi, spašavao im ogromne iznose, a sada kriv! Recite, recite molim vas, tko bi se to i usudio ponuditi proviziju takvom gospodinu!

MIRA: Gospodine Ivane, vi mislite da mu ništa neće biti?

TOMO: Pa zar bih ja inače primio za njega garanciju cijelim svojim imutkom?! Ja sam im ponudio, ja! Za nečasno djelo svakako ne bih! To mi morate vjerovati, gospodine Ivane.

MIRKO: ... Ti nam o toj garanciji do sada nisi govorio.

TOMO: Čini mi se da se ne slažeš sa mnom.

IVAN: Vidite, i meni se baš tako čini.

MIRKO: Ne, tata, ali ...!

MIRA: A s kojim pravom bi primili tvoju garanciju!

TOMO: Ne bojim se ja ni za jedan svoj dinar, jer znam da će se sve razjasniti.

MIRA: Nesumnjivo, tatice, ali ipak ...!

TOMO: A osim toga, meni je i do moje časti, do moga obraza stalo!

MIRKO: Nesumnjivo, ali ipak nije čast ove kuće u pitanju.

TOMO: Primio sam ga u kuću, pa je sada već naša čast u pitanju.

ANA: Uzalud me pogledate i negodujete: niti sam molila niti sam se složila za tu garanciju!

TOMO: (*ni ne obzire se na ovaj intermezzo*): U trgovinu se treba razumjeti, a pogotovo u trgovinu međunarodnih razmjera! Nije to bakalnica ili partizanska provijantura! Jedan dan gubiš na tržištu da drugi dan dvostruko dobiješ! No, i eto, uslijedio je jedan potpuno prirodan pad – gubitak, pijaca je bila prezasićena, i neka se baš onda obračuna! I od svoga je nešto izgubio, a ne da je do provizije došao! Krao, krao, ha!

MIRKO: Molim, on im sve to može i razjasniti!

TOMO: O ovim stvarima ne želim diskutirati. Saopćio sam vam, a i to je već previše.

IVAN: A dok budete ostali na goloj obiteljskoj časti, hoćete li se onda bar upustiti u diskusiju s vašom djecom?

MIRKO: Jest!

TOMO: Ni oni sa svojom djecom neće, neće i ne trebaju!

MARKO: Tata je sigurno dobro promislio što će uraditi.

IVAN: Dakle, i vi ste već za to da u punom sjaju svojih nazora propadnete?

TOMO: A hoćemo li baš?

IVAN: Dat će dragi Bog!

12.

MARIJA (*djevojka se pojavila u vratima. Ona joj samo klimne glavom, pa djevojka ode*): Djeco, jelo je spremno.

TOMO: Mama, ja ništa neću. Ili bolje, samo čaj. Ivane, hoćete li i vi s nama?

IVAN: Izvolite samo. Ja ću se dotle s Anom porazgovarati.

TOMO: Ana, ipak! Sestra ti je stigla.

IVAN: I odavno niste vidjeli kako jede.

ANA: Sad ću ja, tata ... (*Svi odu.*) Mene sve ovo ne zanima.

IVAN: Oh, mene neobično!

ANA: Hoćete li moći pomoći mome mužu?

IVAN: Pomoć bi vašem ocu bila potrebija.

ANA: I?

IVAN: A jesam li ja tko, a jesam li ja što? ... Vjerujete li da vam poštovani muž baš ništa nije zaradio na tom poslu?

ANA: A vjerujete li vi da to mene ništa ne zanima? Mučni su mi već problemi: hoćemo li imati – ne ćemo li imati!

IVAN: Otupjeli ste prema svemu i svačemu.

ANA: Ne od danas.

IVAN: Razvedite se od toga vašeg nesretnika: ipak kakva-takva, ali promjena!

ANA: To kod nas nije uobičajeno niti je potrebno. Dok vam budem htjela postati ljubavnicom, postat ću ... I svi će moji to znati, a nitko neće htjeti primiti k znanju.

IVAN: Da, tu se još i uzbuđenja pritaje jer to ne dolikuje dobro odgojenu čovjeku.

ANA: Da, razdražljiva su.

IVAN: Znači, samo bi još vama trebalo krvotok pospješiti.

ANA: Teško biste uspjeli.

IVAN: Pokušajmo! Recimo: muž vam je pobjegao iz zatvora.

ANA: Od vas očekujem nešto duhovitije.

IVAN: Poslije garancije, a pošto je već i istraga bila okončana, manje su mu poklanjali pozornosti: prosto se je išetao iz zatvora.

ANA: Uvjerljivo jeste. A je li istina?

IVAN: Vjeruju da se već uspio prebaciti preko granice.

ANA: Novinar ste, moglo bi biti ... Ne ne, došli bi se i kod nas raspitati!

IVAN: Umjesto kod vas, kod mene su se.

ANA: Oh da, kućna zaštita i nadzor ujedno!

IVAN: Da, ja sam običan doušnik. Mislite bez mene nisu znali tko tu stanuje?

ANA: Pa, moguće i da je pobjegao! Imamo nešto imovine i u Beču. Dakle, otac će platiti cijeli račun. A sirota Mira je došla da izmoliti dio svoga budućeg nasljedstva.

IVAN: A sada produžimo ono o doušniku.

ANA: A zašto bismo, Ivane? Ništa otac ne misli bolje o vama negoli vi o njemu! Poštujte bar to u njemu što ne laže da vas voli. A pomoć bi i vražju primio.

IVAN: A ja nažalost spadam u vragove bez ikakve moći ... Recite, što vi sada namjeravate?

ANA: Vi ste uvijek puni ideja, savjetujte me.

IVAN: Radite.

ANA: Nešto zanimljivije.

IVAN: Uzgred me volite.

- ANA: Baš ništa utješnije, ništa prijatnije?
- IVAN: Pa onda se nadajte s vašima zajedno.
- ANA: Ali čemu?
- IVAN: ... Ipak, Ana, što mislite bar u prvo vrijeme?
- ANA: Radovati se životu.
- IVAN: Činit će vam se teškim, a nije. (*Ulazi Tomo, još uvijek pripaljuje svoj cigar.*) No, a kako nam je otac obitelji koji misli da je iznad svega najljepše neokaljane obraze ostaviti svojoj djeci u nasljedstvo?
- TOMO: Sretno! Sretno što slijedi takve nazore.
- IVAN: Ti si Tomo, ni vrata paklena te neće nadvladati! A vjerujete, vrata paklena nisu gora od neimaštine.
- TOMO: Samo neimaštine?
- IVAN: I drugih nepredviđenih poteškoća. Drži se, Tomo!
- TOMO: Ivane, dosta mi je ove teme: dosadno je već!
- IVAN: Ana, začinite mu je zanimljivim obratima.
- ANA: Ti nisi znao da je moj vrli muž pobjegao iz zatvora?
- TOMO: Molim vas, uozbiljite se!
- IVAN: Telefon među ostalim služi i za to da se glasine provjere.
- TOMO: Pobjegao? ... Pa ... pa moglo bi biti. A mogli bi ga još i uhvatiti.
- IVAN: Preko granice je već! A garancija i vi ste pak tu!
- TOMO: A što da mu ono prigovorim, što ni sebi ne bih? Prva je svetinja na ramenu glava.
- IVAN: A do sada sam mislio: čast! ... Čiji su novci u Beču, vaši ili njegovi?
- TOMO: To nije važno. Iz nečega mora živjeti, ako neće da dođe do nekog konclogora.
- ANA: A, misliš li na to, kako da ga sada slijedim?
- TOMO: Baš o tome mislim, želiš li ga ti uopće slijediti?
- ANA: Ne.
- TOMO: Onda mu pogotovo dugujemo za tvoju slobodu. I moram mu omogućiti neka započne novi život.

IVAN: Plemenito govori vaš otac, ali prilično glupo.

TOMO: Gospodine Ivane!

IVAN: Vidim, pomalo ste već živčani. Znači, postali ste svjesni svoje odgovornosti.

TOMO: Garancije? Da, upravo na to mislim ... Zapravo, mogao je i prije pobjeći.

IVAN: Koliko su iskrene riječi lijepe! ... Da, da, kućni proračun Jerković–kurije će postati neujednačen.

TOMO: Ozbiljan je to iznos koji ću imati da platim.

IVAN: Mnogo ozbiljniji negoli što i mislite.

TOMO: Udarac, ali ne smrtonosan.

IVAN: A, ako ipak?

TOMO: Hoćete li iskreno? Neće me dotući.

IVAN: Ni milijun dinara?

TOMO: Ni milijun dinara.

IVAN: Ni skoro milijun deviznih dinara?

TOMO: A zašto deviznih dinara?!

IVAN: Jer je i provizija od milijun dinara primljena u deviznim dinarima.

TOMO: Čekajte, čekajte! Čekajte da shvatim!

IVAN: Možda čašu vode? (*Niječe glavom.*) Ana, stari vam se odlično drži! Mislio sam da će ga vijest šlagirati, a on je još kadar i misliti.

TOMO (*naglo ga pogleda i kao rezultat razmišljanja*): Pa?!

IVAN: Priznajte li da ste propali?

TOMO: Neka ...! Pa?!

IVAN: Čini mi se da će vam se obistiniti želja: gospođa mama će kuhati kavu, ona će i posluživati, još će i posuđe prati! Da čujem, kakav vam je sada pojam o časti?

TOMO: Plaćam!

ANA: A što bi drugo i mogao.

TOMO: ... A sada čujmo, što biste mi vi savjetovali?

IVAN: Nađite načina spasti se kako vas rođeni ne bi izbacili iz vaše vlastite kuće.

TOMO: A zašto bi me, ljudi čovječe!

IVAN: Jer to žele, jer smatraju da ste to zavrijedili i jer će im se sada pružiti prilika!

TOMO: Zbog novca bi to učinili?

IVAN: Zbog novca to do sada nisu učinili.

TOMO: Do sada?

IVAN: Do sada?

TOMO: Vidjet ćemo.

IVAN: Vidjet ćemo.

Z A S T O R

II. Č I N

Nakon mjesec dana na istom mjestu. Soba bez promjene, a nestale su samo dvije slike. Tomin portret je opet na mjestu.

1.

TOMO: (*gospodstveno, pomalo i vojničko držanje je oronulo; usne su zgrčene, bore izrazitije, energija neslomljena, ali načeta; razdražljiviji je, spreman planuti.*) ... Dakle, da čujem, dakle ponovi!

MIRKO: Smiješno je već! Čuo si, ne želim poreći da je to moje dijete.

TOMO: I dalje?!

MIRKO: Da kroz desetak godina, dok budem prolazio ulicom, govori za mnom: «Eno, to mi je otac»?! I da mu se drugovi smiju?!

TOMO: Smijali bi se. Pa?

MIRKO: Da mu se narugaju? Da zaplače to dijete?!

TOMO: Uostalom, dok budeš potpuno trijezan, onda ćemo raspraviti ovo pitanje ... Koliko je sada sati?

MIRKO: Ja sada želim raspraviti to pitanje!

TOMO: Pitao sam, koliko je sati.

MIRKO: ... Pet i nešto.

TOMO: Mama te je čekala. I naravno, nije te mogla iščekati. S Mirom i s njom si trebao poći na groblje. Djedu imaš sve zahvaliti, a ti mu ni dužnu poštu na godišnjicu nisi voljan iskazati. I ne to, već nikakvih obzira nemate prema meni, a ja više nisam dijete! Vrijeme me najeda, ja starim! ... Pođi pred njih. Što čekaš, pođi! (*Mirko slegne ramenima i ode, a on se uzbuđen šeće. Ana dolazi s ulice. U vratima se sreća s Mirkom. Ruku mu stavi na ruku, pita kako je, a on odmahne slobodnom rukom i ode. Klimne glavom i ocu.*) ... Mirko je pošao pred mamu i Miru na groblje.

2.

ANA: (*skinula je šeširić, htjela je produžiti u stan*): Do sada sam radila u uredu. A znaš ured ne pita za obiteljska zbivanja.

TOMO: Da si rekla, pustili bi te.

ANA: Vjerojatno.

TOMO: I Mira je pošla.

ANA: Prošetati se gradom. Oprosti, ali ja se djede više ni ne sjećam!

TOMO: Ja sam to više zbog mame ... I ne zaboravi, Miri je sutra dvadeset peta godina.

ANA: A prošlog mjeseca je bio moj rođendan.

TOMO: Pa ... oprosti! Shvati, dijete, brige! ... Znaš, ja Miru još uvijek osjećam kao dijete. Neozbiljno, nedozrelo dijete, o komu se mora brinuti.

ANA: A žena je to.

TOMO: Njene brige i poteškoće i ja osjećam ... Naime, ona teško podnosi neimaštinu.

ANA: Za mene ne pitaš?

TOMO: Mi sve možemo podnijeti.

ANA: Ne laska mi.

TOMO: Mora biti tako.

ANA: Ne brini, ni u buduće ti se neću obraćati za pomoć.

TOMO: Ano, shvati, nije mi pravo što si se uposlila, a, opet, ponosam sam na tebe! Ti si nešto drugo, ti si potpuno nešto drugo!... Ovaj tu ... ovaj je već pitao za tebe.

ANA: Sve ga manje podnosiš, pa zašto ga onda trpiš?

TOMO: On mi još treba ... jer je dobro imati svoga kućnog komunistu.

ANA: Mogu li poći?

TOMO: Reci, što je između vas dvoje?

ANA: Zanima li te doista ili je to samo puko pitanje?

TOMO: Muž ti se može vratiti ... i drugi se vraćaju. I što onda?

ANA: On mi nema što reći. Da! On mi je još uvijek muž – do sudske formalnosti!

TOMO: Ti i na to misliš?!

ANA: Ne uzbuđuj se, ne mislim. Čak me ni to ne zanima ...
Idem se presvući. (*Ode*).

3.

IVAN (*Izlazi iz svoje sobe*): Čini mi se čuo sam Anin glas.

TOMO: Gospođe Ane.

IVAN: Kad je želim poljubiti, uvijek je najprije pitam: «Gospođo Ana, dozvoljavate li?»

TOMO: Da! Prosti ste: bili ste i ostali ste! ... A inače, zbilja sam se zamjerio kćerki.

IVAN: Oh, već odavno! Samo srećom, ona vam sve prašta. Sigurno misli: «Ostario je, zajedljiv je»!

TOMO: Teška vremena!

IVAN: Zbilja teška, kad se ljudima zamjera istina!

TOMO: Zloupotrebljavate svoju mladost – vrijeđate!

IVAN: Nekada ste bili za to da se za uvredu u dvoboju pobijete.

TOMO: Nerazumna vremena ... Ipak imajte obzira prema meni – vjerujte, više sam izgubio negoli što i mislite.

IVAN: Sve.

TOMO: Nadam se, ti vaši drugovi neće biti bezobzirni.

IVAN: Više traže nego li što im pripada?

TOMO: Ne, ali ...! A i živjeti se mora! Čovjeka ostaviti i bez nasušna kruha, pa gdje to vodi!

IVAN: Potpunoj propasti! Ništa vam osim časti neće ostati?

TOMO: Troje djece.

IVAN: A i na te će promijenjeni uvjeti utjecati.

TOMO: Znam, radovali biste se, ali neće.

IVAN: Oh, već jesu! Samo vi nećete primijetiti.

TOMO: Obratit ću na to više pozornosti. A da i jeste, znate li komu sve to imam zahvaliti?

IVAN: Zbilja, jako nas mrzite?

TOMO: E, ovo je već pomanjkanje svake inteligencije! Sve ste

mi opljačkali, pa da vas još i volim?!

IVAN: Tako! Vidite, volim kad iskreno progovarate!

TOMO: To je pak bilo neintelligentno s moje strane ... Slušajte, Mira mi se sprema otići. Volio bih da ove zadnje dane i vi provedete s nama.

IVAN: Zaista želite?

TOMO: Molim.

IVAN: Ej, moj stari! Zašto odgađate obračun sa sobom i sa svojima? Po vas je bolje ako vas mi trpimo negoli da nas vi otvoreno mrzite.

TOMO: Ja priželjkujem nepovratno, ali ne vjerujem ni u kakva uskrснуća.

IVAN: Tako, tako, stari, mrzite nas po miloj volji, ali se ne odupirite ... Idem po svoj duhan. Vaš ne valja, a i nerado mi ga dajete. (*Ode*).

4.

MARIJA (*dolazi sa ulice s Mirom i Mirkom*): Zdravo, tata ... (*Pride mu i poljubi ga u obraz. Isto i Mira.*) Umorila sam se. Sparno je.

MIRA: Ljubim ruke ... U ovakvoj sparini, groblje je još jedino pristojno mesto.

TOMO: Za sve nas će groblje, na koncu, ostati još jedino pristojno mjesto.

MARIJA: Opet poteškoće? (*Kad slegne ramenima*) Ništa nam ne govoriš kako teku pregovori s ovima.

TOMO: Pregovori? Hm ...! Kuknjava, kuknjava! A čovjek bi ih šakom u nos!

MARIJA: Tata, moraš istrajati.

TOMO: Pokušavam.

MIRA: Vidiš, vidiš, morao si bolje upoznati tog našeg gospodina zeta!

TOMO: Što sam učinio, svjesno sam učinio.

MIRA: Oprosti, ja sam to tek onako.

TOMO: Uostalom, ta garancija, to je moja i samo moja briga!

MIRA: Izvini, a ja sam se ipak brinula za tebe.

MARIJA: Reci, Ana nije mogla sa mnom na groblje?

TOMO: Ona je tek sada stigla iz ureda. Kao da ne znaš, ona je uposlena! (*Kad vidi da se rastužila zbog njegove osornosti*) Mama, shvati već, brige prepustite meni! (*Pomiluje joj obraze.*) Neću da i dalje sijediš, iako si mi lijepa i s ovom prosjedom kosom.

MIRKO: Utješni komplimenti nisu uvijek i umjesni.

TOMO: Mene neka nitko ne korigira!

MIRA: Zaboga, tata ...! Preosjetljiv si. I ne zaboravi, i mi smo već poodrasli. (*Tomo bi vjerojatno oštro reagirao, ali ulazi Ivan.*)

5.

IVAN: Dobar dan! ... Gospođo Miro, još vam i ova polucrnina lijepo pristaje.

MIRA: Recite, molim vas, dokle vi mislite usrećivati ovu kuću!

IVAN: S privolom stambenog ureda u beskonačnost. Lijepo mi je tu! No što je što je, gospodine Mirko? Učmalost ne vodi ničemu, a brige se dobrom rakijom razbijaju! Hajde, ponudite nas.

MIRA: Zbilja volim vašu blagorječivost.

IVAN: I ja joj se radujem. Jeste li čuli da će vam šumicu iskrčiti?

TOMO: ... Drva odnijeti, zemljište bez moje privole izgraditi.

IVAN: A ovi za sve to ni pare neće platiti.

MIRA: Nije sve u novcu. Mi smo djetinjstvo proveli u toj šumici.

IVAN: A danas ste već ljudi puni briga.

MIRKO: A vas to raduje?

IVAN (*primi rakiju*): Brige će još možda i od vas stvoriti čovjeka.

TOMO: Dosta, djeco! Prosit, Ivane. Kako vidite, danas već svakoga nudim sa svojom kajsijevačom! (*Ispija.*) Da, da, brige! Ana ih najbolje podnosi ... Čudna žena.

MIRA: Još joj se uvijek udvarate?

IVAN: Gospođo, s punim uspjehom.

TOMO: Ivane, obuzdajte se!

MIRKO (*opet toči sebi rakije*): Ono hoćeš poreći, što već cijeli grad priča?

TOMO: Ostavi tu rakiju!

MIRKO (*uvrijeđen ostavi rakiju, pođe do izlaza na terasu i gleda van*): I opet, hvala!

MIRA: Ipak, tata!

MARIJA: Mora. Pije.

MIRA (*primijetila je Tominu sliku u husarskoj mundiri*): Oh ...! Ipak ti je, tatice, ova slika došla na vidjelo? Znači, nije ti više stalo do toga, hoće li prigovoriti da demonstriraš s tim K.u.K. – vremenima.

IVAN: Ne ne, draga gospođo, već je samo raspored slika izmijenjen! Ova tu je došla namjesto jedne prodate, po priličnoj cijeni prodate. Sjećate li se one Munkácsijeve skice?

MIRA: Tu si prodao? Zaboga, tata! A zašto?

IVAN: Jer se mora, jer se garancija iskupljuje! (*Ana je ušla*) Je li tako, gospođo Ana?

6.

ANA: Oprostite ... Tko želi kavu? Što me gledate? Zašto bih i onome, tko je ne voli? Kava je Miro, danas skup artikl.

IVAN: Zar ne, gospođo Miro, ovo je već činovničko rezoniranje.

MIRKO (*pratio je razgovor o prodanoj slici, oponirao bi bilo kako bilo, pa nastavlja tu napuštenu temu*): Uostalom da znaš, tu sliku nisi baš tako dobro ni prodao!

IVAN: Slike, gospodine Mirko, imaju dvije vrijednosti: jednu kad je baš želite kupiti, a drugu kad vam je otac baš morao prodati.

MIRKO: Ja ću još jednu rakiju. (*Toči sebi.*) Imaš li što protiv, tata?

TOMO (*pređe preko izazova*): Ana, moju kavu napravite gorču.

ANA (*Djevojka se pojavila u vratima baš kada je htjela da*

pođe, pa njoj): Onda ipak svakome po kavu. Budite dobri. Tati posebno šećer. (*Djevojka ode.*) Jeste li čuli, Ivane, da se i tata želi uposliti?

TOMO: Hoću. Neka svi vide da znam i raditi.

MIRA: Baš moraš?

TOMO: Moram. I jer se nadam, onda će me ostaviti na miru: smatrat će me dotučenim!

IVAN: Ali ovo sve neka je pod strogom diskrecijom!

TOMO: Ništa za to, ako im i ovo budete dojavili.

IVAN: Zbilja bih odao veliku tajnu - protudržavni čin - zdrav čovjek, a želi raditi!

TOMO: Uostalom, ako Ana može raditi ...

IVAN: Pa se čak i gospodin Mirko nakanjiva ...

MIRKO: S tom razlikom da ću ja zato raditi što moram, a otac se pravda nekim nakaznim razlozima - kao voli raditi!

TOMO: Otac ti je uvijek volio raditi.

MIRKO: Ne poričem. Ali u glavnom, bez obzira na to tvoje stanovište, niti još sada radiš niti si ikada u životu!

TOMO: Ostavi tu rakiju! Rakija je za pametne ljude.

IVAN: Ali je rakija odlično sredstvo da ljudi iskreno progovore.

MIRKO: Ha-ha-ha! Baš tako! Eto, kad gledam ovu tatinu sliku, uvijek ostajem u nedoumici: otac veli da je napustio vojsku jer mu je bila tuđa, a meni se pak čini da je još uvijek nešto podo-firciskoga u naravi oca! Ha-ha-ha! (*Ispija rakiju*).

TOMO: Pijan si!

MIRKO (*Pošto je svoje rekao, lagnulo mu je. Udobrovoljio se, a i alkohol deluje*): Zaboga, tata, našali se čovjek ...! Ha-ha-ha! Uvijek se moram sjetiti Ivanovih riječi: rijetko ćeš kad mađarski progovoriti, ali mađarski psuješ. Ha-ha-ha! Ili obratno, ne znam već ni sam!

MARIJA: Mirko sine moj, i mene vrijeđaš!

MIRKO: No, no, mama! (*Poljubi je.*) ... Od mene sve teže pri-mate ... I nikad meni, isključivo meni niste dozvoljavali da se i ja našalim; samo meni ne, isključivo meni ne ... Vjerujte mi, gos-

podine Ivane ... Dobro, dobro ... Pa izvini, tata. Izvini. (*S gestom dvije, govoreći u sebi i za sebe, pođe na terasu. Sjedne u vratima na stolicu.*)

7.

MARIJA: Nije on zao, doista nije ... Nešto ga u zadnje vrijeme tišti. (*Sjedne na rub fotelje i uzme Tominu ruku u svoje.*)

ANA: A nema tko da ga upita, a što!

TOMO: Ivane ... znate li zašto sam pozvao svoju djecu na okup?

IVAN: Jer je lijepo biti u krugu svoje djece koji te vole.

TOMO: Hm ...! važno je da ih ja volim ... Djeca su mi dobro zakoraknula u život. Susreću se već s brigama. Moramo im pomoći, mama. Ono što bi im ostalo iza nas, mogli bismo im bar jednim ozbiljnijim dijelom već sada pokloniti. Što misliš, mama? Kad bismo napisali oporuku ...

ANA: Opet gluposti!

IVAN: Oporuku, oporuku, stari! Roditelj koji poznaje svoju djecu, oporukom će otupiti kljun kopcu!

ANA: Kakvom kopcu?

MIRA: Dozvoli, Ana! Ja ne mislim na novčane vrijednosti, ali eto, možda bi nam mogli ponešto odvojiti. I ja bih već osvjježila svoj stan.

MIRKO: (*on je još uvijek kod svoga problema, koji ga sada nagoni da im priđe. Žurno, da ne zaboravi svoje pitanje, razmahujući se*): Eto, recite ... zapravo što je istina od toga, da roditelji podjednako vole svoju djecu? Hajde, molim te, tata!

TOMO: Svako dijete toliko volimo, koliko i ono nas.

MIRKO (*ne namjerava izazivati, raspoložen je; možda bi se po prvi put i on poigrao sa svojim roditeljima*): E, to onda znači mene baš ništa ne volite, ama baš ništa!

TOMO: Uvrijediš se, sine; nažalost, uvijek se bezrazložno uvrijediš.

MIRKO: Uvrijedim? Da ... uvrijedim se, da uvrijedim se ... Ali bezrazložno? Ja bezrazložno?! (*Prirodno mu se javlja otpor, a i raspoloženja mu varijaju.*) A je li baš uvijek bezrazložno?

TOMO: Skoro isključivo.

MIRNO: Isključivo ... isključivo?! ... A ... a kad ti je ona ... kada ti je majka moga djeteta ...

MARIJA: Marko, zaboga te molim!

MIRKO (*plane*): Molim, dozvoli! Pitao je, a ja odgovaram! Smijem valjda i ja progovoriti u ovoj obitelji!

TOMO (*Ustaje i kao da se uopće nije pokrenula jedna neugodna diskusija, već okončan običan razgovor, pođe*): No, djeco, meni ćete oprostiti. Trebam nešto završiti... A ti, Mirko, navrati sutra zbog one ponude. U pravu si, čini mi se, u pravu si! Razmislit ću i mislim, poslušat ću te.

MIRKO (*kad je Tomo već stigao do vrata*): Znači, odlaziš da ne bi poslušao moje pitanje!

IVAN: To je bar jasno.

TOMO: Smiješno! (*Zastao je. Okrenuo se, pođe do Mirka, pa čak sjedne na stolicu blizu Mirka.*) Izvoli, sine ... Slušam te!

MIRKO: Pristupaš mi kao ukrotitelj pa misliš da ćeš me obo-ružati?

TOMO: Ništa ja drugo ne želim osim da ostaneš pristojan. Dakle?

MIRKO: Pa ... pa reci mi, reci tu pred svima, što si onoj ženi rekao, kada ti je saopćila da ti je unuk bolestan!

TOMO: To smo mogli i udvoje raspraviti! Ponavljam, preosjetljiv si i bez životna iskustva. Nažalost, uvjerit ćeš se, samo da ne bude kasno.

MIRKO: Ne ne, to ti njima rastumači, zašto si joj rekao da nemaš unuka!

TOMO: Pa zar imam? Pa gdje mi je snaha? Jest, sine! Pa zašto onda ne oženiš majku toga djeteta?

MIRKO: Jer si mi se zaprijetio!

TOMO: Može li se zaprijetiti odraslome čovjeku?

MIRKO: Mogao si!

IVAN: Nikome drugom samo vama.

MARKO: Ne razumijem.

IVAN: Zar još uvijek niste načisto s time da više ni krov nad glavom nije vašega oca? Pa zašto je onda niste oženili? Isključit će vas iz nasljedstva? Izopćit će vas iz obitelji? Neka! Ali će vam dijete dobiti oca! Je li vidite, otac vam je u pravu?

MIRKO *(sve je čuo, skoro ništa nije razumio. Alkohol djeluje. Vidi da od njega očekuju odgovor, a on još ni to ne zna o čemu su se to i razgovarali. Zgužva svoj šešir i poleti van.)*

8.

MARIJA: Mirko, sine moj!

TOMO: ... Uostalom, nisam to i nisam tako rekao.

ANA: *(kad pogleda, vidi sarkastičan osmijeh Ivana. I onda se osmjehne)*: Jedan isječak iz života malograđana.

IVAN: Ne baš lijep, ali uvjerljiv.

MIRA: Ozbiljno je to s djetetom? On zbilja ima dijete?

TOMO: O djetetu i o onoj, čujem, Ana se brine.

MIRA: Pa što bi on ljepše za svoje dijete?

IVAN: Da pored tetice Ane, dijete ima i oca i majku.

TOMO: Moj Ivane, ovaj isječak iz života malograđana ipak nije tako crn kako ga vi želite predstaviti.

ANA: Utješna je ova naša glagoljivost.

TOMO: Dozvoli, dijete! ... Sada već, pošto ste nas potpuno dotukli, vjerujem s priličnom nam znatizeljnom prilazite. Ispitujete nam zube, jesu li nam baš doista tako otrovni, kako su vam prije lova govorili ...

ANA *(da prekрати)*: Gdje je Mirko pošao?

TOMO: Dijete, dozvoli svome ocu neka završi riječi.

ANA: To su samo riječi i ništa više; riječi da bi došao k sebi i ništa više!

MIRA: Otac se mora poslušati, i kada nije u pravu.

ANA: Ja sam ga se dosta naslušala, a nažalost u mnogo čemu i poslušala!

TOMO: Hvala ... Svemu zlu, koje je ovu kuću snašlo, ja sam kriv; a dobro, koje vas je na noge podiglo, posvema je slučajno.

ANA: To je «vjeruju» svakoga roditelja! Nije to ni tako davno bilo, molila sam vas: za svakoga, samo me za Petra ne dajte!

TOMO: Nisi trebala, nismo te mi prinudili.

ANA: Naravno da me niste! Ali ste se danim glasno savjetovali, pitali se govorili ...!

TOMO: Mogla si reći, «Neću»!

ANA: Ja još onda nisam znala da i ja nešto mogu, da i ja nešto smijem! ... Zar ne, Petar me je zvao sebi. Nisam pošla niti ću poći! I bilo kad da se vrati, ja taj brak neću nastaviti.

MARIJA: Ana!

TOMO: Ako i jeste naš grijeh, čini mi se da je sada već kasno. On i nadalje očekuje tvoj dolazak.

ANA: To ste opet bez mene utanačili?

TOMO: Kćerka si nam.

ANA: Poslali biste me, iako znate da ga ne volim?

TOMO: Žena si mu.

ANA: Iako znate da Ivana volim?

TOMO: Kasno je.

ANA: Iako znate da sam mu ljubavnica?!

MARIJA: Ja ... ja idem. Idem spremiti jelo. (*Izleti.*)

9.

ANA: Mama ... ona je tek ovoliko imala da kaže. A ti, tata?

TOMO (*ustao je, pripalio lulu, ali mu se gasi, pa zapali cigaretu*):

U ovoj kući sve je pošlo naopako.

ANA: Nakaradno! Ali ne samo od nedavna! ... Dakle, tata?

TOMO: Ja sam nesposoban za razumne riječi ... Svejedno mi je bilo dok su nam krov nad glavom rušili, novac iz džepa vadili, po neokaljanjoj prošlosti preturali ... Neka ruše moral koji smo

izgradili, neka ga ruše, ako nam drugi i bolji mogu pružiti! Ali ovi ruše i samo ruše i sve ruše! Ali neka ne zaboravite da i pod sobom ruše! (*Dostojanstveno pođe van.*)

IVAN: Veliki se propovjednik izgubio u vašem ocu!

MIRA: Ne podnosim vašu zajedljivost!

ANA: A tata bi ipak rado prihvatio njegovu pomoć.

MIRA: Pomoć, pomoć ...? Tu nema pomoći! ... I znaj, ovo mi baš nisi morala spremiti!

ANA: Ni vidjela nisam da ste tu. Ja sam morala.

MIRA: Morala, morala! I konačno, ljubavnica si mu! Pa? Budi! Ali što se to nas tiče?!

ANA: Zapravo, što ti želiš od mene?

MIRA: Ne znam! Ne znam! Baš zato i bjesnim! ... Jest, čula si zašto su nas pozvali. Zašto ih sada ozlovoljiti, kada su konačno spremni da nam ponešto i poklone!

ANA: Pa što onda bolje želiš! Stvorili smo ti vrlo povoljne uvjete: na Mirka su kivni, ja sam ih uvrijedila, sve ide u tvoj prilog!

MIRA: Ide, ide ali ...! A što onda ako odustanu?! A vi, i vi, gospodine, i vi biste se mogli okaniti želje da baš svi moramo primiti k znanju da se volite! Gle, čudnog mi čuda! (*Odlazeći:*) Jest, još se nitko nije volio, još nitko nije imao ljubavnicu! (*Ode*)

10.

IVAN: ... Razumijem: krov im se nad glavom može silom oduzeti, iz svega svoga se mogu razbaštiniti; i crkve bi im se mogle zatvoriti i bogovi popaliti – sve se to silom vlasti može! Ali otkuda da se obiteljska harmonija na kojoj je ova kuća građena ruši? Dotrajalo je, pa se ruši, potpačivano je bilo ovakvo solidnom građevinom, oranicom preko dvjesto jutara ...

ANA: Molim vas, prestanite već! ... Kako ne shvaćate, da su ženi bliži njeni problemi negoli obiteljske brige: imamo li, hoćemo li imati!

IVAN: A koji su ti vaši bliži problemi?

ANA: To se vas ne tiču!

IVAN: A problemi vaših?

ANA: Imaju, još podosta imaju; poklonit će nam ponešto da bismo mi sve to isprodavali, a ne oni. I da bismo im imali zašto biti zahvalni.

IVAN: Zato prodaju što moraju?

ANA: Tko ne mora, taj kupuje.

IVAN: Mislio sam da samo tragove zameću.

ANA: Ni za to se nisu zanimali, govorim li istinu! ... Mira, ona je bila ...! to se zaboravilo, jer u braku se smirila! A ja sam nado-
budna ...! A Mirko već i vanbračno dijete ima! ... Dok ja budem
rodila djecu, neću ih zato da mi ima tko biti zahvalan. Zato ću ih
roditi, jer ih želim! A obavezu ću samo ja osjećati prema njima.

IVAN: Čudni pogledi! Bar od vas!

ANA: Nije li čistije osjećanje privrženosti što su nas stavili na
noge od osjećanja obveze?

IVAN: Recite, ne bismo li za sada pitanja roditeljskih osjećanja
ostavili nastranu?

ANA (*osorno*): Što vi zapravo želite od mene?!

IVAN: Mnogo. Zapravo, sve!

ANA: Niste baš naročito ugladeni.

IVAN: A kako stoji sa mojom pronicljivošću?

ANA: Ne služi vam na čast, što ste se približili ženi koja je
nesretna! Ako i uspijete, uspjeh vam baš neće biti hvalevrijedan.

IVAN: Ja vas želim, a ne lovorike ... Uostalom, možemo li se
mi i ozbiljno porazgovoriti? (*Ana ga iznenađeno pogleda još je
više zbuni neuobičajeni ton Ivana.*) Ano, ne može se baš u sve
i svakoga sumnjati!

ANA: Zar ne, vama trebam vjerovati jer ste vi nesebično uza me.

IVAN: Vraga nesebično!

ANA: Vi i u najboljem slučaju mislite samo da ste zaljubljeni u
mene ... kao što bih i ja, kada biste me već napustili.

IVAN: Vi još niste imali prilike zaželiti se nečega... pa kako biste
se onda i mogli oduševiti za nešto!

ANA: Ili za nekoga, ne? ... Ja još nikada ni nesretna nisam bila. Hm ...! voljela bih bar jednom u životu zaplakati iz očaja što volim, a mene ne vole. Smiješno, ne?

IVAN: Pruža vam se prilika: izvolite!

ANA (*optužuje prilično temperamentno*): Za vas nema ni bogova ni vragova! I onda ste se cerekali, kad ste mi rekli da me volite! Cerekali!

IVAN: Da, trebao sam dozvoliti da vi to učinite.

ANA: Možda me baš lažete. Ja ne znam tko ste vi, ja ne znam što ste vi ... Ja vas se, Ivane, zapravo bojim.

IVAN: Slušajte, dijete, ima ljudi koji su u neimaštini izgradili svoju riječ, svoj svijet. Ta riječ, taj svijet je neovisan, pa i zdrav prema tome.

ANA: Dozvolite, ali i žene ovih kuća na kruhu žive i za želje!

IVAN: Čekajte, ne shvaćate! Ana, nažalost, na istom smo izvoru odgojeni.

ANA: Ah, tako ...! Znači, još je više razloga da sumnjate u mene; i naravno, i ja u vas ... Onda govorimo iskreno ... interesirali ste me dok sam mislila da ste sin puka i pomalo crven!

IVAN: Zbilja utješno! A sada?

ANA: Ništa. Strpite se. I sami znate da ću vam prije ili poslije postati ljubavnica ...

IVAN: Neka vas đavo nosi! (*Odmahne rukom i pođe van.*)

ANA: Hm ... i gospodin ima živaca!

11.

TOMO (*ulazi i pogledom traži Anu. Primijeti je, uzme cigaretu sa stola i pripali. Šeće se i priča*): Ti nisi kao Mira ... ti ne možeš biti kao Mira! ... Mira se takvom rodila; nju takvu znaju, takvu je i primaju ... Ona već ima prava na takav život, ali ne i ti!

ANA: Je li ona baš takva ili ste joj vi omogućili da bude takva?

TOMO: Tebe bi prvo razočaranje ubilo. A razočarat ćeš se.

ANA: Znači, ovaj svoj život, makar i nepodnošljiv, dostojanstveno mora snositi.

TOMO: Svakome se moglo desiti.

ANA: Svakoj o kojoj su se tako dobro pobrinuli kao vi o meni.

TOMO: Dok nisu naišla ova nevremena, Petar je bio uzoran gospodin. Iz djetinjstva ga još poznajem.

ANA: A svoj pravi lik je tek onda pokazao, kada su nam svima istrgli ispod nogu tu punu ploda crnicu.

TOMO: Zar je blagostanje stvorilo naš zavidan obiteljski život?

ANA: Istinu si rekao: ono ga je učinilo snošljivim. Što ja znam tko si ti zapravo i kakav ćeš u buduće biti?!

12.

TOMO: Ana!

MIRKO: (*već je kod Aninih riječi bio u vratima*): S kakvom si pak ti nepristojnošću uzbudila našega roditelja?

TOMO: (*bijes mu se pojavom Mirka potencirao*): Pijan si!

MIRKO: Jesam, dragi oče ... pomalo jesam. A znaš li što sam kod zadnje čašice vrlo loše rakije konstatirao? Da rakija ipak ne uzme čovjeku toliko pamet kao vaši obziri!

TOMO: Jednom za svagda: nepristojnost u ovoj kući neću trpjeti!

MIRKO: Ana, zar si im i ti najavila rat? Frontalan napad na kuću od karata! Ha-ha-ha!

TOMO: Da čujem, što želiš!

MIRKO: A ti misliš ja znam? Ha-ha-ha! Zapravo, u kući gdje riječi gube svoj smisao – ništa! ... Ha, Ha-ha, Ha-ha-ha! Vidi, molim te, kako čovjek umije pametno zboriti kad je malo nacvrckan!

TOMO: Riječi gube svoj smisao? Znači, laže se?!

MIRKO: Zlatno doba kada je tu riječ još bila zakon, ode! Ode s kućom zajedno, ode s crnicom zajedno, ode ...! Da, tata, tu se najnovije samo laže! Laže!

TOMO: (*oštro reagiranje začudo izostane, pa čak s pritužbom*): Nažalost, još te ni u tvom djetinjstvu nisam nikada ozbiljnije prekorio.

MIRKO: Primjerice, šibom? A sada je već ipak dockan.

TOMO: (*pride kaminu na kojem je jedna vaza. Skine je, igra se s njom, zagleda je. To ponavlja. Možda ga baš ta igra sili na razumne riječi i djela.*) Reci ... da još ima nade za jednim ozbiljnijim naslijeđem, i onda bi se ovako ponašao?

MIRKO: Ama ne, sigurno ne! Onda bih se mrštio, mrgudao bih, ali samo onda, kada ti to nebi vidio. Ha-ha-ha! I proklinjao bih te!

TOMO: Hvala. To sam htio znati.

MIRKO: Pomisli, Ana, sad će me sigurno isključiti iz nasljedstva! Ha-ha-ha! Da znaš samo, to i hoću! I da znaš, odlučio sam se, Stanku oženiti! No hajde, hajde, protestiraj! Bogohuljenje, bogohuljenje!

TOMO: Čini štogod misliš da je dobro po tebe.

MIRKO: I dijete će dobiti plemenito ime svoga djede! Ha-ha-ha! Vidiš, izbaštiniti me možeš, ali mi ime ne možeš oduzeti!

TOMO: Iz čega bih te mogao izbaštiniti? Lijepe se riječi još ne mogu ostaviti oporukom, a niti bi te zadovoljile. A ja ništa drugo nemam, samo lijepe riječi i dobre želje svojoj djeci!

MIRKO: A što misliš, hoće li me i mama izopćiti?

TOMO: Majka ti je, a ne neprijatelj.

MIRKO: Majka mi je, a mome djetetu nije bilo ni kutićka pod ovim krovom!

TOMO: Mojom i njenom voljom.

ANA: Konačno, u ovoj kući nema mjesta za to dijete?

TOMO: Zauvijek možete ostati u ovoj kući – onakvi kakvi ste!

MIRKO: Društveno neporočni? Ja bez Zlatka, ti bez ljubavnika.

ANA: Zapravo, u čemu je moj moralni pad?

TOMO: Na pragu si mu.

ANA: Ivan?

TOMO: To je tvoja stvar. Ali se od Petra ne možeš razvesti. Odnosno, možeš, ali ...!

ANA: Ali?

MIRKO: Ako se i budeš razvela, imaš se vratiti u ovu plemenitu kuću u isposništvo.

TOMO: Skratimo! ... Dovoljno je velik ovaj svijet; i za nas i za vas je dovoljno mjesta u njemu!

MIRKO: Naravno, ti si mogao oženiti priglupu malograđanku ...

TOMO: Računaš s time da se znam suzdržati?!

MIRKO: Zapravo, seljanka, seljakuša ...!

TOMO: Dosta, štene jedno!

ANA: Pođimo! Tu se više ničemu nemamo nadati!

TOMO: Ako se identificiraš s bratom, nemate! I zapamtite, poštene sam ljude pustio u svijet, barabe mi se neće vratiti!

MIRKO: Dakle, neka primim k znanju s time još nisam okrnjio čast ove kuće što imam vanbračno dijete, ali ako mu majku oženim...

TOMO: Napolje!

ANA: Stidi se!

TOMO: A i ti ...! Napolje ...!

MIRKO (*Ana hoće da ga povede, ali je on silom zadrži*): Čekaj! Sjećam se, Ana, dijete sam još bio, bilo mi je oko desetak godina... i svoga vanbračnog sina je ovako izbacio, kada je prviput došao vidjeti svoga oca!

TOMO: Umukni, jer ...!

MIRKO: A izbacio ga je na svo zadovoljstvo jedne prisutne dame, naše gospođe mame!

TOMO (*razjaren spopadne vazu i baci je na Mirka*): Napolje, nitkove jedan!

MIRKO (*instinktivno je podigao ruku, tako da mu je vaza samo ruku raskrvavila. Dok gleda ruku*): ... Nožem si se bolje mogao poslužiti, oče moj ... (*Rupcem vezuje ruku*.) Ne misliš, oče moj ...? Ano, sada već pođimo.

13.

MARIJA (*uleti*): Što se tu dešava?

MIRA: Mirko, što si opet uradio?

MIRKO (*pogleda svoga oca, a kad taj ne daje tumačenje*): Ništa. Baš ništa ... Malo sam više popio ... razmahao sam se, pobjesnio sam; pobjesnio sam i slučajno sam oborio ovu vazu od mjedi ... i ozlijedio se.

MIRA: Ovo je nepojmljivo, kao da su u mjevani!

MARIJA: I dosta toga pića! Stidi se!

MIRKO: Da, mama, ja se jako stidim ... Ana, pođimo.

TOMO: Nije istina da je on oborio vazu. Ja sam je bacio na njega, ja se trebam stidjeti.

MARIJA: I jeste, i stidi se! Stidi se, što ga uvijek kojekakvim lažima ispričavaš! (*Ivan se pojavio u vratima terase kada i Mira.*) I razumi već, Mirko, ili se urazumi ili pak ...!

MIRKO: Znam, mama, znam. Ja sam već odabrao svoj «ili»! Pođimo.

ANA: Mirko. (*Odu, a Ivan prilazi preostalima govoreći.*)

14.

IVAN: I istjera Bog pobunjene anđele iz neba i stvori za njih pakao!

Z A S T O R

III. Č I N

Nakon nekoliko mjeseci na istome mjestu. Tomo sjedi u fotelji, noge su mu u deku zavijene. Lijeva strana mu je oduzeta. Zuri pred sebe. Knjige, novine, časopisi, lijekovi i druge sitnice – sve je to na pušaćem stolu pokraj njega. Gleda po stolu, traži i ne nalazi. Primijeti novine na stolu usred sobe. Obazre se, tražio bi pomoć ukućana. Nema ih. Za čas se smiri i onda mukom oduzeta čovjeka se diže i privuče k stolu. Ne bi mogao nazad, pa zove.

1.

TOMO: ... Marija! ... Marija!!

MARIJA (*uđe. Ni riječi mu ne veli, uzme ga pod ruku i odvede do fotelje. Posjedne ga i zamota. Krene van. U vratima se obazre.*) ... Možda ti još nešto treba?

TOMO: Ništa. Nije važno.

MARIJA: Vode? Pojeo bi nešto?

TOMO (*podigne ruku kao da se sjetio nečega. Marija ne zna da li se njoj želi obratiti ili ne, pa čeka.*) ... Kako je ono i bilo? ... Jesam li ja onoga zaista izbacio? ... Je li to istina, Marija? (*Kako je počeo govoriti, ona mu se približi. Zamišljeno sluša, ali odmah oživi.*) ... Da! Nesumnjivo, udaljio sam ga ... Ali se ne sjećam da sam ga izbacio.

MARIJA: O kome ti to govoriš?

TOMO: O onome ... o onom mom sinu.

MARIJA: I baš sa mnom želiš o tome govoriti?

TOMO: Ja? ... Ne, ja samo naglas mislim ... Naš Mirko, on je tako čuo, kaže i vidio, da sam ga izbacio ... A ja se ne sjećam. Jest, zamolio sam ga da se udalji, ali ...

MARIJA: Izbacio si ga. Čemu sada uljepšavati?

TOMO: Pouzdano se sjećam da sam mu ponudio novaca. I to prilično baš! A on se zacrvenio ... A ja sam mislio, zbog novaca je došao, da će se radovati novcu ... Mirko je u pravu, izbacio

sam ga; vrlo grubo sam ga izbacio!

MARIJA: A što si drugo mogao, kad ti je novac bacio u lice?

TOMO: Ne ne, ne ne! Oči su mu se napunile suzama, glavu je sagnuo i novce stavio na stol. A kad je pošao, ja sam vikao za njim. Bjesnio sam. Da da!

MARIJA: Ne bi li prestao o tome govoriti?

TOMO: Da, da, sjećam se već! Bjesnio sam od nemoći! A on baš ni riječi. A koliko je već bio!

MARIJA: Tomo, ovo je ipak previše.

TOMO: *(pogleda je, sažaljivo se nasmiješi i zureći preda se):* Sada već i to znam zašto sam bjesnio: htio sam da ti čuješ kako rođenoga sina tjeram iz kuće, kako se rođenoga sina odričem! Da da, zato sam urlao da ti i nadalje ostanem u milosti!

MARIJA: A što s time želiš reći?

TOMO: Ništa, baš ništa ... jer kasno je! ... A gdje sada može biti taj čovjek?

MARIJA: Taj ti slučaj ni inače nikad nisam oprostila ...

TOMO: Nemoj mi ni u buduće – jer ni ja ne mogu!

MARIJA: Tomo!

TOMO: Odlazi! Odlazi!

MARIJA *(odmjeri ga neuobičajenim pogledom do sada nepoznate žene):* Ah, tako ...! Tako zar?! *(Odlazeći.)* U redu!

2.

IVAN *(pojavi se baš kada se Tomo izvikao i stoji u vratima terase; nasmiješen gleda za Marijom i pogledom pita, što se tu zbiva.)*

TOMO: Kako vidim, uživajte u svakom mom ispadu.

IVAN: Svakim danom ih je sve više; postajete mi već neinteresantni!

TOMO: Strasti se oslobađaju. I uvrede naplaćuju. To i ništa više.

IVAN: Ja se zbilja radujem što ste konačno umirili svoju savjest.

Vidim, pokajali ste se što ste grubo otjerali svoga nezakonitoga sina – jer ste ga mogli i lijepo, prijateljski otpremiti.

TOMO: Bar sam toliko morao učiniti za njega.

IVAN: Ništa, ništa, sada ste se pokajali, pa ćete mirnije iščekati svoje zadnje dane.

TOMO: Dodajte mi štap.

IVAN: U promenadu bi gospodin?

TOMO (*uzme štap*): Ne rugajte mi se ... Sa štapom u ruci zamišljam da sam još netko.

IVAN: Nešto samo, nešto!

TOMO: U pravu ste: sada sam već samo nešto. Netko samo čovjek može biti.

IVAN: Zar ste vi bili nekada i čovjek?

TOMO: ... Da vi znate kako mi je!

IVAN: Čovjek vama sličan ne ajmeče.

TOOMO: ... Vjerovali ili ne, nekoć sam i ja bio čovjek; čovjek s kojim se računalo ... Nisam ja stvorio sredinu koja me je sebi prilagodila! Jak sam bio, pa sam joj dobro došao i dobro je poslužio čak sam joj nazore nadograđivao! Pojačali su mi želju da sa svima slabijim zavladam: oh, lijepo je to, draži to, savladati obijesna konja, divljega nerasta! A ja sam želio i čovjekom vladati. Uvijek sam lijepo sa životinjama, čak kad me i pas izujedao! A i sa slugama sam. S čovjekom nisam mogao, htio sam ga slomiti! ... Drago mi je, što mi se Mirko odupro; bit će od njega nešto!

IVAN: Ja tu naslućujem neko kajanje.

TOMO: To ne, ali skoro.

IVAN: Da i svećenika pozovemo, ha? Pomislite kako bi lijepo bilo i onako formalno kajanje!

TOMO: Đavo da nosi i vas i svećenika!

IVAN: Uha, vidi poganina: pred smrt, a on ovako!

TOMO: Čujete, batinom ću po vama! ... No, a sada da čujem.

IVAN: A što, ako smijem pitati?

TOMO (*izviče se*): Da čujem, hoće li mi djeca doći! ... Molim vas, recite mi, otkud u vama ovoliko bezobzirnosti? A činilo mi

se da vi niste čovjek bez osjećanja.

IVAN: No, no, no, no, no, nećemo se jedno drugom udvarati!

TOMO: ... Hajde, Ivane, prijatelju odgovorite tko ste vi zapravo?

IVAN: Đavo, kako ste me izvoljevali nazvati.

TOMO: Pričajte mi, Ivane. Čovjek kada ostari, voli da mu pričaju.

IVAN: Priču, pripovijetku, anegdotu, basnu?

TOMO: Pričajte mi o sebi.

IVAN: A čemu? Samo biste se razočarali, jer ja, nažalost, nemam nikakvih abnormalnih sklonosti kao vi. Pun sam slabosti, jest, jest! Primjerice, i ljude volim. Još se i na vas povremeno sažalim zbog ono trunca čovječnosti.

TOMO: Dalje, dalje!

IVAN: No hajde, onda ćemo sve ispočetka! Dakle, bio jedan vrag, koji se htio predati pravdi u službu ...

TOMO: Misleći naravno da ona štiti istinu i da joj je korijen u pravičnosti!

IVAN: Pa vi već znate ovu priču.

TOMO: S tom pričom smo svi svoj život započinjali! Oh, istini služiti bi bila divna služba! I dosadna!

IVAN: Da, takva bi služba malo donosila.

TOMO: Tko ste, tko ste!

IVAN: Zar ne osjećate još i sada mirišem na dječju sobu i slatkiše? I baš ovako sjajnog oca sam imao kao što ste vi, a prelijepu majku! I blagdana svakoga dana. Moja majka ... no, o damama ne dolikuje govoriti ... a otac – zapravo ništa gori od vas. Pomislite onda kako mi je moralo biti! Da, da, i od toga vremena su mi rušilački nagoni neutoljivi! No, da! Sam se rušim, ne usuđujem se – samo uživam gledajući!

TOMO: Defetist samo ...?! A ja sam mislio vi ste komunist!

IVAN: Veliko razočarenje?

TOMO: Vi ste onda gori i od mene, vi baš ništa ne vjerujete!

IVAN: Zar ne, ja sam onda zapravo kukavni izdajica naših tekovina, koji se još i zlurado smješka nad vlastitim ruševinama!

TOMO (*rezignirano*): Ja sam se pak nadao da će mi se bar Ana spasiti, preživjeti ovu kataklizmu prije vas.

IVAN: Vi samo mirno umrite, a za Anu neka vas nije strah!

TOMO: ... Hoće li Ana doći? A Mirko?

IVAN: Kako ste i mogli pretpostaviti da neće, kad još uvijek imate ponešto im podariti!

TOMO: Nisu valjda ljudi iz same sebičnosti satkani!

IVAN: Vi znate najbolje iz čega ste ih formirali. Oho... evo nam Ane!

3.

ANA (*kao da se ništa nije zbilo. Priđe mu i poljubi ga*): Bolje ti je? Kako su mi pričali, mislila sam da mnogo gore izgledaš.

TOMO: Bolje mi je, dijete moje.

ANA: I Mirko je stigao.

IVAN (*ulazi Mirko sa Stankom*): Oh, Mirko sa mladom! Dobro došli, djeco, u roditeljsku kuću.

MIRKO (*priđe ocu. Pogledaju se, poljubi ga*): Kako si, tata?

TOMO: Hvala, sine, već bolje. Raduje me što si došao. Znaš, sine, za ono ne zamjeri. Oprosti.

MIRKO: Ništa, tata ... Tata, i ona je tu.

TOMO: Dobro je. Vrlo dobro si učinio. Znaš, željan sam da je vidim. (*Stanka na pogled Mirka priđe bliže.*) Dakle ti si Mirkova žena. Ivane, moja snaha.

STANA: Da, gospodine ... Dobar dan ... Nadam se, bolje vam je.

IVAN (*uzme je pod ruku i priđu bliže Tomi*): Ne morate ga poljubiti, ali tako stanite da vas stari može što bolje osmotriti ... No, što velite, stari, pristojna snajka?

TOMO: Da da ... sjedi, Stano ... Sjedi, dijete moje.

IVAN: Jeste li čuli, Mirko? A znate li što vam stari ovoga momenta misli? Da je šteta, što već prije niste imali hrabrosti oženiti ovu priličnu mladicu.

TOMO: Zaista, Ivane ... I dijete ste trebali dovesti. Ana, molim te, pozovi i one.

IVAN (*pošto je Ana pošla*): Čujete li vi? Stari se očito deklarirao za prisutne! Demokratizirate se, stari!

TOMO: Dobro nazirete ... Ivane, kako vi stojite s Anom?

IVAN: Zlo, stari! Vidi moje slabosti! ... Zar hoćete veću slabost negoli voljeti dijete ovakova čovjeka kao što ste vi? Hajde, hajde, stari, bit će dobro; makar i pred smrt, očovječiti ćete se! MARIJA (*ulazi s Mirom. Iznenadi se. Pretpostavlja da je to Stana.*) Zvao si nas.

TOMO: Ova ženica, to je naša ... to je moja snaha. A ti kako hoćeš!

MARIJA (*Stana je ustala i čeka. Ona je dobro pogleda, pa joj potom klimne glavom. Mirku*): Kako si, Mirko?

MIRKO: Hvala, mama.

MARIJA: Čujem, mnogo radiš.

MIRKO: Da, mama.

TOMO: Imaš li još koje pitanje, mama? (*Marija se uvrijedila, što je i želio.*) Sjedajte.

IVAN: Hoćete li vi otvoriti ovu obiteljsku sjednicu ili pak ja kao gost?

MIRA (*ljuta ga pogleda*): Ja mislim, gospodine, da vaša nepriстойnost ...

TOMO: Misлити možeš što god želiš ...! To što nam se obitelj razbila, dijelom sam i ja kriv, možda čak najviše kriv: slijedio sam ovještale običaje ove kuće. A ti su zastarjeli, za nove prilike su čak neljudski ... Onaj Anin, smatrao sam da je član obitelji i zašto da nas sramoti. I, eto, da nije kriv. I da ćemo štetu lako nadoknaditi. Prevario sam se. On se čak ni ne javlja više. Oprostite mi.

MIRA: Ljudi bi se užasavali da znaju, što se tu zbilo! A privrženi smo jedno drugom kao rijetko tko i ...

TOMO: Ne sumnjam, ne sumnjam! ... Ti Mirko, i ti Ana, zaboravite. Vama sam se jako zamjerio. Zaboravimo, zaboravimo ...

Djeco ... evo zašto sam vas pozvao: morao sam sačiniti oporuku.

ANA: Ama, tata, to su već zbilja fiks-ideje!

MIRA: Molim te, dočekaj da završi.

TOMO: Vidim da se Mirko osmjehuje.

MIRKO (*prsne u dobronamjeran smijeh, pa pomiluje ruke Tomine*): Oprosti, tata, pa što bi nam, zaboga, mogao zaviještati, kad već ni krov nad glavom nije naš!

IVAN: Naći će se, naći će se!

TOMO: Zar sam im trebao dozvoliti da mi i u džepove zavlače ruke, da mi i po džepovima preturaju?

IVAN: A pošto vam je stari odlučio da otkrnji od svoje časti, ne brinite, dobro je otkrnjio!

MIRA: Tatice, ozbiljno to on govori?

IVAN: Hajde, stari, brže to!

MIRA: Tatice, kakva da je oporuka, tvoju ćemo volju znati poštovati.

MIRKO: Doista se ne zamaraj.

IVAN: Ama, ljudi, nije valjda u jezik šlagiran! I zašto da za to malo para ne priredi sebi i mali teatar?

MIRA: Nemojte, Ivane, ipak je to pregrubo.

TOMO: Neka ga, Miro ... Djeco, ono malo što još imam, ravnomyerno sam podijelio. A vi meni samo toliko: ne zamjerite mi na prošlosti. A ono što će vam ostati, nije ni mnogo ni malo.

MIRA: Nas uopće ne zanima koliko je kome doteklo.

IVAN: Ali bi ipak lijepo bilo od njega da kaže. Ha?

TOMO: Još nešto ... Ono što mama ima ... kako bismo, mama? Djeco, mamine vrijednosti nisu sitni, bezvrijedni ukrasi. Recimo, Milet je, djeco, najzdravija valuta, a divan rad! Pa Sisley! Govore ponovo su ga otkrili ... Budzašto sam došao do njih. Pokojni Kollar je bio upravnik kod ... kod ...? No, sve to nije važno! Uglavnom, Osamnaeste ih spasio od mađarske Komune. A onih desetak crteža Eisenhuta dao mi je već u poklon. Da da, ni mislio nisam da Kollar meni čini usluge, a ne ja njemu! A

ponešto sam još i ja nabavio; ne same odličnike, ali solidne slike ... Kako misliš, mama? Kome što, mama? Da i te prodamo i da dijelimo?

MIRA: A zašto bismo, ako su ozbiljne vrijednosti? Nismo još toliko nužni da ih unovčavamo.

TOMO: Jest, bolje da ih vama damo. Pa eto, mama, kome bismo Milleta?

MIRA: Što misliš, tatice, ne biste ih ipak najprije dali procijeniti da mama zna kako će?

MIRKO: Znaš, tata, raspitao sam se – istina poodavno je to bilo – ali znaš li ti da ova vaša mala kolekcija u kući ima ozbiljnu vrijednost?

MIRA: Je li ...? Zar ne, tatice, zašto sada prodavati, zašto da ih sada dajemo u bescijenje? A zapravo, i mi bismo već voljeli bar s nečim lijepim i vrijednim ukrasiti naše domove.

IVAN: S čime, s lijepim ili vrijednim?

MIRA: Molim vas, mi tu ozbiljno govorimo, a vi ...! Eto, mamice, uzмимо naprimjer samo mene: tko mi je kupio namještaj? Muž!

IVAN: Nadam se iz novca, koji vam je tata poslao.

MIRA: Vidite kakav ste! Vi naprimjer ni to ne znate da sam ja do nemila bila zadužena. Zar nije vrijeme da već i ja bar s nečim lijepim ukrasim svoj stan?

IVAN: Nesumnjivo, ali ne zaboravite da je već i gospodin Mirko željan, da s nečim vrijednim ukrasi svoj stan.

MIRA: Jesam li ja i s jednom riječju rekla da baš sve meni dadu? Ali ni on ne može željeti uživati izvjesne prednosti samo zato, što je muški potomak!

ANA: Molim vas, prestanite! Nismo lešinari da pored živih roditelja grabimo ko šta dohvati.

MIRA: Ja priznajem, da sam realna, ali budi dobra, pa ne izigravaj nesebičnu!

IVAN: Ana, to zbilja nije lijepo od vas.

MIRA: Ama što, vi biste obje ruke ispružili da vas nije stid ... Zapravo oprostite. Ivan me s tom glupošću razdražio.

IVAN: Hoćete li dozvoliti da ja predlažem?

MIRKO: Ma tko i ma kako, samo već okončajmo ovaj razgovor.

IVAN: Pa eto, neka je Millet Mirku.

MIRA (*plane*): A zašto baš Mirku, kad su roditelji za njega baš najviše žrtvovali!

IVAN: Pa onda neka je gospođi Miri.

MIRA: Uzalud ironizirate, jest, baš bi meni trebali dati.

MIRKO: Neugodno mi je o tome govoriti, a još sada, ali i sama znaš, ja sam tu sliku uvijek i bez ikakva interesa volio.

TOMO: Onda ću ja odlučiti.

MIRA: Ali zašto i mamu ne bismo upitali?

MIRKO: Onda će biti najbolje, ako sve što postoji prvo damo procijeniti.

MIRA: Pa tebe samo sentimentalni momenti vežu za Milleta!

MIRKO: A koji pak tebe, gospođo! I da govorimo jednom već otvoreno: gdje su mamini nakiti?! Sada: «Mama, daj ovo», sada pak: «Mama, daj ono» – sada zbog zabave, sada zbog svečanosti, a uvijek si zaboravila da ih vratiš mami.

MIRA: A što ja znam, koliko su se vama tokom ovih godina nadavali!

IVAN: Oprostite što ću primijetiti, ali kako ja znam, ovaj je sastanak utanačen zbog obiteljske pomirbe.

MIRKO: Molim vas, prestanite!

MIRA: Tatice, ili ga udalji ili ja odlazim!

ANA: Zašto bi ti, kad i mi možemo? Vi samo nastavite s diobom. Ja sam podmirena; u ovoj kući su mi se baš podosta nadavali. (*S Ivanom uđe u njegovu sobu.*)

5.

MIRKO: No? No?! Jeste li vidjeli? Je li to način je li to ponašanje? Histerija!

TOMO: Dobra je ona... neće nam zamjeriti ona. No, a na čemu smo sada?

MIRKO: Niste nas trebali ni pitati. Kako odlučite, tako će biti.

TOMO: Slažeš se, Miro?

MIRO: Naravno. Ali, zar ne, i mamu bismo mogli upitati. I zašto ti, mama, uopće šutiš?

TOMO: Ti kao da se osjećaš ugroženom, kada i mamu želiš angažirati.

MIRA: Kako možeš tako što i pomisliti!

TOMO: Lijepo su ti riječi, kćeri moja, ali prozirnije. Hajde, mama, da ne bi bilo sumnje. Reci im zašto si šutjela.

MARIJA: ... A je li me tko do sada uopće i pitao?

TOMO: Je li ...? Želiš li možda reći da ti nismo dali do riječi?

MARIJA: Zapravo, niste ni primijetili da sam ovdje. A vjeruj, tu sam!

TOMO: Da ...? To znači, ti imaš što reći.

MARIJA: Čak i želim reći.

TOMO: Izvoli ... dakle, izvoli, mama.

MARIJA: Stvari o kojima odlučujete su moje. Pa ništa naravnije negoli da ja odlučim o njima.

TOMO: Zapravo ... u pravu si, mama! Dakle, izvoli.

MIRKO: Dozvoli, mama. Kako ćeš ti moći ocijeniti vrijednosti koje ni mi nismo kadri?

MIRA: Ali može reći što bi bilo pravično.

MARIJA: Da, djeco, i ja ću bar toliko moći reći, što ja mislim.

MIRKO: Znaš, mama ja nisam zato došao da se tu nagađam. Ja sam po vašoj želji tu da zaboravimo na minule događaje ... A ti mene nisi u toj želji dočekala, nisi, mama! Jer ni pristojan dobar dan nisi rekla mojoj ženi.

MARIJA: Nisam. Niti želim.

MIRKO: Da ...? Vjeruj mi da ću se znati ravnati prema tvojoj želji. I ja, draga mama, od tebe ništa ne želim. Nadam se, ovako je problem diobe riješen ... Volio bih da na Anu ne zaboravite.

TOMO: Nadam se, to bi i Mira željela.

MIRA: Želiš li reći da sam prvo Anu otpremila, a potom Mirka?

TOMO: Ti zaista znaš štititi svoje interese.

MIRA: Nije po prvi put da me vrijeđaš.

TOMO: Skratimo! ... Izvoli, mama ... Izvoli reci im, kako bi ti raspodijelila te vrijednosti.

MARIJA: Kako bih ja? Ne, Tomo, ne! Već kako ću ja!

TOMO: Je li ...? Slušam te.

MARIJA: A ja pak, bar za sada, ništa nemam reći.

TOMO (*u vratima se pojavio Ivan s Anom. Prebacio je mantil preko ruke, šesir mu u ruci, spremni su za polazak.*) Imao je Ivan pravo: ovdje se sve raspada.

6.

MARIJA: Bilo kako bilo, ja ne želim nikome pasti na teret, a pogotovo onda ne, ako na to nisam primorana.

TOMO: Ja sam shvatio, mama, ali djeci daj to malo jasnije.

MARIJA: Zajedljiv si, ali što ti drugo i preostaje.

TOMO: Naime, djeco, mama vam za života ništa ne želi pokloniti. Dobri stari običaji: slušaju te i poštuju dok god se imaju nečemu nadati.

MARIJA: A sebična sam, veliš! A što bi ti htio? Da rasturim još i ovo malo po kući, da ostanem bez igdje ičega, da obijam pragove za komadićak kruha i lijepu riječ? Dok i meni bude bila smrt na pragu, i ja ću dijeliti, i ja ću biti velikodušna! A dotle, ni iglu ne dam ispod ovog krova!

MIRA: Mama, pred tatom!

MIRKO: Ti si bez trunke osjećanja!

MARIJA: Vas muči možda ili mene? I da još iza njega ostanem nezbrinuta?!

TOMO: Naša djeca ne bi ti ostala nezahvalna.

MARIJA: Kad si to znao, što im već i prije nisi dijelio svoje blago! Sada si plemenit i velikodušan kada već ne možeš svoje blago natovariti na leđa i sve sa sobom ponijeti?! I čije to daješ, čije to rasipaš?! Svoje možda! Otkud ti zlato, otkud ti blago koje im poklanjaš? Iz čijega si džepa godinama odvađao da bi se

sada pokazao velikodušnim ocem?! Go i bos si bio, na mome si se novcu gospodio! Mene si opljačkao da bi sada rasipao! Mene, moj gospodine!

TOMO: Opljačkao? ... Hvala, mama.

MARIJA: Zaradio si valjda, stvorio si valjda? Sjedeći valjda u *Kasini*, udišući valjda svježi zrak u bagremovoj šumici? Ama ništa me se ne tiče, ništa! Dok me mrtvu iznesete, grabite, dijelite, otimajte!

7.

IVAN: Veliku nepravdu činite vašem gospodinu mužu.

MARIJA: Što vi želite?!

IVAN: Ne tvrdim da je gospodin pametno živio, ali je bar imao svojih načela! Vijek je provjekovao da čistih obraza napusti ovaj mukotrpan život! S kojim ga vi onda pravom sumnjicate da vas je pljačkao i opljačkao?!

MARIJA: Možda vaše novce tu darivaju tako velikodušno ili moje?!

MIRA: I da jesu, tvojoj djeci dariva!

IVAN: A pogotovo kad nisu njeni novci.

MARIJA: Ne, valjda mu je dragi Bog poklonio ili je možda našao kakvo zakopano blago!

IVAN: Uglavnom, vaši novci nisu!

TOMO: Da mi nije sramota zbog nje, i časnu riječ bih vam dao.

IVAN: Čuli ste, gospođo!

MARIJA: Molim, nisu moji ... molim, nije me opljačkao ... ali ja svoju odluku ne mijenjam!

TOMO: Ja određeno hoću čuti, ja imam prava na to: još uvijek misliš da sam te opljačkao?!

IVAN: Smrt u ogorčenju je dvostruka smrt.

MARIJA: Molim, oprostite ... Oprosti, Tomo ... Prekipi pokatkad.

IVAN: Hvala vam u ime svih... I ja se nadam da ćete se uvjeriti, kako ste ga bezrazložno sumnjicali.

TOMO: Uvjerit će se, uvjerit će se!

IVAN: Da, gospođo, uvjerit ćete se! ... Stari, recite joj bar nešto o porijeklu toga novca, koje darivate svojoj djeci.

TOMO: Kako ...?

IVAN: Da ne bi bilo sumnje otkud vama ti novci!

TOMO: ... Ivane, mama meni vjeruje. I meni je dovoljno njeno izvinjenje.

IVAN: Oh, ne ne! Ni vama ni nama! Nije ovo kuća nekoga bakalina, gdje se gložu za dinar-dva!

MIRKO: I zašto da je sumnja izjeda do smrti!

MIRA: Sumnjičimo se kao seljaci za pregršt slame.

TOMO: Hoću, hoću ja, djeco ... jednom drugom prilikom ću joj sve reći.

MIRA: Pred nama joj reci da ne kaže poslije, da se nisi znao opravdati!

IVAN: I ja se slažem s vama, gospođo Miro!

TOMO: Marijo ... Marijo, zlo mi je ... Vode! ... Zlo mi je, djeco draga.

MIRA: Tatice!

MIRKO: Mama, vode!

MIRA: Raskopčaj ga, Mirko.

IVAN (*ne pripušta nikoga Tomi*): Ne, ne Mirko! Ništa njemu ne treba osim mira i zraka – i vremena, zar ne, stari? (*Nasmiješen ga potapša po obrazima.*) Da da, vremena, djeco!

MIRA: A mi se ni sjetili nismo njegove bolesti.

MIRKO: Tata, još ti je uvijek zlo?

IVAN: Rekao sam vam, ništa njemu nije.

TOMO: Ne, ne ... zlo mi je.

MARIJA (*doleti s vodom*): Voda.

IVAN: Ništa njemu ne treba.

TOMO: Ništa ... Ostavite me.

MIRKO: Da pođemo van?

TOMO: Da.

IVAN: Bože sačuvaj, stari! (*Ostalima:*) Da kojim slučajem umre,

a da ne dozna što ja mislim o njemu? Ni brige vas, ništa njemu nije. No, hajde, reci im, stari lopove!

MIRKO: Gospodine!

IVAN: Vi sada šutite, gospodine! Ja se obračunavam s njime. Hajde, stari, dosta je bilo komedije! Priznaj im da ti je zato pozlilo, da ne bi morao priznati: da novac koji im tako velikodušno poklanjaš, nije tvoj novac, da nije ni gospođe mame, već da je to novac, koji je tvoj neprikosnoveni zet opljačkao!

MARIJA: Odmah da ste napustili ovu kuću!

TOMO: Napolje, napolje!

IVAN: Samo bez uzbuđenja. Već i idemo ... (*Uzme pod ruku Anu, spremni da pođu.*) Gospođo, kada gospodin jednom ipak smisli i umre, obećajte mu nadgrobni spomenik s posvetom: «Tu leži naš dobri otac – jer iako je bio veliki lopov, svi će mu poštovati uspomenu, kojima je drago što je bio lopov!»! A onima, kojima nije ...! (*Nakloni se i pođe s Anom.*)

TOMO (*pri glasu i punoj svijesti*): Pa jesteli vi uopće čovjek!

MARIJA: Đavo!

IVAN (*Tomo pokazujući na Mariju*): Izvoljeli ste čuti.

TOMO: Ali Ivane ...!

IVAN: Ne brinite – nikakav apostol nisam.

TOMO: Ali ako ...!

IVAN: Ni Bog nisam – da kažnjavam.

TOMO: Ali onda ...?

MIRA: Komedijant!

IVAN: Komedijant? Da! Zapravo, da! Moje je samo: da vas prikazem smiješnim ... kao bakaline koji se gložu za dinar dva, kao seljake koji se sumnjiče za pregršt slame.

TOMO: I ništa više ...?

IVAN: Ništa više ...?! Zbilja je vrijeme da se rastanemo. I oprostimo, moje dame i gospodo.

Z A S T O R

PAR
ŽUTIH
CIPELA

Komedija u tri čina

OSOBE:

PEPI

ANA, tašta

KATA, žena

MARA, kćerka

IVAN, designirani zet

ŠEF

TOMO, kolega u uredu

PAVO, kolega u uredu

UČTIVI

ORGAN

POSLOVOĐA

KONOBAR

MANDA, starica

TONKA, komšinica

RUŽA, komšinica

čovjek

prva

druga

treća

svijet pred bakalnicom i u dvorištu

aranžer 1.

aranžer 2. koji za vrijeme trajanja igre, ukoliko nema okretno
bine, razmještaju rekvizite.

I. ČIN

Po svome rodu Pepi je od ljudi kojima je nedokučivo zelenomodro bujanje i bogato obnavljanje pod punim plavetnilom i koji baš nisu zasićeni tkanjima kamenja, somota i nabujalih grudi. Ne dospijevaju još ni da se dosjete, da bi bili opčinjeni tolikim raskošjem stvaranja, da bar pogledu dadu maha. Preostaje im da požudno tonu sa smrknućem u svima dostupnu noć i snove.

Pepijev svijet je, dakle, oskudan u bojama i linijama; nema razloga da mu se mašta razigra, oči razmašu, da vidi što vidi. Ulice su mu sivo-sure plohe, točke samo, čak britke, neugodne ivice – nešto jezivo i mučno na putu između ureda i kuće, svoga kruha i ležaja; ili su pak jutarnje magle, mrzlo osipanje kiše i susnježice, znojno-kiseljaste večeri do povratka u svoje mučilište i utočište – u svoju rođenu i odrođenu kuću. I reagira na boje: ne podnosi bijelo-crno ni crnobijelo, boje svoje tašte i žene, a umiruju ga baršunasto-sivi i prljavo-suri prijelazi, boje njegova djeteta, one u kojima se još on rodio i živio. Za ostale je slijep. Više ih po mirisu, moći i tonalitetu raspoznaje. Pa kako bismo ga i mogli zamisliti u nečemu uobličenom i određenome ...? I baš zato, i po mogućnosti, neka je sva bina raskršćena, ono bar i u onim razmjerima koje se mogu obuhvatiti prašno-sivim zavjesama jer ćemo ovako prije dobiti ono skrovito u njemu: beznađe, i ono kako on vidi zbivanje mrtvih i još neusmrćenih stvari naokolo sebe. I da bismo vidjeli baš ono što i kako Pepi vidi, dijelovi bine na kojima je akcija, dobivaju skoncentriranu rasvjetu. Taj prostor treba da je dovoljno prostran da ne bi bijelo-crno mučilo vid i nama, nepotrebno razbijalo koncentraciju, a asocijaciji dalo prilike da se razmaše. Zidovi zavjesa će dobiti projicirane siluete, onakve među kakvima lebdi i živi Pepi, da bismo naglasili sredinu zbijanja.

Pepi je u dijelu kuhinje, uz rasvjetu svjećice: guli krumpir u zdjelu koja mu je već urasla u krilo.

A što vidi Pepi, na što mu je usredsređena pažnja? Na zdjelu i štednjak i samoga sebe. Pa su oni, naravno, i jedini rekviziti. Jest, vidjet ćete, često je i Pepi sam rekvizit! On je iskonski Pepi, zdjela kao zdjela, dok je štednjak tek naglašen na plohi i zaboden nogarima u tlo.

No, a Pepi? Kako on izgleda? Koliki je, kakav je, u čemu i po čemu je Pepi? Kako da ga predstavimo i odredimo? Mislim, najbolje će biti: proletimo kroz zbivanja, pa mu se tek onda vratimo. Ne sumnjam, svi ćemo ga vidjeti pred sobom. I, eto, baš tako treba da izgleda!

I, naravno, sam je; i, naravno, slobodno se raspričao. Neodgovorno brblja kad je sam. Možda se i tuži?

Na koga sve i zašto?

Reći ćete. Kao i to, da li opravdano ili pak ne.

Naravno, klonite se da mu sa simpatijama prilazite ako i u sebi otkrijete ponešto srodno.

Jer i Pepi je samo čovjek, i ne od najboljih i ne od najgorih.

Kao, svi ljudi.

1

PEPI: ... I drva sam navukao ... Da! Ali potpaliti ne smijem sve dok ne izbije šest sati. Naime, dok sam ja u kuhinji, nije hladno. Ali kad su oni, to je već drugo, drugo ...! Da, da, udesili su te...! Znam kad se smijem probuditi, znam kakvim hodom trebam proći kroz sobe, i znam kad koga i kako trebam buditi ... da ne smetam drugima! ... Pomeo sam, počistio, i dok ogulim krumpir, smjeti ću u ured ... da im zaradim za krumpir...! Hja, što ćemo, takav mi je platni razred! *(Izbija šest sati. I kao da mu po živcima otkucava. Skoči. Potpalit će u štednjaku. I trubi buđenje:)* Na noge! Na noge! Na noge! Šest je sati ... pali ...! Tako. A sada, Pepi, babi kavu, dragoj ženici kavu i posebno šećer. Mari ću čaj... Za nju nisam uvijek Pepi: i tata sam ponekad ... *(Začuje se ozbiljno zijevanje i protezanje. Po Pepiju možete primijetiti, da*

žena koja još uvijek zijeve ima neke neobične osobine i sklonosti; ova žena ima nešto božanskoga u sebi: može da formira ljude!) ... A joj ...! Evo, počinje život u kući!

2

ANA (*ovaj božanski stvor u dugoj spavaćici i s kupicom na glavi nije baš poželjna pojava. Kroz snopove svijetla prilazi Pepiju. Zagleda se u Pepija kao pri jutarnjoj smotri i potom, protežući se, zijeвне*): Aaaa ...! Danas ćeš i meni kavu bez šećera – stomak mi nešto nije u redu ... Aaa ...! Odnosno, posebno šećer, jer su mi usta nešto gorka ... Aaaa! Da! I slatko ćeš mi spremi – zbog probave to. Ne? ... Što si to rekao?

PEPI: Baš ništa. (*A misli, žene bi ipak trebale protestirati kod njenog stvoritelja – unakazitelja, što je i njoj podario njihov rod.*)

ANA: Kao da si rekao da mi je i jezik gorak.

PEPI: Ne bih se takvo što usudio reći.

ANA: A pomisliti?

PEPI: (*boji se da će se izreći, pa s nemirom*): Ja ništa ne mislim, ja ništa neću da mislim!

ANA: Vidim. Znam. Čujem ... A zašto si već zorom namrgođen? (*Pita, jer joj je nepravo ako se rađa jednoličan dan.*)

PEPI: I pri svijeći vidite?

ANA: Tko te samo takvoga poželio Brrr ...!

PEPI: Molim?

ANA: Velim: brrr! I velim: krumpir i pri svijeći možeš da ljuštiš!

PEPI (*nasjeo je, zajedljivo će*): Jer s ovom lojanom svjećicom uštedimo ravno četrdeset električnih svjećica!

ANA: Ne svjećica, već svijeća! Uostalom, Pepi ... mnogo sebi dozvoljavaš!

PEPI (*uviđa, kako da ne uviđa*): To tek povremeno i posve slučajno.

ANA: Kloni me se, kloni me se ...!

PEPI: Molim vas, obucite nešto na sebe.

ANA (*razbudila se, dosađuje se, a ujedati baš voli. Nju ne staje živaca, a i zabavlja je*): Izgledam li možda kao neko strašilo ...?

PEPI: Oprostite, ja vas već godinama ne gledam, ali biste se mogli prehladiti.

ANA: Pepi!

PEPI: Tiše, ako boga znate, mogli biste mi ženicu probuditi!

ANA: Sramota! Koliko sam starija, a ustajem prije nje. A i prije onoga derleta. Sramota!

PEPI: U ovoj kući nema stida ni sramote, sve se to sjedinjuje u meni.

ANA: Dobro kad još uviđaš. Ali upamti, ni oni nisu bolji od tebe!

PEPI: (*dodje mu da se naglas potuži*): Nisam Švaba, a Pepi! (*Zaboravi se, pa će se njoj izjadati*): Recite, molim vas, kako sam ja uopće postao Pepi?

ANA: Postao ...? Rodio si se za Pepija! Tvoj tast, to je bio čovjek, moj Petar, to je bio Petar!

PEPI (*eh, dodje đavo pa će naprkositi, staje što staje*): I da bi ostao Petar, smislio je pa je na vrijeme umro.

ANA: Razbolio se!

PEPI: Pa nije imao vremena da postane Pepi,

ANA: Pepi...! (*Ne zna da li bi se mašila Pepija ili svoje kose, pa se samo razmaše, nakostriješi i zleti*.) A i što bismo s dvoje neljudi u jednoj kući.

3

PEPI (*nije mu lako pri duši. Začepio je dlanom usta, jedva se usudio da spusti ruke*): Mnogo brbljaš, Pepi, previše dozvoljavaš sebi, Pepi! Jer dok zasjedne obiteljsko vijeće, teško tebi, Pepi! Jer, vjerujte, uvijek su jednodušni. (*Zora je još, a koliko je već umoran. Vjerojatno od toga, što ga još tokom dana očekuje*.) Kako je to jednostavno reći: Pepi, i kako je prosto postati: Pepi ...! A kako je užasno biti: Pepi ...! Prvo hoćeš da joj se umiliš: a ti

joj kavu u krevet; zatim čistiš svoje cipele, no hajde i njene ćeš ujedanmah; pa vodu nosi, u najvećem kablju; misliš, nije red! A kad prvi put zaboraviš na kavu, još hajde. Ali kad već drugi put, a još kabao s vodom ... A joj one usne, a joj one oči, a joj one suze ...! Jojojjoj, po cipele ćeš, po vodu ćeš, i sve ćeš i sve ćeš ...! I, eto, gotov je Pepi! ... Kažu, tako je to već kod nas ljudi: jedan vlada da bi drugi mogao da služi; i tko nema psa, ono mačku bar, odgoji sebi Pepija ... No, eto, dobro: Pepi sam! Nema što, ali da mi bar u brk ne govore, da prešute bar ... Ja ...? Ja bih se stidio čovjekom vladati, ljude ponižavati! Stidio! Vjerujte!

GLAS: Skrećemo vam pažnju, ne vjerujte!

4

KATA (*njegova zakonita družica u dobru i zlu; ali pošto je ona ujedno i Anina kćerka, povremeno se zaboravlja i ostavlja ga do vrata u zlu. Jutarnji glas joj ima pakosne primjese: jutrom je obično glava boli i ne popušta je cijeloga dana. Tako bar misli, tako joj je najbolje, tako će mu i progovoriti:*) Pepi ...! Pepi, ako boga znadeš, kavu ...!

PEPI (*uzvrta se, ali se ne uznemiri; tolika je razlika između nje i Ane*): Kavuu? Kavuu! Evo me, evo je!

ANA: Pepi, prva sam zaiskala, dokle da čekam!

PEPI (*i uznemiri se sad*): Jest, jest, još jedna kava. Molim lijepo.

MARA: Tatice ...!

PEPI: (*odrazi se na njemu da je čuo glas i njemu bliska čovjeka, kćerke. Vidi se, da bi nju baš želio da posluži*): Čaja? Bit će. Strpi se, pa će biti i čaja. (*Uzme obje kave da im ponese.*) Prvo njih da poslužim, dijete moje. (*Vraća se i sad već radosnije leti. Kako i ne bi, sva je opasnost prošla: nije prosuo kave.*) A sada mom derletu čaja.

KATA: Pepe, moja je kava bez šećera, a danas sam htjela sa šećerom, magarče jedan!

ANA: Pepi, moja je kava sa šećerom, a danas sam htjela bez šećera ...

PEPI: ... magarče jedan ...

ANA: ... magarče jedan!

PEPI: No, a što sam rekao? A vi zamijenite kave!

KATA: Pepi!

ANA: Pepi!!

PEPI (*uleti da im zamijeni kave*): Evo ... evo, izvolite sa šećerom ... izvolite bez šećera. (*Već je vani.*) Jesam li vam još potreban?

ANA: Vragu ti duša treba!

PEPI: Mogu li u ured?

KATA: Po vodu za piće ...

ANA: ... pranje i umivanje!

MARA: Tatice, ako bi htio ...

PEPI: Htio, htio ...! Ja, dijete moje, ja ništa ne bih htio, ali ja sve moram! Moram!!

ANA: Pepi!

KATA: Ne deri se!

ANA: Već po vodu!

MARA: Pepi!

KATA: Pepi!!

ANA: Pepi!!!

KATA: Podloži, Pepi!

ANA: Pometi, Pepi!

KATA: U ured idi, Pepi!

MARA: Pepi!

KATA: Pepi!!

ANA: Pepi!!!

5

PEPI: Pepi ...! (*Prolomio se njegov očajnički krik pa izleti iz kuće. Snužden, prepolovljen, razočaran hoda ulicom. Izbjegava i daje prolaza radnim ljudima koji jure na posao i još bunovni tabanaju*)

uz pokoji pozdrav. Mi njih ne vidimo, ali on po kojega i pozdravi i stalno im se sklanja s puta. Siluete ulica se mijenjaju kako kojom prođe sve dok ne stigne do staretinarnice. Zastane. Prođe, ali se vrati. Nešto ga privlači, zagleda se u izlog. Pojavi se poslovođa STARETINARNICE. Vidi kupca, hvali robu, naravno, pantomimom. Pepi se oduševi, pa je čak i na to zaboravio, da bi mogao zadocniti u ured.) Joj ... divno ...! Gledam samo ...!

POSLOVOĐA: Cipele?

PEPI: Cipele.

POSLOVOĐA: Žute?

PEPI: Žute.

POSLOVOĐA: Žute cipele?

PEPI: Žute cipele.

POSLOVOĐA: Divne, ne?

PEPI: Kako da ne!

POSLOVOĐA: A tek preimućstva!

PEPI: Gdjegod prođem, gdjegod dođem ...

POSLOVOĐA: ... sve oči zure u vas!

PEPI: I lake su.

POSLOVOĐA: Ko pahuljice na nogama!

PEPI: Moj san.

POSLOVOĐA: Oblaci pod nogama!

PEPI: I ne prlja se.

POSLOVOĐA: Obrišu se o njih!

PEPI: I samo pet?

POSLOVOĐA: Nove su petput pet!

PEPI: I nitko da ih kupi?

POSLOVOĐA: Sujevjeran svijet!

PEPI: Slijep je svijet.

POSLOVOĐA: A ponos i ugled!

PEPI: Ja ih moram! Ovamo s njima! *(Broji novce.)* Već novce brojim: jedan, dva, i tri i četiri, svega pet! Slijep je svijet! *(Uzeo je cipele vezane uzicom i vješa ih o vrat. Naklone se jedno drugom, a Pepi razdragan i raspjevan pođe. U nagloj promjeni svjetla,*

nestane poslovođe i staretinarnice.) Pet, pet, pet, a ponos i ugled...!

6

PEPI (*hoda i hoda, kojim čudom pojavi se natpis: EXPORT-IMPORT. Ni primijetio nije kako je brzo stigao pred svoj ured. A i kako bi pored tolike radostie što je prvi put u životu došao do para žutih cipelica!*): Oh ... još ni zakasnio nisam!

RUŽA (*u prolazu vidi kako Pepi uživa u svojim cipelama*): Skupe?

PEPI: Pet, pet, pet, svega samo pet!

RUŽA: Uzdravlju ih nosio, obrazom se ponosio! (*Ode, dok za njom, lijepom i mladom, juri čovjek.*)

ČOVJEK (*stari ljubavnik juri i frče svoje prosjede brkove, a svo mu zanimanje i zabava, da se upadljivo zagleda u svaku iole mladu ženu. Jureći za Ružom, skoro se sudari s Pepijem. Stane kao ukopan pred Pepijem, pa pojuri. Nešto nesvakidašnje je primijetio: par žutih cipela. Dao se u bijeg, pozdravljajući svojim šesirok dok ne nestane.*)

PEPI:: A ni ne poznajem čovjeka ... Divna je ova moja cigareta! (*Gleda i njuši jedinu svoju cigaretu.*) Pomisli, Pepi, ima ljudi koji dnevno dobivaju novaca za cijeli paklič!... Oho, oho ...! vrijeme je za ured!

7

PEPI (*ušao je u ured, kao i obično, prvi. Ogleda se. Cipele objesi. Dotle će aranžeri unijeti tri pisača stola i stolice. Raznih boja, veličina i visine.*) Kao i uvijek prvi sam stigao. I, kao i uvijek, reći će da sam zakasnio ... Jako sam sretan. Kako malo treba čovjeku da bude sretan! A kakvim ga sitnicama unesreće! Žute cipele! Nikada ih još u životu nisam imao! A svega opet, pet, pet ...! A da mojima kažem, petputa pet? Ne, ne, ne, bilo bi:

«Pepi, prevario si nas!» Ali bih imao uštedevine za cigarete! Ne, ne, ne, ulovili bi me! (*Ulazi Tomo. Neće prvo da vidi Pepija, već se još malo prošeće, zvižduka. Zvižduka Tomo, zvižduka i Pepi. Sad završe; Tomo čeka jutarnji pozdrav. Sve će ovo Pepi mehanički, dvadesetak godina ponavlja on ove riječi:)* Dobro jutro ...! Kako ste spavali? Kako žena, kako draga djeca i kako cijenjeni susjedi? A vi, da znadete samo, vrlo dobro izgledate, vrlo lijepo i vrlo ugodno ...!

TOMO (*prijateljski će i milostivo*): Zdravo, Pepi... (*Priđe pisacem stolu, Pepi mu namješta stolicu. Sjedne, sređuje doručak po stolu, pripremi novine da uz doručak čita.*) Tako...! Sada je sve u redu, Pepi, samo mi još čašu vode donesi.

PEPI (*i nadalje mehanički, sve se ovo već godinama ponavlja*): Samo još čašu vode.

TOMO: A potom prozore zatvori, Pepi.

PEPI: Jer šiba već ova jesen.

TOMO: Šiba a ja mirno hoću da doručkujem.

PEPI: A ulična galama bi vam smetala kod čitanja.

TOMO: Kao i tvoje primjedbe, Pepi. Ušuti već, Pepi.

PEPI (*ušutio se i uzmuvaio se jer ne zna što bi kad mu već ni ovdje nije slobodno brbljati. A mora nešto. Pokazao bi već i nove cipele, pruži ruke prema njima, ali Tomo ne obraća pažnju, obred doručka je veličanstven, vrlo važan po njega. Pa se i on zagleda, ogladne gledajući jer Tomi zazubice pucaju, čak i mlašće.*): Vidite, ušutio sam.

TOMO: Evo ti zalogaja jer, čuj, ne volim da mi u usta gledaš.

PEPI: Zbilja sam se zagledao.

TOMO: Neka, neka, ali bar ne onda kad jedem ... Evo ti još jedan zalogaj, jer još uvijek gledaš. Ovo dobro i dugo žvači jer nema više, pa ti gledao ili ne ... Ne gledaj mi sada već i u zube!

PEPI: Oprostite, zbilja gledam ... Jest a termos...!

TOMO: Jest ...! Volim, brineš se o meni. Evo termos, evo i novaca i što brže to!

PEPI: Rakije?

TOMO: Već sam usput. Danas ću špricer.

PEPI: Bijeloga i cigarete.

TOMO: Divan si, Pepi! Jest, i cigarete! (*Umjetnička je on duša, zahvalan je na svakom doživljaju.*) Halbcilinder i poleti već!

PEPI: Letim već.

TOMO: Ako pitaju a ti njima: čaj!

PEPI: Čaj!

TOMO: No, da ... obećao sam ti čokanjče ... (*Možda ga je Pepi nekom svojom gestom podsjetio, pa se u oduševljenju izlanuo. Ali se brzo ohladi.*): No, neka, drugi put ćemo.

PEPI: Drugi put ćemo.

TOMO: Jer kad ja obećam ...!

PEPI: Ne, ne, rado ću ja i ovako. (*Uz uzdah zakorakne, ali još uvijek čeka. Čeka i ne dočeka, pa vuče svoje korake, odlazi. Od nade živi, koja ga napušta.*)

TOMO: Ne, ne, čisti račun! I ja neću da te iskorištavam kao što to šef čini. No, idi već! Koliko samo pričaš, Pepi ...! Stoj! Usput vidi i toplomjer. Pred apotekom imaš onog vruga pa vidi koliko je stupnjeva. Da vidim slaže li se baš s ovim izvješćem u novinama.

8

PAVO (*baš bane. Dvoje njih bi stalo u normalnu stolicu, pa uzalud kamuflira taj nazovitur suknjastim hlačama. No sve ima svoje prednosti: iako se uvijek žuri, ne zamara se kao Tomo. A uvijek se žuri jer je uvijek u zakašnjenju. I uvijek je zlovoljan, bilo da ga kiselina u stomaku muči ili što drugo nepredviđeno. Pepi baš hoće da poleti pored njega, pa će, kao da mu to spada u službenu dužnost, zajedljivo i uz grimasu*): Pepi, Pepice...! Već bježiš s posla?

PEPI: Ne, ne! Laganim to koracima činim. (*I učini.*) A zašto se vi žurite, kad ste već i tako odocnili?

TOMO: Da bi i danas kao jučer ...

PEPI: ... kako će sutra, tako je i prekjučer ...!

PAVO: Pepi ...!

PEPI: Dobro jutro, čika Pavo.

PAVO: Vidi ga, molim te! Sto mu i jedna godina, a ja sam čika Pavo za njega!

PEPI: Naime, to samo zato, što vas poštujem.

PAVO: Pepi, ti već zorom ujedaš čovjeka; Pepi, bit će po nosu!

TOMO: Pepi, ne boj se, neće biti po nosu, ali đavo da te već nosi! Idi već, požuri se ...! (*Pepi ima komplicirani let.*)

9

PAVO: A ti tako!

TOMO: Da znaš samo, ne volim kad ga ponižavaš.

PAVO: Ja njega ...?

TOMO (*svestran je on: jede, čita novine, konverzira, a ne diže glavu*): S ljudima se čovječno postupa. To i to samo zahtijevam i od tebe; ali da znaš samo, zahtijevam!

PAVO: Baš zahtijevaš?

TOMO: U ime čovjeka! Jer da znaš samo, ako treba, ja znam biti i grub. A nos je naročito osjetljiv kod nadmenih ljudi. Prema tome: ne ponižavaj da ne budeš ponižen.

PAVO: Zar ja ponižavam Pepija? A koga on najviše služi, koga on pokorno posluhuje!

TOMO: Pavo, i krmci su osjetljivi po nosu! Pavo, Pavo, s ljudima ljudski razgovaraj!

PAVO: Pa ded, ne posluhuje te?

TOMO: Čini mi usluge. I ja bih njemu da mi se pruži prilika.

PAVO: A pošto te prilike nikada biti neće ...!

TOMO: Ništa ti na ovom svijetu nemoguće nije. A i dotle, ja mu nešto i dadnem.

PAVO: Psu kosti.

TOMO: Ti pak ni to.

PAVO: I pas je više od njega tvojom zaslugom! Pas smije da

zareži kad si mu i dao, a on ni to!
 TOMO: Dat ću i tebi, pa ti reži. Ali ću tebe da šibam.
 PAVO: Šibaj, ako se usudiš!
 TOMO: Ako treba i nogom ću te.
 PAVO: I nogom ded ako se usudiš!
 TOMO: Ja ljude poštujem, ali ti nisi čovjek. Tebe bih se usudio.
 PAVO: Usudi se de, ako se usuđuje!
 TOMO: Ja volim ozbiljno završeni posao, a ne samo da šibnem.
 PAVO: A ti ozbiljno!
 TOMO: Vidiš da doručkujem.
 PAVO: Eh, baš nizašto nisi!
 TOMO: Opet ta kiselina u stomaku? Ona tebe jede, a ti nas. I, konačno, ja jedem, a ti sav smrdiš.
 PAVO: Ja to izvinjavam sebi!
 TOMO (*najeo se, rukom obriše usne, otrese ruke; zašto da rubac umasti?*): Kuš, dragi ...! Pepice dragi, no jesi li? I kakav je čaj?

10

PEPI: Nažalost, ne znam, ali odlično miriše.
 TOMO: E, neka baš! (*Nategao je iz termos.*) Da znaš samo, zbilja je odličan!
 PEPI (*šta da se laže, rado bi i on otpio, makar gutljaj samo*): Baš odličan ...?
 TOMO: Možeš mi vjerovati ... Pa, evo ... (*Ima čovjek slabih momenata pa pruži termos. Pepi se radosno mašio, ali je i njegov refleks dobar: po zraku je već grabio. Naime odlučio se, bolje da mu dade cigaretu.*) Ček! ... Znaš, Pepi, ti bolje na, pa zapali.
 PEPI (*prima prepolovljenu cigaretu, ali oči ne može da skinu s termos*) pa mu se još i uzdah otme): Oh, pa hvala ...! A ovaj ... da pomirišem samo ... (*Hajde no, pružit ću mu termos, ali čvrstom rukom.*) Oh ... zbilja odličan...!
 TOMO: Rekoh ...! (*Osjeća da bi popustio, pa mora ispiti naskap*

da dalje ne bi mučio ni sebe ni Pepija.) Odličan ...! Oh ...! Da si bar nešto prije rekao ... dao bih da okusiš bar! Vjeruj, dao bih: bogami, dao bih! Eto, takav sam.

PEPI (*uzdahne cijelim tijelom, mora da je ipak malo razočaran*): Pa drugi put, ne?

TOMO: Eto, časti mi, drugi put! Jesi li čuo, časti mi! (*Novo obećanje, pa novi osmijeh za nove nade. Sada će već naći vremena i za Pavu koji ih netremice promatra.*) Vidiš, a ovome je tu krivo što smo prijatelji.

PAVO: Prijatelj se za stol posjedne, a ne baca mu se pod stol.

TOMO: Ne bacam mu pod stol.

PAVO: Otpatke mu daješ.

TOMO: Ali dajem! Čuješ li? Dajem!

PAVO: Ja bih mu više dao.

TOMO: Nu, a što mu ne bi odmah?

PAVO: A, mogu li ja, a imam li ja?

TOMO: Ono jest! No, eto, u pravu si: više je zaslužio. Ali eto, moram da pojedem. Takav sam, Pepi!

PAVO (*opekao se, ali mu đavo ne da mira*): Sebi malo manje...!

TOMO: A ti u korpu bacaš otpatke; bacaš, a ne daješ čovjeku.

PAVO: Da mu ponudim, da ga ponizim?

TOMO: Pa ded, ponizi ga! Pepi, ded, zaišti, molim te!

PAVO (*naravno, Pepiju će*): Nije te sramota!

PEPI: Ali, molim, ja ...?

PAVO: Čovjek pa prosi!

PEPI: Ali molim, ne ja!

PAVO: Pfu, prosi! (*Zgražajući se ode u drugu sobu.*)

TOMO: Vidje li to! Pokvaren čovjek! Mnogo pokvaren. Da mogu dokazati, i mito prima. Vidim ja to!

PEPI: Prima?

TOMO: Prima ...! Jer otkud pokvaren stomak? Prejede se! Znači, ima! Previše ima!

PEPI: Prejede se.

TOMO: No, sad ovaj ... pojedem i ja, mnogo mogu i ja, ali ...!

Ne, zar ne, ja to pred svijetom! Ja nemam što tajiti ... Pokvaren čovjek!

PEPI: I mito?

TOMO: I mito. Pepi, i mito! Jer otkud nervoza? Mito! Znam ja: evo mita, ali evo i nervoze!

PEPI: Daju mu?

TOMO: Budalo jedna! Kad daju, to nije mito! On ište, moj golubane, on zaište! Pokvaren! (*Dostojanstveno se razdanilo, pa je vrijeme da već i šefovi stignu. I stigao šef, u pratnji Pave dostojanstvenije ulazi negoli sunce na prozore.*) Dobro jutro, šefe.

11

PEPI (*a nitko kukavnije ne bi poletio na svoje radno mjesto negoli što će on*): Oprostite, oprostite ... dobro jutro.

ŠEF: Padabome, «Oprostite», kad još uvijek ne radite, Pepi!

PEPI. Oprostite, ja sam se već i uputio.

ŠEF: A povrh svega, još ste i zakasnili.

PEPI: Oprostite, ali mislim da sam prvi stigao.

ŠEF: Netko još može prvi doći, a da je ipak zakasnio.

TOMO: Danas zbilja ni trenutka nije.

ŠEF: Kad Pavo kaže da jeste, onda jeste! A pošto sam i ja vidio da jeste, onda pogotovo jeste!

TOMO: Zapravo, moglo bi biti da jeste.

ŠEF. Ne moglo, već tako jeste! Molim: sjedim na kavi, vidim Pepi još neće da uđe, zablenuo se; iskapim već drugu ljutu, a Papi se još i raspričao! Treću sam kavu popio kad se odlučio ući, treću, gospodo!

TOMO: Pa onda, recimo, malo je zakasnio.

ŠEF: Ali on se usuđuje misliti da je prvi stigao.

TOMO: Jeste, sjećam se: ja sam već bio tu, pa je on došao. I nitko drugi prije njega, nitko! (*Naravno, da je Pavo sve ovo slušao iza pritvorenih vrata, ali su mu oči toliko znatiželjne, da je glavu morao proturiti.*)

ŠEF: Ono što mi Pavo dojavila, to ja vjerujem.

TOMO: Pavo, Pavo! (*Dok im Pavo prilazi:*) Taj čovjek samo laže! Slabo on vas služi. Otišao čovjek da popije čaj, pa eto kao da je zakasnio! A Pavo odmah pa tuži.

ŠEF: To mu spada u resor!

TOMO: No, hajde, šefe, da niste šef, što biste mislili o tužibabama?

PAVO: Ja, dopuštam sebi!

ŠEF: On dopušta sebi, jer on i dobro radi.

TOMO: A od svega toga najbolje umije da se tuži koliko mnogo i još više radi!

ŠEF: A vi još i sada listate po novinama, pa čak i tu preda mnom!

TOMO: Jer nemam što kriti! Niste li rekli da ovih dana treba izaći ona uredba o onome davlu ...?

ŠEF: Točno!

TOMO: No, vidite!

ŠEF: Dakle, izvinite. Ali što Pepi?

TOMO: On uradi i za Pavu.

PAVO: Za mene ...?

TOMO: A jučer onaj izvještaj?

PAVO: Ti nisi htio, a ja sam imao i druga posla!

ŠEF: Svi spašavate Pepija, a nije ni za što. (*Kažiprst se ispružio sve do Tomina nosa.*) Zar mi niste i vi sami rekli!

PEPI: On ...? Zar već i on?!

TOMO: Što rekoh ne porekoh! Ali, Pavo, jesi li ti za to, da se Pepi izbaci?

PAVO: Nikada to nisam rekao!

TOMO: Znači, šefe, Pepi valja! A sada nam recite, zašto onda ipak ne valja?

ŠEF: U uredu netko treba da i ne valja. (*Ode.*)

PAVO (*Tomi dok šef odlazi:*) Znaš, to već i radi izvješća.

TOMO: Ne, ne! Ču li ti to, Pepi? Redukcija ...!

PAVO: A po čemu odmah redukcija?

TOMO: Kritika pa redukcija!

PEPI: I baš ja ...?

PAVO: Ne misliš valjda ja? Jer Tomo ne dolazi u obzir ...

TOMO: ... jer Tomo više zna negoli što svjestan službenik treba da zna!

PAVO (*davno nije ujedaio, zaželio se, a pružila mu se prilika*):
Raditi?

TOMO: Raditi samo Pepijev soj treba znati.

PEPI: A, molim, a što onda vi trebate znati?

TOMO: Ono što službenik ne bi smio da znade! Na primjer, Pepi, ja znam i o, o, o ...! (*Nedvojbeno, u Pavu je uperio prste, pa bi se ovaj sklanjao.*)

PAVO: O, ... o, ... o meni ...?

TOMO: Zapravo ti si sitna riba. Ali i o tebi znam.

PAVO: Ne znaš!

TOMO: Znam, znam, znam ...! Ali ti nećeš letjeti, jer ga ti izvještavaš i jer o tebe može obrisati i svoje prljave noge.

PAVO: Šefove noge nisu prljave!

TOMO: Znam, znam, znam da znadeš!

PEPI: Pa onda mislite, ja ću ...?

TOMO: Ti si, Pepi, dvorska budala. Bez tebe se može, može, drago dijete moje.

PEPI: Može.

TOMO: Pa i ne može! Pavo, ti mu otkucavaš, a sada je interes ureda u pitanju! Jer tko će raditi ako Pepi ode? Ne može to tako, ne može! Što ću ja, što ćeš ti? Jer što neću ja, nećeš ti, zaboga, pa netko mora!

PAVO: Jest, ono jest kako veliš! Zbilja ne bi smjelo. Izuzev, Pepi, ako je to zakon. Onda ti nema spasa! Jer zakon je zakon! Ali da znaš, ja ću baš sve poduzeti, baš sve!

PEPI: On će srećom sve poduzeti, baš sve ...! (*Već sebi to govori ali je uzbuđen, pa mu se misli oglasile.*) Kad je redukcija, a tko li će negoli ti, Pepi ...? Bar da živ ne moram kući svojoj doći. Ali da i u rijeku hoću, moram im to najaviti ... da se ne bi brinuli! A ipak se nadam da ću živ ostati ... Jer im samo živ mogu kruha spremi.

TOMO (*začešljava kosu, čas je u sredini dijeli čas sa strane. Ali čuje on, suosjeća on. Baš zato ovako uzbuđen ne bi mogao raditi*): Tužno je to, Pepi, ali što možemo?

PEPI: Bit će opet: «Pepi, nizašto nisi: Pepi, ubio te bog magareći!» Da, da, magareći! (*Ali se u muci dosjeti, pa se čak inati.*) E, ne, e, da! Možda samo pljuska, možda samo dvije! Jest bome ...! Pa će se rastrčati po rodbini i Pepi će ponovo biti uposlen! Jest, jest!

TOMO: Vidi, bogati, tko bi i rekao, Pepi ima rodbinu!

PAVO: Pa, onda zapravo, Pepi je od nas još društveno najzaštićeniji!

PEPI: Oh, ima još gdje trebaju Pepije!

TOMO (*kako samo slatko grebe češljem glavu, svrbi ga, uživa*): His! On je zbilja hrabar ... His ...! Govori, govori, Pepi, slušam ja!

PAVO: Divan si, Pepi!

PEPI: Oh, i vi ćete još žaliti za mnom!

PAVO: Bogami hoću, Pepi!

PEPI: Bogami hoćete! Jer kad dođe redukcija, nema više zaštitnog zida, nema više Pepija!

PAVO: Kako ...?

TOMO: Kako ...?

PAVO: Čuješ ti to, Tomo? Pa to je zbilja strašno!

TOMO: Po tebe, Pavo, zbilja strašno! Ti si još uvijek zid preda mnom jer ja znam, jer ja mnogo što znam!

PAVO: Pa ovu nesreću, dragi brate Tomo, moramo spriječiti!

TOMO: Ja ...? Da znaš samo, ja bih ga čak i zamijenio! Ali se mene ne usuđuju; ne usuđuju, Pepi! Jer ja znam, da maste prste, Pepi! Maste, Pepi!

PAVO: Zar ja?

TOMO: Maste, Pepi!

PEPI: Maste?

TOMO: I ovaj tu!

PAVO: Čuj, ja ću tebe ...!

PEPI: A da im i ja kažem da maste?

TOMO: Pepi, a što ćeš reći, kako maste?

PEPI: Maste!

TOMO: Nije to dosta reći, maste!

PEPI: Pa kako maste?

TOMO: Ali, zaboga, Pepi, toliko ipak ne! Jer što ću ja, bolan, ako trojicu treba reducirati, ako četvoricu? No, vidiš! Ja šutim, ali ja znam! I zato ću zadnji. Šef pa ja! Je li tako, dragi Pavo?

PEPI: Ali, milostivi gospodine Tomo, vi biste me mogli spasiti!

TOMO: Vidi ga nasrtljivca! Pa niste li rekli, gospodine Pepi, biti će svega pljuska-dvije? Uostalom, ja sam dobar čovjek, ali toliko ipak ne smijete željeti od mene! Pepi, ne! Pepi, to zbilja nije prijateljska želja od vas!

PAVO: Teško vama, Pepi!

PEPI: Kako, molim?

PAVO: Zar niste čuli, da vam govori «Vi»?

12

ORGAN (*Ulazi bez kucanja. To njegovo pravo inače nije nikakvim pravilnikom predviđeno*): Zdravo, braćo, zdravo, drugovi!

PAVO: Nisi kucao, brate.

TOMO: I mnogo si uranio, brate.

PAVO: A tek od deset primamo, brate.

TOMO: Dakle, odstupi, brate!

ORGAN: Lakše, braćo, lakše, drugovi! Nesporazum ... Ja sam došao da odem, ali ne sam ... Ja sam organ!

TOMO: Veli, on je organ.

PAVO: A po čemu da si organ?

TOMO: Običan civil, a organ!

ORGAN: Pita vas organ, je li ovo Eksport-import?

TOMO: Čitko piše, tko čitati umije.

PAVO: Rekao bih, nepismen nije!

ORGAN: E, netko će sa mnom!

TOMO: S njime!

PAVO: S njime!

TOMO: A koji?

PAVO: A zašto?

ORGAN: Jer je Eksport-import!

TOMO: Jasno zbori.

PAVO: Lijepo zbori.

TOMO: Ali kako ...?

PAVO: Ali zašto ...?

ORGAN: Zašto ...? Ne tiče me se. Kako ...? Da hapsim!

TOMO: Čujete li? Da hapsi!

PAVO: Da hapsi!

ORGAN (*da ih uvjeri i zagrmi: reklo bi se, legitimira se*): A sada dosta ...! (*Same im se noge skupile, kičme preklopile.*) De, potriči po šefa, da ne pričamo mnogo za službeno vrijeme!

TOMO (*Pavi*): Zbilja organ!

PAVO: Zbilja službeno!

TOMO (*istovremeno pokažu na šefova vrata. Nije li to podsvjesna želja da nevolja udari na tu stranu?*): Da ne gubimo vrijeme.

PAVO: Pravac ...

TOMO: ... ona soba!

ORGAN: E, hvala vam, braćo! (*I ode. Nešto je za njim ostalo, nešto još neodređeno. Da se samo ne iščauri u nemir!*)

13

TOMO: A što mu ne reče – «I drugi put, brate»?

PAVO: Doći će vrag ...

TOMO: ... i nepozvan!

PAVO: Znači, hapsi.

TOMO: A što ne reče odmah i to: koga?

PEPI: Mislite, šefa?

PAVO: Pepi misli šefa!

TOMO: Ono jest, u šefovu je sobu ušao.

PAVO: Ali, samo ušao!

TOMO: Da, hapsi, moj golube!
 PAVO: Ja ne znam, ja ništa ne znam!
 TOMO: Ni to da će trebati novi šef?
 PAVO: A, taj svako može biti, samo ti ne!
 TOMO: Vidi, molim te, ti ćeš valjda?
 PAVO: Ja sam najstariji i najbolje upućen u poslove i poslovanja našega odjeljenja.
 TOMO: A, ...! Upućen ...? E, e, e, e, to onda reci ovome organu!
 PAVO: Molim, ne sumnjiči! Tu je sad samo to u pitanju, hoću li ja biti šef ili pak ti.
 TOMO: No, Pepi, tko od nas dvojice treba biti šef? No, Pepi?
 PEPI: Pa, to je bar jasno, ne, zar ne? (*S puno razumijevanja se obratio Pavi, a sada već Tomi tumači*): Ne, zar ne, gospodine Tomo?
 TOMO: Ali tko, Pepi, tko?
 PAVO: No, hajde, samo hrabro, Pepi, samo iskreno Pepi! Uostalom da znaš ja već imam i neka obećanja.
 TOMO: Ni brige ti, Pepi, ja i veze! (*Pravi prkosi.*) Jest, jest, ja, ja, ja ...!

14

ŠEF (*baš ulazi s organom. Stane i pokazuje na Tomu. Istom intonacijom kao što je i Tomo intonirao*): Jest, jest, on, on, on ...!
 ORGAN: On ...?
 TOMO: Ja, ...?
 ŠEF: Vi!
 PAVO: Baš ti!
 TOMO: I, samo ja...
 ORGAN: Pođimo mi!
 TOMO: Ja, i vi?
 ORGAN: Samo mi!
 ŠEF: Molimo.
 PAVO: Prosimo.

ORGAN: Izvolimo.

TOMO: Ja onda idem s njime.

ŠEF: Budite ljubazni ...

PAVO: ... i pođite s njime!

TOMO: I čim budem mogao, vratit ću se bez njega.

ŠEF: Svakako bez njega!

PAVO: Bez njega!

TOMO: Pa onda, polazim s njime.

ORGAN: A ja, iza njega! (*Odu.*)

15

ŠEF: On je pošao s njime, a ne ja ...!

PAVO: I ne ja ...!

PEPI: Baš mora ...?

ŠEF: Mora.

PAVO: Mora.

TROJE (*kao odjek*): Mora, mora, mora ...!

PEPI (*pojava organa njega nije mnogo uzбудila, ali njegov odlazak s Tomom budi u njemu nade i osmijeh na obrazima*): Ja mislim, tu redukcije više biti neće!

ŠEF: Ali kako, Pepi?

PEPI: Velim, lišen je slobode!

PAVO: Zbilja lišen?

ŠEF: Lišen.

PAVO: A, kako lišen?

ŠEF: Lišen! Zar to nije dosta?

PEPI: I previše.

PAVO: Ali zašto?

PEPI: Nije dobro biti previše znatiželjan.

ŠEF: Nije.

PAVO: ... Baš ode?

ŠEF: Ode.

PAVO: Da se vrati.

ŠEF: Tko će to znati!
PEPI: Danas ćemo o njemu misliti.
ŠEF: O njemu.
PAVO: O njemu.
PEPI: Za tebe se brinuti.
ŠEF: Brinuti.
PAVO: Brinuti!

16

PEPI (*kad vidi da Pavo vadi maramicu*): A čemu maramica?
PAVO: Neka mi je đavo da bih zaplakao.
ŠEF (*odmah i on vadi maramicu*): Tako se bojite?
PEPI: Kažite, Bogu hvala što niste vi.
PAVO: A zašto ja?
ŠEF: Ili ja!
PEPI: Samo zato velim, što bi on zaplakao.
PAVO: Ja sam čovjek, a ne bezosjećajna budala!
PEPI: A što biste vi, čovječe, da oni znaju da ste za Tomom skoro zaplakali?
ŠEF (*sklanja maramicu*): Jest, Pavo, to nije dobro!
PAVO: Pa i ne bih zaplakao. Ali je red da se tako kaže.
PEPI: A što je s bezosjećajnom budalom?
PAVO (*izvinjava se*): Sebe sam ja, Pepi, žalio.
PEPI: Jest, jest, sebe žaliti je najdublje osjećanje!
ŠEF (*sa stolice, koje su bile postavljene uzduž rampe za vrijeme odavanja počasti pokojniku Tomi, siđe i još se jednom nakloni sjenama svoga kolege*): Siromah naš Tomo.
PEPI: Mislite da je mastio prste?
PAVO: O mrtvima ili lijepo, ili ništa.
ŠEF (*Pavi*): Bez uzbuđenja, bez uzbuđenja! (*Pepiju će odgovoriti*): Para-dvije su kod njega bile u pitanju, para-dvije.
PEPI: Sitna riba?
ŠEF: Sitna.

PEPI: Čaj-dva dnevno?

ŠEF: Ali nikada zaiskao nije!

PAVO: Onda da ni ne popunimo njegovo mjesto.

ŠEF: Jest ...! Ali redukcija ...?

PEPI: Nje neće biti!

ŠEF: A kako to ...?

PAVO: A zašto to ...?

PEPI: Jer ima i krupna riba, jer ima tko je i zaiskao.

ŠEF: Pepi!

PAVO: Pepi!

PEPI: Ja nisam kriv. Tomo mi je to ostavio kao u neko naslijeđe.

PAVO: Tomo je sklon laži!

ŠEF: Točno! Ali ne tako o njemu, Pavo, ne ... Eto, volio je da preuveličava.

PAVO: Da se našali.

ŠEF: Jest, da se našali.

PEPI: A redukcija ...?

ŠEF: No, da ... no, da ...! Dok je on tamo, nje neće biti ... Zbilja ga svi žalimo.

PAVO: Ali neka je to strogo među nama rečeno!

ŠEF: Ali dok se povrati, i njemu ćemo reći.

PAVO: Jer on treba znati da smo ga žalili.

PEPI: Dakle, redukcija je stavljena van zakona!

ŠEF: Suspendirana, recimo.

PEPI: Samo ...? No, bolje išta negoli ništa ... Nego onaj organ ...!

ŠEF: Suze u očima!

PAVO: Dvije suze!

ŠEF: Organske suze, vrijedne li suze ...!

PEPI (*najprije gestama protestira i niječe*): Niti ga stvorio, niti ga rodio, a ima veća prava i od oca i od majke: zatvara čovjeka! Nije bilo suza!

ŠEF: Pepi, zaboga!

PAVO: Da tko čuje, zaboga!

ŠEF: Pepi, zločesti se ljudi moraju naučiti pameti!

PAVO: U zatvor s njima, u zatvor ...!

PEPI: Jeste li već bili u zatvoru?

ŠEF: Pepi, ti sumnjičiš!

PAVO: Pepi, ti se prijetiš!

PEPI: Velim samo, ja znam što je zatvor.

PAVO (*razdragano, jer ima što da referira*): Jesam li rekao, kriminalac!

PEPI (*Pošto je Pavo uperio prst u njega, uhvati ga za prste i svuče mu ruku*): Sedam dana u pukovskom zatvoru.

PAVO: Oprosti.

ŠEF: A kako, Pepi?

PEPI: Govorio sam, narednik prima mito.

PAVO: A nije primao.

PEPI: Primao je, ali ja nisam trebao govoriti.

ŠEF: Da ovo opet nije neka aluzija?

PEPI: Nije. Samo nepravilan slučaj.

PAVO: Pepi, ti već otvoreno sumnjičiš!

ŠEF: Optužuje čak!

PEPI: Ama ne! Velim samo, vi ste se svadali s Tomom, a ne ja. To zbog povijesne istine.

PAVO: (*iako je šef prisutan, pun duše se opravdava*): Pepi, ja se moram s nekim svadati, takva mi je narav, takva mi je ćud! Ili, eto, možda se i volim svadati!

PEPI: Zbog stomaka to?

PAVO: Zbog nečega već jeste. Drugi se karta, a ja se svadam.

ŠEF: Pepi, da se zna: ja nisam lanuo! A netko jeste!

PAVO: Ali neka smo načisto: da on nije u zatvor, Pepi bi na redukciju!

PEPI: Onda hvala Bogu što je u zatvor!

ŠEF: Pepi, ne!

PAVO: Pepi, ti si pokvarenjak!

PEPI: Oprostite, zar vi ne biste isto to pomislili?

PAVO: Šefovi nemaju potrebe tako misliti!

PEPI: I šefovi su najprije bili ljudi, pa Pepi, pa Pavo, pa tek onda šefovi!

ŠEF (*staležu je nanijeta uvreda*): U čaši je prepunjena mjera! (*Dotrči do svog stola, lupi tri puta dlan o dlan, skup zauzme vičan stav «mirno».*) Otvaram radni sastanak ...! Pepiju se mora priznati da umije raditi, Pepiju se mora priznati i da radi ...

PAVO: ... ali nam svojom primitivnošću krnji ugled!

ŠEF: ... i zato predlažem ...!

PAVO: Prijedlog prihvaćam, za prijedlog glasam!

PEPI ... (*Pala je osuda, sključča se čovjek u svojim jadima.*): Eto, prviput su sa mnom govorili kao s čovjekom, a ono opet redukcija na pomolu ... Ali zašto, pobogu, ljudi ...?

ŠEF: Nažalost, ne umijete se prilagoditi sredini i svome položaju.

PAVO (*povjerljivo šefu*): Glup je, ne shvaća!

PEPI: Ama, shvaćam ja, braćo i drugovi, ali shvatite i vi: u očajanju čovjek i to prolane, da maste prste!

ŠEF (*svjestan da je on bez argumenata*): A ja pokažem prste, a oni suhi!

PEPI: A ja, do direktora?

ŠEF: A ja, da je sve to samo zato što je redukcija?

PEPI: U pravu ste, tropa sam!

PAVO: Tropa ...

ŠEF: Tropa, tropa, tropa ...! Ha-ha-ha-ha! (*U svome oduševljenju prileti vješalici i zadovoljan se poigrava sa cipelama, zanjiše ih. Pa još jednom. Pa ukopan stane i ustukne. Pa se okameni. Već i ruke diže da se odbrani od cipela, od para žutih cipela koje u punom sjaju privlače poglede. Prostenje.*) Ljudi ...! Cipele ...!

PEPI: Jašta, cipele.

PAVO: Žute cipele.

PEPI: Žute cipele.

ŠEF: A, zašto baš žute cipele ...?!

PEPI (*ogorčen nezainteresovano već*): Jer su ih žuto obojili.

PAVO: I žuto baš?

ŠEF: I ove baš?

PAVO: Možda ih organ zaboravio?

ŠEF: Ne, ne, nije! Uvjeren sam, nije se izuvao.

PAVO: Jest, ono još uvijek čujem ... (*Imitira bat cipela.*) Bat, bat, bat ...! I kad je došao i kad je pošao! Bat, bat, bat ...!

ŠEF: I?

PAVO (*u koru*): Jest ...! Organ ni nema prava nositi ih!

ŠEF: Pa čije su onda?!

PAVO: Pepi, vaše su!

PEPI (*on ne vidi nastale promjene, svoju brigu brine*): Zbilja, ipak sam ja sretan čovjek! Da mi već nije otkazano, onda bi mi sada zbog žutih cipela.

ŠEF (*Pepi nije vičan lijepim riječima, pa će ove samo proletjeti pored njegovih inače dobro naćuljenih ušiju*): Jeste li mi rekli nešto, dragi Pepi?

PEPI: Oprostite, pet, pet, pet je bilo ...!

ŠEF: Meni je, Pepi, neobično milo ...

PAVO: Dugo ih i sretno nosio ...!

ŠEF: Na našu sreću i zadovoljstvo ...!

PAVO (*šefu*): Naš dragi Pepi ima žute cipele!

PEPI (*s ispadom već*): Pa imam, pa imam, proklet bio, pa imam! I sada mi dozvolite da se udaljim.

ŠEF (*Prepriječi se*): Ali ne! Ama kuda?

PAVO: I zašto?

PEPI: Da završim taj vaš izvještaj, dragi kolega!

ŠEF: Ne, ...! To ne, ...!

PEPI: Zar već ni to ne ...?

ŠEF: Kako biste se samo usudili tuđi posao raditi!

PEPI: A kako bih se usudio, da ne uradim? Uostalom, oprostite, i cijelo čokanjče mi je obećao.

ŠEF: Da će platiti?

PEPI: Da će platiti.

ŠEF: Pa to je infamno!

PEPI: Ama, ne, ne, ...! Godinama mi već obećava, ne brinite, neće!

ŠEF: Ljutim se. Pogledajte, vidite li, ljutim se!

PEPI: Ali znate, ja tako volim kad mi nešto obećaju. Onda se danima mogu nadati, sve do nova obećanja! Eto, ja u tome uživam; eto, kao Pavo u svađi, kao drugi kad prste masti.

PAVO: Ja bih zbilja platio, šefe.

ŠEF: No, volio bih vidjeti da mu ne platite! (*Svečano će*): Pepi, vama su tu mnoge nepravde nanesene; Pepi, ne brinite, dobit ćete zadovoljštinu! Ama, ... infamno, infamno ...! I to su mi govorili o vama, kako ste vi običan parazit ...

PEPI: ... samokritički ću se osvrnuti ...

ŠEF: ... i da zakašnjavate ...!

PEPI: Ako slučajno budem dobio kakvo drugo namještenje, vjerujte, popraviti ću se. Potruditi ću se. Znae ja volim raditi, jer da ne volim mene bi otjerali od kuće. (*Zašmrče.*)

18

ŠEF: Pepi, muškarac ne plače.

PAVO: Dobro mu je srce, duša je od čovjeka ...! (*Vidi da se dovoljno zatrcavao, vidi da će se Pepi rehabilitirati, osjeća da je vrijeme da mu pridobije simpatije ili bar da ga milost ne mimoiđe.*) Znaš, Pepice, zadnjih dana mi je stomak nemiran. I znam da sam nepodnošljiv. Ali tebe volim.

ŠEF: Stidite se, družo Pavo! Nezakonito ste razmetljivi!

PAVO: Oprostite, nesporazum. Nisam rekao da ga više volim i od vas.

ŠEF: Tako već da! (*Opet će svečano.*) Pepi, ja sada želim s vama govoriti kao šef! Ako smo do sada kao prijatelji govorili, sada želim kao šef ...! Prvo i prvo ... (*Pogled mu pao opet na par žutih cipela.*) Zbilja su vam lijepe te žute cipele, i dobro vam pristaju! I nikome dostojnije negoli vama!

PAVO: I kao krojene za velike ljude, na velike noge!

ŠEF (*dosta mu druge violine*): Ne uplićite se ...! Dakle, dragi kolega Petre ...!

PEPI (*A što je pak ovo, kakva mu sada opasnost prijeti?*): Kako ...? Petre ...? Petre ...?

ŠEF: Petre! Dakle, dragi moj kolega Petre, uslišite moju zapovijest, i zauzmite mjesto onoga tipa!

PAVO: Tipa!

PEPI: Tip? Tip?

PAVO: Tip!

PEPI: A kad se povrati taj tip?

ŠEF: Tip će na vaše mjesto.

PEPI: Jest, tip će na moje mjesto.

PAVO (*pa neka oprostí šef, ali se ni on ne može suzdržati*): Izvanredno, izvanredno, čestitam, dragi naš šefe!

ŠEF (*polaskalo mu je, pa će zamjerka biti ublažena*): Ali vama zamjeram! Da, da! Kako vidite, vaši su izvještaji, dragi kolega Pavo, bili vrlo, vrlo manjkavi!

PAVO: Oprostite, pa zar taj tip Tomo, to baš nije ništa?!

ŠEF: To vam je jedini uspjeh! Ali zar ja prvi treba da primijetim tako sudbonosne pojave kao ovaj par žutih cipela?

PAVO: Ukor primam k srcu, a vi moje kajanje.

ŠEF: Primam! ... Ali ne uplićite se svaki čas, molim vas lijepo! (*Prileti svome stolu, najsvečanijim tonom oratora*): Dakle, dragi prijatelju Petre, ja sam svjestan da ste vi svjesni. I zato, i u buduće, vaše sumnje treba da su i moje sumnje, zapravo sumnje ureda. Sumnje, sramote, krađe i bogtepita kakve prilike i neprilike, sramote ne samo mene, ne samo ured, već i vas! A toga pak ne smije biti! (*Održao je svoju pristupnu besjedu u novonastalu situaciju, pruži mu ruku i čvrsto stište mlohavu ruku gospodara para žutih cipela. A kada se i Pavo htio uključiti u ovo prijateljstvo i oduševljen pružao i svoje ruke, sudari se s tako neprijatnim pogledom šefa, da se ošamutio i povukao.*) Vidi, molim te! I zapravo, zašto vi tu prislušujete naš razgovor? Zar ne vidite, zar ne čujete kakvi se tu važni razgovori vode, kakvi se tu životni problemi rješavaju!

PAVO: Da se udaljim, molit ću lijepo?

ŠEFE: Pa zar još uvijek dvojite?

19

IVAN (*Pavo se povlači poslije izgubljene bitke, a u to uleti dobro uštimanim ponašanjem i glasom*): Ali sada je već dosta, ali sada je već i previše, dragi šefe! Ovoga Pepija mi je već zbilja previše! Ako vi nećete, ako je vama ispod časti, dozvolite da ga ja vrhom desne cipele pogodim u takvo mjesto ...

ŠEF: ... gdje on ima više pameti negoli vi u glavi! Van! Van! (*vidi neugodna iznenađenja! Zgrabi Ivana za šiju i dovuče ga do izlaza.*) Prvoga se javite po platu i da vas više tu ne vidim kako nam smrdite svojom lijenošću!

PAVO: I neznanjem!

ŠEF: Jest, i neznanjem! Van, van! (*Zamahnuo je vrhom desne cipele za njim iako je već nestao.*) Jeste li čuli, molim vas! On, ili moj prijatelj Petar! Ha! Ha-ha! (*To nije smijeh već usklik.*)

PAVO: Ha! Ha-ha!

ŠEF: Ha!!! (*Obriše ruku o ruku, opravi ih, pa uzme Pepija pod ruku!*) Hajdemo, dragi prijatelju Petre ... Pavo ...!

PAVO: Oprostite, ja ću odmah na svoj posao.

ŠEF (*Odlazi sa svojim dragim prijateljem.*)

20

PAVO (*klanja im se sa potrebnim strahopoštovanjem, a s još većim prilazi paru žutih cipela, koje su osvijetljene kao svetište. Nakloni im se i pođe na svoj posao.*)

Z A S T O R

II. ČIN

Pavo je ugrabio Pepija ispred šefa i sada kaska uz njega. Ipak mu se nepriстойnost omakla, hodao je s desne strane tako ugledne osobe kao što je Pepi. Zbunjen odskoči i prepusti desnu stranu doličnijemu.

1

PAVO: Oh, oprost, molim te ...!

PEPI: Kako ...?

PAVO: Zaboravio sam se.

ŠEF (*pojaviо se i sav očajan mlatara rukama što i njega nisu povelі.*)

PAVO: Šef!

ŠEF: Ali, dragi moj Petre, i ja bih s tobom!

PEPI (*dobro su poodmakli, ali je ipak dobro do njega glas vapijućega*): Kako?

PAVO: Zaboravili smo šefa u uredu.

PEPI: Pa?

PAVO: Pita, može li s nama.

PEPI: Može.

PAVO (*dovikne šefu*): Može! Rekao je može!

ŠEF (*dotrčao je zadihano*): Hvala.

PEPI: Kako?

PAVO: Rekao je, hvala.

PEPI: Može.

ŠEF (*idu, idu; ukorak hodaju dvoje zadovoljnih i sav smušeni Pepi. On hoda kao u polusnu, ne shvaća zbivanja. Razmišlja, ali se ne dosjeća. Zastane, oči zakačio u nebo, kao da se ipak nešto razbistrava pred njim. I baš su ga onda zbunili: jedan jednu, drugi drugu cipelu gladi*): Divne cipele!

PAVO: Žute cipele!

ŠEF: Kakve samo njemu doliče!

PEPI: Jest, zapravo, jest ...! I uzgred, vi na onu stranu polazite.

ŠEF: Ono jest da jest, ali da te malo otpratimo. Zar ne, dragi kolega Pavo?

PAVO: Baš tako i ja mislim, dragi gospodine šefe!

ŠEF: I nadam se ne smetamo.

PAVO: Baš se i ja tome nadam.

PEPI (*pokori se sili*): Vaša volja je meni zapovijed.

ŠEF (*Pavi će*): A mogli bismo mu i trebati!

PAVO: A, mogli bismo mu i pomoći!

ŠEF: A, mogli bismo mu i poslužiti!

PEPI (*pa ipak sada već stane kao zakopan, spreman da sprovede svoju volju da ostane sam, da bi mogao o svemu da razmisli i da se oslobodi sve većega straha od njih i od samoga sebe*): E, ako i jeste, ali smo se sada već dopratili!

ŠEF (*upućuje Pava da ih ostavi nasamo*): A sad ću još korak-dva ja s njime!

PAVO: A, korak-tri ja za vama!

PEPI: Ama, ljudi ko ljudi, ja moram u potjeru za namirnicama!

ŠEF: Eto trebamo ti!

PAVO: Na raspoloženju smo ti!

PEPI: Ali ja ću po obična sitna jaja!

ŠEF (*izdaje zapovijest Pavu*): Pavo, u VELIKI MAGAZIN!

PAVO: U bakalnicu se ide po to!

PEPI: Ali ja ...!

ŠEF: Znam ja...!

PAVO: Jaja ...!

ŠEF: Ovelika!

PAVO: Povelika!

ŠEF: Svi za jednoga!

PAVO: Svi za miloga!

OBOJE (*jedno drugom u oči*): I on će za nas ...!

2

PAVO: Stoj ...! (Zaustavi ih, jer se nedaleko spustila tabla s natpisom: BAKALNICA.) ... Tu smo. BAKALNICA!

ŠEF: BAKALNICA!

PEPI: Nema šta, BAKALNICA!

KOR (masa u istim i sivim ogrtačima, a koracima marioneta prilazi Bakalnici i prije njih stanu u red.)

PEPI: Gledajte, koliki red; staricu gledajte, a koliki red!

PAVO (nije shvatio sentimentalno raspoloženje Pepija, pa kako za svaki slučaj raspolaže i tonom izvršenog organa podvikne): Zar opet red i zašto red ...?! (Njegovo negodovanje izaziva ljude. U plašt zaogrnuti lica sve do očiju i prkosno se prse. A njemu se pričinu da čak i bezobrazno!) ... I gle, te bezobrazne poglede!

ŠEF: Čak protudržavne!

PAVO: Čak nenarodne!

PEPI: Ne, ama ne ...! Krivo ne shvatite! Ima jaja, zato red ...!

JEDNA (plašt se spustio čim je on tako progovorio): Nisu skupa, zato red!

DRUGA: Rijetko ima, zato red!

TREĆA: Svakom treba, zato red!

PEPI: Jaja, ne ...?

JEDNA: Trebaju, ne ...?

DRUGA: Svakome, ne ...?

TREĆA: Ali red je, zar ne...?

PAVO: Red, red, ... ali zašto odmah red ...!

KOR: Hm-hm-hm-hm-hm ... (Zaogrnu se u plašt; zatvori se čovjek pred neljudima. Ako drugo i neće, zamrmlja.)

ŠEF: Mir!

PAVO: Ne mrdaj!

ŠEF: Jer red je nered!

PEPI: Ama, ne ...!

PAVO: Ama, da ...! Šef to zna ...!

ŠEF (koru će): Ako vi jeste, Pepi nije danguba ...!

KOR: Khm-khm-khm-khm ...! (*Više je to ruganje negoli prijetnja, no to je to što šef i Pavo ne razlikuju, jer ih ne poznaju.*)

PEPI: Ama ne, ama ne ...! Smiri se, narode ...! (*Kad im on prilazi, otkrave se i poslušaju, razumiju njegov govor, njihov govor.*)

ŠEF: Razlaz!

PAVO: Ili s puta!

ŠEF: S puta, s puta, s puta!

KOR (*okrenu se licem prema njima, bez riječi, s puno prijetnje zakorače prema njima, dotjeraju ih do ruba rampe.*)

ŠEF (*ne bez straha*): Prijete li se, prosudi!

PAVO: Ako ste ljudi ne budite ljudi!

ŠEF: Nerazumni ljudi! (*Pepi je priklešten među njih. Dosjeti se i dograbi jednu cipelu, a Pavo drugu i upače u kor.*) Vidite li ovo ...!

PAVO: Natrag!

ŠEF: A znate li sad tko smo ...?

PAVO: Za red smo, za poredak smo ...!

ŠEF: Mi moramo!

PAVO: Mi trebamo!

KOR (*cipeli se ipak ne bi htjeli oduprijeti pa se mirno povlače, korak po korak, ostave prolaz za Pepija u bakalnicu!*)

TREĆA: Njima se žuri!

PRVA: Njih čekaju.

KOR: Čekaju, čekaju, čekaju ...!

PEPI: Ali zaboga, ja kao i vi ...!!!

DRUGA: Ti si ti!

TREĆA: Vi ste vi!

PRVA: Mi smo mi!

ŠEF: Jer on ženu ima ...!

KOR: On mora, mora, mora ...! (*Ne baš bez straha njih trojica prođu kroz bakalnicu*) ... Mora, mora, mora ... jer on ženu ima ...!

JEDNA: Šteta njega.

DRUGA: On je dobar.

TREĆA: Sluge kvare ...

JEDNA: ... nas sramote ...

DRUGA: ... njega muče ...

TREĆA: ... ove psine ...!

KOR: Rod im sraman, nakote se, dobro žive. Upamti ih rode, upamti ih, sine ...!

PEPI (*vraća se s paketićima i na sve strane se klanja i zahvaljuje, izvinjava*): ... Hvala ... hvala ... hvala ...!

KOR: Hvala mu na hvala ...!

ŠEF: Bestraga vam hvala ...!

3

PEPI (*nesretan je, hoda kao sužanj među čuvarima. Natpisa nestane, a marionete se povuku. Iznenada stane i kao ukopan*): Stoj ...! Ja mislim, sada već mogu i sam!

PAVO: Do kuće ga pratimo!

ŠEF: Sve do kućna praga!

PEPI: To već ne! Moram sam! Dakle, oprostite!

PAVO: I pozdravi svoje, dragi Petre.

PEPI (*klanjajući se povlači od njih.*)

ŠEF (*stoje u jednom mjestu i klanjaju mu se. Dosjeti se*): Stoj! (*Pepi se sledi, okameni i stane. Pritrči mu i pruža ruku.*) Pardon ... da se oprostimo!

PEPI (*olakne mu*): Da se oprostimo.

PAVO (*pritrči i on*): Zbilja da se oprostimo! (*Ali mu šef neda da pride.*)

PEPI: A sad smo se zbilja oprostili i da ste zdravo. (*Zakorakne, zastane, obazire se. Strah ga da mu opet ne priđu pa se daje u bijeg. Zadihan, nesretan stane. Briše znojno čelo. Ostao je konačno sam sa stotinama svojih muka. I sa strahom da ga možda uhode*) ... Joj, Pepi, joj ...! Joj, Pepi, teško tebi! Da ti je samo znati što ti ovi spremaju! Jer kad je već i Pepi Petar, tu nešto nije u redu! ... (*Kreće, hoda, ide kući.*) Stoji ...! Čuj, Pepi, ovi će te strpati u zatvor, zato oni lijepo s tobom! ... Ama, ama, požuri ti: zatvor će tek doći, a čuvaj se ti sad tvojih po doma! ... Reći ću im da je

bio preveliki red pred bakalnicom! Uh, ...! Ja se, zapravo, bojim ući, jako bojim ...! Jer kako će, jer što će sa mnom ...? Ded, da ja prvo vidim kakvo me raspoloženje očekuje ... jer biti oprezan znači, ne biti iznenađen kišom riječi ili ruku ...! Pepi oprez ...!

4

ANA (*Pepi se skrio, jer Ana s Marom nosi korpu ugljena kroz dvorište, Penju se po stepenicama, ulaze u kuhinju. Kata je zauzeta oko štednjaka. Bakće oko ručka*) ... I baš nitko mlađi nego ja ...?!

MARA: A hoću li sama?

KATA: Treba vam cijela sljepačka godina dok ne donesete korpu ugljena iz podruma, a vatra će se ugasiti!

ANA: Još ne znam letjeti!

MARA: Čudi me.

ANA: A ti to svojoj rođenoj baki! Lijepo, baš lijepo ...! Od jutra do mraka vam radim ...

KATA: ... pronalazite posla za Pepija!

ANA: Pa netko ga mora držati u šakama! A i poradim nešto! I to da znaš, iz čisto dobre volje!

KATA: A on iz čisto dobre volje tu radi da poradi, u uredu radi za zaradu; tu nas sluša, tamo mu se zapovijeda ...

ANA: Vidim, ruke mu još uvijek nisu otpale.

MARA: Ni vama što smo tu korpu donijele!

ANA: Bezobrazna si!

MARA: Bakice, ako ovako nastavite. Zbilja ću biti!

ANA: Ha! Kćerka ti je, a prijeti nam se!

MARA: Samo vama, bakice, Bog vas već poželio, bakice!

ANA: Je li čuješ ti, nekćeri moja, kako mi unuče govori!

KATA: Vi se vašoj baki niste samo prijetili.

ANA: Pa zar da i ona sa mnom tako ...? Oh ljudi neljudi!

ANA: Ama, zaboga, djeco moja draga ... jesam li ja vama što ružnoga rekla? Razgovaramo se. Ne? I kažem, eto, da bi Pepica mogao bar pokatkad da se malo požuri iz ureda!

KATA: Da bi nas kod kuće što prije smijenio u poslu.

ANA: No, no, no, ako ćete vi Pepici baš sve po volji, nemojte se onda čuditi ako se oda piću, kartama ili čak ...! Da, da! Muškarce treba poznavati! Da, da!

MARA: Kaži, mama, molim te, Pepica još nikada nije pokušao pokupiti svoje prnje po kući?

KATA: Kako to, pokupiti?

ANA: I zašto da pokupi?

MARA: Da pobjegne od nas!

ANA: Da te Bog sačuva da ga navedeš na takvu pomisao!

KATA: Zavrijedio bi čovječniju sudbinu od nas ovakove tri.

ANA: Umukni ...! I jesmo li se tu skupile da jadikujemo nad Pepijevom sudbinom ili ručak spremamo? I nad kime to jadikujemo? Je li on uopće čovjek, je li on uopće muško ...?!

KATA: Dođe mi da mu kažem: idi, ima svijeta koji bi i tebe poštivao!

ANA: Ih... Da ga nije bilo, ne bi nas sramotio! I ne bi djevojku momak napustio.

MARA: Što me ovakav momak napustio, hvala Bogu!

KATA: Nažalost ti se boljega nećeš domoći.

MARA: Zato što vidi tebe, zato što čuje baku!

ANA: Mene, zar mene ...? Pljusni je, molim te! Joj, dijete moje, da te ne volim toliko iznad svega ...

5

IVAN (*pojavi se. Vidjeli ste ga već: kolos, div od čovjeka; vidjet ćete ga: sitna dušica.*): ... Mo ... molim ...! Molim, kucao sam ... Je li dozvoljeno ...?

MARA: Nije!

ANA: Ama, luda djevojko ...! (*Čak i zamahne da je ošamari, ali joj je ipak važnije da se lijepo ophodi s Ivanom, designiranim zetom.*) ... Oh, dobar dan, dobar dan, lijepo dijete moje. Eto, mi baš o vama, lijepo dijete moje.

MARA: A što će ovaj tu?

IVAN: Oprosti ja sam.

MARA: Vidimo, ti si ... I, ...?

ANA: Ti bi mogla biti i prijaznija s čovjekom!

KATA: Ivane, ne zamjerite nam zbog Mare.

ANA: Očeva narav, on je svemu kriv.

IVAN: Zbilja je Pepi svemu kriv!

MARA: Sunce žari, kiša hladi, a tko je kriv?

ANA: Pepi!

MARA: Ali i tome da ste vi još uvijek živa!

ANA: Oh, oh, ...! pogana ti usta!

MARA (*stane pred Ivana koji se još uvijek klati i klanja*): I tome što si još i ti živ! Nosi se ...!

IVAN: Ali ja ...! Ja sam samo zato došao da kažem, da kažem, da kažem ...

MARA: Oh kad bi ti umio bilo što reći! Sve što znaš to je: molim podarite siromaha!

ANA: A to je već dovoljno da se živ održi na ovoj proklesoj zemlji.

IVAN: Oprostite, ja sam ... ja sam ipak muško!

MARA: Bogalj na dvije noge zna da je muško! A to bi valjda htio unovčiti?

IVAN: Oprosti, ti si razvrgla zaruke! Iako ja ništa tražio nisam ... ali ti baš ništa obećala nisi!

MARA: Hajde, reci već što želiš pa pođi!

IVAN: Ja jako patim.

ANA: Čuješ li, djevojko, pati! Toliko mlad, toliko lijep, može se reći pametan, a on pati! Zbog tebe pati!

IVAN: Jako patim!

ANA: Bez duše si, dijete!

MARA: Baš patiš?

IVAN: Patim.

MARA: Mora da se oko naše kuće nešto zbiva kad je ovaj postao miran i pokoran kao prebijeno pseto!

IVAN: Oprosti, nisam pseto.

KATA: Maro, pa to je ipak previše! Ni ne liči na psa. Uostalom, idite u sobu a mene ostavite na miru! Dodavola i život ...!

MARA: Dobro, nije pseto, Pepi je pseto.

ANA: I jeste!

MARA: I jeste, pseto je; dobar je kao pseto! Pepi zna biti dobar čovjek kao pseto. (*Odlazi.*)

IVAN (*još joj dovikne*): Ali ja sam prebijeno pseto, Maro moja jedina, a ne on...!

ANA (*Kati*): Jesi li čula kako on lijepo s njom?

KATA: A opet ode.

IVAN: Ode.

ANA: Ode!

KATA: Bojim se zauvijek.

IVAN: Kako molim ...?

KATA: Napušta vas ...! Jasno?

IVAN: I još veli pseto sam.

KATA: Zbilja je glup.

ANA: Ispričava vam se.

IVAN: Ali pseto ...!

KATA: Umirite se, vi ništa psećeg nemate u sebi; vi ujedate ruku koja vam kruha pruža.

6

IVAN: Ali vjerujte, nikada više ne bih.

KATA: Dok vam dlake ne bi svijetlile kao u lijena mačora!

ANA: A možda ni ne ujeda, možda se samo tako poigrava jer je glup, jer je nespretan ...!

IVAN: Da, molim, jest, molim!

ANA: Od mene nemate što moliti, niste mene ostavili već nju!

KATA: Onda vi nju, sada ona vas, i gotovo!

IVAN: Ali ja ne mogu bez nje!

KATA: Zašto i nadalje lažete?

ANA: Vidite valjda da je nema tu!
IVAN: Ali ja zbilja ne mogu bez nje!
ANA (*dosjeti se da je tu i druga nevolja pa će ratoborno*):
Izgubili ste na kartama?
IVAN (*zaniječe.*)
KATA: Orobili ste nekoga?
IVAN (*opet zaniječe.*)
ANA: Mjenicu ste krivotvorili?
KATA: Tuđe novce pronevjerili?
IVAN (*samo niječe i ni malo se ne čudi ovim pretpostavkama.*)
ANA: Slušajte ...
KATA: ... vi ste otpušteni iz službe!
IVAN: Pomislite!
ANA: Dakle onda zbilja ne može bez Mare!
KATA: Ali ona može bez njega!
ANA: Zbilja je to najveća nesreća koja vas je mogla zadesiti.
KATA: Jer tko će ovakovu nezalicu ponovo namjestiti!
ANA: ... Recite, već ste deset mjeseci neprekidno bili u službi.
Kako to da su vas i do sada zadržali?
IVAN: Jer sam poslušao vas, bakice.
ANA: Prema gore ste lizali?
IVAN: Bez izuzetka.
KATA: A prema dolje ste nogama pa u tur?
IVAN: Nisam imao koga, molim!
ANA: E ... zato ste i otpušteni!
KATA: Dobro, dobro, otpušten ... ali zašto?
ANA: Zbog neznanja?
IVAN: Ni primijetili nisu, molim.
ANA: A kako pak to?
IVAN: Uvijek sam tražio savjete, molim.
KATA: Od svakoga baš?
IVAN: Da se nikome ne zamjerim, molim.
ANA: Ludi čovječe, uvijek samo jednoga valja služiti! A onda nemajte brige: dobar gospodar štiti svoje pseto!

IVAN: Ali ja sam za svakim mahao repom, molim! I mogu reći, svi su me voljeli, molim!

ANA: E onda već ni ja ne razumijem.

IVAN: Znae, sve je već prošlo u najboljem redu ...

ANA: Ali zašto onda ...?

KATA: Ali kako onda ...?

IVAN: Iznenada, molim! Mislio sam, eto, najbolje napredujem; mislio sam, eto, došlo je vrijeme za odskočiti, čak nekoga preskočim ... a oni: van ...! Za šiju su me, nogom zamahnuli i: van ...! Eto, molim.

ANA: Čuješ ti to, Kato? Za šiju su ga i van! A vola bi premlatio koliki je!

IVAN: Ali šef je jači, molim! Šefovi su veoma jaki, molim!

KATA: Ali zašto onda?

ANA: I zašto baš za šiju?

IVAN: I nogom zamahnuli ...! (*Došapne im.*) Pepi ...! Čujete? Pepi ...!

ANA: Pepi?

IVAN: Pepi!

KATA: Pepi vas izbacio ...?

ANA (*pošto je Ivan to tužno potvrdio*): Izbacio ga je a nas ni pitao nije!

KATA (*pomalo i s ponosom*): A što ima tebe pitati! On je pame-tan, on zna što radi!

ANA: Pa jesi li ti baš poludjela, kćeri ...! Svijet će govoriti: izba-cio ga je jer mu je kćerku napustio!

KATA: Govorite što je bilo!

IVAN: Trsit ću se, molim; ali malo strpljenja i razumijevanja molim ... Zaželio sam se već i ja avanzirati. Čuo sam, da se to ženama sviđa. Naime, zbog Mare to, ne?

ANA: Laž, ali lijep izgovor.

KATA: Mislio je, avanzirat će pa će bolju naći.

IVAN: Ali ne, molim! Htio sam je samo učiniti ljubomornom!

ANA: Laž, ali dobar izgovor.

KATA: Dalje!

IVAN: Nadao sam se, ako se i ja na nekoga okomim, skrenut ću pažnju na sebe; mislio sam, gospodin Pepi će imati najviše razumijevanja prema meni ...!

ANA: No, i?

KATA: Pa ste se izvukli na njega, i nikome ništa!

ANA: Jer svi viču na njega već i reda radi.

IVAN: Tako sam i ja mislio, molim! Ali nije i šef, molim! I drugi se izviču na njega pa se šef samo smije, a sada ... za šiju! Molim vas, za šiju i skoro nogom!

ANA: Ali kako?

IVAN: Molit ću lijepo, još ni dokrajčio nisam a već sam bio napolju!

KATA: Zavrijedili ste.

ANA: Slažem se!

KATA: Jer, moj gospodine, tko je kao vi, taj ni Pepi ne može biti, taj u najmanju ruku treba biti šef pa da se obezobrazi!

ANA: Da, da! Za vas, dragi moj, ništa drugo ne preostaje negoli da svoju njušku prilagodite kretanju nogu!

IVAN: Uviđam, pokorno molim, uviđam, tako bih ja ubuduće! Ali što ću sada molim? Kako ću molim, kad već ni rep u uredu nisam, kako onda da postanem šef ...?

KATA: Glup.

ANA: Neizmjerne. Pa shvatite već, vi morate biti i ostati rep repova!

IVAN: Ali vjerujte, bolje je biti šef! (*Pepi je promolio glavu, a on zlobno i pakosno pokazuje na vinovnika svoga zla.*) Vidite, vidite ... evo ga, evo ga ...!

7

PEPI (*raširi ruke i predaje se na milost i nemilost ne baš milostivih pogleda*): E, pa tu sam! (*Da ih uvjeri u nesumnjivu i bezuvjetnu predaju, diže ruke iznad glave*): Predajem se.

ANA: Ovamo, ovamo da si, ničiji sine!

KATA: Ne morate odmah i vikati na njega.

ANA: Zbilja ne moramo još zbog pljuske-dvije uzbuditi cijelo dvorište.

IVAN (*pakosno trlja ruke jer očekuje kaznene mjere, jer Ana već po običaju zasukuje rukave, a namjere joj se odražavaju na neugodnu licu. Nada se, bit će veselo!*): ... Tako je, tako je ... udri, ne daj ...!

PEPI (*zar ne, ima razloga zašto je skrio obraze u ruke*): Ali ne, ali ne ...! (*Očekivani nalet je izostao, pa taj trenutak želi iskoristiti da je razoruža nemilih nakana*): Molim, prosim, ispričavam se ...! Mislim, kanim, namjeravam se popraviti ... ali recite zašto, recite kako ...? A ja ću rado! I ne znam što sam učinio ili što nisam ali vam obećavam: nikada više, nikada više, nikada više ...!

ANA: Priznajesh kriv si?

PEPI: Priznajem jer ja uvijek sve priznajem! (*Širi ruke kao svećenik kad pridonosi žrtvu pa su mu se cipele sad tek razotkrile i došle do punog izražaja*.)

Primate i ovu moju žrtvu milostivo ...!

8

IVAN (*nešto strašno mora da je ugledao, na moment je shvatio svoj nelogičan postupak prema Pepiju u uredu. Zanjise se kao poslije šoka, ustukne, obnevidi i onijemio je. Uperi prst u žute cipele, okrene glavu, a drugom rukom prekrije oči*.) ... Ha ...!!! (*One ga ne shvaćaju odmah. Opet uperi prste i odstupi pa zastenje i pun štovanja i straha krikne*): Žute cipele ...!!!

KATA: Žute ...!

ANA: Cipele ...!

IVAN: Žute cipele ...!

ANA (*a tko bi se prvi snašao u novonastaloj situaciji ako ne ona!*) ... Žute cipele ... u dragoga ...!

KATA (*ne vjeruje svojim očima*): On je to ...?

ANA: Pepica je to ...!

KATA: Naš Pepica!

IVAN: I žute cipele!

ANA (*Kati će, da je uputi što treba da učini*): A on neka sjedne, ne?

KATA: Predug je put od ureda, zar ne?

IVAN: Neka se odmori, ne?

ANA: I ručak će odmah, zar ne?

KATA (*tek se sada snašla i oživjela*): I ručak ćemo dragome!

ANA: Meso ispržiti za dragoga!

KATA: Na luku!

IVAN: S biberom!

ANA: Na nagloj vatri!

IVAN: I čokanjče prije!

KATA: Ama, tko vas pita!

ANA: Zbilja ste već bezobrazni! Čovjek je došao kući, još ga ni pitali nismo, je li umoran ili gladan ...

KATA: ... ili ga možda još i cipele tište!

PEPI: Zbilja pritištu.

ANA: Kate, zaboga!

PEPI: Male su. Već treću godinu pritištu. Zato ove, ne? Zato žute, ne?

ANA: Skidaj, Kate, ne?

KATA: Već i skidam, ne? Oprosti, dragi, ne? (*Već i skida. Opirao bi se jer ne zna što to hoće s njime, ali kad mu se Ana približi predaje se. Jedna skida, druga papučice dodaje.*) Dragi Pepi, zbilja sam neuidavna, ne?

PEPI: Ja, ti, svi, oprostite mi! Još i vi! (*Pokorno se obratio Ivanu.*)

ANA: Zaboraviš se, kćeri moja. Da on nije dobar kao što je dobar, da nije rođeni gospodin, odavno bi pao koji šamar! (*Obje kleče pred njim, pa zar sad ne dobiva dojam kakve svete slike?*)

KATA: Nikada više, dragi naš!

ANA: Cijeni pošten komad kruha koji ti pruža za tvoj ništavan trud!

KATA: Cijenim i poštujem.

PEPI (*ispružio ruke nad njihovim glavama pa zar ne blagosilja to osvećeno lice svoje vjernike?*) ... Ali ja, eto ja ...!

ANA (*obred je gotov pa će Ivanu*): No, jeste li čuli? Učite se! Slovo-dva da kaže, već i to nešto znači. A ne kao vi!

IVAN: Jeste, molit ću lijepo, on neobično mudro i značajno umije još i da šuti.

ANA: A vi?

KATA: Baš ni za što niste!

IVAN: Potpuno se slažem s vama.

9

MARA (*ulazi, a još uvijek završavaju posao oko Pepija*): Što vi to radite s njime?

PEPI: Znaš, ovaj cipele mi stežu noge.

IVAN: I to obadvije!

MARA: I to si smio reći?

KATA: I da nije rekao, mi bismo to vidjele.

ANA: Osjetile čak!

MARA: Dobro, Pepi, što si Bogu zgriješio ...?

KATA: Ako je tko, mi smo zgriješile ...!

ANA: Jesi li čula, mi ...! Jeste, bilo je: boli ga, muči ga, mori ga, steže ga, ali on neće da se tuži! Neće jer je muško! A ne kao ovaj tu! Otpustio ga iz službe, a on zaplače! Ha!

KATA (*koliko je prezira i u ovoj riječi*): Ha!

IVAN: Ali, molit ću lijepo, i izbacili su me.

MARA: Ah tako ...! Zato si se ti vratio meni ...?

IVAN: Ali ja te i volim!

ANA: Čula si, voli te, i sada dosta! Još sreća vaša, što je moj zet duša od čovjeka, pa će vidjeti da li vam se to može amnestirati.

KATA: On može to vidjeti.

IVAN: On molim to da vidi!

MARA: Kad bi bio lud.

U KORU: Maro ... pred ocem ovako ...!

MARA: Pepice, što je to bilo s njime?

ANA: Otac ti je, a ne neki Pepica!

MARA: Zašto su ga izbacili?

PEPI: Znaš, ja ... ja ... znaš, kako bih ti i rekao ... ja, ne bih znao da ti kažem.

ANA: Ostavite čovjeka, zar ne vidite to je tajna? A tajne se ne odaju makar kome!

PEPI: Zbilja tajna i za mene.

KATA: Tajna!

ANA: Još kakva tajna!

IVAN: Bože moj, još i tajna!

KATA: Dragi naš, da pređeš u drugu sobu dok ti ručak ne spremimo.

ANA: I da ti cipele ostavimo.

KATA (*maša se za žutim cipelama*): Jest.

PEPI: Ne...!

ANA: Dalje! Čula si ne! Kad je on rekao ne, onda neka je ne! Ti naš rođeni, budi dobar i pređi u sobu. Znaš, da ti grijeh ne zasmrdi odijelo. Zar ne? (*Ivanu*): A vi se gubite do bolje prilike! (*Ode.*)

10

MARA (*uzela ga pod ruku i njih dvoje prelaze u sobu. Pepi se za svaku slučajnost oprezno povlači u sobu*): Da podemo, stari.

PEPI: Pođimo ... pođimo ... pođimo ... Bože mili ... (*Naravno, to je bio uzdah oslobođenja kad se našao van njihovog domašaja*).

11

MARA (*Pepi se jedva živ vuče, a ona ga hrabri*): Hajde, hajde, stari.

PEPI (*ušli su u njenu sobu*): Joj, kćeri moja ... joj, kćeri moja ...! Joj, teško meni ...!

MARA: A sad mi reci, što se tu zbiva?

PEPI: Da ja znam, da ja znam! Bar da znam! Ali ja ne znam ...! Bojim se da ću uskoro iskusiti takve batine kakve još ni vidio nisam! (*Kada vidi da Mara izražava svoju sumnju*): Zar ne vidiš, da su pozvali Ivana da me po miloj volji tuče? A on želi da me pretuče! A ja još ni pobjeći ne znam ispred batina.

MARA: Bojim se u pravu si ... Ali otkud pak to, da svi igraju okolo tebe ...?

PEPI: Misliš ti samo ovi? Svi, svi! I djeca, i ljudi, i kuće i sve, sve! Ako mi možeš vjerovati, već se i ja sam bojim samoga sebe! A kako se i ne bih bojao, kad vidim svi me se boje! Da, da!

MARA: Zbilja ne razumijem ... (*On je pritisnuo cipele na grudi kao majka dijete svoje. Otpustio je ruke, vide se cipele u punom sjaju. Pogleda, ali ih ne primjećuje. Opet pogleda i začuđeno prinosi glavu njima. Trgne se. Uperi prste u cipele, ali se sve više povlači od njih.*) Pepi ... a što je to ...!

PEPI: Cipele.

MARA: Jest, jest, cipele ... ali, Pepi, to su žute cipele.

PEPI: I da sada zbog žutih cipela stradam? A budzašto sam došao do njih. Pet, pet, pet, svega pet stoja!

MARA: Pepi ...! (*Ustrašio se i on, ali se i ona povlači od njega.*) Pepi, ti imaš žute cipele!

PEPI: Prvi put u životu, drago dijete moje.

MARA: Pepi, tko si ti kad imaš žute cipele ...?

PEPI: Mislio sam da sam sretan čovjek, a ono bit će batina kakvih moja leđa ne pamte ... a mnogo pamte!

MARA: Pepi, ne vjerujem ti, Pepi, reci već, tko si ti?

PEPI: A tko bih bio, već Pepi?

MARA (*dosjetila se, pa joj se krik otme, ali radostan, oduševljen*): Pepi ...!!!

PEPI: A joj ...!

MARA: Pepi, pojmiš li ti što se tu zbiva? Pepi, oni misle da si ti netko!

PEPI: Ja nitko da sam netko?

MARA: Ama ne ti, već tvoje žute cipele!

PEPI: Žute cipele su netko?

MARA: Da, da! (*Šapuće mu*): Ti si samo nešto, ali su ove cipele netko! A pošto su te žute cipele tvoje, i ti si pomalo netko.

PEPI: Kako ...? Žu ... žu ... žute ... ha-ha-ha ... žute cipele! Ha-ha-ha ...! Žute cipele, ha-ha-ha ...! A da znaju, da su ove žute cipele samo nešto kao ja, i da vrijede samo pet stoja ...!

MARA: Pregrizao jezik, ako im budeš to rekao! Pepi, čuvaj se, ode ugled, a ti bi opet postao samo nešto ... prebijeno nešto ...!

PEPI: Ali što onda ...?

MARA: Čuj ... Prvo i prvo, reci ćeš im, ne pet, već dvadeset pet!

PEPI: A kad budu pitali, otkud toliko para?

MARA: Reci ćeš, morao si kupiti jer to tako doliči, jer to pripada tvome ugledu, pa će ti još i novaca dati da isplatiš te cipele.

PEPI: One još i novaca imaju?

MARA: Zapamti, samo ja i ti nemamo. Stari, dijelimo li svih dvadeset pet?

PEPI: Tebi ću sve do zadnje pare, ako po meni ne bude dvadeset pet! A, ... a,... a, reci, molim te, hoćeš li svome ocu kupiti paklič cigareta? Ali cijeli, nenačeti paklič?

MARA: Cijeli.

PEPI: Hvala ... A,... a,... a, reci, hoćeš li mi dati i tri banke u gotovu? Znaš, sjeo bih kao čovjek, pa: «Konobar, čokanjče Pepiju!» Pa popijem, pa platim! Ja platim! Ja platim. Ha?

MARA: Hoću, stari.

PEPI: Koliko to voliš svoga Pepija.

MARA: Znaš ... znaš ... znaš, stari moj, možda će i mene namjestiti. Uposlit ću se. Znaš ... onda svake nedjelje tri banke! Za čokanjče. I paklič! One bolje.

PEPI: U kutijama? ... Znaš, zaplakao bih.

MARA: I ja, Pepi ... Zaplakala bih, ali se bojim da nikada ne bih prestala ...! Tko je od nas dvoje nesretniji, Pepi? Ti si Pepi, a ja još uvijek djevojka ... djevojka! ... Zašto je onaj nesretnik izbačen, Pepi?

PEPI: Da mogu, ja te ne bih dao za njega.

MARA: Pogledaj me! No, ...? A osim toga, dvadeset i osam! Kome ja već trebam?

PEPI: I grub je.

MARA: Znam.

PEPI: I glup je.

MARA: Znam.

PEPI: Zašto onda?

MARA: Ti si bar nešto postao u životu, ...

PEPI: ... Pepi!

MARA: Vrlo snažan treba biti taj koji može živjeti kao Pepi. A ja ništa neću biti. S njime bih bar imala briga; bar nešto čovjek.

PEPI: Briga on, briga ako dobiješ dijete, briga ono ...!

MARA: Tu bih ja brigu, Pepi! Možda bi i ono bilo s brigama, ali i sa srećom. A ovako neplodna ...?

PEPI: Maro, nisam ja kriv ... Zbog tebe mislim!

MARA: Znam.

PEPI: ... A da onoga pritegnemo?

MARA: Mogao bi? Jest, jest, sada možeš! Pritegni!

PEPI: Ali dokle, dijete moje? Doznat će da je žuti par cipela staretinarski par cipela – običan Pepi među cipelama!

MARA: Bar dotle!

PEPI: Tako je! Bar dotle!

MARA (*zagrlj svoga Pepija*): Pepi ...! Pepi, sad ded, podvikni im!

PEPI: Ja ...?!

MARA: Ti!

PEPI: Da podviknem?

MARA: Podvikni!

PEPI: A što bih onako?

MARA: Ded im: ručak!

PEPI: Jest, ručak! (*Priprema se na nešto što u životu nije: da podvikne.*) Pa, eto ... ručak! (*Nemojte se čuditi, što je ispalo jedno i jedvačujno.*)

MARA: Ama, Pepice ...! Podvikni im tako kako to žutim cipelama dolikuje!

PEPI: Jest, kako to žutim cipelama dolikuje! Dakle ... ru ... ru ...
(*U mucu mu se nekontrolirano otme i drekne:*) Ručak!!!

MARA: Joj, Pepi, divno!

PEPI: Ono jeste, ali što će sada biti!?

12

KATA (*uleti kao bez glave, a za njom još više usplahirena Ana*):
Izvini, rođeni!

ANA: Samo još biber, rođeni!

KATA: I ljuta paprika, rođeni!

PEPI: Ako je ljuta, onda neka!

KATA: Papriku dragome!

ANA: Ljutu, dragome!

PEPI: Ali brže to! Neću da čekam! (*Nije važno što je rekao ali jeste li čuli kako je rekao? Pa je li čudo što se ushodao kao Napoleončić?*)

Z A S T O R

III. ČIN

Isprepleteni snopovi svjetla padaju na fotelju u sredini bine. Pozadina je svim bojama spektra osvijetljena, dobiva se dojam oreola oko glave ili da je Pepi u centru izlazećega sunca. Marš, možda čak himna, gubi se dizanjem zavjese. I onda, fanfare! Pepi se podiže u punom dostojanstvu, spavaćoj kapici, pidžami i žutim cipelama, a pošto mu je odana počast, dostojanstveno sjeda. I samo kako to! Kao da to čini na očigled cijeloga svijeta i kao da ne sjeda u običnu fotelju, već u kraljevsko prijestolje.

1

PEPI (*veličanstveno doziva*): Konobar!

KONOBAR (*baš kao konobar*): Izvolite zapovijedati, poštovani gospodine.

PEPI: Ljutu!

KONOBAR: Ljutu.

PEPI: Duplu.

KONOBAR: Duplu.

PEPI: I cigar!

KONOBAR: Dupli?

PEPI: Dupli!

KONOBAR (*već i pruža s pladnja*): Izvolite, dupla ljuta.

PEPI: Ponovi!

KONOBAR: Ponovit ću.

PEPI: Ali vatru prije!

KONOBAR: Vatru prije.

PEPI: Mnogo brbljaš!

KONOBAR: Izvinite, profesionalna bolest. Još jedan cigar?

PEPI: Drugu tebi, momče! I da platim. Kusr ne vraćaj! (*Nonšalantno odmahne rukom. Konobar zadovoljno i zahvalno odlazi.*)

2

PEPI (*sam je, pa se dosađuje. Dosjeti se jadu*): Mama, kavu!

KATA (*uleti. Pokorno i kao opčinjena*): Sa ili bez?

PEPI: Kakvo je to pitanje, «sa» ili «bez»? Meni i «sa» i «bez»! Brže to! (*Uživa u svome nastupu, zvižduka. Kata se vraća s kavom, drugom Ana.*) Dakle ...?

KATA: Izvoli sa ...!

ANA: Izvoli bez ...!

PEPI: Rekao sam već: što manje riječi drage moje! Ne mogu ja svoje skupocjeno vrijeme gubiti s vama!

KATA: Oprosti, dragi.

ANA: Nikada više, dragi.

PEPI (*otпустиo ih je milostivo i veličanstveno*): Tako, tako ...! Napredujemo. (*Kako se samo zadovoljno proteže. I onda razdragana u svom novom svijetu prebaci noge preko ručke fotelje. A zašto se namrgodio kad se pojavila Mara?*)

3

PEPI: Zar ti ulaziš bez kucanja ...?

MARA: Koji ti je đavo!

PEPI: No, ti slobodno uđi.

MARA: Zdravo, tata.

PEPI: Ti mi slobodno govori Pepi. Znaš, zaželio sam se toga imena otkad sam Petar. I nekako, sad mi se čini kao da mi tepaju kad mi govore Pepi.

MARA: Velemožni gospodine Petre, i dobro je da ne zaboravite da ste samo najobičniji Pepi, Pepi kome se ne tepa!

PEPI: Čuješ ti, dijete ...! No, neka ... No, a kako ti se sad već čini?

MARA: Nevjerojatno kako se ljudi brzo nauče vladati! Kao da im je prirodno.

PEPI: Čini mi se baš svakome! No, naravno, izuzevši meni.

MARA: Nažalost, još i tebi.

PEPI: Kako ...? Ama ne ...! Znaš, dijete, ja to, eto, samo izigravam.

MARA: Lažeš, Pepi.

PEPI: Pa ono, kako da i kažem ... eto, što je istina, istina je, volim im podviknuti. Ali samo ovima! Vjeruj.

MARA: Opet lažeš.

PEPI: Pa malo samo.

MARA: A govorio si, da bi se ti stidio tako s ljudima.

PEPI: Ma, eto ... i stidim se! Ali je đavolski lijepo kad im u obraze gledaš a vrh tura vidiš! Baš lijepo, majku mu staru!

MARA: Pepi, pa ti već i uživaš!

PEPI: Pa ono jest ... ali su i oni tako sa mnom!

MARA: Ako oni jesu, ti ne ćeš!

PEPI: A, ... a, ne bih li bar samo dan-dva ...?

MARA: Ni sata više ...! No, a što ćemo danas, Pepi?

PEPI: Što ono i rekosmo za danas? Aha ...! Mama ...!!!

KATA (*pojavi se, a za njom kaska Ana*): Izvoli, dragi.

PEPI: A ti, stara, ded da te što manje vidim!

ANA (*učtivo se zahvali na uputi*): Povolji dragi, povolji, rodeni!
(*I ode.*)

PEPI: A što ti ono i reče, da učinim za tebe?

KATA: Ako bi bio ljubazan, komšinica te je molila ...!

PEPI: Aha, aha ...! Neka uđe!

4

TONKA (*dobro je što provodi dane u božjoj kući, zna bar s kakvim strahopoštovanjem treba prići premudrome Pepiju*):
Oprosti, oprosti, naš premudri, premudri, premudri ...!

PEPI: Ono jest, ali lani već!

TONKA: Ja, ... ja, ... ja, ...!

PEPI: Znam, znam, ti! Ali tko je drugi?

TONKA: Komšinica Ruža!

PEPI: Dakle, i Ružu ovamo!

ANA (*uvodi je kao stražar zatočenika što bi, vrlo stručno*): Naprijed, komšinice Ružo!

PEPI: Vidi, molim te, nikada da pogodim na koga mi to moja baba liči! A ono na stražara, na žacu! Odbi baba! (*Ana se nakloni, nešto je to slično vojničkom pozdravu, s petom o petu, i udalji se.*) Dakle, komšinice Ružo?

RUŽA: Ja nikada više neću! Nikada, premudri! Nikada, iako nisam ja, već ona!

PEPI (*Tonki*): No, komšinice?

TONKA: Vjerujte, ne ja nego ona!

RUŽA: Ali ...!

PEPI: Dok budem pitao! (*Ustaje. Osjeća se neobično snažan: ima li umijeća ili znanja koje on ne bi uspješno služio? Nije on samo kriv što je nadahnut tom našom đavolskom osobinom. A one podrhtavaju pod neumitnim prstom pravde.*) Dakle, komšinice Ružo, vi, a ne ona! (*Pa će Tonki, koja nije ništa manje nemirna.*) Jeste li razumjeli, ona, a ne vi!

TONKA (*obje su bile u stavu «mirno», a pobjeda pravde ili inata, možda i pakosti, zapjeva iz nje*): Živjela pravda! Živjela!

PEPI (*komšinici Ruži, koja se osjeća nemoćna i nesretna, ošamućena sumnjom u nerođenoga boga*): No, a vi ...?! (*Nema odgovora od ovoga razočaranog čovjeka, pa ga to razdraži, možda tim više što ni on sam ne vjeruje sebi.*) Pitao sam: no, a vi ...!

RUŽA: Ali ja ...!

PEPI: Je li pravda ili nije ...?!

RUŽA: Pa, ...?

PEPI: Pa, ...?!

RUŽA (*nepravda je posestrima pravde, tko će ih razlikovati, pa pokolebana*): Pa, ... jeste.

PEPI: To sam i htio čuti! Odstupi, ...! (*Obje se naklone i odu: pobjednica sa strahom da će je od brave već pozvati nazad, a pobijedena s gorkim saznanjem, da je i pravda samo čovjek.*)

MARA: ... Tatice, ti zbilja misliš da je ova, a ne ona?

PEPI: Samo jedna može biti.

MARA: Ali koja?

PEPI: A nije li svejedno koja?

MARA: Tebi vidim nije!

PEPI: To nije točno! Slijedeći, ...! A kad pravda presudi, ne ostaje li jedna nezadovoljena? Slijedeći, ...!

MARA: I sada je ostala nezadovoljena!

PEPI: A meni čak ni ona nezadovoljena ne smije reći, da nije zadovoljena! Slijedeći, ...!

MARA: Pa što je to onda?

PEPI: Viši stepen pravde! Slijedeći, ...!

MARA: A ne možda bezumlje?

PEPI: Rekao sam već, slijedeći, ...! I zašto me samo nepotrebno uzbuđuješ? Slijedeći, ...! I zašto ja diskutiram s tobom kad se ne slažeš sa mnom? Slijedeći, ...! Uostalom, rekao sam, slijedeći, ...!

MARA: Da ti uopće misliš ...

PEPI: Ja uopće ne mislim i neću da mislim! Slijedeći ...!

MARA: S malo truda bi bar doznao, tko je od njih dviju čovjek a koja nečovjek!

PEPI: A zašto da se pravda s njima u beskonačnost nateže? Slijedeći ...! I kad ne znam koja laže, a koja ne, nije ni to važno jesam li pogriješio ili pak ne! Slijedeći ...!

MARA: Zbilja nije važno ako budeš mogao mirno usnuti.

PEPI: Molim te, ne smetaj! Slijedeći ...! Ja raditi trebam, slijedeći ...!

MARA: Od dvije ti je bar jedna mogla ostati prijatelj.

PEPI: Ja ne trebam prijatelja! Slijedeći ...!

MARA: A ovako te jedna slagala, a druga mrzi ...!

PEPI: Ali će me jedna služiti, a druga bojati! Slijedeći ...!

MARA: Pa znaš li ti, čovječe, što je savjest ...?

PEPI: Znam, znam, jest, znam što je savjest! Savjest je kočnica života!

MARA: Ne moraš se derati!

PEPI (*ponovo se razdere iz sveg glasa*): Ne derem se!! Slijedeći ...!

UČTIVI: (*ponizno, lisičji mu se prikrada, a sumnjičavo gleda Maru, koja se povuče u stranu*): Molim vas, gospodine nadsavjetniče, oprostite mi što se čak iz treće ulice usuđujem, ali molit ću lijepo i ponizno, neophodan mi je vaš stručni savjet, neophodan ...!

PEPI (*sve više ulazi u formu: hladno, službeno, podozrivo*): Tko ste?

UČTIVI: Ja?

PEPI: A nego tko! Ime, prezime, godina rođenja, zanimanje, ulica i kućni broj i broj osobne! Uostalom, u predsoblju ćete ispuniti upitnik u tri primjerka s detaljnim podacima, a formulari vas staju svega devet dinara u gotovu. Dakle, slušam?

UČTIVI: Molit ću lijepo, jedan moj kolega – a, inače, odličan čovjek i moj najbolji drug ... eto, postaje mi sve sumnjiviji.

PEPI: Dakle, sumnjivi! Dobro vi to i kažete, vidim ja to i sam! A u čemu se to odražava?

UČTIVI: Uglavnom u tome, da je vrlo opasno da ostane na dosadašnjoj dužnosti! Ja na vrijeme skrećem pažnju na to poštovani gospodine nadsavjetniče! To mjesto, to njegovo radno mjesto zahtijeva čovjeka u koga se ima puno povjerenja, koji će znati čuvati interese zajednice, kome je na srcu i duši interes naše drage i mile ...

PEPI: I tako dalje i tako dalje! A sada dalje! Pa, ...?

UČTIVI: Pa, ...? Eto, i ja sam baš zbog toga «pa» i došao!

PEPI: Da razmislim, da razmislim ...! Razmislio sam ...! Eto, pretpostavljam, vi biste mnogo bolje odgovarali na toj dužnosti!

UČTIVI: Izvanredna je vaša moć zapažanja! Izvanredna! Molim, neodgovorno bi bilo s moje strane da govorim o svojim visokim moralnim i stručnim kvalitetama, ali bih vam o političkim mogao

pričati izvanredno mnogo ...! Bogato je moje iskustvo! Već se dvadeset godina bavim aktivnim političkim djelovanjem! Eto, na primjer, i sada sam član plenuma ...

PEPI: I tako dalje i tako dalje ...! I sada opet dalje!

UČTIVI: Još samo jednu sitnicu o sebi: u moju povjerljivost za vrijeme trideset godina moga službovanja još niti jedan pretpostavljeni nije posumnjao!

PEPI: Niti onda, niti u sredini, niti sada?

UČTIVI: Molim vas, oni su se mijenjali i mijenjali ali ja sam uvijek ostao čovjek povjerenja sve do ovoga zadnjega slučaja!

PEPI: I sada su umjesto vaše isprobane odanosti, povjerenje poklonili nekome sa sporednog kolosijeka!

UČTIVI: Točno. Čak nepravilno! Čak protupravno!

PEPI: Jer bez vas nema oslonca!

UČTIVI: Nema!

PEPI: Jer vi ste bili, jeste i bit ćete stupovi društva!

UČTIVI: Kunem se!

PEPI: Jer teško društvu bez vašega soja!

UČTIVI: Kunem se!

PEPI: Jer bi to onda bio smak svijeta!

UČTIVI: I po treći put: kunem se!

PEPI: Uviđam. Dakle, svečano vam obećavam: od ovog svetoga časa, vi ste opet čovjek budućnosti!

UČTIVI: Hvala vam u svoje i u ime društva. I znajte, ako urebta za vas ću čak i dušu dati!

PEPI: Znam, znam, za mnoge ste već! No, a sada na problem ... A što velite, da onoga zatvorimo?

UČTIVI: Ali, molim vas ...! To ja ne bih mogao primiti na svoju savjest! Ali ako vi nalazite da ...! Ne, zar ne ...?

PEPI: Ne, ne! U pravu ste! Jer onda istraga, pa pitaj, pa kaži, pa tko je i kako je ...! Jednostavno da ga maknemo! Može i pohvalni govor, oproštajna večera, preporuke i tako dalje ...!

UČTIVI: Može! Ali, naravno, ne zaboravite tome čovjeku odmah naći i zamjenu!

PEPI: Da posao ne trpi!

UČTIVI: Izvanredno! Kolosalno! Premudro!

PEPI: A, na to mjesto, treba odan čovjek, kao vi, na primjer!

UČTIVI: Divno! Kako vi i najbeznačajnije sitnice zapažate!

PEPI: Imam ...! Dakle ... pismo, nabaciti neku sumnju, ne potpisati ga ...

UČTIVI (*dosada je mimikom slijedio njegove misli*): Ne potpisati ga!

PEPI: I staviti konkretni prijedlog za rješenje toga radnoga mjesta!

UČTIVI: Da posao ne trpi! Naprosto divno! I onda da vam to pismo donesem ...?

PEPI: A zašto biste meni? Poštansko sandučće je na svakom boljem uglu!

UČTIVI: Ali, molim vas, ako se to pismo neće uzeti kao polu-službeno predano, možda neće povjerovati!

PEPI: Ne sumnjajte u ljudske sklonosti! Koje je to zlo, kakvo je to sumnjičenje u koje se blagovremeno neće povjerovati? A osim toga, vi ćete pismo završiti post scriptumom: «Ako se sadržaju ovoga pisma ne vjeruje, sve gornje navode možete provjeriti kod službenika u koga svi pretpostavljeni imaju povjerenje!» No? I onda: vaše ime i prezime! Ha?! Ha-ha!

UČTIVI: Fantastično jasno gospodine nadsavjetniče, gospodine tajni nadsavjetniče! I naravno, ako me službeno budu pitali, mogu li ja, smijem li ja prešutjeti istinu? Ne! Ja ću morati sve reći mada smo najbolji prijatelji. Kolosalno! Molim vas, još se ni o prijateljstvo neću ogriješiti.

PEPI: Gotovo?

UČTIVI: Blagodarim, blagodarim! I ne zaboravite u mojoj ulici, kao i u nekoliko susjednih, pa u gostioni «Ne brbljaj toliko», ja sam kao kod svoje kuće: preda mnom svi brbljaju, ja sve o svakome znam! (*Odlazi. Zar ne, i vrijeme je!*)

PEPI: Računam s vama! Slijedeći ...!

MARA: Tatice ...

PEPI: Slijedeći ...! Ne smetaj! Slijedeći ...! I tako znam što mi hoćeš reći! Slijedeći ...! Ali da znaš, ja to neću ni slušati! Slijedeći ...!

MARA: Ti već uživaš i u svojim i u tuđim pakostima.

PEPI: Ne uživam! Ne uživam! Uostalom, ja u životu nisam uživao pa zašto mi sada i na ovo malo zavidiš?

MARA: Žalim te.

PEPI: Nemaš zašto žaliti me kad sam zadovoljan!

MARA: Mrzim te!

PEPI: E, ...! To već može! Dosta je bilo žaljenja ... A sada da vidim plan rada ... Mama ...? Bilo je. Komšinicu ...? Bilo je. Kava, dupla, cigare, plaćanje bez kusura ...? Bilo je ... E, e, e, evo ...! Eto, reci ti meni, dijete moje, ode li bar katkad tvoja majka na zborove i dogovore? Ti znaš to! Odgovori! I ako znaš, neću laž, izgovor ili opravdanje! I kako baka? I, konačno, kako ti? Neću laž!

MARA: Bakica je bila na konferenciji. Istjerali su je.

PEPI: Slažem se. Ona je društveno opasna.

MARA: Slažem se. Čak i kućno opasna.

PEPI: Slažem se. Pod nadzor tog neprijatelja! ... I čitaju li? I ako čitaju, što čitaju? I s kim se druže i kako se druže? Da čujem! Neću laž!

MARA: Mama je jutros kihnula.

PEPI: Kako ...? Kihnula ...?! Da razmislim, da razmislim ...! Nije važno. Dalje?

MARA: I kuharicu je čitala.

PEPI: Onu tiskanu za okupacije ...? Van, van s takvom lektinom iz moje kuće! Van!

MARA: Za ručak si naručio ono čudo. Bez kuharice ga neće znati spremi.

PEPI: Onda je pod mojim nadzorom može čitati!

MARA: A sada stani malo!

PEPI: S ocem se pristojno govori!

MARA: Pa zar još uvijek ne uviđaš da luduješ?

PEPI: Još jedna ovakva riječ i odreći ću te se! Ovamo ...!
Ovamo, nemila kćeri, ovamo...!

MARA: No, no, ...? Evo tu sam. Što hoćeš ...?

PEPI: Da me moliš za oprostjenje.

MARA: Oprosti mu Bože, jer ne zna što radi.

PEPI: Maro!

MARA: Uostalom, Ivan čeka vani! Govori s njime i svrši već tu našu stvar!

PEPI: Predomislio sam se. Neću ga namjestiti.

MARA: Nećeš me udati za njega ...?

PEPI: Ni na kraj pameti mi nije!

MARA: Našao si mi kakvoga boljega od njega?

PEPI: Tražim čovjeka s kojim ću se i ja moći ponositi. S ovim još ni ti ne možeš.

MARA: Drugi me neće. I kome ja trebam?

PEPI: Ti ne, ali moja kćerka da!

MARA: Pa ti ...! Da, da, da, da, ... možda si u pravu. Da, da, ...!

PEPI: No, konačno, i pametna riječ!

MARA: Uh, uh, toplo mi je ...! (*S pametnim pametno, s obješnjim samo mudro i lukavo se može izaći na kraj. A kažu, žena je i Boga nadmudrila: dala se izagnati iz dosade u šarenu neizvjesnost da bi od obožavateljke postala obožavana. Pa će i Mara s obješnjom ludošću ipak izaći na kraj.*) Kako je tu sparno ...! Eto, i ti kao da si umoran. Čuj, kao da ti neka bol na licu!

PEPI: Bol ...? Ah! Bol ...? Misliš, zbilja bol ...?

MARA: Oh, pa vidi se! Mnogo si radio. Pepi. Mnogo te ovi nerazumni ljudi zamaraju ... A ja mislim, da te i ove nove cipele stišću.

PEPI: Kako ...? Pa, ... noge mi se još zbilja nisu uogle.

MARA: A koliko ti još briga imaš za danas! Ovako nećeš moći ništa uraditi. Bolovi u nozi će ošamutiti tvoj prebistar um!

PEPI: Misliš, ...? Da! Tako je, dijete moje! Ja sam zauzet, ja sam prezauzet, ja sam pun problema, problematike i zaduženja, vi se to trebate starati o meni, vi!

MARA: I hoću! O kome ću, ako se o tebi neću. Ded, prvo i prvo, odmori se. A da bi se odmorio, odmori prvo noge! (*Pride mu i skida mu cipele.*) Tako, vidiš, tako ...!

PEPI: Uh, ...! Da, tako je ...! Da, odmorim noge.

MARA: Da ti i mozak normalnije proradi.

PEPI: Da mi i mozak normalnije ...! Ti, ...! Još jedna ovakva riječ i dat ću ti takvu pljusku ...! Znaš kakav? Prvu u životu! Sav bi mi se bijes u nju slegao!

MARA: Pokušaj.

PEPI: I hoću!

MARA: Ali ja ću potrčati!

PEPI: A ja za tobom!

MARA: A ja ću u kuhinju.

PEPI: A ja za tobom!

MARA: Pa ću kroz dvorište.

PEPI: A ja za tobom!

MARA: Otud na ulicu

PEPI: A ja za tobom!

MARA: U pidžami, s kapticom na glavi i bez cipela ...?

PEPI (*pogleda se*): Ha ... ha-ha ...! Zbilja bih bio smiješan da ovako izletim na ulicu. Ne? Ha-ha-ha ...! (*Smijeh mu se presiječe.*) Naime ... ja ovako kao da sam smiješan ... ne, zar ne ...?

MARA: Nažalost, ti si normalan samo onda kad si smiješan.

PEPI: Kako ...? Naime, ... ne, zar ne? ... ipak bi morala imati obzira prema meni ... ipak, otac sam ti.

MARA: Osjećaš li kako si bez tih žutih cipela sila bez snage?

PEPI: Naime, ... jest ... jenjava mi snaga ...! Ali, ali budi pristojna!

MARA: Ah, tako ...! Ne mili ti se biti bez sile i snage ...?

PEPI: Čuješ ... čuješ ...! Čuj, ako ja podviknem ...!

MARA: A ja pozovem mamu i baku ...?

PEPI: A ja i njima podviknem ...!

MARA: A ja njima da ove cipele nisu žute cipele, već najobičnije staretinarske žute cipele ...?

PEPI: Pa, što... Kupio sam ih!

MARA: U staretinarnici se ne prodaje sila i vlast.

PEPI: Pa, ... pa, ... pa, ti si prosto bezdušna ...! (*Molit će je, neiskusana je još pa mu lukavost djetinjasta i smiješna*): Maro ...! Slatka ...? Maro ... znaš, ne zato što sam smiješan, već što mi je hladno! Vjeruj, baš hladno ... Hoćeš li dati cipele ...? Daj cipele, dijete moje slatko.

MARA: Ne, ne, već najprije hoću čuti što ćemo s Ivanom!

PEPI: Dijete moje, i mene bi izbacili da se zauzmem za čovjeka kao što je Ivan!

MARA: Jutros ti je bio šef.

PEPI: Da prekontrolira, da li sam zbilja toliko zauzet, da ne mogu u ured!

MARA: A, zašto ti je onda dao uvesti telefon? A, osim toga, vidio je da baš ništa ne radiš, pa je prema tome mogao zaključiti da si zbilja zauzet.

PEPI: Ali, ali oni hoće mene u zatvor!

MARA: E, onda ... ako ne želiš u zatvor, ima da me slušaš!

PEPI: Joj, dušice, a kad ja koga nisam slušao?

MARA: Digni telefon.

PEPI: Pa znaš da sam bez ovih žutih cipela ...

MARA: Kao običan čovjek?

PEPI: Kao običan čovjek! Ali, ali ... ja i jesam običan čovjek, ali i Pepi!

MARA: Toga i trebaš biti svjestan.

PEPI: Ali, draga ... bar mami i babi ni riječi.

MARA: A hoćeš se zauzeti za Ivana?

PEPI: Hoću, hoću, sve ću, samo zapovijedaj, ali me od njih čuvaj i sačuvaj!

MARA: Dakle, na posao!

PEPI: Da odem u ured i da se porazgovaram o njemu? (*Digao se, ovakav i ovako bi pošao.*)

9

MARA: Kuda ćeš ovako, pobogu ...! A i inače, telefonski razgovori imaju veći autoritet.

PEPI (*pritrči telefonu, traži vezu*): Halo, halo, ... molit ću lijepo ...

MARA (*prekine spoj*): Pa ti si zbilja Pepi! Kakav je to autoritet koji ne zapovijeda, već moli!

PEPI: Da podviknem?

MARA: Da podvikneš! Ali pričekaj! ... Pozvat ćemo unutra i Ivana. Neka vidi da je mojom voljom postao čovjek; neka zna kome će cijeloga života morati biti zahvalan!

PEPI: Nemoj sad već tako s njime!

MAMA: Ali samo tako! Ti si Pepi, ti si razuman i umješan čovjek, ali njemu moram pokazati tko je taj koji misli umjesto njega! ... Ivane ...!

10

IVAN (*već je izgubljeni čovječuljak*): Hvala vam što ste mi dozvolili da uđem.

MARA: Ovamo slušaj ... znam da me voliš.

IVAN: I bez tebe sam izgubljen ...

MARA: Eto, to sam i ja htjela reći! I da upamtiš, tebe je tata napravio čovjekom i nitko drugi. Dakle?

IVAN: Tata Pepi je moj stvoritelj.

MARA: Tako! A on ne bi udahnuo života u tebe da ga ja nisam molila. I čuvaj ga se, i čuvaj me se! Dakle, kome ima da zahvališ što si uskrsnuo ...?

IVAN: Tebi, draga.

MARA: Tako! A sad dalje ... Ti si želio da se vjenčamo krajem ovoga mjeseca. Neću se sve dotle udati za tebe, dok god nisi namješten.

IVAN: Ali, draga ...

MARA: Sada ja govorim!

PEPI (*u čudu sklopi ruke*): Gotovo je, gotovo je! Kao da mamu slušam!

MARA: Tatice, da Ivana ne bi morila ljubav za mnom, molim te potrudi se što prije ga smjestiti.

IVAN: I molit ću lijepo, ako bi tatica bio voljan da me preporuči na svoje bivše mjesto.

PEPI: A gdje bih onda ja, k vragu i ti!

IVAN: Ali, molit ću lijepo, pa vi možete gdje god hoćete, pa vi ste...!

PEPI (*pa i godi mu*): Pa i mogao bih ... pa možda bih i mogao ako i Mara tako hoće.

MARA: Telefoniraj!

PEPI: Ali...! (*Kad vidi da Mara neće da mu dade cipele, slegne ramenima i telefonira baš kao što bi svaki Pepi*): Mo ... lim, šefa mi dajte ... dajte, ako nije mnogo zauzet i ako mu se neću zamjeriti što ga se usuđujem uznemiravati u ovo nepogodno vrijeme ... Da ja sam, Čika Pavo, ja, Pepi!

MARA: Ama, energičnije to!

PEPI: Ne brini! Ovo je samo uvod. (*U slušalicu*): Ja, ... ja, ... ja sam to, poštovani i dragi gospodine šefe, ja, Pepi! ... Što hoću? Naime, ja ... ja bih se usudio, ja bih molio, ja bih ako dozvolite ... ja bih zbilja molio malecnu uslugu ... Naime, sjećate li se našega dobrog Ivana ... (*Sav se stresao, obamro, jer se šef razvikao kad mu je spomenuo Ivana.*) A joj meni...!

GLAS ŠEFA (*Pepi drži slušalicu podalje od svojih ušiju jer to već nije ni urnebes, već bjesomučno gakanje gusana!*)

PEPI: A, joj, strašno bjesni što sam mu i spomenuo Ivana.

MARA: Reci mu, bjesnjeti može, ali Ivana mora namjestiti!

PEPI: Da, da, da ...! Da, vi opravdano bjesnite, molit ću lijepo ...! (*Opet gakanje.*) Ali, oprostite mi, ja vam ga ipak moram preporučiti ...! (*Sve intenzivnije gakanje.*) Jojoj, još se više razgakao ...! Bože moj, bože moj ...! Maro, spasavaj!

MARA (*dok mu navlači cipele, gakanju nikada kraja*): A sada da mi nisi zaboravio tko si! (*Polazeći prema rampi*): ... Kad šef baš s cipelama želi razgovarati, neka mu je! Izgleda, zbilja ima ljudi koji vole da im sila zajaši.

PEPI: Da, ...? (*Gakanje*) da, ...?! (*Gakanje.*) Pa kakva je to derjava, moj gospodine! I kakve su to smjele i nepromišljene riječi moj šefe ...! Zar se vi meni usuđujete prijetiti da ćete spustiti slušalicu ...? Zar se usuđujete zaboraviti tko sam ja, a tko ste vi, kukavče božji...?! (*Ovo više nije gakanje, već zburnjeno zapomaganje.*) Nema što da raspravljamo! Ja ovako hoću, i gotovo!

GLAS ŠEFA (*vidi čuda! Dok su mu se do sada riječi pretvarale u grubo gakanje, sada je već zapjevao pjesmu kanarinca.*)

PEPI (*zadovoljan pruža slušalicu Mari da i ona posluša kanarinca.*) ... No, ...? Čuješ li ti ovu pjesmu, čuješ li ti kanarinca ...? (*U telefon.*) Tako se već možemo razgovarati, moj šefe! Dakle, sutra će se javiti na dužnost! Imate li što protiv? (*Kanarinac.*) No, vidite! (*Kanarinac.*) Zbilja nije naročito pametan, ali dobro velite, ako bude ostao pošten, bit će još i koristan. (*Kanarinac.*) Gdje da ga smjestite? Na moje mjesto! (*Kanarinac.*) Da, da, na moje mjesto! (*Kanarinac fijukne a to ga razljuti.*) A, što se vas tiče gdje ću ja ...! Znete li vi što je to državna tajna? E, to sam vam ja! (*Kanarinac usplahireno i molećivo zapjeva.*) Kada ću vas posjetiti? Pa možda već sutra. A ima li one službene šljivovice? (*Kanarinac.*) E, evo me onda! A uz to i kavu, a posebno šećer da ste! (*Kanarinac obećava.*) Pa onda doviđenja i triput zdravo! (*Najvažnije pogleda Ivana, koji se skupio kao kuće u klupče, iako je tokom cijele igre navijao kao na kakvoj nogometnoj utakmici*)... Reci mome zetu, da je sve u redu!

MARA: Jesi li čuo, sve je u redu.

IVAN: Da, blagodariam, sve je u redu. I rukoljub damama, a posebno vama. (*Pepi mu pruži ruku, koju poljubi.*)

MARA: A opet nije sve u redu!

IVAN: A tebi se posebno i ponizno zahvaljujem.

PEPI: Odstupi, zete ...! Sutra u sedam u ured; u osam po platu;

u devet na vjenčanje; u deset da me častite! Odstupi!
 IVAN: Ljubim ruke, tatice. (*Ode s pobožnom zahvalnošću.*)

11

PEPI (*još uvijek važan i zadovoljan*): A ono ... što još ima da svršim?

MARA: Prvo i prvo, da skineš cipele, žute cipele, Pepi!

PEPI: Cipele ...? Cipele ...? A zašto cipele ...?

MARA: Pepi ...!

PEPI: Dijete moje, ne uzimaj mi snagu.

MARA: Mili ti se biti sila?

PEPI: Ne mili, rođena, ali se bez nje osjećam izgubljenim.

MARA: Ali u njima postaješ nerazuman.

KATA: (*čuje joj se zov*): Tata ...! Tatice ...! smijem li ući, predobri naš?

PEPI: Ostavi mi cipele bar dok sam s njom!

MARA: Ali da se nisi zaboravio!

PEPI: A kako bih mogao, kad me stalno podsjećaš. (*Glasom robovlasnika:*) Ulazi, ženo!

KATA: Ne bih te uznemiravala, predragi naš, da nije hitna molba. Već ti treći dan dolazi baba Manda. Primi je, predobri naš, oči će isplakati!

PEPI: Što misliš, Maro, nisam li već možda previše umoran?

MARA: Jesi, dragi tatice, ali nju ipak primi. Ne posušiti suze ove starice, ne bi bilo dostojno tebe.

PEPI: Baš tako i ja mislim! Neka uđe. A uzgred, Kate ... i pilav hoću za ručak, i ljuta paprika neka je svakoga dana!

KATA: Samo riječ fali, predobri naš oče.

12

MANDA (*stara žena, ali još puna života; poluseljanka, koja vjerojatno i karte baca, jer ozbiljnim poslom bi već slabo mogla privređivati*): Ako Boga znaš i milosti imaš, spašavaj! Spašavaj,

rođeni! (*I klatila se od Kate do Mare, a pred Pepijem bi već i kleknula*) ... Nisam ja da zaradim, vjeruj, nisam! Čitam iz karata da ih zabavim, gledam u zvijezde jer znam što je ljubav; a savjete im dajem ...

PEPI: Kako ...? Savjete?! E, sve ste smjeli, ali to ne! Jer tko ste vi da se usuđujete savjete dijeliti!

MANDA: Ali nikada više, rođeni, nikada više!

PEPI: Baš nikada više?

MANDA: I nikome više! Još ni rođenom djetetu ne bih ... kad ne smijem.

PEPI: Eeee, tako ...! No, sada vam zadnji put opraštam, ali zapamtite, zadnji put!

MANDA: Bog ti ruke pozlatio, car pamet prosvijetlio!

MARA: A hoće li mu?

MANDA: Ha, rođeni, da vidimo u kartama ...?

PEPI: Ali ti ni dinara ne dam!

MANDA: Ali karte bez plate lažu, rođeni moj!

PEPI: No dobro, dok budem imao vremena ... Nego, reci ti meni, kažu, skupiš svijet i pripovijedaš im! Kakva je to promidžba? Čuvaj se, čuvaj se!

MANDA: Ali, rođeni moj, to su obične pripovijetke, narodne, zabavne, poučne!

PEPI: Eto ti sad! Poučno je ono što ja velim!

MANDA: Ama, htjela sam reći, mudre!

PEPI: A sad već i mudre! Otkud bez mene narod zna što je mudro, a što nije. I što bi bilo mudro i pametno u jednoj pripovijetki?

MANDA: Pa, eto, napriliku: pričam o vješnici. Dok pričam, pogledaj im oči, žmarci svakoga prolaze, koža im se ježi, kosa diže! A ono: nema te pripovijetke u kojoj pošten čovjek ne pobijedi vješnicu!

PEPI: Pa dobro, ali što je u ovome mudro?

MANDA: Pa kako da ti i kažem, rođeni ... eto, nije snage u onoga koji plaši, već u onoga koji pravdom ovlada.

PEPI: Pravda, pravda ...!

MANDA: Pa, eto, tko narodu čini dobro! A hoće li vještica? E, neće ... E, zato će i izgubiti metlu! A ode metla – ode i snaga!

PEPI: Metlu ...? Metlu ...? Kako to, metlu! Vidi, molim te, metla – cipele ...! Jest, jest ...! Odstupi! Došlo mi je da razmišljam! Odstupi! Brže to!

MARA: Razmišlja.

MANDA: Razmišlja!

MARA: Zato mu pamet.

MANDA (*odlazeći, iako mu se dosada podrugivala, sa simpatijama mu upućuje riječi*): Tkogod hoće – razmišlja, tu počinje čovjek ... čovjek ... čovjek ...!

13

MARA: A, ču li ti što ova reče ...? Razmišljaj, razmišljaj ...!

PEPI: Žute cipele na meni, metla poda mnom ... a, opet ... kao da mi je ova baba svu snagu odnijela! ... Ne, ne, ne treba misliti: samo ne razmišljaj, ne, ne!

MARA: Jer onda gubiš povjerenje u svoju snagu.

PEPI: A, bez nje će me odnijeti đavo!

MARA: A, tko ti je kriv što si se i ti za snagom povodio?

PEPI: Ama, dijete moje, nije meni do metle, ali ... ali ...! Znaš ti kako mi je? Neki strah nadolazi, razapinje me, buja u nešto ogromno, pa se neću imati gdje skriti! A bojim se, volio bih nestati.

MARA: Jer si i pameti imao, i razmišljati si morao, a za silom si se poveo ...!

PEPI: Zavela me, zavela me; znaš li ti kako te sila mami ...? Ali, ali što sada ...?

MARA: Jer što ako ...?

PEPI: I kuda?

MARA: I kako?

PEPI: Ode i pilav.

MARA: Ode i Ivan.

OBOJE: Ode, ode, ode ...!

MARA: I dok naši nađu metlu ...!

PEPI: Teško meni!

MARA: Ne manje meni!

PEPI: ... Ni brige nećeš upoznati.

MARA: Samo nevolju.

PEPI: Brige gone da budeš čovjek – nevolja ponizi.

MARA: Reci, ti bi zbilja volio da si netko; tko smije i umije da podvikne?

PEPI: Prokleta staretinarnica! Ipak je najljepše biti Pepi; ništa ne očekuješ, uvijek znaš što dolazi; uvijek znaš da za tebe ništa ne dolazi i uvijek ... uvijek ... eto, uvijek znaš ...! Hoćeš li iskreno? Bolje da se ja svakoga bojim negoli da se mene ljudi plaše.

MARA: Crv.

PEPI: Ja?

MARA: Gaze te.

PEPI: Ali ne pregaze!

MARA: Gade se!

PEPI: I ja njih!

MARA: Nisi se usudio!

PEPI: Nisam ... A što sam mogao ...?

MARA: Sve!

PEPI: Sve ...?

MARA: Da si bar jednom torbu na leđa!

PEPI: To sam mogao.

MARA: Trčale bi za tobom.

PEPI: Trčale bi za mnom.

MARA: Ili da zarezliš!

PEPI: Sramota je. Čovjek sam.

MARA: Ali ja ne bih ostala djevojka s dvadeset osam!

PEPI: Ne bi.

MARA: Dojadi to, Pepi.

PEPI: Dojadi.

MARA: A još ružna.

PEPI: Nisi ružna.

MARA: Jesam, Pepi.

PEPI: Samo malo.

MARA: Malo.

PEPI: A malo i lijepa.

MARA: Malo ipak, je li?

PEPI: Jako!

MARA: Misliš ...?

PEPI: Znam!

MARA: Mogli bi i mene voljeti?

PEPI: Ti ćeš voljeti.

MARA: Muči to, boli to.

PEPI: Oh, ne, ne!

MARA: Ne?

PEPI: Žališ ih što oni to ne umiju.

MARA: ... A ti? Kako ti je bilo ...?

PEPI: Znaš, ipak, lijepo je bilo. Živio sam.

MARA: Tko zna da je živio, ipak nije uzalud živio ... Ali kako ćemo natrag, Pepi?

PEPI: Jest! Kako da im kažem: dozvolite da budem opet samo Pepi?

MARA: Samo Pepi!

PEPI: Pa neka biju, neka sramote, pa neka, neka ...! Ja sam već ipak živio! Ali ti, dijete moje? Meni nije sebe žao, ni godina u kojima sam se još nadao, ni godina u kojima su mi pomrle nade, ni godina ... ni godina ... godina ...! Čuj. Maro dijete, čuješ li ti to? Godina ...! Pa, Maro dijete moje, ja imam godina i godina ...!

14

MARA: Na žalost, mnogo ... bezbroj.

PEPI: Ali, Maro, mnogo godina su samo u jednom slučaju sreća! U mome, Maro!

MARA: Tvome ...?

PEPI: Maro, moje godine imaju pravo na odmor, na mirovinu ...! A kad one, dijete moje, onda i ja!

MARA: Onda i ti, koji ih na leđima nosiš! Pepi, pa ti si genije!

PEPI: Rekao sam ti već, briga je najveći stvaralac! (*Sebi:*) A još briga za dijete! (*Važno i hrabro pride telefonu.*) Ovo sad slušaj! Metlo, poda me! Halo ...! Šefa na telefon! (*Gusan, ali odmah zatim kanarinac propjeva.*) A ...! prvo ste mislili, da je bilo tko na telefonu, a ne ja, netko ...! Ovamo slušajte! Sada sam baš govorio s najvišim vrhovima! Čuste li? S najvišim! Vele: Pepi se ima odmah umiroviti, odmah, ovoga momenta, jer nam je hitno potreban za jednu vrlu misiju! Čuste li? Za jednu neobično delikatnu misiju! A da ih o eventualnim smetnjama odmah izvijestim! Dakle, dragi moj šefe, ima li kakvih smetnji ...? (*Kanarinac.*) Tako, tako ...! Jer, eto, nisam vam ni htio reći, rekoše mi: ako bude bilo, sve na odgovornost, sve ...!!! (*Kanarinac se uznemirio kao da je mačak na pomolu, a on nezaštićen.*) Znam, znam, nema smetnji! Rekao sam ja njima: u druga šefa možemo imato povjerenja! (*Zahvalnog li kanarinca.*) Pa dabome da ćemo i nadalje ostati najbolji prijatelji ... Hej, hej, čekaj malo! A onoga mog nesretnika primite pod svoje okrilje. Vi njega, ja vas! E, tako! (*Kanarinac polaže zakletvu i obećava najljepše pjesme.*)

MARA: Pepi, ti si zavrijedio mnogo bolju sudbinu.

PEPI: Da sam bar Pero bio ako ne i Petar ... Maro, samo te jedno molim ... Ivan ne može biti Pepi; on nije, eto, Pepi. On je gore; nedoradeni čovjek ... Nemoj da to svaki dozna. I ne zaboravi, daj mu za paklič duhana. I tri banke za ljutu. Bar o praznicima ... On se ne umije sebi podsmijevati na željama, u nadama. I bio bi vrlo tužan.

MARA: Hoću, Pepi.

PEPI: Hvala.

MARA: Zbog tebe ću, Pepi.

PEPI: Hvala ... Ja, ... ja ću, pak ... ja ću pak i nadalje vući vodu.
I da im potpalim ... i kave da im spremim. Ti reci, ja ne moram
ali ja hoću.

MARA: I da te zamole.

PEPI: Jest!

MARA: I da ti se zahvale.

PEPI: Jest, jest ...!!!

K R A J

TA
NAŠA
DJECA

OSOBE.

OTAC

MAJKA

IVAN

ANA

ZARUČNICA

PRVI ČOVJEK

DRUGI ČOVJEK

KONOBAR

PERO, PRIJETLJI I KOLEGE

ZORA

TOMO

MARKO

VOJO

OLGA

I. ČIN

U sredini sobe Pero sjedi na otomanu i na gitaru svira tihu meksikansku melodiju. Zora rudi. Uz njih, na malome stolu, šarenilo boca i čaša. Pripiti Tomo na silu želi prileći u Olgino krilo, koja se sjedeći na jastuku naslonila uza zid. Marko spava u fotelji. Vojo se izvlači iz alkova. Mora da mu je pozlilo, jer izleti. Ivan sjedi pred foteljom u kojoj se Ana toliko ispružila, da se dobiva dojam kao da leži. Pero je pogleda i odaje puno poštovanje ogoljelim butinama.

1.

PERO (ZORI): Lijepe su joj butine.

ANA: Znao si i dosada.

IVAN: (dok se Pero nagnuo Zori i poljubi je): A koga one sada uveseljavaju, Peru ili Tomu?

ANA: Pero se zasitio mojih oblina, ja njegovih pjesama.

IVAN: Znači, Tomo ti je slučaj?

ANA: (baci pogled prema Tomi koji se spustio u Olgino krilo): Sinoć sam već skoro povjerovala da ga miris moje kose opija, a vidi ga ... ne zna za sebe! Pijan slini u Olgino krilo ... Mogli bismo doma. Vidiš, svi su gotovi.

IVAN: Domaćin sam ... Tko kako hoće ...

ANA: Zabrazdila sam, Ivane.

IVAN: Dosadilo ti je?

ANA: I dojadilo.

IVAN: Pa zašto onda ...?

ANA: Pravdala sam se, prkosim ovještanim nazorima ... a sada se tješim, znatiželja djeteta je svemu kriva.

IVAN: No, ...! Da se nisi zaželjela udati?

ANA: I ja ću biti jedan od onih koja ću se morati podsmijevati zastarjelim institucijama kao što je brak.

IVAN: Čuj ...! Biva kad i ja razmišljam o braku ... no, naravno,

onako općenito ... Izgleda dosađujem se ... ili možda mislim da bih se onda odao učenju.

ANA: U čemu može biti jedan muž dosadniji od ovih slinavih, koji čak i to znaju da su mi butine lijepe ...?

IVAN: Pa, udaj se ... Možda je to jedno vrijeme i zabavno ... Uplovi u luku mira.

ANA: Da ti znaš, samo, kako je moje more bilo dosadno mirno ...! A mislila sam zato opominju ... jer su to uraganski valovi!

IVAN: Na jesen kad diplomiraš ...

ANA: Mama će biti vrlo ponosna kad budem s njom prolazila ulicama ... a mene će pratiti osmjesi možda baš ovih tu ... sjećat će se mojih oblih butina ... ha-ha-ha ...!

PERO: Hej, a što je to tako veselo ...?

IVAN (ne obaziru se na njega): A zašto ovaj smijeh!

ANA: Daj mi cigaretu ... Reci, tebe nije strah?

IVAN: Čega?

ANA: Nemam više što očekivati! Diplomirat ću ... čak sam i ljubavi prišla studiozno ... i što sada ...?

IVAN (tek sada vidi da se tu vodi ozbiljan razgovor): Što je tebi, dijete?

ANA: Znaš ... stidim se svega ovoga ... Ne, ne, nije me strah, stidim se! Dala, sam sve, a ništa nisam dobila; ništa od onoga što sam očekivala.

IVAN (potapša je po ruci): Svi smo mi to tako.

ANA: Išla sam iz ruke u ruku ... no, pretjerujem ... ali, čini mi se, svi su isti ... i ti, i ...!

IVAN: Ostavi, djevojko, ostavi ...! Zlovoljni smo, umorni smo, jutarnje otrežnjenje ... Uostalom, veliš i ja ...

ANA: To sam tek radi slikovitosti. Hm, ...!

IVAN: Hm, ...! (Nasmiješe se jedno na drugo.)

ANA: Zaboravi ove gluposti ... Ali, ali, što je to što još treba da očekujem ...!

IVAN: To, ... to se i ja uvijek pitam!

ANA: I tebe muči? A tebi baš svi zavide!

IVAN: To što imam dvije-tri pare više ... Znaš, fraziram malo ... sve sam malograđanske laži pregazio, sve sam već okusio ... ali ... ni u što nisam zagrizao zbog čega bi mi bilo žao poći na spavanje. Dosadujem se!

ANA: Znaš – kada sam još bila dijete, zapravo i poslije ... sjeđim u krevetu i sanjarim ... Znam glupo je to, ali sam očekivala svog princa na bijelu konju ... A prinčevi su mi s konjima ulazili u krevete.

IVAN: Zar ne vidiš da ti zapravo još imaš želja, nadaš se kad ovako govoriš.

ANA: Ne, ne! ... Zapravo, imam. Da, želim uspjetida moj rad cijene ... da se istaknem. To je sve što mi ostaje! Eto, toga se ja bojim.

IVAN: Oh, ...! To je mnogo, to je previše ...! Ja još ni diplomirati neću ... A znaš li što će onda govoriti o meni?

ANA: Ti nisi glup, ti si lijen ... previše ti daju. Lati se, završi!

IVAN: Ne žuri mi se ... iako sam već dvije godine izgubio ... Znaš, tebi ću reći ... bojim se ući u život! Zato i velim da mi nije do života!

ANA: Bojiš se?

IVAN: Rada se bojim.

ANA: Raditi se mora; radit ćeš kao i drugi. Kažu zanimljivo je to ... vele čak oduševi ...!

IVAN: A da li ću ja znati raditi? Da vide da ne znam ...?

ANA: Naučit ćeš kako su i drugi.

IVAN: Da vide da ništa ne znam! To ne bih mogao podnijeti ... jer da to čuje otac ...! Ti...! Ja ništa ne znam! Ništa!

ANA: Nitko ništa ne zna, a svijet je ipak sve ljepši. Nauči se.

IVAN (oni koji su još budni, uz Perinu pratnju dude tihu, melankoličnu melodiju, koja podcrtava njihov razgovor): Moj otac zna ... kako mnogo zna! A ja se ne usuđujem čak ni na ispite.

ANA: Znat ćeš i ti, kad budeš svome sinu govorio o svome znanju. I, konačno, otkud znaš da on zna, a da ti baš ništa ...?

Zar ne, ti ne živiš s ocem.

IVAN: Mrzim ga, jer nisam uspio biti kao on ... A nitko nije, ništa nije; vele izgubljen je ... A on se svemu tomu smije. Ah, lako se smijati kad znaš! Ali ja ništa ne znam, meni će se smijati!

ANA: Znaš, ja se svoga oca već ni ne sjećam; ima već više od tri godine kako je umro. Zapravo, oca se čovjek manje sjeća; i kad oca čovjek slabo primjećuje ... A majku?

IVAN: Kako si ti s tvojom majkom?

ANA: Znaš, ... ne stidim je se ... ali, ...! Sirotica ne znam iz čega živi, sve je meni davala ... a ja ... kao da je se stidim. Je li da to nije pošteno?

IVAN: Ne, zar ne, otac čovjeku zbilja nije važan.

ANA: Hoćeš li i onda ovako misliti, kad budeš imao svoju djecu? Natoči, Ivane.

2.

IVAN (toči u dvije čaše malo rakije i mnogo soda vode. Peri):
A vas dvoje?

PERO (opipava joj struk i ramena): Upoznajemo se.

ZORA: Možda su mi tvrđe možda mekše, ali u istu svrhu služe.

PERO: Dobro što mi reče, ne bih znao! Uh, čiko će pojesti!
(Zagrlj je i svalj se s njom na otoman.)

3.

ANA (uzima čašu i ispija): Da li je to prirodno? (Pogleda ovo dvoje kako se valjaju, pa slegne ramenima.) Izgleda jeste, kad već ni ne primjećuješ.

IVAN: Pa, zapravo, prirodno jeste ... ali degustira.

ANA: Znaš, mislila sam, stariji nas ne razumiju.

IVAN: Pa, donekle i jeste. Uvijek se ljubakalo ... čas u slami, čas na tavanu ... u salonima, sobičcima ...

ANA: ... Ali nije to za javnost, nije ...!

IVAN: A ipak ... još ni do jedne nisam došao koju sam ja zaželio.

ANA: A vidiš, ja bih voljela bar jednom zažarenim obrazima tražiti nečiju ruku ... i da me ne dira.

IVAN (ispusti joj ruku kao opečen): Šuti, zaboga ... Rekli bi, vraćaš se staramajkama!

ANA: Misliš?

IVAN: Ne razumijem već ni sebe ... Bojim se izgubio sam se prije negoli što sam pošao na put ...

ANA: Netko lupa.

IVAN: To se valjda Vojo probudio.

ANA: Spavao je?

IVAN: U zahodu valjda.

ANA: Idila.

IVAN: Nego ...! Netko je zbilja na vratima ... Nije valjda mama? Ona treba da dođe. Ali popodnevnim vlakom. (Vrata se otvaraju. Polupijanog Voju podupire i drži za obod kaputa Ivanov otac.) Nije mama već eto otac. No, lijepo ...

4.

OTAC: Ovoga suborca ste ostavili na bojištu ... (Baci ga u stolicu.) ... Dobro jutro, omladino!

IVAN: Znaš, tata ... u nezgodno si vrijeme stigao.

OTAC: Ja tako to i volim ... Nadam se, položene ispite proslavljate.

IVAN: Tko što ... i tko kako.

OTAC: A što proslavlja moj sin?

IVAN: Tvoj sin je tu domaćin.

OTAC: I to, ako se ne varam, trijezan. Znači, čuvar morala ove dječice. (Prišao je Peri i Zori koji su u nepromijenjenom položaju i kao da baš u inat neće da se uljude.) Dušica je sigurno navikla da na rukama svoje mamice zaspi.

ZORA: Oprostite, ali ... (Diže se, iako je Pero ne bi htio pustiti.)

IVAN: Tata, molim te bez primjedaba.

OTAC: Pa tu su primjedbe zbilja izlišne; kad sve ovo pogledaš, nije li sve jasno? (Ana pokrije ogojlele butine.)

IVAN: A što je jasno?

OTAC: Da smo se i mi nekada ovako zabavljali ... ali po bordelima! No da, sada ih nema, pa negdje moraš, ne, zar ne?

IVAN: Oprosti, napit si?

OTAC: Oh, ... poodavno je to bilo kada sam se ja još napijao! (Uzme čašu i toči sebi. U međuvremenu su se i ostali nekako snašli i sredili. Zabavlja ih i zanima ovaj jutarnji susret.)

IVAN: Ako nisi pijan, možeš vidjeti ovdje su moji prijatelji ... moje kolege i kolegice.

OTAC: Pa, nisam ja mislio njih omalovažavati ... Dostojni su te, sine! Prosit, djeco, dječice ...! (Ispija.)

IVAN: Dakle, stigao si.

OTAC: Neočekivano.

IVAN: I neželjeno.

OTAC: Ja te se još povremeno zaželim i dođem.

IVAN: Mogao si me se zaželjeti, ništa nemam protiv ... ali si mogao sa svoji željama ostati kod kuće.

OTAC: Čujete li vi, dječice moja, razgovor između oca i sina?

IVAN (svi netremice gledaju i kao da osuđuju oca da bi dali podršku Ivanu): Oprosti, kako vidiš, njih ne zanimaš.

OTAC: Znam, znam, sine, ali im se moram ispričati što sam ih uznemirio u plemenitoj zabavi.

IVAN: Njih čak ni ne vrijeđaš!

OTAC: Vidi se to, sine, vidi se ...! Znadete, djeco moja, želio sam banuti u kuću i zagrliti sina jedinka. Zaželio sam se – proklet bio!

IVAN: I sada, kad te je želja prošla?

OTAC: Sada bih još samo to da vidim kako mi napreduješ! Društvo, vidim, odlično ... a kako sa studijama, to ćeš mi sam reći.

IVAN: Pričao sam im da si duhovit čovjek kad ne pretjeruješ ... ali te još nikada nisam čuo kada nisi pretjeravao.

OTAC: Bravo! Zajedljiv sin duhovita oca! (Opet toči i ispija.)

PERO: No, što mislite, da li bismo sada već mogli poći? (Nitko od njegovih ne reagira, pa se i on sam nasloni na zid.)

IVAN: No, i na čemu smo sada, oče?

OTAC: Na čemu si ti, vidim ... volio bih da se udaljim ...

IVAN: ... makar poslije navratio.

OTAC: Pogane sam naravi, sine, uvijek ono činim što ja hoću, a ne što bi i pametno bilo! A kako ispiti, dječice moja, i kako moj goluban, ako biste me htjeli obavijestiti?

PERO: (demonstrativno se prošee i nadmeno, izazivački): Dosadan je već ovaj tvoj stari.

OTAC: (bez ikakve vidljive prijetnje, čak nasmijan, uhvati ga za obod kaputa straga tako da se ne može oteti, iako se koprca): Nadam se, moj goluban, nije mnogo energije utrošio na ovom ispitnom roku. (Odbaci Peru od sebe i kao da se ništa nije zbil.)

IVAN: Molim te, otidi!

OTAC: I nadam se moj goluban ima tu toplu želju, da još koju generaciju studenata isprati kao okorjeli student.

IVAN: Dobro se nadaš, ali pođi, pođi već!

OTAC: I nadam se moj goluban još uvijek nema hrabrosti da se kao ostali napije.

IVAN: Jer nemam ni želja niti sklonosti kao ti!

OTAC: Jer ovako trijezan imaš bar jednom priliku podsmijevati se svojim prijateljima, koji se napijaju – ali i diplomiraju!

IVAN: Da znaš, ja se dalje neću moći suzdržati!

OTAC: I onda što ćeš? Zaplakat ćeš kao i obično – jer ti nisi ravan ravnima: piti kad se pije, učiti kad se uči!

IVAN: Izgleda mi da ti je još uvijek jedina želja da te što više zamrzim. Ne, moraš se truditi, vjeruj, dosta je i ovako!

OTAC: I mrzit ćeš me sve dotle, dok me ne sustigneš. A zavoljet ćeš me kad me prestigneš.

IVAN: Sustići te ne želim, jer nemam neostvarljivih želja, a tebe prestići bilo bi žalosno saznanje da sam potpuno propao!

ANA: Zašto mučite Ivana?

OTAC: Onoga mučiš koga voliš.

IVAN: Ali ja nisam željan tvoje ljubavi!

OTAC: Nudio sam ti gospodsku pogodbu: diplomiraj, pa ću ti se skloniti s puta!

IVAN: Ubit ćeš se?

OTAC: Vidiš, to ti je još jedina želja koju ti nisam ispunio.

IVAN: Ti si sadist! Da znaš to, ta tvoja briga, ta tvoja ovakva briga o meni, to me je gonilo da ti se oduprem! Ako treba da propadnem, neka – ali neće biti tako kako ti to želiš!

OTAC: Opet se lažima tješiš ..? Nemaš snage, nisi ni za što ... a tvoja gospođa mama mi veli ...

IVAN: Ni imena joj nemoj izustiti!

OTAC: Vjeruj, bilo bi me stid!

IVAN: Van, van ...! Napusti ovu kuću.

OTAC: Ne ljuti se, sine. Sjećaš li se još, kada si bio histeričan, lako sam te umirivao s pljuskom-dvije ...!

IVAN: I onda si plakao sa mnom zajedno!

OTAC: Da, da, ja sam od te vrste zločinaca ...! Djeco, natočite i sebi ... ne uživajte vi svakodnevno u ovakvoj atrakciji! Na njega se ne obazirite ... on ni tako neće patiti, kukavica je ... jer da se jednom bar napije, smogao bi toliko snage da dovikne sebi: da je nedonošče!

IVAN: Nije prvi puta da me nazivaš najglupljim čovjekom svijeta.

OTAC: Nije točno! Otkad misliš da si čovjek, ne govorim ti više.

IVAN: Za tebe sam bio najgluplje dijete. Poslije dvije sekunde si me tješio da sam bistar kao sunce, ali da nemam volje ...

OTAC: Pa, zaboga, što ne opovrgneš ovu moju tvrdnju!

IVAN: Ne želim niti ću ikada!

OTAC: Uostalom, kasno bi već i bilo.

ANA (prišla je Ivanu, uzme ga za ruku i prosto ga hoće fizički izvući iz ove diskusije. I do sada je često činila bezuspješne pokušaje.)

5.

OTAC: A vi ...? Tko ste vi, dijete moje?

ANA: Začudeni slušatelj.

OTAC: Začudeni?

ANA: Toliko ste glasni kao da se bojite da nećemo čuti ove vaše neljudske izljeve ... A začuđena sam, što Ivan sve ovo još trpi.

OTAC: To čak ni vi ne biste, iako ste djevojka ... Djevojka?

ANA: Sumnjate.

OTAC: Sumnjiva djevojka?

ANA: Molim vas!

TOMO (skoči onako još pripit): Gospodine!

OTAC: Izvolite, mladi gospodine?

TOMO: Gospodine, izbacit ću vas!

OTAC (lagano mu priđe. Uzme ga za uši, gleda ga u oči. Kao fasciniran Tomo šuti i mirno polazi za ocem koji ga vukući za uši, dovede do vrata i izbaci).

6.

IVAN: Tata, zaboga, tata!

OTAC: A o čemu smo mi to i govorili? Hja, o kurvama i kurvicama!

IVAN: Tata ... tata, ne ubijaj me ...! Molim te reci zašto si došao i pođi, kao Boga te molim, pođi ...!

OTAC: Zašto sam došao ...? Jest, zbilja ti još nisam rekao ... Dakle, došao sam ti čestitati!

IVAN: Došao si me mučiti, vrijeđati, ubiti i zadnji tračak volje u meni ... otjerati me u ludilo, ako ne nađem dovoljno snage i ubijem se!

OTAC: Zbilja sam došao čestitati ... Naime. Ja sam tek sada doznao ti si se zaručio, sine! Čestitajte mu!

IVAN: Ubijaš me, tata!

OTAC: Ubijaš samoga sebe!

IVAN: Možda ću te jednom i poslušati.

OTAC: Na žalost, nećeš. Još bi i za to bio kukavica! Dakle, napuštam vas ... Došao sam ... vidio sam te ... čestitao sam i sada mogu poći ... Došao sam vidjeti ... kako to izgleda čovjek koga će čak i ženiti ... oženiti ...! (Odlazi.)

(KRAĆA STANKA)

7.

U gostioni teretnog kolodvora za stolom sjedi otac; za drugim stolom još jedan čovjek. Otac je pri piću, čovjek frče cigaretu i ne zanima ga otac jer ne spada u ovu sredinu. A izgleda, zalutaju tu i drugi varošani, dobro se vino točilo.

DRUGI: (ulazi, pogleda naokolo. Primijetio je oca).

KONOBAR: (već ga poznaje, hvata se za čašu, od tri deci da bi mu natočio): Čisto? (Otkloni, ne treba mu još.)

PRVI: Sjedi.

DRUGI (i njegov poziv ne primi, već se uputi do stola oca): Dobro tu vino toče, ne?

OTAC (slegne ramenima, te baš da kaže): Dobro.

DRUGI: (niti sjeda niti polazi, već frče sebi cigaretu, pa uzme očevu šibicu): Da pripalim.

DRUGI: Da sjednem, ha?

OTAC: Sjednite.

DRUGI (sjedajući): Zbilja dobro vino.

OTAC: Kad se hoćeš napiti, svako je vino dobro došlo.

DRUGI: Mudro! (Vidi da otac lupka prstom po stolu.) Žena?

OTAC (pogleda ga, shvatio je pitanje, ali neodređeno odmahne).

DRUGI: Na brige se na vrijeme treba privići.

OTAC: Ja sam već odavno.

DRUGI: Navikneš se na njih, pa već ni ne možeš bez njih.

OTAC: ... Moglo bi se, moglo bi ... Popili biste što?

DRUGI: Nisam pri novcu.

OTAC: Konobar ... poslužite.

DRUGI: Tri deci. Čisto. Ono ispod tezge daj ... Haj-haj, moj gospodine!

OTAC: Bome, haj-haj!

DRUGI: Žena je zamrsila?

OTAC: Hm ...!

DRUGI (ispija naskap, pruža čašu): Ponovno ... Rekao bih vam nešto, da se odužim za ovo tri puta tri ... (Opet ispije naskap i vrati čašu.) Još samo jednu ... To mi je mjera... Bio sam momčuljak, pet pa i šest vagona sam znao za čas istovariti. I sjedim ti ja, kao vi sada, eto ... visi glava, pijem a ne pije mi se ... ima to, ima to ...! I pride mi, kao ja vama, jedan gori od mene ... pa će, «Ded, plati, reći ću ti nešto mudro» ... Hajd, mislim ... a ne slušam kao ni vi, platim kao i vi, a on će ... «Znaš, momče», veli, «kad se pokraj žene zagriješ, ode pamet tamo gdje mu mjesto nije!» Ha-ha-ha! Dobro, ne? Ha, majku mu staru ...!

OTAC: Aha, ...! Konobar, i meni tri deci.

DRUGI (već domaćinski): Onu ispod tezge ded i gospodinu. Da vidi što je vino. Zapali, moj gospodine.

OTAC: Jada!

DRUGI: Khm, ...! A, ... a neka briga, a, ...?

OTAC: Lako s brigama, teško s djecom.

DRUGI (jedva čekam temu): E, baš tako ...! Popijem dva puta tri, odoše brige ... ali dijete ...! Da Bog sačuva! ... A, počeste nešto?

OTAC: Nemam ih.

DRUGI: Nemate djece ...? Ih, zlo i naopako! Imam ih, da ih Bog sačuva! Ha ...! Da vidite onoga moga! Rekoh mojoj staroj

...

OTAC: Šutite, molim vas. Pijte.

DRUGI: Eh, ne mere to tako! Nisam ja kočijaš, pa sjedim i pijem! ... Ono ... oprostite ... zapravo, dođe i meni da šutim i šutim.

OTAC: A velite, sin vam je već ...?

DRUGI: Malo pa čovjek! Ovakve ruke, ovakva leđa ... Kaže stara, kad prođe imaš što vidjeti, sve se oblizuju te pišulje! Ha, majku mu staru ... a ni ne pije, Bog ga molovao!

OTAC: Ni moj ... na žalost.

DRUGI: Pa, rekoste ...! A ne pije? A baš bi imao iz čega, ha?

OTAC: Nisam ja dao ... Misli čovjek, i dijete je ko živinče ... sad ga nahrani, sad ga napoji, sad očisti ...! A jedino što imam ... Eto, pogriješio sam – jesam!

DRUGI: A, je li bolestan, može bit?

OTAC (on će sve da sebi priča, naglas razmišlja): Zvali su ga mali partizan ... A šaka sunca, nemaš što vidjeti!

DRUGI: Kako to i reče ...?

OTAC: Šaka jada je bio, a ja sam ga ostavio. I majka sa mnom.

DRUGI: Kako to ostavio?

OTAC: Prigustilo je, vrijeme je bilo da se sa ženom sklonimo. Njega smo ostavili kod gazdarice samoga. A mi u šumu.

DRUGI: A mogli su ga Švabe, ne?

OTAC: Mogli smo nestati, a on ni imena svoga točno ne zna ... a mogao je i on stradati, to su mjesto bombardirali.

DRUGI: I ništa mu ne bi?!

OTAC: I sam se čudim. I baš zato teško sebi praštam.

DRUGI: A kako je vama bilo u šumi? Teško?

OTAC: Vraga ...! Ona je otišla u oslobođeno selo, tuđu djecu brinuti .. a ja kao kakav slijepac: snabdijevam! Dobro ni opalio nisam ... A on, ostade nesretnik plakati.

DRUGI: Hja, rat je rat!

OTAC: Zbog rata sam se valjda i zaboravio. Rata sam htio! Ali mi već nije doteklo. Konobar! (Pokaže na čaše.) Kaže gazdarica, kada mu se majka vratila, neće dijete k njoj ... bježi dijete od majke.

DRUGI: A što, bolan ne bio!

OTAC: To on zna, ako zna ...! A kad smo ušli u grad, poletim vidjeti dijete ... Hm, ...! Plače, šaćice mu pune moga šinjela i ... «Tatice, pipele, tatice, pipele ...!»! A šinjel ne pušta.

DRUGI: A što mu to bi?

OTAC: Htio je da skinem cipele i ostanem – i više ga ne napuštam.

DRUGI: Vidi, majku mu staru, više voli oca negoli majku!

OTAC: Onda još možda ... A što ćeš, tako ti je to ... rat je prošao, ostadosmo nas dvojica. Ona ode ... a sada već dijete mene mrzi.

DRUGI: Ama, ne može biti, čovječe!

OTAC: Da, da, mrzi! Mrzi, moj prijatelju ...! A, tko ga zna ...? Znaš, nisam ja žena, ne znam ti ja ... «Milelale dijete moje, srce moje ...!» Ne znam! Muško sam, očima milujem ... kad on ne vidi.

DRUGI: Pa što?

OTAC: Pa što onda? Pogriješio sam – ako sam ...! Kad ne nauči, ja udri ... kad zaplače, kako da ga pomilujem kad ću i sam zaplakati ...! Pa da to vidi? ... A sada me mrzi, mrzi!

DRUGI: Ma ne ...! On to samo tako!

OTAC: Ama neka me mrzi ... ali kao da nije za život ...! A znam da sam ja kriv, ne znam ti ja s djetetom. Udaram, a mene boli. Sirota djeca.

DRUGI: Ovolicni je? (Pokazuje kao šaka da je.) Ha?

OTAC: Bio, bio, ...! Sada je već čovjek, po izgledu čovjek. A ništa volje nema, čak ni da ovo popije! (Ljut lupi po čaši da zaigra.)

DRUGI: A ti, gospodine, ti već jesi netko?

OTAC: Mogao sam više biti.

DRUGI: Hja, hja ...! Velim ja mome ... ja sam po šest vagona istovarivao, ti htjedni i više. I hoće i može!

OTAC: To sam i ja htio ... da mi odmakne, da bude više od mene! Ništa ja nisam ... nitko ja nisam ... ali bar da želi, bar da

hoće! I neće i neće ... i kaže da neće ...! Kaže! (U uzbuđenju je ustao i tako tumačio. Zatim spusti glavu, pa se iznenadi odlučiti i pođe, svakako u WC.)

8.

PRVI (on je sjedio i pijuckao svoje): A tko ti je taj?

DRUGI: Čovjek, brate, čovjek ... Mnogo mi ga žao.

PRVI: A ti sjede da ti plaća.

DRUGI: Hiš ...! Voli čovjek sa mnom da sjedi, pa sjedim.

PRVI: Sjediš ti, sjedi on ... piješ ti, plaća on.

DRUGI: Ni čaše ne bih primio ... da mi nije žao čovjeka!

PRVI: Imaš koju banku?

DRUGI: Imam.

PRVI: Pa da pozajmiš.

DRUGI: Nemam.

PRVI: Tovario si, zaradio si.

DRUGI: Drva sam istovario, to nije zarada, to je samo za kruh.

PRVI: Ugalj se bolje plaća?

DRUGI: Crnji je posao.

9.

DRUGI (obraća se ocu koji se baš vraća): Baš govorim s ovim mojim... Hajde, sjedi k nama. (Ocu): Sjedi sam kao divljak, kao kočijaš!

PRVI (donese svoju čašu): Ne zamjerite.

OTAC: Ni vi meni ... stešćalo mi se, pa sam malo više popio.

DRUGI: Velim ja vama ... čuj, ispij ti to tvoje, naručit ćemo, je li moj gospodine?... Volimo mi svoju djecu više negoli oni nas!

Ne? ... Ne tajim ... ima kad se tako napijem da se jedva odvučem. Ali, znate li vi zašto se ja onda do kasno u noć ne vraćam svojoj kući? Da me ta dječurlija ne vide pijana! Bome ... jest!

OTAC: Nikada me nije vidio pijana; a rekli mu da sam uvijek

pijan. A ja ne znam piti; znam se samo napiti.

PRVI: Ja, ...? ja volim posjediti, ali ne zato da prepunjeno nadolijevam! A kad se ipak desi, nije mi svejedno, nije!

DRUGI: Čuj, pa i nismo za izložbu kad ti se usne onako objese na bradu pa žvališ i žvališ, i lupetaš koješta!

PRVI: I eto, ... nisam baš čovjek da se ugledaš u mene. Ne valjam. Što je istina, istina je, pretjeram. Vidim ja, kad se vraćam, ljudi odstupe s nogostupa kad im se već ja ne mogu skloniti s puta ... Ali kad uđem u kuhinju ... uvijek ću na prstima kroz kuhinju ... i pokrit ćemo to dijete ako i jeste pokriveno! A vrag ti ga zna što je to u tebi! Za ženu i ne bih, ali za dijete ... mnogo čega bih se odrekao! Bih!

OTAC: I ženu imadete.

DRUGI: Pa da.

PRVI: I bogami, baš trpi od mene.

OTAC: A majka moga maloga se preudala ... već i djecu ima. A kad joj je odlazio, uvijek: «Poljubi, sine, sestrice».

DRUGI: Čuli ste?

OTAC: Mali mi je to govorio ... i nije volio da im ode.

DRUGI: Mislite, ona ga više nije voljela?

OTAC: To nije važno ... važno je, da je dijete tako mislilo. Pa ako je još i to mislilo da ga ja ne volim ... a koga siroto onda imade? (Lupi po stolu, poigravaju čaše.) Nikoga!

PRVI: Želim to dijete. Ali da znadete, vas mi je još žalije!

DRUGI: Ne slini tu! Gospodin imade toliko pameti da zna što i nas dvojica znademo... Ded, gospodine, da otpijemo. Konobar! ... Znae ... moj otac nije moju starku otjerao. Eto, zbilje se, umro je. A što će starka da jede? Udala se za bogalja kakva je i ona ... pa im još i dijete dođe na vrat ... A ona će mi sirota: «Pa, sine, pa, sine, koga ćeš voljeti ako brata nećeš ...?» A ja, kad sam sâm s njime, ljuljam ga i ljuljam, jer moram, pa jedva čekam da se izvrne. A kad ga vezivala, onda ga bar uštinem ... Ha, misli starka, da ja ne znam da me je zajedno s mojim starim sahranila!

OTAC: Boljelo vas je što vas ne vole?

DRUGI: Đavla! Mrzio sam ih! ... Ali ... ali, rekao sam im, pokazat ću im ja već, pokazat ću im da ću i sam stati na noge! I, eto, stao sam! Čuješ, stao! Šest vagona ću istovariti potpuno sam, šest, moj prijane!

OTAC: A moga će da žene, žene kukavca ...!

Z A S T O R

II. ČIN

Lijeva strana je dio Ivanove sobe; do nje je salon njegove majke, a desno gostiona u kojoj mu otac još uvijek sjedi s prvim i drugim čovjekom. Ivanova soba obuhvaća onaj dio gdje je sjedio s Anom, dok od gostione imamo dio stola s ocem i s prvim i drugim čovjekom. Ivan je s Anom, majka s vjerenicom. Dio rampe, a po mogućnosti, s izduženim prosceniumom, treba da ima simboličnosti: nešto irealno treba da predstavlja njihovu zajedničku prostoriju.

1.

MAJKA: ... A tko bi bolje poznao svoje dijete od rodene majke? Pred njom nema tajne: što Ivan i ne govori i to naslućujem: što misli mislim, što osjeća, osjećam ...! Krv je on moje krvi, ne mogu nam ni želje biti oprečne.

ZARUČNICA: Znete ... ali njegov otac?

MAJKA: Ne brini, dobro ga poznajem ...! Hja, drago dijete moje, u krevetu i duša ogoli, progovara se i o onome što još i u snu neodređeno lebdi.

ZARUČNICA: Je li istina da je to čovjek spreman na sve?

MAJKA: To moj muž govori. Jasno da ga ne voli! Zna da Ivanova oca, i ovakvoga kakav jeste, više cijenim od njega ...

ZARUČNICA: Ali vele da je ...

MAJKA: Bez svojih slabosti kakvi bismo bili ljudi? A on je za Ivana voljan na sve.

ZARUČNICA: Zbilja ga voli?

MAJKA: Ivan je možda jedini koga je ikada volio. Uostalom, kad se mislite vjenčati?

ZARUČNICA: Joj, samo da već Ivan završi taj studij ...!

2.

IVAN: Neće i neće ...! Bar ne zasada.

ANA: Da napakostiš ocu?

IVAN: Da osujetim maminu ludu zamisao s tom ženidbom.

ANA: Zaprosio si je. Ivane, ne bi bilo pošteno.

IVAN: Pa naravno, jer ni djevojku ne bih umio zaprositi! Morala je to moja majka za mene.

ANA: Ona za tebe ...?

IVAN: Jest, ona za mene ...! Hm, ...! Sjedim s djevojkom, smijem se, radujem se... pa mlad sam, zaboga, ...! Nasmiješeni smo, i sve to bezrazložno, a majka će mi iznenada djevojci ... da sam zaljubljen u nju.

ANA: Kako?

IVAN: Tako, ...! I da li bi se udala za mene.

ANA: Ne vjerujem ti.

IVAN: Misliš trebao sam joj reći, majka se samo šali?

ANA: Pa zar nije?

IVAN: Prvo sam i ja tako mislio; čak sam se na djevojku i nasmiješio. Da! Ali se djevojka sva zažarila, sva pretvorila u rumen i oči! A meni je mozak prestao raditi. I nerazumno sam mucao ... Žao mi bilo djevojke ... Bar da nije zaplakala! A što da joj kažem kad ne znam je li sretna ili nesretna, ili koji joj je đavo ...!

ANA: A tko je ona?

IVAN: Zanatlijsko dijete; i lijepa i puna para. I nije neinteligentna ... Oh, da...! Ali sam ja sin visokih intelektualaca, i oca i majke! Majka je čak neobično cijenjena i voljena ... Znaš, oca mi mrze ... znaš, sve se ocu može prigovoriti, ali nije nepošten, nije nesposoban: možda nije ono što sam mislio o njemu, ali ...!

ANA (bliskost se među njima osjeća, iako to još ni sami sebi neće da priznaju): Ma vjerujem ...! Ali, ali, što si ti rekao majci?

IVAN: Zbog djevojke? Misliš li ti da mi je dala prilike za to?

Počela je da ću biti sretan, jer još i danas novci daju sigurnost, a pogotovo pored tako lijepe i zdrave djevojke.

ANA: Sigurnost ...?

IVAN: Koju nemam ... Znaš, ja sam u njenim očima ...!

ANA: Čudo ...! A otac?

IVAN: Nisi čula? Žene me! ... Žene me maloumnika! On bar kaže što misli o meni.

ANA: On mi se ne sviđa, ali bar ...!

IVAN: Mrzim ga! Zato ga i mrzim, što nisam kao on ...! On se usudio da ništa ne bude!

ANA: Možda nije ni mogao.

IVAN: Onda bi se to čulo! Znaš ... znaš, on bi premlatio i mamu i onu ...!

3.

OTAC: Kakav sam ...! Mrze me, jer sam i pijan vrijedio kao oni: trpe me jer im ne ugrožavam zavidna mjesta, jer im uradim ono što ne umiju uraditi! ... Ama lažem, lažem ...! Stvorio sam kult iz svoga neuspjeha, pa i druge sam već uvjerio da sam mogao uspjeti. Hm, ...! Velik sam, netko sam zbog svoga neuspjeha ...! Ne, ne, nisam bio glup, nisam! Ali kad nisam mogao nebu pod oblake ... a imao sam uvjeta... uspio sam prvi biti među posljednjima; među posljednjima, ali prvi! I mrze me; da, da, zavide mi! Zavide mi što sam propao, a ipak sam prvi! Ha-ha-ha-ha! Prvi među posljednjima! Ha-ha-ha! Mrzim ih ...! Čujete li vas dvojica ...? (Oni samo klimnu glavom, drijemaju, a on nastavlja): Mrzim ih ...! Đavla ih mrzim ... Moram tako, moram ... jer se zapravo bojim ... bojim se da bi me pregazili ... a tko bi mi se onda pobrinuo za sina?

PRVI (tek podigne glavu, pogleda sijalicu, opet zaspe): Sunce!

OTAC: Da, da o meni su se samo sunce i kiša brinuli ... Ne znam oca, majka ga je otjerala ... da, da, majka, gospodo! Tvrdu je ruku imala, osmjeha nam nije doticalo! Za kruh ga je

morala poklanjati! ... A bilo je da sam zaželio da me bar netko ne grdi, ne udari ili bar ne psuje... A kako bi to moja majka, to seljače, kako? Muško se dijete ne miluje, to nije lijepo! Čujete li to vas dvojica, to nije običaj!

4.

IVAN: Zemlja je ledila pod njim, a ja na njoj! Ako me i pogladio, vrat sam uvlačio. Bojao sam se udaraca.

ANA: Zar ti otac nije znao otkud suze?

IVAN: Mislím ne ... Naime, ... ne, ne, te su suze kod njega bile bijes. Tako mi se bar čini.

ANA: Možda ga ni jedna žena nije voljela. Možda baš nitko!

IVAN: Da li su ga žene voljele ili ne, ne znam. Ali da ih je mijenjao i mijenjao... i pljuskao ...!

ANA: Što kažeš ...?

IVAN: A što ja znam što kažem! Viđao sam s njime i lijepe i vrlo lijepe; i, ako se dobro sjećam, ni te vrlo lijepe nisu skidale oči s njega.

ANA: Bio je lijep?

IVAN: Đavo! Vidjela si ga. Onda bi još uvijek bio ... Đavo, ubojica! Ne znam, ne znam, ali je valjda đavla imao u očima, Bog na riječima.

5.

MAJKA: Molim te, o njemu pak ni riječi ... Tu isprike nema! Upropastio je moj život, upropaštavao drugim ženama ... i neka nam je, ali je skoro i svoje dijete dotukao! I, pojmiš li ti, dijete moje, kako mi je moralo biti kad sam svijetu morala priznati da mu je taj neobuzdan čovjek otac!

ZARUČNICA: Je li istina da je imao mnogo žena?

MAJKA: Ali, dijete ...?

ZARUČNICA: I kažu, voljele su ga.

MAJKA: Čuj, molim te ...

ZARUČNICA: Oprostite, zato pitam da vas sve što bolje upoznam.

MAJKA: Preko mene ćeš upoznati Ivana; on je srećom moje dijete, a ne onoga Ahasvera!

6.

OTAC: Ne bih se toliko brinuo za to dijete kada ne bih znao da nosi u sebi ono prokleta, ubijeno, zbunjeno što te godinama muči, sputava da osjetiš da ni koraka ne zaostaješ za drugima ... za njom, za njegovom majkom...! Da, točno, ponašali su se prema meni kao prema svome sinu... nemoćnom sinu...! Okreću glave kad vide da ne znam hoću li kašikom ili viljuškom da pojedem neku budiboksnama kakvu kašu ... kašu! Zaslađena kaša, i ne znaš čime bi je jeo - žlicom ili viljuškom ... i još se oni stide!

DRUGI (podigne glavu): Da popijemo. (Spusti glavu.)

7.

IVAN: Da, glup sam, glup, djevojko!

ANA: Ivane!

IVAN: Ja čitam, ja učim, i kad odmah ne shvaćam, čujem kako mi otac nad glavom urla: «Glupak, glupak ...!»

ANA: Nije htio da ti pokaže?

IVAN: Jeste ... ja nisam htio! Nisam, jer mi je stalno govorilo, ako učim neka učim, ako ne, onda ded po kruh! ... Kad čitam, veli takvo što se ne čita; kad se igram, veli tako se to ne igra ...!

ANA: Mora da te je mrzio.

IVAN: Ne, ne, stidio me se ... stidio se da budem gori negoli što je on bio ... I čim mu koja dođe, goni me van ... stidio me se.

ANA: A tko su mu bile te žene?

IVAN: Žene! ... Prvo su me ljubile, pogladile, donosile ... poslije ih ne vidim, nestanu ... ili su mu postale žene. I onda me više ne glade, ne poglade, ne donose šećerleme ...!

8.

MAJKA: Možeš zamisliti kako mi je bilo, kad mijenja žene kao drugi ljubavnice! I uvijek ima žena, a ne znaš koja je žena koja ljubavnica! ... Smiju se već djetetu da opet novu majku ima. A kad zatražim dijete sebi, neće da mi dade.

ZARUČNICA: Pa vi ste imali i drugu svoju djecu.

MAJKA: Prvo dijete je dio nas ...! Koliko je samo krnjio ugled tom djetetu! Kako li se samo to dijete moralo osjećati ...!

9.

IVAN: Kako ...? Nemoj se čuditi, često mi se činilo kao da ga ipak, volim ... Pokatkad mi se pričinilo kao da mu je teško.

ANA: On je sam izazvao sudbinu protiv sebe. Veliš mrze ga i progone ...

IVAN: Progone ...? Ne, ne vjerujem! Kakav je, ja mislim da je on svjesno gonio ljude od sebe. Sjećam se, jednom mi je govorio ... «Kad se gubi, neka se izgubi!» I pri tome se smiješio ... A što onda, ako je volio majku ...? Jer tko zna!

ANA: Očajno je to, kako je taj čovjek utjecao na tebe! I ti nosiš takvo što nesređeno u sebi.

IVAN: Drago bi mi bilo da jeste ...! Kako ga je samo mogla majka napustiti zbog ovoga njenog šupljoglavog gospodina! Jest, ali on je ponosan na ženu pametna čovjeka, on joj poljubi ruke kad se vrati iz ureda ...! Ha ...! Znaš, ne mogu ni zamisliti, da bi to i otac ...!

ANA: Mrziš ga, a sav sjajiš kad o njemu govoriš!

IVAN: Šuti sad! Znaš, uvjeren sam da hoće opet bi isplivao na površinu! Govorio mi je, ma na kakvu poslu se čovjek može

izdići, pokazati da je iznad prosjeka! Važno je htjeti ...! A baš to htijenje meni nedostaje. A mislim da bih jako volio raditi - a majka bi htjela da dobro zaradim ...!

ANA: Dva vrlo, vrlo oprečna pogleda, zar ne ...? Ti ... znaš, ti, da ni tebe mnogo ne vole?

IVAN: Mene ...? A zašto, zaboga ...?

ANA: Znaš, i s podcjenjivanjem hoće o tebi govoriti ...

IVAN: To da, to čak s punim pravom!

ANA: Ama ne zato ...! Rekla bih, nešto ti zavide ... nešto ... a ne znam što ...!

IVAN: Meni da tko nešto zavidi ...? Hm! Možda se pitaju, čude mojoj dosljednoj inertnosti.

ANA: Znaš li ti na čemu ti zavide?

IVAN: Možda na ocu, ha-ha-ha ...!

ANA: Ti, zbilja na ocu ...! Možda ti i majka na njemu zavidi!

10.

MAJKA: No, dosta o Ivanu.

ZARUČNICA: Ali vi ste mi dosada samo o njegovu ocu govorili, a ja bih Ivana htjeli upoznati.

MAJKA: Onda nisi dovoljno pažljivo slušala, dijete moje lijepo.

ZARUČNICA: Ali ja Ivana moram upoznati!

MAJKA: Upoznat ćeš ga, ne brini! Živjet ćeš s njime, život ćeš proživjeti s njime, a on je dug, vrlo, vrlo dug ...!

ZARUČNICA: Ne zamjerite ... ali mu je otac zbilja čudan čovjek.

MAJKA: Čudan, čudan ... vrlo čudan ...!

ZARUČNICA: Što će svijet reći ako se budem udala za sina takva čovjeka?

MAJKA: Zavidjet će ti!

ZARUČNICA: Oprostite, ali to već ne vjerujem.

MAJKA: To pak meni zbilja nije važno, dijete moje.

ZARUČNICA: Kad ga sretnem da ga se stidim, kad mi dođe da ga se bojim?

MAJKA: Njega se stidjeti? Ha-ha-ha-ha! Još bojati, hajde de ...!

ZARUČNICA: Oprostite, ali sam dobila dojam da nije ... nije ...

MAJKA: No, da nećeš reći da je lud?

ZARUČNICA: Tako sam shvatila.

MAJKA: Sulud, sulud, ali lud...? Ha-ha-ha-ha! Oprosti, to je nedostatak inteligencije ne shvatiti moje riječi. Drago dijete, razočarala si me.

ZARUČNICA: Vi ste tako govorili o njemu.

MAJKA: Ako se bilo o kome iskreno progovori, svaki nosi u sebi nešto nenormalno, ali...! Ali, ali, naše riječi ne znače uvijek ono što se čuje, što se kaže ...!

ZARUČNICA: Onda, znači, nije lud.

MAJKA: Lud je, lud je ...! Ali mu na toj ludosti mnogi zavide!

ZARUČNICA: Ne razumijem.

MAJKA: To nije ni važno! Tko pomalo nije čudan, nije ni zanimljiv. Na primjer, moj muž nije čudan! Ako shvaćaš što to znači ... Jesi li se kad već primila?

ZARUČNICA: Jesam ... ali tko zna kakav će biti Ivan.

MAJKA: Ti si zbilja obazriva.

ZARUČNICA: Jer što ako se ne bude pokazao ...?

MAJKA: Da, ...? Poslušaj me, mala ... Inteligentniji ljudi ne ukazuju na vrline onih koji su im bliski; inteligentan čovjek kad čuje za slabe osobine nekoga koga voli, neka se raduje, jer će znati kako treba da mu priđe, kako da te slabosti otupi, vrline potiče.

ZARUČNICA: Ja da odgajam zrela čovjeka ...? Ja sam još dijete, a on ...

MAJKA: Ti si još dijete od dvadeset dvije godine, a on je starac od dvadeset pet godina.

ZARUČNICA: Mama, nije lijepo što mi se rugate.

MAJKA: Sama se sebi rugaš.

ZARUČNICA: Uostalom, ja prilično toga unosim u brak s Ivanom... ja nešto treba i da dobijem!

MAJKA: I baš ništa nećeš dobiti?

ZARUČNICA: Dobivam vas.

MAJKA: I ništa više?

ZARUČNICA: Zar i s gospodinom ocem?

MAJKA: To nisi dobro naglasila, s njime zbilja mnogo dobivaš.

ZARUČNICA: Jer je moj otac običan tišler ...

MAJKA: ... Najobičniji!

ZARUČNICA: Ali je primjeren otac, odličan muž! ... A Ivana i žene vole ...

MAJKA: ... I što, ako i on nastavi da ih voli ...! Značilo bi da nisi dovoljno ženstvena.

ZARUČNICA: Budite uvjereni jesam!

MAJKA: Oh, znam ...!

ZARUČNICA: Ali ...!

MAJKA: Ali ...?

ZARUČNICA: Dobro ... I hoće li Ivan diplomirati ... i što će s njime biti ... što će od njega postati ...?

MAJKA: Zbilja će vrlo malo postići ... bit će tvoj muž! To je zbilja vrlo sitan uspjeh.

ZARUČNICA: Mama!

MAJKA: Nego, ...! Da! To sam ti, dijete moje, htjela reći ... mamu i taticu tišlera pozdravi. Ako nađem vremena, kad budem našla vremena, porazgovarat ću se s njima.

ZARUČNICA: Znači, vi mene prosto ...

MAJKA: ... Želim ispratiti do kućnog praga! Samo to! ... Uostalom, drago dijete moje, nadam se da si čula kako ne spadam među one žene, koje zato izlaze na ulicu da pakupe gadne otpatke ogovaranja ... a ipak znam nisi zaljubljena u Ivana. Konačno, u pravu si, jer ni on nije u tebe. A znam i to da drugoga voliš, znam i to da... no, sve to nije važno! Sve se zaboravi! Da, da, ja znam, ja mnogo znam, a ipak ću sve zaboraviti ... kao što sam o tebi sve i zaboravila, jer sam tako htjela i jer ti otac ima podosta para, pa o tebi baš ništa nisam htjela da znam!

ZARUČNICA: Vi znate o meni ...? Ja znam o vama!

MAJKA: Ne samo ti, već cijeli grad! A zna li o tebi cijeli grad baš sve? Je li da ne, je li da ne svi! Pa zbog toga budi vrlo pristojna! I, drago dijete moje, pozdravi mamicu, izruči moje poštovanje svome ocu ... Pozdravi, pozdravi ...! (Isprati je.)

11.

OTAC: Konobar ...! Ponovi ... Zaspali su ... Mnogo sam pričao ... mnogo! Dobri ljudi. Lupetam, a slušaju me, ne rugaju mi se ... i ne žale me ... Ova noć me je naučila. Uh, ...! Mnogo sam pio, uh, ... pijan sam ...! Samo da me sada moj Ivan ne vidi ... Znaš sinko moj, da se nađemo ... zbog tebe bih sunce tumbre okrenuo! Da se nađem s tom kućkom ... ne, ne, majka ti je ...! Vrijedajte me, šutjet ću. Ja sam svemu kriv! ... Uči mi, sine moj, budi nešto, da se ponosim s tobom. Ne, ne, kad bih da se ponosim, to je sebično ... već postani nešto, da me ovakvoga sažalijevaš ... Moramo se naći ... (spušta glavu pored čaše) ... nas troje ... priznat ću, sve ću priznati ...!

12.

MAJKA: Da mi ga je naći, samo da mi ga je naći ... psovala bih ga kao nikada, sve bih mu rekla ...! Sve! Zbog njega sam morala s ovom glupačom! Zbog njega od djeteta ništa neće biti! Samo da se nađem s njime, samo da mi je sve to reći ...!

13.

IVAN: Zbilja se ovo ne može ovako dalje.

ANA: Znaš, nitko ja tebi nisam, i ja sam nastrani put – izgubljenno dijete ... ali ti si još manje dobio.

IVAN: Ne mogu vjerovati da me nisu voljeli, ali je dječjih suza mnogo bilo.

ANA: Vele da se dječje suze lako suše.

IVAN: Lako ... ali teške tragove ostavljaju ... Ne zamjeram im ja ...

ANA: ... Ali i to ima razloga zašto smo pretjerali već s prvim koracima života!

IVAN: Otići ću jednom do oca ... pozvat ću i majku ... reći ću im ... pitat ću ih, jesam li samo ja kriv ...?

14.

Kada otac zaspi, počinje djelomično zamračenje, naravno toga dijela; zatim salona majke. I sada se muzika pojačava, a svjetlo potpuno nestaje. Otac je za stolom zaspao, majka se bacila u fotelju, lice skrila u ruke, a Ivanove riječi nestaju u grču, pogled je prikovao za tlo. Vraća se jedva osjetno svjetlo prvo na ova tri mjesta, a potom oštri snop osvjetljava proscenij. Dok su alternacije oca, majke i Ivana ostale na svojim mjestima, njih se troje susreću u mislima tu na prosceniji. Možda bi polukružna ograda za svjedoke u sudnicama dobro poslužila svakome od njih.

15.

IVAN: ... Tata, ... ja bih govorio s tobom jedanput onako kako ja to osjećam ... Tata, i majka mi je tu ... Htio bih sve čuti o sebi ... onako iskreno, otvoreno ... Ti, majko, slušaj ... nadopuni, i onda ...!

MAJKA: Ja da slušam i samo da slušam ...! Ja samo slušam i cijeloga života šutim o ovome čovjeku, pa zar da mu opet dozvolim da se pravda ...! Svaki ima svoje razloge koji ga opravdavaju, svaki će se od nas opravdati, pa tko je onda kriv ...? A netko jeste kriv!

IVAN: Zar ne vidiš, majko, izgovaraš riječi koje već godinama pripremaš za ovaj susret? A sada mi iskreno trebamo govoriti. Vidi, nitko nas ne sluša, nikomu ne odgovaramo, nikomu neće-

mo suditi, nikoga nećemo osuditi ... želio bih da samo meni pomognete.

MAJKA: A tebi ćemo onda najbolje pomoći, ako ti on sve propušteno nadoknadi!

IVAN: A ti, ...?

MAJKA: Kako ti to govoriš sa mnom!

IVAN: Sada prvi puta iskreno, kako nikada nisam s vama, kako jesam samo sa sobom! A ti i sada govoriš kako si i dosada!

MAJKA: Ti si se izvikao na mene, a ja glasa nisam podizala dok sam s tobom govorila, glasa!

IVAN: Žalila si malo brige, strasti, ljubavi unijeti u taj glas, zato je i ostajao jednoličan!

MAJKA: Vrijedaš?

IVAN: Još nikada nisam ... još nikada nisam izrečenim!

MAJKA: I baš da ja čujem sve tvoje propušteno ...?!

IVAN: Baš zato, ili ti reci sve o sebi ili ću ja reći. Kako hoćeš!

MAJKA: Ja odlazim.

IVAN: Učini, majko ... Možda ću onda smjelije govoriti o tebi ocu i sebi.

MAJKA: Ocu, ...?! Nećeš! Preda mnom ćeš ako baš hoćeš!

IVAN: ... Tata, daj sve ispočetka.

OTAC: Prekinite me ako lažem, opomenite me i onda ako se opravdam.

IVAN: Zašto sam takav kakav sam?

OTAC: Sjećam se ... i ja sam se uvijek tako pitao. Meni to nitko nije umio reći... Ipak sam doznao. Istina, malo kasno već ... onda kad se nije moglo natrag, onda kad sam sebe ne razumijevajući dotukao – i tebe, sine!

MAJKA: Nismo došli tebe žaliti!

OTAC: Tvoje je zlo, sine, onda počelo kad je naš brak razoren.

MAJKA: Onda mu ne zaboravi i to reći, tko ga je razorio!

OTAC: Tko ga je razorio, nije više zanimljivo ... Hoćeš li da mu kažem tko je koga napustio i zašto ...?

MAJKA: Ti si me napustio!

OTAC: Jeste, ja sam te napustio. A zašto?

MAJKA: Kad sam ti se nudila da vam se vratim ...

OTAC: ... nisam te primio nazad. Da i to kažem, zašto?

MAJKA: Jer si nezasitno mijenjao žene. Je li to možda radi sina?

OTAC: Uzimao sam ih sebe radi, a otjerao sam ih zbog njega!

MAJKA: Vidi, molim te, još će dijete biti krivo tvome nemoralu!

OTAC: Vjerovao sam da ću među maćehama naići na majku.

IVAN: Ako su za tebe bile dobre ...

MAJKA: ... nisu te voljele.

MAJKA: Baš sve ...?

OTAC: Ni mene nisu, a kamoli njega. (Majci): Ili možda pozna-
ješ ženu koja je i mene voljela ...?

IVAN: Pričaj, pričaj, tata!

MAJKA: Sve si zbog njega, sve bi zbog njega, a zašto si ga
tukao, zašto gonio dijete?

OTAC: Da ne bude ono što i ja.

IVAN: A što si ti bio?

OTAC: Ništa. To nisi smio postati.

IVAN: Ništa nisi bio, a ja sam ti se ipak divio.

OTAC: Djeca vole majku, a ocu se dive – a niti je ljubav svake
majke bezgranična niti se svakome ocu ima zašto diviti! Je li
tako, gospođo ...?

IVAN: Ti zbilja ništa nisi postigao u životu?

OTAC: Mnogo! Majka ti je govorila: ništa! Ni tamo ne želim
biti prvi gdje jesam prvi.

MAJKA: Ako si bio bez ambicija, zašto bi te zamrzili?

OTAC: Oh, ne, nisam ja bio bez ambicija! Volio sam ja ljude,
ali mi je bilo tuđe pokorno i jednostrano voljeti! I rekli su mi,
kao i ti, gospođo, da nisam normalan! Oh, i pregazili bi me, da
mi rad nije drugima donosio ono što nije meni!

IVAN: Znači ... čeka me ista sudbina.

OTAC: Duha i pameti imaš zadosta da sve to podneseš, da
u tome čak uživaš. Ali daj već svojim sposobnostima maha,
započni već s radom!

MAJKA: Zar ne vidiš, sine, da se samo opravdava, da ti samo laska! A tko je ovome djetetu stalno govorio da je glup?!

OTAC: Ja. Jer sam želio dokazati da nije.

IVAN: A ja ti nisam mogao dokazati da nisam glup kad jesam.

OTAC: Veće su ti želje od mogućnosti, otuda to; otuda i tvoje sumnje. Ne daj da ti želje splasnu, snage će ti dorasti željama!

MAJKA: A kad mu dorastu, ti ćeš opet izazvati Boga i svijet protiv sebe, a dijete će postati meta udaraca namijenjenih tebi!

OTAC: Očvrsnut će.

MAJKA: Izgubit će se!

OTAC: Ali se uglavnom slažeš sa mnom da ti sin može biti nešto.

MAJKA: To je nepotrebno pitanje!

OTAC: Ja mislim da nije.

IVAN: Jer koji je razlog što me namjeravaš oženiti?

MAJKA: Trebala ti je biti siguran oslonac.

IVAN: Kruh za nemoćnika!

MAJKA: Uostalom, kad sam vidjela da te vrijeđa, sama sam odustala.

IVAN: Kako je to dobro što se toliko brinete o meni ...! To mi daje toliko samopouzdanja, da bih bregove premještao!

MAJKA: Čuješ li kako ti sin govori? Sve si mi na ovome svijetu, svu svoju brigu, sve svoje snove sam ti poklanjala ...

IVAN: Zar baš sve meni? Pa ti imaš i drugu svoju djecu! Ne brini, ako propadnem, neće oni! Nisu nemoćni bar oni!

MAJKA: Za njih nemam brige! Oni će i sami stati na noge, oni će postati ...

IVAN: Što će postati ...? Ljudi? A ja nikada, zar ne! Mene treba u pelene zavijati, savjetima hraniti, zrakom napajati, ženiti ... ženiti ...! Dotući me, dotući me! Lijepo vas molim, prestanite se brinuti o meni, ne ubijajte me, ne hranite me, ne ženite me!

MAJKA: Kao i svi roditelji, brinuli smo se o tebi; ni manje ni više. Možda samo pažljivije.

IVAN: Brinuli ste se o meni ... i ljubavi ste mi pružili. Ne poričem to sada u svojoj dvadeset petoj godini. A da li sam toga trebao biti svjestan i u svojoj desetoj godini ...? Mene si pomilovala, drugu si svoju djecu izljubila, meni si davala, ostalima iz srca... Kako sam se trebao osjećati? Zar ravnopravnim s ostalom djecom, kad se pred njihovim ocem nisi usuđivala ni poljubiti me! Misliš li ti da ja to nisam vidio ...?

MAJKA: Otac ti je bio bolji?!

IVAN: I on bi bio isti da je imao djece kao što ih ti imaš.

MAJKA: Znači ... nisam se trebala preudati.

IVAN: Ne bi da nisi željela!

MAJKA: Što ti znaš da li sam željela ili nisam!

IVAN: Mogla si, mogla si ... ali bar da djecu drugu nisi imala! Ne, ne, sada već meni to ne smeta, sada već znam da je to normalno ... ali koliko je godina trebalo da prođe, da ja postanem svjestan toga!

MAJKA: A on, koji je mijenjao i mijenjao žene za žene ...

OTAC: Čekaj, ... Ja sam znao da on, htio ili ne, mora postati ljubomoran na ostalu djecu kojima nisam ja otac, kojima nisi ti majka ...!

16.

ANA (sa svoga mjesta dok drži Ivanovu glavu u krilu, odnosno glavu njegove alternacije): Ja sam svoje djevojaštvo bezvrijedno odbacila... ja sam žena koja možda nikada neće postati majkom ... i ja sam ogorčena! Ali na sebe! I sjetna od želja ... čujete li, od želja! A puna sam ipak nade, puna snova koje možda nikada neću oživjeti, ali bar živim na tim željama ... Te želje, te neostvarive nade, to bar probudite u svome sinu, jer to ste mu zaboravili usaditi!

IVAN: A sada je već kasno.

ANA: Nije, Ivane, nije! I da iskupiš njihov grijeh, ti moraš postati čovjekom!

17.

IVAN: Tata, ... mogu li ja još nešto biti?

OTAC: Možeš.

MAJKA: Moraš!

IVAN: Mislite ... mogu? Mislite, ipak nije dockan, nisam baš najgluplji ...? Ali, ... ali shvatite ... shvatite ... ja onda moram mnogo postići, previše, skoro nedostižno ... da me ne bi dalje ismijavali ... da bi zaboravili da su me ismijavali. Nisu me u lice, nisu ... ali znam da jesu! Ako nisu – morali su!

MAJKA: Ali, zaboga, nitko tebe ne ismijava ...! Ni to ne znam što ga tišti, a sin mi je; ni to ne znam što bi htio, gdje bi želio, kad bi u život krenuo, a sin mi je! Pa kako će postati čovjek! Nagađamo tu, ne vidimo se od riječi, jer on neće da govori, neće da kaže što mu to nismo dali, što želi da mu damo, što bismo mu još mogli dati ...! On neće da ga upoznamo! Ti nećeš, sine, ti!

18.

IVAN: Hvala vam što još pitate za mene, za čovjeka dvadeset-petih godina. Mogli biste jednostavno reći – nesposoban je ili lijen ili mu se baš ovako hoće ... a niste! Hvala vam ... Zbilja hoćete čuti tko sam? ... Ima još djece moje sudbine a ipak normalne, bez mojih kompleksa, ima ...! Ja nisam te sreće ... Jer vaš sin s priličnim ponašanjem, koji je za prijatelje voljan sve dati, je nemoćan ... da ne kažem ...! A jer ne mogu postići ono što moji i najbjedniji prijatelji mogu, od jutra do jutra zavidim, mrzim, očajavam ... Shvatite, glup sam ...!

MAJKA: Bojim se, sine, ovo je samo histerija.

IVAN: Misliš, ...? Hm,...! Otac je ... pričao mi je ... jedva čekao da čuje kad će biti demonstracije studenata protiv svih ovih ... pričao mi je, koliko je želio da i njegov narod stane na noge, oslobodi se i stvara, s ravne noge promatra napredak čovje-

čanstva ... pričao mi je, dočekao je rat sa željom da se i sitni, nemoćni odupru golemoj nemani, da svi izginu ako treba, ali da se o tome narodu govori ...! Imao je toliko snage priznati mi da je vrlo malo pridonio oslobođenju, ali je sve želio dati, sve žrtvovati ... pričao mi je da ga ipak nisu uvijek razumijevali, pa je prkosio, tugovao, ali radio i opet radio, i da svoje nikada mrzio nije ...

MAJKA: Čemu ovaj hvalospjev, pa da je i istina?!

IVAN: Čemu, ...? Samo zato da ga upitam a što si ostavio za nas ...? Za mene, ...! Zar ne vidite kako se lažemo? Zar ne vidite da i svoje slabosti, pogriješke i omaške zato ističete da ih ne bismo vidjeli kao pogriješke i omaške, pretvaranja i laži, već kao vrline ...! Oca mrze, meni se to sviđa; otac nije ništa, ali bi mogao biti; otac mijenja žene, majku traži meni ... i sve i sve, i uvijek sve samo zato da meni pomogne!

MAJKA: Eto, to ti je otac, to!

IVAN: A ti? A, tko si ti, ...? Nikada se nisam usudio pitati ovu damu! A tko ste vi, gospođo ...? Reci, kad si me pripustila k sebi! ... Vi ste sve imali, vi ste sve i previše doživjeli, vi ste sve grijeha okusili, vi ste se iživljavali ... pa što ste, zaboga, meni ostavili, meni, bijedniku! Kako ću ja bijednik dostići svoga oca, kako ću ga prestići; a kako ću o tebi pričati kad te ne poznajem ...! Kako, kako ću nešto bar postići, nešto se bar opravdati, kad se bojim ... bojim ... čujete, bojim ...!

OTAC: Čega, sine?

IVAN: ... Da mi neka slučajna glupost ne prekrati iznenada život ... pa da vam ne bih mogao dokazati da i ja vrijedim.

OTAC: Sine moj, sine moj.

IVAN: U školi, na faksu, svugdje i svugdje su me svi prestizali ... Kada stupim u život, završim i odem na rad, tu su opet svi preda mnom. A strah mi je biti sam, sitan, mali, izgubljeni čovječuljak. Traga, traga si tražio da ostavim za sobom, da se zna da ti je čovjek bio sin! A neću moći ni da te dostignem!

OTAC: Mene je lako prestići.

IVAN: Sa svojim zdravljem?

MAJKA: Zdrav si.

IVAN: Nisam izmislio da su bombe padale blizu mene, a vas nije bilo da me zaštitite bar od straha.

MAJKA: Na tisuće je djece to doživjelo!

IVAN: A jesam li ja jedini pun kompleksa ...?!

MAJKA: Koje u dokolici još i povećavaš!

IVAN: Hoćeš li da kažeš da ja to svjesno činim...?

MAJKA: Čak i svjesno!

IVAN: Blago meni, sviđa mi se izigravati bezumnika ...! Gušili ste me, ugušili; obezvoljili, obeshrabrili, uvjerali me da nisam ravan mladićima svojih godina ...

OTAC: ... Mjerili te svojim mjerilima, poticali te svojim željama ...!

MAJKA: Još mu i konja sedlaš pod objesti ...?!

IVAN: Gle-gle, već se i riječi plašiš ...? A kako bi se ti osjećala između dvije svoje kuće, koja ni jedna nije tvoja kuća, kako, gospodo majko ...?!

MAJKA: Kad si kod mene, k njemu bi; kad si kod njega ... ah, ...!

OTAC: Ja priznajem, gonio sam ga i vina i nevina iz svoje kuće.

IVAN: Ne priliči ti taj pokajnički glas.

OTAC: Molim, ...?

IVAN: Zar ne vidiš da sebe žalite!

OTAC: Kako, sine, ...?!

IVAN: Tako, oče! Lažemo se! Ostarjeli ste, borite se za dijete, a briga vas za dijete ...!

OTAC: Zbilja misliš da mi nije stalo do djeteta?

IVAN: Gložete se za mene; opet se izivljavate. I baš vas briga, je li lud, nemoćan i bolestan, već kome će pripasti od vas dvoje! I ludog biste me voljeli, i nemoćnog milovali, a ja bih, shvatite me već, hodao i hodao po svijetu kao i ostali ljudi!

OTAC: Znači, samo smo sebični.

IVAN: Samo, ...! Samo, ...! Samo, ...!

OTAC: Ja tako osjećam, ti sve dotle nećeš doći k sebi, da ćeš sve dotle optuživati i sebe i druge za svoje neuspjehe ... dok god te ne zadesi neki osjetan udar.

IVAN: Znači, još nije bilo dosta muka, još mi nije bilo dosta očajanja ...? Da oslijepim, da mi tramvaj noge odsiječe ...!

OTAC: ... da ostaneš bez oca!

IVAN: Ne, ne, ne ovako, oče ... Nemojte ...!

MAJKA: Bezgranično si sebičan, sine.

19.

OTAC (u potpunom mraku nestanu, vrate se na svoja pređašnja mjesta. Koji akord i svjetlo se vraća. Otac polazi na svoje mjesto u dijelu gostione, ali do konca neće stići): On me voli ... sada bar znam da me voli. I znam da bi ga moja smrt kosnula ... A i što ću ja, što očekujem? A njega bi pokrenulo ... Tako ću! ... Ne, ne, ne, ne, u pravu je! Pošao sam da mu pomognem, a jedina mi je briga bila da li me voli ili ne, da li nju boli ili mene ...! Nepošten sam, u pravu je, nepošten sam ... ali mene zbilja nitko nije volio. A i to treba čovjeku ... prije ili poslije treba ... U pravu je, u pravu je! Ja sam u bijesu i to govorio da mu možda ni otac nisam! Pa bombe, a on sam ... noć, a on sam ... plače, a on šaka jada ... I gonio sam ga ... i za majku mu govorio da je ... da je ...! Ona da je ono ...! A pošao sam da mu pomognem, da mu sve kažem ako me i zamrzi ... a nisam se mogao odreći njegove ljubavi, jer ... u pravu je ... star sam, star sam! ... I još strašim to dijete da ću se ubiti, a znam da i to samo glumim ... Otkud, otkud da sam toliko nepošten ...?

Z A S T O R

III. ČIN

Stan oca je ukusno namještena soba samoživca; sve daje utisak mira, ali i pretjeranog reda.

OTAC: ... Velite, ni mi roditelji nismo dosljedni.

ANA: Ja bar tako mislim.

OTAC: A vi pak trebate znati da uspjeh ili neuspjeh ne ovisi samo o znanju ili neznanju, podršci ili očitij smetnji, ako hoćete od sreće ili nesreće, već od naše volje ... a ta se nevoljna volja kod Ivana zove lijenosti! Dodajte k tome još moju popustljivost i bolećivost i evo Ivanova problema.

ANA: Ako je to obostrana krivnja, zašto mu bar njegove propuste niste predočili?

OTAC: Pozivate li me na odgovornost?

ANA: Znam da ga volite, zato se usuđujem.

OTAC: Hm, ...! Zapravo, teško je u izvjesnim momentima razlikovati lijenost od neodlučnosti ... znam po sebi! Vrtiš se, tražiš, nešto bi u svome neredu da središ, čini ti se nešto izvanredno bi se dalo oformiti ... nešto čime ćeš se opravdati, a, ...! Hja, bolest bujnije fantazije, i nju je nemoguće kontrolirati!

ANA: Hoćete reći da vam je i u tome sin?

OTAC: Na žalost ...! U običnom i vrijednom, u svakodnevnom ne nalazimo zadovoljenja, a nedostižno je nedostižno! A kad mu dorastemo, opet se mašimo nedostižnog. Tu je srž naše obiteljske bolesti.

ANA: Ivan je diplomirao.

OTAC: I sada će biti još nemirni.

ANA: Da ga vidite, plamt!

OTAC: Sve je u njega u plamenu ... a živjeti je ugodnije na sigurnoj, tihoj vatri - veli njegova majka!

ANA: Pa što će onda biti s njime?

OTAC: A što je bilo sa mnom? Tražio sam, nisam našao, nisam se iživio. Tko zna, možda on hoće.

ANA: Danas je još sretan, ne treba mu to pomutiti.

OTAC: A sutra će se osjećati još nesretnijim. Zašto na primjer? Zbog kojekakvih gluposti: zato što su mu vršnjaci s boljim ocjenama položili ispite, zato što su mu drugovi prije došli do diplome, i tako dalje i tako dalje ... Nije to zlo, nije! Da, da!
ANA: Imadete li bar nešto lijepo reći o svome sinu?
OTAC: Imam: sin mi je! Nesretna priroda, moja priroda ...
Zapravo, zalutali smo... Što ste to vi i počeli?

2.

ANA: Tražila sam vašu pomoć.
OTAC: Pa da čujem.
ANA: Veli da se zaljubio.
OTAC: Budite sretni što vi niste u njega.
ANA: Mislite, brzo će ga proći?
OTAC: Znam.
ANA: Mislite naći će drugu?
OTAC: Znam.
ANA: Po sebi?
OTAC: Da li vas ja zanimam ili on?
ANA: Sin vam je, po vama bih njega upoznala.
OTAC: Oh... pa potpune podudarnosti nema! Na primjer, ja sam bio uporan ...
ANA: ... to još može postati.
OTAC: ... Ali sam se i ja svega i brzo zasitio!
ANA: Ali vele da ste i odani bili.
OTAC: Ali samo njemu!
ANA: ... A što onda ako mu priznam da ga i ja volim?
OTAC: Oh,... nesretnice!
ANA: Vi ste dobar čovjek, ne smijete mi se rugati.
OTAC: Hm, ...! Polaskali ste mi, morao bih vam sada pomoći! ...
Ne volim kad ljudi pate ... a i ja sam od onih, koji su mnogima život zagorčali. Da, da! Zato, dijete moje ... mislite ovom prilikom na sebe! Mi volimo patiti, patnji smo bezgranično vjerni i ...

ANA: Hoćete li me poslušati!

OTAC: No, ...?

ANA: Znete, ... sve ću uprostiti ... jer je on to zavrijedio! Bit ću mu ljubavnica.

OTAC: Niste baš luda, valjda! Žena prvo treba da se uda a potom kako hoće!

ANA: Ja ništa ne gubim ... Sjećate li se što ste mi kod prvog susreta rekli?

OTAC: To sam već mnogim ženama! Žao mi je što sam i vama; zaboravio sam da vam nisam vršnjak.

ANA: Rekli ste da sam kurvica.

OTAC: No da, no da ...! Ivana sam branio. Iskreno mi je žao ... A, recite ... niste?

ANA: Nemojte ...!

OTAC: Da, da, vidim, niste! To i duhom treba biti ... Imate lijepje butine, pokazivali ste ih cijelom svijetu amaterski, besplatno ... Da, da, dođe i to vrijeme kad postajemo svjesni svojih gluposti ... a bezbroj ih činimo i nikada ih se ne prestajemo stidjeti. Vi se stidite zbog butina, a ja ...! Da znadete samo koliko se namučim kad se sjetim kolike su veće budale od mene uživali u tome, da me vide pijanoga ...! I što je najgore, jezik vam se zapetlja, mozak vam prosto razvodnjen, ne možete im se narugati kako biste to inače znali, pa onda svoje šake zovete u pomoć ... i postajete još smješniji, još bjedniji!

ANA: Lijegala sam u krevete da ne bih bila nesuvremena; očekivala sam ...

OTAC: ... u najmanju ruku, svrhu života! A to je ste bogzna što ... opet sam sentimentaln ... to jeste lijepo i čovjeka vrijedno samo ako se i intelektualno radujete! Znadete li što je to i intelektualno se radovati?

ANA: Ne, ... ne bih znala reći.

OTAC: Kada ga i volite! Volite! A ja sve to volim u fraze zavijati ... da, da, frazer sam, frazer!

ANA: Vi ste tako dobar ...! (On je pogleda, naglo pređe preko

nosa i bježi od njenoga pogleda.) Hoćete li mi pomoći? Voljela bih da znam da li sam doista bila...! Ili sam samo glupa i znatiželjna bila.

OTAC: Da, da, znatiželja često stvara budale.

ANA: Što da radim ...!

OTAC: ... Uvijek ...često plaćete?

ANA: Neee ...! Sada mora ... Znaite, ja njemu vjerujem.

OTAC: Da će vas voljeti?

ANA: Da će mnogo postići.

OTAC: Svaka žena koja voli, i dok voli, tako misli.

ANA: Zašto me u svemu tako razočaravate?

OTAC: Jer vam se odužujem. Pomogli ste mi sinu.

ANA: Mislite da jesam?

OTAC: Vjerovali ste u njega.

ANA: I vi ste.

OTAC: Zaboga, dijete, nisam ga zato rodio da sa mnom živi!

ANA: Kod žena je on imao uspjeha.

OTAC: Ali kako ja naslućujem vi ste prva kod koje on želi uspjeha.

ANA: Ne, ne, ne vjerujem ... pa zbilja, možda me ni ne voli, možda me samo želi.

OTAC: A sve dok želi, voli! Jasno ...? Eto, to neka vam je dosta!

3.

IVAN (ulazi, iznenadi se kad nju zatiče. Kad se snašao): Dobar dan, ... Zdravo, tata.

OTAC: Zdravo.

ANA: Zdravo, Ivane.

IVAN: Zdravo.

OTAC: Sada smo se propisno ispozdravljali ... a što sada?

IVAN: Došao sam te iznenaditi.

OTAC: Ovo dijete mi je već reklo. Čujem, konačno si diplomirao.

IVAN: I baš se ništa ne raduješ?

OTAC: Budalo, ...!

IVAN (zagrlji ga): Kad mi kaže – budalo, znam zadovoljan je.

OTAC: Tako me već poznaješ?

IVAN: Aha ...! Uostalom, znaš li zašto sam došao?

OTAC: Jer si pretpostavljao da je Ana ovdje.

IVAN: Ne, ... Već zato što ću ti se doseliti.

OTAC: K meni?

IVAN: Imaš li što protiv?

OTAC: A tvoja majka?

IVAN: Poručio sam joj neka mi pošalju stvari do tebe.

OTAC (čuje joj hod): I umjesto da ti majka pošalje stvari, dolazi ona sama.

IVAN: Otkud misliš?

OTAC: Na žalost, čujem! (Pokaže mu na vrata gdje mu majka baš ulazi.)

4.

MAJKA: Nadam se da mi nećeš zamjeriti što sam i ja došla.

OTAC: Ako ti muž neće, zašto bih ja.

MAJKA: On neće.

OTAC: Ali bih ti i ja i on zamjerali da ostaneš ovdje.

MAJKA: S njegove strane bi bilo pohvalno, s tvoje je neukusno.

OTAC: I nekavaljerski!

MAJKA: O čemu ćemo se prvo porazgovarati? O njegovoj diplomi ili o tome da mi kuću želi napustiti.

OTAC: Gost si, izvoli.

MAJKA: Dakle, Ivan je ipak diplomirao.

OTAC: Bolje, konačno diplomirao! Ipak, to je nešto što smo sa sumnjom očekivali, konačno, što smo samo dugo očekivali.

MAJKA: I kome to ima da zahvališ, sine?

IVAN: Neosporno, vama! Pomalo je to već smiješno.

OTAC: To pitanje, sine, zapravo konstatacija nije tebi bila namijenjena. Uopće ... snizimo početnu temperaturu ... Dakle, obećavam ti, neću rastrubiti da je mojoj zaslugom diplomirao jer nije ...! Niti ću o tome govoriti, zašto je napustio tvoj gospodski dom jer ne znam ...! Dozvoli, ja sam zadovoljan, a to mi je dosta.

MAJKA: Zbilja si skroman.

OTAC: Uvijek sam i bio ... želio sam psa u dvorištu, mačku na krovu, ženu u krevetu ... oprostite ...! A sada sam dobio još i sina u kuću, pa dosta!

MAJKA: A što ti je namjera s njime?

OTAC: Da ga upitam kakve su mu namjere.

ANA: Oprostite ... ako biste dozvolili, sami bismo zakoračili u život.

MAJKA: Kako ...? Oprostite ... možda mislite da smo mi roditelji sada već postali suvišni ...?

IVAN: Zbilja, Ana, što se ti u to razumiješ ...! Njihov recept za moj život još nije iscrpljen ...! Mamu su stavljali u unakrsne pelene, s takvim sam se i ja morao zadovoljiti ...! Otac je bio izvrstan učenik, trebao sam njemu biti sličan ...! Majka je gnjavila Schuberta, otac je francuski natucao, zar sam ja smio manje ...? Otac je psovao, majka nije ... i kad se nisu mogli složiti kome bih se priklonio, morali su se razvesti. A ja sada ne znam psovati, a voli bih! Da, majko!

MAJKA: U svemu ovome svi roditelji griješe ... i sve je to bilo u najboljoj namjeri. Htjeli smo ti što više pružiti.

IVAN: Više negoli što sam bio kadar podnijeti.

OTAC: Mnogo više – jer nisi smio biti kao mi ...! No, ti si u očitoj zabludi ... Tukao sam te i psovao da ne bi bio tako prosječan učenik kao što sam ja bio ... a ona, pak, da bi bolje, podnošljivije svirao negoli što je ona ... da zbilja naučiš jezike koje mi nismo ... da ne lažeš kako mi jesmo ...!

MAJKA: Ali smo mu uvijek više pružali negoli što smo imali više željeli negoli što smo dobili!

OTAC: Ali smo ga stalno uvjerali da smo više bili negoli što će on ikada moći postići.

MAJKA: Reci mu onda i to zašto smo tako postupili!

OTAC: Da bismo ostali nedostižni bogovi! Bogovi, koji nikada nismo bili, koji nikada nećemo biti ... da bismo zapravo sebe zavaravali: koliko smo mnogo mogli dostići!

MAJKA: To je neozbiljno! Hoćeš li mu još i to reći da smo se izživljavali ...?!

OTAC: I to! I ti i ja !

MAJKA: Da smo onda, sve u svemu, prirodni neprijatelj svome djetetu ...?!

OTAC: Možda nesvjesno, ali pokraj naših postupaka - bezuvjetno! Zar ga nismo mijesili prema našim sklonostima i željama?

MAJKA: Othranili smo poštena čovjeka!

OTAC: I stao je na noge i pored svega što smo ga ugušivali. Svojim nogama hodaj, sine, svojim, samo svojim!

MAJKA: Ludosti ...! Ne slušaj ga, molim te!

IVAN: Hoćete li mi dozvoliti da prestanem biti vaše dijete?

MAJKA: Ne razumijem.

OTAC: A tako mu je poštena i jednostavna želja ... hoće da ostvari ono što smo mu mi samo željeli.

IVAN: Nadam se, mama, uviđaš da sam već poodrastao.

MAJKA: I raduje me. U pravu si ... A ja se ipak nadam da će ti se otac ovom prilikom pokunjiti, da bi ti mogao osigurati neko pristojnije mjesto.

OTAC: Ni za sebe se nisam isprisivao, ali se nisam ni pokunjivao. To i njemu savjetujem.

MAJKA: Hoćeš li da se zatrpa među gomile spisa ...?

OTAC: Štogod radi neka samo dobro radi ... svugdje se može nešto postići.

MAJKA: Njemu «nešto samo» nije dovoljno!

OTAC: Ali mu je potrebno, da baš u «ničemu» pokaže «nešto»!

MAJKA: Pa to je apsurd!

IVAN: Ti misliš da će me s takvim nepovjerenjem primiti?

OTAC: Ja govorim o odnosu koji trebaš zauzeti prema sebi. Hoću da ocijeniš svoje vrijednosti, a sve će ostalo samo po

sebi doći. Ja vjerujem u tebe, potrebno je da i sam povjeruješ. Kad se uvjeriš da ne s malim sposobnostima ulaziš u život, hvatat ćeš se i teže dostižnoga!

IVAN: Sada se pak toga bojim da me prihvaćaš s takvim nada-
ma kao da ja trebam pokrenuti cijeli svijet.

OTAC: Sav svoj mali svijet!

MAJKA: Kao pisar prve kategorije za starim izlizanim pisaćim stolom?

OTAC: Ponavljam, nema toga beznačajnoga mjesta na kome se ne može postati umjetnik rada.

MAJKA: Mislim da mu nije pametno obuzdavati ambicije.

OTAC: Ne brini, mladi ljudi imaju ambicije za tri života, a ne za jedan jadni!

MAJKA: Ama, ...! Tvoj je putokaz u život za njega uvijek bio zlokoban! Sine, upamti, ima kruha bijeloga, polubijeloga i crnoga ...

OTAC: ...A ima i poštenoga!

IVAN: Ja bih se odlučio za ovaj zadnji.

MAJKA: Što mu ne govoriš otvoreno, što mu ne ukažeš na sve što ga još u životu očekuje!

IVAN: Jer je život samo onda zanimljiv ako te iznenađuje.

MAJKA: Sine, upamti, običan si čovjek, obični smo ljudi, moraš se mašiti, za vremena grabiti za pristojnijim komadom kruha! Kruh se ne dijeli, za kruhom se otimaju! A kruh je život, a ne visine, ne uspjesi! Dosta tih nedostižnih visina!

OTAC: Onda je psu čuvaru najbolje: lako izuči svoj zanat da vezan i nemoćan laje ... za uvijek isti komad kruha! Ja bih se uvijek opredijelio za psa lualicu, koji laje kad mu se laje, laje pa čavka, njuška sve drveće svijeta, čas nema što jesti, čas se gospodski časti ... ali do kojega još i ljudi drže!

MAJKA: Bezumnik si bio i ostao! Ponavljam ti, sine, običan si čovjek, najobičniji! Ne poričem, bistar si, ali ništa više; kao što smo mi, kao što su, hvala Bogu, stotine tisuća njih!

OTAC: Kao što smo mi, takvih je na milijune, takva je većina

Ljudi ... ali je manji broj onih, koji žele sve svoje mogućnosti iskoristiti. Ja sam želio drugi su mi prigovorili i priklonili se sigurnom kruhu, zar ne gospodo ...?

MAJKA: Zlosretno rabiš svoj utjecaj na njega! Molim te, ostavi ga na čvrstu tlu! Shvati, majka sam ti, znam tvoje mogućnosti! Neću da mi se razbije u paramparčad kad s tvojih oblaka padne u život! Dosta je patio, dosta očajavao!

OTAC: A ipak ne sjedaj, sine, za gotov stol; ne zanosi se, sine, obiljem kruha, - čovjek o drugo čemu živi! Poleti, ako se i razbiješ!

MAJKA: Majku poslušaj, sine, ona te bolje poznaje.

IVAN: Zar sam zbilja tako siv čovjek, majko?

MAJKA: Čovjek si, i to je dovoljno; koliko smo dobili, budimo zadovoljni. Ja sam sina željela i dobila ga; mogla sam ga dobiti samo takvoga kakva sam i sama: ne boljega, ne gorega ...! Sine, nije sramota ako si samo kao ja! Ja volim život i uzimam sve što mi pripada. Ništa manje, ništa više!

IVAN: Radujemo se životu jer ću imati što jesti.

MAJKA: Ne, ne, sine, ne! Nisam ja rekla da si nesposoban. Imam i ja pozitivnih osobina, mogao si ih naslijediti ...

OTAC: ... mogao je i moje!

MAJKA: Mogao je. Ali je mogao i one tvoje ...

OTAC: ... koje baš nisu hvalevrijedne ...? Te pak, koje nisu, bolje da je moje naslijedio negoli tvoje. Da mu progovorim o svojim i tvojim nehvalevrijednim osobinama ...?

MAJKA: Ništa od tebe nije naslijedio, ništa!

OTAC: Zahvaljujući pravednosti i savršenosti prirode. Jer ona, sine, ne kažnjava djecu ... Djeci obično daje u naslijeđe osobine sposobnijega roditelja.

MAJKA: Dosta! Cijeli ti je život bio bujica riječi, isprazno sanjarjenje! O tome mu govori! I, konačno, o mome je djetetu riječ ...

OTAC: ... o tvome, o našem ...!

MAJKA: O mome!

OTAC: Tvome i ...

MAJKA: Samo o mome djetetu! Jasno ...?!

OTAC: Hm, ...! Oprosti ... da je čovjek zlonamjeran ... da ne govori o svome djetetu već o pijačnoj robi ... Oprosti, kako ti želiš da ja shvatim tvoje riječi, da je samo tvoje dijete u pitanju?

MAJKA: Kako ? Bukvalno!

OTAC: Bukvalno, bukvalno ...!

MAJKA: Moje je dijete, ja sam mu majka!

OTAC: Odnosno ...

MAJKA: ... nije tvoje dijete, jer mu nisi otac!

IVAN: Mama!

OTAC (izgubio se. Jednom je rukom zgrabi za gušu, drugom joj ispljuska obraz. Svlada svoje ostale želje, odbaci je od sebe i izleti).

5.

ANA (osjetila je da bi sada on naletio na svoju majku, pa ga privuče sebi).

IVAN (nemoćno, ubijeno zuri u pod. Poslije pauze, namučeno): Mučila si ga i prije s time?

MAJKA: Do sada nisam.

IVAN: A zašto si sada?

MAJKA: Jer me mrzi ... I, konačno, ...! Dobio je što je zavrjedio, ... a i ja svoje ...! (To je žena slegla ramenima, a ne majka.)

IVAN: Kao da mu je suđeno da samo pati ... Znam da je patio još i zbog toga što mi nije umio zamijeniti i majku.

MAJKA: Nije, sine, ne znaš ti njega! Proklet je, ubija, muči sve naokolo sebe!

IVAN: Ne, ne!

MAJKA: Vjeruj, vjeruj mi, sine! ... Vjeruj, on bi bio kadar da se ubije samo da me zamrziš! Jest, sine, znam ga ja, sine ...! Ubio bi se samo da me zamrziš!

6.

Zamračuje se, ponavljaju se majčine replike: «Nije, nije istina!» i «Vjeruj, vjeruj mi, sine ...!» Glasovi se gube sa svjetlom. Potpuni mrak.

7.

U potpunoj tami se čuje ulična galama, bučan život grada. Muzika, reklame, uzbuđeni i nasmijani glasovi, škripa i jurnjava automobila. Potom, jezivi usklici, automobil naglo koči, pa kamion; zaglušna buka, škripa naglog zaustavljanja. I uzbuđeni glasovi. Telefoni zuje, pa sirena kola Hitne pomoći. Muzička pratnja podcrtava borbu čovjeka sa svojom neizmjernom tugom, sve to prati jedvačujni jecaj čovjeka koji samom sebi govori: «Sine moj, sine moj ... sine moj jedini ...!» Jecaj, muzika i tupi pucanj. Pa uzdah, i jedvačujni: «Sine moj ...!» Akordi koji ispraćaju tugu čovjekovu. Zatim nadolazi svijetlo i život.

8.

MAJKA (leti po sobi, a Ana se izgubila u fotelji): Ne, ne ... ne i ne ...! To je učinio... to je samo zato učinio da mi otuđi Ivana, da me rođeno dijete zamrzi ...! Rekla sam, zar nisam unaprijed rekla! Je li da jesam? Zar nisam rekla, toliko me mrzi da bi se bio kadar ubiti da bi mi mogao reći ja sam i tome kriva ...!

ANA (ne suosjeća s njom): Smirite se, majko.

MAJKA: Ubiti se ...! Bože, to dijete ...! Zbog njega nije smio, zbog Ivana kojega je, navodno, toliko volio! Pa je li je on imao pojma što će Ivan sve preživjeti ...?!

ANA: Ivan se zavlaci u sobu ... i plače ... Koliko ga je Ivan volio!

MAJKA: Nije ga volio, uopće ga nije volio, nikada ga nije volio, sada ga voli! I volit će ga sve to je i postigao! Kaži ... kako će Ivan razumjeti da mu je otac prestao živjeti jer nije imao

snage živjeti, jer je svoj život promašio ... jer je on prouzrokovao što Ivan nije imao majku ni oca! To je oca grizlo, to što je znao da je svoga jedinca sina skoro upropastio! Ne može samo otac othraniti dijete ... ne može ni sama majka ... Kasno smo oboje nadošli... Vjeruješ li mi, dijete moje ... nikada ga nisam prestala voljeti ... nikada ga nisam mrzila ... Naš je račun Ivane plaćao ... to smo znali oboje ... Gdje je već Ivan!

ANA: Sad će, smirite se, sad će.

MAJKA: Sad će, sad će ...! Kad će već! Bojim se ...!

ANA: Ne bojte se ... zbog vas ne bi ... zbog mene isto ... a najviše zbog oca ne bi ... neće Ivan sebi ništa, jer on jako voli ... jako voli sve nas!

MAJKA: Jako voli njega!

ANA: Da, zbog njega ne bi ... dok mu ne dokaže da će biti nešto, nešto zbog čega bi se on mogao ponositi.

IVAN: (ulazi, toliko je slomljen da neće nikoga ni primijeti. Ne odražava se to u držanju).

ANA: ... Sjedi.

MAJKA: Ivane, sine ...!

IVAN (podigne kosu s čela, potapše majku. Pođe do stola za kojim ostaje sam. Kao da mu je i otac prisutan, potpuno prirodno, malo promuklo, jer izbjegava patos i uzbuđenje koje ga guši): Strašan je to nesporazum bio ... strašan ...! Javili su mu ... telefonom su mu javili... da je mene kamion pregazio... i da sam umro... Zato se ubio ... moj otac ... moj otac.

MAJKA: ... Možeš li mi oprostiti?

IVAN: Ja da ... a on?

MAJKA: Ako ti hoćeš ... on hoće.

IVAN: Da, ... On sam nije znao svoje dijete odgojiti ... ali je volio ... volio i kao otac i kao majka ... uvijek sam to znao, uvijek sam to osjećao ... oče moj ...!

K R A J

LUDOGRAD

Komedija u dva čina

OSOBE:

TOMO i TIMO, baš promućurni službenici

BUBA, gradonačelnik

LIJEPA, tajnica od mnogih formirana

DAMA, cijeli život to izigrava

NAČELNIK

ŠEF

KNJIŽNIČAR GRADA

1.

2. članovi vijeća trojice, koalicije partija

3.

PREDSJEDNIK koalicije partija u gradu

UČITELJ u mirovini

GLUMAC u mirovini

MUZIČAR u mirovini

ZARUČNICA Bubina

PANDURI, njih dvojica

KONOBARI, dvojica

NOVINARI i NOVINARKE

PJEVAČKI ZBOR, tri muška pjevača i tri žene.

GROTESKA bi ovo zapravo trebala biti; boje, šarenilo, vizija; sve igrati prenaglašeno, razdragano, raspjevano.

I. ČIN

Uredske prostorije: dva jedva naglašena pisaća stola s dvije stolice, a između njih fotelja, nama okrenuta; s desne i lijeve strane stojeći vješači, kaput na njima, halbec i kišobrani. Dva šaltera, radna mjesta Time i Tome, okvir ogromne slike u pozadini, još i dvije korpe za otpatke, sve to unakaženo baroknim linijama – sive, bijele i crne boje. A slika nam primitivistički kroki: kola puna trutova s halbecima u koja su upregnute dvije pčele. Slika zauzima skoro cijelu pozadinu.

1

TOMO (*mrgodan mrmlja, živčan, uzima molbe na šalteru, zgužva svaku, baca u koš. Žamor svijeta pred šalterom i zvuk zgužvana papira remeti ovaj mir i prosto simetrični red.*)

TIMO (*sjedi s nogama na stolu, mrtav-hladan promatra Tomu. Mora biti Tomi je dosadio posao. Zalupi svoj šalter. To tek pokrene Timu. Otvori svoj šalter i nastavlja kao što je to Tomo, ali uboga miran.*) Živčan si. Da te smijem ... (*Preljubazan, nasmiješten prima molbe; bez žurbe smota pa ih onda tek baca u koš. Kad se žamor pojača, zamolit će stranke za mir.*) Tiho molim, samo tiše ...! Tiho molim, samo tiše ...! Ama, ljudi, ako ste ljudi, strpite se ...! I, eto, časti mi, znajte samo ... htjeli vi to ili ne, sutra su vam uvjerenja gotova ...! Gotova ...! Do zadnjega ...! Eto, časti mi ...! A kome ne zgotovimo, taj neka slobodno grdi, bilo mene bilo gospodina Tomu ...! Časti mi ...! (*Hoće da zatvori svoj šalter.*)

GLAS: Ama čekaj ...! Meni treba uvjerenje za sahranu čovjeka!

TIMO: Vidi nerazumnu ...! Da sahraniš čovjeka ...! Još da je živ razumijem što hita ... mrtav je, pa gdje mu se žuri ...! (*Zalupi šalter, s puno obazrivosti prema samom sebi sjeda kako bi zauzeo isti položaj kao što ga Tomo ima.*) Ču li ti to ...? Mrtvom mu se žuri ...! TOMO (*živčik, kad on sebe kad ga stomak jede*): Osim mrtvoga, nikoga više na šalteru?

TIMO: A što bi dangubili? Lijepo sam im rastumačio, ljudi su, pa zašto ne bi razumjeli? Odoše svojim poslom. (*Stanka. Zagledali se u strop. Meditiraju li možda? Ne! Jer baš zijeвне; slatko zijeвне. On sve s uživanjem radi.*) Aaa...!

2

TOMO: A, ...! Zbilja sam danas pomalo živčan.

TIMO: A baš nizašto.

TOMO: Dobro je što si ih poslužio umjesto mene. Bar si bio učtiv.

TIMO: Kažem ja tebi, divan je ovaj naš narod ...! Obećam mu pa ga otpremim, pa mu opet obećam pa ga opet otpremim ... a on ništa ...! Divan narod ...!

TOMO: No, no, no, no, ...!

TIMO: No sad, istinabog, namrgodi se, opsuje, a i izgrdi, zavije, prijeti se i ode ... ali ti opet dođe ko brat bratu ...!

TOMO: Pa jest kao što veliš. Ali sutra nema, «dodi sutra» ... obećao si ...!

TIMO: Otkad im obećavam ...!

TOMO: Ali sad si svima i pred svima, udario na bubanj ...!

TIMO: Uh, jest, majku mu staru ... I sad nema šta, ili napraviti ili bolovati ...! Hja, ja ... vidiš li ti ... nije baš lako biti službenik ...!

TOMO: Nije.

TIMO: Još ovako prosjački plaćan ...

TOMO: Još ovako prosjački plaćan ...!

TIMO: Sad što jeste jeste, ne prekidamo se na poslu ...

TOMO: ... ne prekidamo se ...!

TIMO: ... ali u tome baš i jeste bezizlaznost našega položaja. S dana na dan uvijek isto ...!

TOMO: Uvijek isto ...!

TIMO: Da zaplačeš ...!

TOMO: Da zaplačeš ...!

TIMO: Jer ubija ova dosada ...!

TOMO: Ubija ...!

TIMO: I tu pomoći nema ... bilo koja vlast da jeste, Tomo uvijek drijema.

TOMO: Najnovije ni to.

TIMO (*s protestom iznenadno*): A pogledaj samo one druge, one dobro plaćene ...!

TOMO: Gledam ih ... Jest, a koje to da gledam. Timo brate?

TIMO: Ama one po tvornicama!

TOMO: Izvini ... Eto, gledam ih. Pa ...?

TIMO: I što vidiš? Ne dosađuju se.

TOMO: Zbilja, ne dosađuju se.

TIMO: Još ni ne svane, a oni na radu ...

TOMO: ... još se ni ne razbude ...

TIMO: ... već prionu poslu ...!

TOMO: I sat-dva, sat-dva ... a ono fajerunt ...! I radili bi od jutra do sutra da nije tvorničke sirene.

TIMO: A mi oči ne skidamo sa sata, a ipak nikad poslu kraja!

TOMO (*a sad će u izlijetati tužbalice*): I novine pročitaš ...

TIMO: ... i popričaš ...

TOMO: ... pogledaš ...

TIMO: ... i pregledaš ...

TOMO: ... i stranke se otreseš ...

TIMO: ... ili je otjeraš ...

TOMO: ... pa se odlučuješ hoćeš li raditi ...

TIMO: ... ili još ne...

TOMO: ... kako raditi ...

TIMO: ... da vrijeme već odmakne...

TOMO: ... dok sat za satom tek mili ... (*Uzdah.*) ... da ti se već ni živjeti ne mili ...!

TIMO: A oni samo... hop ...!

TOMO: I okončan im radni dan ...!

TIMO: Dakle, ne samo što rade, već su im i bolje plaće ...!

TOMO: A nas neradom zamaraju, prosjački plaćaju ...! A je li, a što bismo sada ...?

TIMO: Da prionemo poslu ...?
TOMO: Ne, ne, ne, ... okani se takvih misli, to ne vodi dobru ...!
Premoren sam ... ja bih odahnuo ...!
TIMO: A da ti ne smetam, neka je poslu kraj ...! Tram-taram-taram, ... neka je poslu kraj ...!
TOMO: Ali kad ne radimo, što onda da radimo?
TIMO: Eto, da se vinemo u visine ... da sanjarimo ...! Eto, na primjer, što ti misliš, kako bi to bilo kad bih ti ja postao šefom ...?
TOMO (*prestrašen skoči, uznemireno*): Ako si mi prijatelj, nećeš se zanositi takvim željama ...!
TIMO: Ludo, pomisli što bih sve uradio za tebe!
TOMO: A što bi tek za sebe! Pa da ti zavidim, da te ogovaram?
TIMO: Ono, jest!
TOMO: I da zašefuješ. Gonio bi mene jadnika da radim.
TIMO: Jest što veliš ...! Ne radeći ne bih mogao gledati neradnika ... Ali kako onda da utučemo vrijeme ...?
TOMO: Eto, goni brigu na veselje ...! (*Zazvižde. Kad završe.*) A sad ...?
TIMO: Da zapjevamo ...! (*Pjevaju svoju pjesmu, ali je još i ona komotna, laka hoda kao «Eej uhnjem».*)
TOMO: Uh, i ovo mi dosadilo ...!
TIMO: Zbilja si danas nenasosan ...! No onda ti iznađi program.
TOMO: Vidi, vidi ... evo lijenoga Bube, Bog nam ga šalje ...
TIMO: ... radi zabave ...!

3

BUBA: Dobro jutro, vrli ljudi.
TIMO: Tako nas pozdravljaju ...
TOMO: ... i mudri i ludi ...!
TIMO: Buba mu ime ...
TOMO: ... lijeni prezime ...
BUBA: Tko je od mene bolji, neka me prezire ...!
TIMO: I bolje ostani lijen negoli vrijedan ...

TOMO: ... jer ovako si još uvijek manje štetan ...!

TIMO: Čuj, Buba, Tomo reče, vidio je već i ružnije od tebe. To je nemoguće, zar ne ...?

TOMO: Ali elegantnijega ne vidjeh još, to ne, ne, ne, ...!

BUBA: No hajde, usrećite se. Recite još i to – kako sam u gluposti nenadmašen.

TIMO: U potpunosti se s tobom slažem ...

TOMO: ... htjedoh baš da kažem ...!

BUBA (*nije to smijeh, već slogovi*): Ha! Ha-ha! Ha-ha-ha! Brbljivci, pakosni starci! Kad mladost nadire, prolaze vas žmarci. Budućnost je moja, čujte vi, grobovi ...! I da znate, vašim se hodom više ne hoda – mjerilima vašim da se oproba ...? Ha-ha-ha ...! Ralom tako ne umije, šakama još bolje, grbačom se ne gradi – a tko to ne bi umio da radi ...? Zar ja ...? Ne volim se baviti sitnicama ...! Čovjek budućnosti jeste čovjek riječi, mašte – a vi, samo raditi, raditi ...! Oh, gluposti tašte ...! Neradnik sam, lijen, neznalica, tup, riječima opijen ...? Znate li tko sam, znate, znate li što ću ...? Kovat ću, tkat ću, šiti i parat ću dok ne stvorim ono što još bilo nije ...! Dosada kuži svijetom, krvi i žara treba ubrizgati ili će odumrijet ...! Riječi, gospodo, riječi, vatre, to ideje stvara, a kad se oplode krvotok ubrzava ...! A u vas staraca riječi su škrte, ideje mrtve ... u vas života ni trunka više, vaše je prošlo, vaše se briše ...!

TIMO: Divno, čak prekrasno zbori!

TOMO: Mudro, čak premudro govori!

TIMO: Čuj, nado naša ...

TOMO: ... Bog i bogme, Kolumbo si fraza ...!

TIMO: I ako si voljan, ded, odaj nam želje.

TOMO: Da brblja i brblja, s punim stomakom gluposti melje.

TIMO: Možda još nešto, možda još i više?

BUBA: Oh, ne, ne, varate se! Ja još manje u prvi mah želim, ... vas pacove s puta da sklonim, u mirovinu otpremim.

TIMO: Sine slatki, i ja baš to želim.

TOMO: Odaj nam tajnu, što to želiš biti?

BUBA: Ono što niste, što nećete biti!

TIMO: Raspon je velik ...

TOMO: ... od kralja do prosjaka ...!

BUBA: Nešto dobrim više, a možda i niže ...! Pogađate li, ili ne?
Razbijajte te svoje dokone glave ...! (*Ode.*)

4

TOMO: Tako prolaze mudri ...

TIMO: ... kad ludog prave ludim.

TOMO: Ti misliš, budala je baš kakav jeste?

TIMO: On sanjari ... a u snu se čovjek često u blaženstvo uvali.

TOMO: Ali blaženstvo tvoje može uvećati nevolje moje.

TIMO: Pa reci kome da je lud. Reći će – luda. Ali ako kažeš, sklonite ga jer stvarao bi čuda ... rekli bi da si luda ...! Gle, gle, naša Dama, luckastom nazvana ...!

TOMO: Draga naša Damo, kad vas vidim, svoje se nekulturnosti zastidim.

DAMA: Budite bez brige, jer ja o tome nikome ne govorim. To već ni moja kultura ne bi dozvolila, a ona nije samonikla ...! Oprostite, nešto vas želim upitati. Možda biste mogli znat i... Mes amis, dites moi ...

TIMO: Quoi, quoi ...?

DAMA: Ha-ha ... oprostite, zaboravila sam da ne znate francuski.

TIMO: A da znaš, Tomo, ona se francuskim isto kao i njemačkim služi.

TOMO: Malo s prstima, malo se naški posluži ... pa sve razumiješ, sve znaš da i ne pitaš ...!

DAMA: Mon Dieux ... zbilja francuski umijem, a njemački znam, a i naški poprilično vladam ...

TIMO: Htjedoste nešto što, ipak, ne znate ...?

DAMA: Ne da ne znam, ali se momentalno ne sjećam ... je su li netto i brutto njemački ili francuski citati?

TIMO: Talijanski prije ...

TOMO: ... ako vas se podučiti smije.

DAMA: Oh, bravo, bravo ...! Pa zato ja to ni nisam znala. Hvala, hvala. Merci bien, auf Wiedersehen ... (*Ode.*)

5

TIMO: Lijepa baš nije bila, ali je poštujem jer se kreposti zbilja stidjela.

TOMO: Čujem, sad je već poštena i prezire krevete.

TIMO: Oh, grube li klevete ...!

TOMO: A ipak ... ja budala, a ona stara poštovana dama.

TIMO: I na grobu joj neće pisati kako je muškom rodu bila neobično odana.

TOMO: Pozor ...! Opasnost na vidiku. Dolazi načelnik.

TIMO: Dobro jutro ...

TOMO: ... želimo vam obojica.

6

NAČELNIK: Dobro jutro? Ne znam zašto bi mi bilo.

OBOJICA: Žao nam je ako nije, nije nam milo.

NAČELNIK: Svaki dan mi zbog ovog odjeljenja glavu miju.

OBOJICA: To pak ne bi smjeli ovakovu čovjeku!

NAČELNIK: Ali ste i vi tome krivi ... vi, vi, ...!

OBOJICA: Da vas upitamo zašto i kako, ...?

NAČELNIK: Svakako, ...! Kad bi oni koji umiju raditi radili, a preostali ne bi rad ruglu izvrgavali, ne bi mi nadležni u čast zadirali.

TIMO: Ne želim oponirati, ali od jutros glave nismo s posla dizali!

TOMO: I nikad još ne rekosmo naglas, posla nam dosta!

NAČELNIK: Ne tvrdim kako priznajete da ne volite raditi ...

TIMO: Ne priznajem ...!

TOMO: Ni ja ...!

NAČELNIK: ... ali od posla, riječi više volite saditi, ...!
TIMO: Upamtite, načelnice, samo se riječima misli mogu graditi!
NAČELNIK: Bolje da su mnoge vaše misli ostale nerođene.
TIMO: Ili bar nedorečene, ne ...? Ali kad je već tako ...
TOMO: ... tako je ...!
NAČELNIK: Mnogo se brblja. Jasno ...?
TIMO: Jasno je.
TOMO: Rekoste, tako je ...!
NAČELNIK: Hm, ...! Dajete mi za pravo, a u sebi mislite, tko bi se lud s načelnikom sporio.
TIMO: Tomo, načelnik je pogodio!
TOMO: Nema šta – pogodio!
TIMO: Priznajte bar da je Buba gori.
TOMO: Gori!
NAČELNIK: To nitko ne spori.
TIMO: I da u Dami znanje samo tinja.
TOMO: A u nas gori!
TIMO: Iako smo spori.
NAČELNIK: Gori vaše znanje, gori, ... ali ne grije!
TOMO: Točno. Ne kao prije ...
TIMO: A Buba?
TOMO: A Dama?
NAČELNIK: Konj koji vuče, tog treba goniti.
TIMO: Čuješ, dorate moj?
NAČELNIK: Dangubi i nezalici – vrijedan kruha sprema.
TIMO: Mi smo dvije pčele.
TOMO: S dva truta na hrani.
NAČELNIK: Nađite mogućnosti kako se Bube i Dame osloboditi, pa nećete morati i za njih raditi.
TIMO: Dosta je što za šefove moramo zaraditi.
NAČELNIK: To je prirodni red.
TOMO: Ostavite se poduke, načelnice, već ovamo slušajte ... trutove treba prodati ili trampiti!

NAČELNIK: I Bogu se već tužih, šefu, predsjedniku – već svatko znade kako ništa ne vrijede ... pa tko će ih uzeti ...?

TIMO: Pobogu, što uradiste ...!

TOMO: Koga se osloboditi želite, ne kudite ...!

TIMO: Već morate neznanje u mudrost ...

TOMO: ... lijenost ko vrline ...

TIMO: ... rugobe u čari ...

TOMO: ... nemar u mari ...

TIMO: ... prodavati ...!

NAČELNIK: Rog u svijeće?

TIMO: Smeće u cvijeće ...

TOMO: ... onda ih je prodati lako ...!

TIMO: Jošitekako ...!

NAČELNIK: Pogriješio sam. Sad je već kasno. Ostat će nam nesreće na vratu.

TIMO: Čujte, ako vas oslobodimo Bube i Dame, biste li nas nagradili i pokraj sve mane?

NAČELNIK: Oslobodite me neznalica – past će nagradica!

TIMO: Bismo li mogli – po grupicu avanzirati?

TOMO: Zašto jednu samo, zašto ne dvije? Zar ne?

NAČELNIK: Padabome! Neka je ...!

TIMO: Časti vam i sreće?

NAČELNIK: Sreću u pogodbu ne stavljam.

TIMO: Jamstvo nije preveliko ...

TOMO: Ali se ja ipak želim oprobati!

7

TIMO: Dobro! I ja prihvaćam! Prvo se Dame oslobodimo.

NAČELNIK: Da čujem kako?

TIMO: Samo polako! Recite, umije li Dama francuski zboriti?

NAČELNIK: Pa i naši jedva govori!

TOMO: A njemačkim kako vlada?

NAČELNIK: Kakva je to šala sada!

TIMO: Odmah ćete čuti ... Jeste li vi čitali, naša knjižnica službenika traži sa znanjem ta dva jezika?

NAČELNIK: Zaboga, čim bi je ponudili, u laži bi vas uhvatili.

TIMO: A tko je hoće ponuditi?

TOMO: Za nju će se otimati!

TIMO: Poslušajte, vidite čuda ... (*Prilazi telefonu*) Ja dobro oponašam vaš glas, načelniče. Dozvolite mi telefonirati u vaše ime.

NAČELNIK: Hajde, hajde, da vidim što prije!

8

TIMO: Halo, halo, i opet halo ...!

KNJIŽNIČAR (*ustrашen zvonjavom diže slušalicu*): Ama tiše malo ... Ne viči tamo ...!

TIMO: Čini mi se, pokajat ćeš se čim se sjetiš tko ti to govori.

KNJIŽNIČAR: Oh, oh, oh, ... izvini ...! Načelniče, izvoli slobodno viči ...

TIMO: Pažljivo slušaj što zborim, dvaput ne volim da isto govorim.

KNJIŽNIČAR: Pokorno slušam s oba uha.

TIMO: Tako i valja da se stariji sluša ...! Dakle, priča se po gradu kako vrbuješ Damu, jer francuski zbori, a njemački govori!

KNJIŽNIČAR: Nije točno, molim!

TIMO: Ti šuti dok ja govorim!

KNJIŽNIČAR: Oprosti, molim.

TIMO: Dakle, više ne želim čuti za to besramno vrbovanje. Ništa se tebe ne tiče njeno francusko-njemačko znanje. Razumiješ li ...?

KNJIŽNIČAR: U potpunosti.

TIMO: I neka te Bog očuva ako ikome budeš odao tajnu o njenu znanju!

KNJIŽNIČAR: Oprosti, a zbilja vlada tim jezicima ...?

TIMO: A što se to koga tiče! I o vrbovanju niti riječi više! Jasno?

KNJIŽNIČAR: Jasno.

TIMO: Zdravo.

KNJIŽNIČAR: Zdravo.

9

NAČELNIK (*uzbuđivao se već i zbog toga što je Timo Damu zadržavao, a ne da ju je nudi*): Ali, pobogu, još mu se i prijetite umjesto što je nudite ...!

TOMO: Upamtite, još danas će netko od vas činom viši, zatražiti da Damu ustupite knjižnici.

NAČELNIK: Naivni ste.

TIMO: Nestrpljivi ste. Premda će vas ubrzo telefonom zvati.

TOMO: A dotle neka se zapali ... Za cigaretu bismo vam zahvalni bili.

10

KNJIŽNIČAR: (*se u međuvremenu sav raspalio, samo mota brojeve na telefonu. Konačno je dobio vezu*): Jedva jednom! Halo, halo ... halo, konačno ...! Halo, šefe ...!

ŠEF: Tko to mene šefa uznemirava ...?

KNJIŽNIČAR: Knjižničar grada ...! Čujte, pokorno javljam ... možda još i engleski govori, iako se s našim jezikom poprilično spori ...! Ali tiho, tiše ...!

ŠEF: A hoće li k tebi u knjižnicu?

KNJIŽNIČAR: Kako ne bi htjela, načelnik je ne da! Još se i prijeti!

ŠEF: Prijeti ...?

KNJIŽNIČAR: Na pasje me ime izgrdio, zabranio vrbovati, prijetio se, glave će me stati ...!

ŠEF: A tebi! Dama bezuvjetno treba.

KNJIŽNIČAR: Tako mi neba, bez nje moram zatvoriti odjeljene stranih knjiga, iako i naše jedva tko čita. Tama bi se i kulturna sramota na grad spustile. Ali, molim vas upamtite, načelnik će

poricati kako Dama te jezike znade ...!

ŠEF: E, kad se već prijeti, neka mu se sveti ...!

KNJIŽNIČAR: Ali molim, ne spominjite mene jer ja djecu imam, i što ako me ubije ...?

ŠEF: Ni brige te, osvetio bih te! Spusti slušalicu. (*Traži telefonski spoj.*) E, majčin sine, zaboravio si na rang-listu: prvo šef, a taj sam ja, pa tek potom ugled načelnika! To neka se zna ...! (*Dobio je vezu.*) Halo, halo, halo! Čujte i počujte, ovdje šef govori ...!

TOMO: (*podigne slušalicu, značajno namiguje načelniku*): A ovdje raja službenička pokorno sluša.

ŠEF: Bježi, rajo, načelnika zovi ...!

TOMO: Odmah ću ga zvati, strpi se malo.

ŠEF: Kad šef ne bih bio, i to bih znao!

TOMO: Onda ću brzo, i od toga brže ... (*Nudi slušalicu načelniku.*) Šef ...! Pripazite kako govorite ...!

TIMO: Jer inače ostade nam Dama.

TOMO: A ako pita, recite, ta ni naški ne zna, a kamoli vraški.

NAČELNIK: Izvoli, predragi šefe.

ŠEF: Čuj, načelniče, na ramenima mi preteško breme.

NAČELNIK: Hoćeš li ga prebaciti na mene?

ŠEF: Ne, ne! Ali mi pomozu ponijeti. Dakle, čuj ... knjižnici službenik treba ...

NAČELNIK: Da vidiš tko sam i što značiš za mene, svakoga ti prepuštam.

ŠEF: E, to je lijepo od tebe! Ali meni svega jedan službenik treba. Takav koji francuski govori, a njemački znade!

NAČELNIK: Šefe, šefe, nema nade ...!

ŠEF: Nije lijepo kad se šefu laže.

NAČELNIK: Tebi se ne bih usudio.

ŠEF: Još me i zavaravaš? A što ti, bolan, Dama radi ...?

NAČELNIK: Uvjeravam te, njemački tek natuca, a u Parizu je u prolazu bila.

ŠEF: Gle, gle, gle, ...! Vidim, mnogo ti je mila ...! Veliš, ne zna ni naški, kamoli stranski.

NAČELNIK: Tako mi časti ...!

ŠEF: A ako knjižnici baš takva treba ...?

NAŠELNIK: Ustupit ću je, ali me ne krivi ...!

ŠEF: Sad ću akt proslijediti, a ti je u prilogu vrati.

NAČELNIK: Mora, iako ne zna ...?

ŠEF: Mora, tako mi neba ... (*Nestane ga.*)

11

TIMO: Načelniče ...

TOMO: ... Bravo ...!

TIMO: ... Bravo...!

TOMO: Čujte, načelniče, što se pameti tiče, još biste i službenik mogli biti!

TIMO: A ne samo gonič nemili!

NAČELNIK: Hvala na priznanju ... Jest, jest, uspjeli smo. Jedna briga manje. Zbilja vam čestitam.

TIMO: To je lijepo od vas ...

TOMO: ... ali kako od čestitke živjeti ...?

OBOJICA: Pored čestitke, zar niste još štogod obećali ...?

NAČELNIK: A jesam li ...? No, da, jesam! Ali, zar ne, ima vremena.

TOMO: Ima, ima ... dokle god je Buba s nama.

NAČELNIK: Je li ovo opomena samo ili i prijatna pomalo ...?

TIMO: Prije svega čežnja ...

TOMO: ... za grupicom-dvije ...!

TIMO: Ako vas se podsjetiti smije ...

NAČELNIK: Oprostite. Zbilja sam dobro zlim plaćao.

TIMO: Mi vam praštamo ...

TOMO: ... i čemu da se nadamo ...?

NAČELNIK: Za Damicu grupicu.

TIMO: A za Bubu ...

TOMO: Referenti smo ...

NAČELNIK: ... viši ćete biti ...!

TIMO: Želimo vam se što prije na unapređenju zahvaliti ...!
 NAČELNIK: Jest, dragi moji ... ali tko će vam Bubu kupiti, toga nedoradena čovjeka ...?
 TIMO: Nemajte brige! Taj čovjek tako vješto brblja, da se nitko dosjetiti neće jesu li mu riječi odraz uma ili ruglo razuma.
 NAČELNIK: Na posao. I sretno! Postupajte spretno. I čim bude nešto, nestrpljiv sam, čekam ...! (*Ode*).

12

TOMO: Da bismo ga prodali, ima da se hvali i pohvali.
 TIMO: Ali prije negoli što ga pustimo u promet i utvrdimo cijenu ...
 TOMO: ... da čujemo što svijet misli o njemu! Točno, točno!
 TIMO (*zagrlje se od dragosti zbog dobre ideje*): Pamet treba poduprijeti pameću ...
 TOMO: ... jer i najmudrijem misli zalijeću ... Daj sad pozovi Lijepu.
 TIMO: Lijepa, Lijepa, ...! Ti slatka, prelijepa ...!
 LIJEPA (*zadovoljna se pojavi*): Što je, što je, starkelje, što ste me zvali?
 TIMO: Oči bismo na tebi napajali ...!
 TOMO: Da tvoje ljepote nije tugom bismo očajavali ...!
 LIJEPA: Vidi starce, i oni za to mare ...? Nažalost, oprostite, kompliment vam ne mogu uzvratiti.
 TIMO: Jest, jest, ... jer ja ružan, a on nije lijep, obojica stari, ... a za koga bi glasala kao najglupljega ...?
 LIJEPA: To je bar jasno. Bubi nema premca.
 TIMO: Jeste glup je, ali je bar mlad ...
 TOMO: ... i nije ružan ...
 LIJEPA: Ih, ...! đavlu je za svoj izgled dužan ...!
 TIMO: Ne tvrdiš valjda kako nije elegantan, zgodan ...?
 TOMO: I da uredu nije čovjek neophodan ...!
 LIJEPA: Da nije dostojanstven, koliko već jeste i na jeziku brzo-

plet, što zavarava svijet ... Uopće, zašto sva ova pitanja o Bubi ...?
TIMO: Aha, aha, znatiželja ti se budi ...! Čuj, želimo čuti kako danas misliš o njemu, a kako ćeš od sutra, već od svitanja govoriti o svemu.

LIJEPA: Čujte ... tajanstveni ste ...! Vijest kakva, tajna ...? No, hajde, odajte je meni.

TOMO: Rekli bismo ti, ali se bojimo, tajnu ćeš prije vremena izbrbljati.

LIJEPA: Zašto me mučite, ta i sami znate, na spletki se duša tovi ...!

TIMO: Zar zbilja nisi čula o čemu se šapće i po gradu zbori ...?

LIJEPA: Začudo nisam, a baš sve znam i doznam!

TOMO: Pst! Čuj, ...! Gradonačelnik se povlači.

LIJEPA: Oh, čudnog mi čuda, na novu dužnost odlazi!

TIMO: I, prema tome ...?

TOMO: I, prema tome ...?

TIMO: Novi će gradonačelnik biran biti ...!

LIJEPA: To je bar jasno.

TIMO: A znaš li, dijete moje krasno, koga će kandidirati ...?

LIJEPA: Jest, ... jest, ... tko će, koji...? O kome se sve govori?

TIMO: Ne usuđujem se tu tajnu ni izustiti ...!

LIJEPA: No, ... nemojte me mučiti ... bar djelić tajne odajte ...!

TIMO: Ni za živu glavu!

TOMO: U pravu si, u pravu!

LIJEPA: Ako ne doznam i od muke svisnem ...?

TIMO: Ne, ne, samo to ne, draga, to dozvoliti ne smijem ...! Ali da znaš, što rekoh ne rekoh ...!

LIJEPA: Usta će biti nijema, to neka vas nije briga ...! Bar šutjeti znadem.

TIMO (*Tom*): Dakle, ...?

TOMO: Molba joj uvažena ...! Buba ...!

TIMO: Buba ...!

LIJEPA: Buba ...? A što je s Bubom ...?

TIMO: I tek što će biti ...!

LIJEPA: Da neće njega birati ...?
TIMO: Njega ...
TOMO: ... glavom ...!
LIJEPA: Ha-ha-ha-ha ...! Nasamarili su vas.
TIMO: I mi smo prvo mislili.
LIJEPA: Buba ...?
TIMO: Buba.
LIJEPA: Zar Buba ...?
TIMO: Vladat će gradom ...
TOMO: ... i vladom ...!
LIJEPA: Ne, ne, ne može biti ...!
TIMO: Moramo se strpjati ...
TOMO: ... pa ćemo vidjeti ...! A dotle, djevojko, ništa o njemu loše ...!
LIJEPA: Mislite ...? Sačuvaj Bože ... ! Pa dobro, tko vam reče?
TIMO: Ne, ne, i ovako me već savjest peče ...!
LIJEPA: Pa, ... pa, ... pa, ... možda smo ga zbilja pogrešno ocijenili.
TIMO: Pa, ... možda i nije tako glup.
TOMO: Pa, ... možda je baš i pametan.
TIMO: Ne, ...?
TOMO: Zar ne, ...?
LIJEPO: Je, je, je, ...! Sigurno je ...!
TIMO: A što je ...?
TOMO: I kakav je ...?
LIJEPA: Nesumnjivo pametan je ...!
TIMO: Tako je ...!
TOMO: Pravo je ...!
LIJEPA: Jer možda ni ne brblja već mudro zbori ...
TIMO: ... i kad gluposti kaže ...
TOMO: ... pametno govori ...!
LIJEPA: I zar je on kriv što ga obična žena, otprilike meni slična, ne shvaća ...?
TIMO: A možda i nije ružan.

TOMO: Možda je čak i lijep.
LIJEPA: Iz profila čak, vrlo lijep!
TIMO: Ti misliš, lijep je...?
TOMO: Možda manje vrijedan.
LIJEPA: Sve za tren svrši, zato je uvijek odsutan.
TIMO: I mio ...!
TOMO: ... i čedan!
LIJEPA: I galantan, na sve spreman ...!
TIMO: Od prve sam znao da se s nama slažeš.
LIJEPA: Da vam ne ostanem dužna, svakome po pusa ...
(*Poljubi jednog pa drugog i već leti.*) Oh, oh, oh, ... a sad idem ...
idem, i nikome ništa neću reći ...! Ljudi, Bože ... zar naš Buba ...?!
TIMO: Buba.
TOMO: Buba.
LIJEPA: Oh, oh, ima još čuda ...! (*Izleti.*)

13

TIMO: E, ako nikada nismo, sad smo pretjerali.
TOMO: Pretjerali, pokrupno slagali.
TIMO: Krupno slagali, previše brbljali ... Da se sjetim samo,
zašto smo ga to i uzdizali ...?
TOMO: Da bismo mu što pristojniju cijenu dali.
TIMO: Nismo pogriješili.
TOMO: Velim ti, bolje da smo ga samo odavde premjestili.
TIMO: Velim ti, bolje što smo ga unebo hvalili! Ne brini, miruj
s mirom.
TOMO: Joj-a-joj, što će sa mnom biti?!
TIMO: Sav si od jasnoga straha ...! Shvati, Lijepa će se raspriča-
ti, mit o Bubi nadahnuti, napuhati ...
TOMO: Nju će ismijati, a nas iz službe istjerati ...!
TIMO: Jeste, prvo će je ismijati, a kad se dosjete da se nije
dobro nikome zamjeriti ...! No, ti turobna tugo ...?
TOMO (*došao je k sebi, zahvalno poljubi ruku Timi*): Genije si,

ta ne drugo ...! Jer tko da u onoga dira čija su porasla krila ...?
Istina živa ...!

TIMO: I svi će ispravljati Drinu krivu, prelijepo zboreći o našem ludom sinu ...

TOMO: Pa će netko zgrabiti medenu uzicu da se umili onom pod čijom je Buba zaštitom.

TIMO: A nama je samo to bitno da ga odavde odmame ...!

TOMO: Makar među bogove ...! (*Zagrlje se.*) Znaš li što me još zanima? Za koje će vrijeme ova naša vijest sve uredi obletjeti ...

TIMO: ... i k nama se vratiti!

14

TOMO (*zazvoni telefon. Skoči da ga uzme, ali se ne usuđuje. Vraća slušalicu.*) Joj, ...! Uh, ...!

TIMO: Samo hrabro, samo jednom se mre ...!

TOMO: Neka uzme onaj koji smije ...!

TIMO: Kukavico brbljiva jezika ...! (*Uzme slušalicu.*) Halo, ...? Što to, što je to, ...? Ne širi alarmantne vijesti jer će te guja ujesti ...! (*Ostavlja slušalicu i hrabro čeka daljnje vijesti.*) Prvi je zagrizao ...! (*Opet telefon.*) Halo, ... što, što, tko, tko ...? Buba će biti biran za načelnika grada? Oh, vidi jada ...! Čuj, ne zanimaju me alarmantne vijesti! (*Spusti slušalicu, ali opet zazvoni.*) Halo, halo, halo, ... ako mi hoćeš saopćiti kako će Buba za gradonačelnika biran biti, znaj, ta me vijest uopće ne zanima, jer tu pjesmu već cijela općina svira ...! (*Ostavi slušalicu, ali kao da ga hrabrost napustila.*) A joj nama, ako budu doznali da smo tu vijest mi proturili ...!

15

TOMO: Joj-a-joj, ... Joj-a-joj ...! A čuj, kako to biraju gradonačelnika? Nikad me nisu birali pa ne znam.

TIMO: Prvo ga se kandidira, a onda bira.

TOMO: A kad će biti kandidiranje?

TIMO: Kad začuješ zvonjavu, muziku, sviranje, govore, usklike, beskrajno brbljanje ... onda će zasjesti vijeće trojice i pretrasti kandidate i kandidatkinje.

TOMO: Ta trojica mora da su strašni ljudi. I mudri!

TIMO: Ili strašni, ili mudri. Strašnima ne treba razuma, a mudrom je um batina.

TOMO: A tko te mudre bira?

TIMO: Koalicija partija.

TOMO (*ustrasen bi bježao da ima kud*): Čuješ, puca, zvoni, svira ...!

TIMO: Znači, već se kandidira ...!

SVJETLO U KORPAMA ZA OTPATKE ZASVIJETLI KARNEVALSKIM ŠARENILOM, ROTACIJA DONOSI SALU GDJE SE VRŠI KANDIDIRANJE. VIJEĆE TROJICE, U BOJAMA SVOJIH PARTIJA, S KOPLJIMA NA KOJIMA SE LEPRŠAJU PARTIJSKE ZASTAVE, A SALA ZA KANDIDIRANJE POJAČAVA STRAŠNO ŠARENILO BOJA. DVA PANDURA PORED DVA GONGA. OGROMAN SAT JE SREDIŠNJI PREDMET I SREDIŠTE NJIHOVA ZANIMANJA. VIJEĆE JE TROJICE U PUNOM JEKU POSLA.

1: Ne i ne, to ne može! Sramota bi bilo za vijeće naše.

2: A zašto ne?

3: Zašto ne može?

1: Vrijeđao me je ...!

2: Zbilja ne može ...!

3. O, Bože ...! U ime vijeća trojice oglašujem da je i ovaj kandidat za gradonačelnika otpao. (*Daje znak pandurima koji s tri udarca o gong oglašavaju pravovaljanost zaključka.*)

2: A baš je bistar.

1: Priznajem, čak pošten.

3: Ali što možemo kad nas je vrijeđao, a njega čak klevetao!

1: Mnogo mi je žao.

2: Žao.

- 1: Slijedećeg kandidata molim.
2: Ja predlažem Marka.
3: Ja se pak protivim.
1: Hoćemo i mi, ali reci zašto.
3: U poštenje mi posumnjao!
1: Jao, ...!
2: Jao, ...!
1: Prihvaćamo.
2: Prihvaćamo.
3: Oglašujem da je i Marko kao kandidat za gradonačelnika otpao. (*Daje znak pandurima, koji udarcem o gong proglaše odluku punovažnom.*) Slijedećeg kandidata molim.
1: Moj je kandidat Petar.
2: Divan bi bio kad uobražen ne bi bio ...!
3: I da je manje sklon laži ...!
1: Važi ...! Povlačim kandidaturu.
2: A što biste rekli za Pavla ...?
1: Začudo je vješt i umješan ...
3: ... pošten i pametan ...!
1: A ja ipak svoga glasa za njega ne dam ...!
2: Prolazi vrijeme ...
3: Iznesi obrazloženje ...!
1: Sjetite se, nezgodno bi bilo: on je prije mene letio oko moje žene ...!
2: Onda nikako ...!
3: Slažem se ...! Oglašujem u ime vijeća trojice da je prvo otpao kandidat Petar, a za njim i Pavao. (*Gong.*)
1: Brže, brže, prolazi vrijeme, a ja bih već morao biti kod rođene žene ...!
2: Uh, nemile li dužnosti, koliko li breme, a od kandidata nemo ni sjeme ...!
3: A što smo mogli jadni kad su pod manom kandidati ...!
1: A da je odluka bila poštena ...
2: ... ispravna ...

3: ... principijelna ...

1:... tko će da ospori ...!

SVI: Jasno, jasno, jasno ...! Dužnost vršimo časno, časno, časno ...!

1: Jest, a Josip ...?

2: Ograničen.

3: Slavko ...?

1: Nepošten.

2: A što bi s Batom ...?

3: Sve gori i gori ...!

1: Da Bog kandidata stvori ...

2: ... ili ga rodi ...

3: ... Bože, pomoz! ...!

16

LIJEPA (*unos! osvježavajuće piće*): Oprost! ćete mi što slavnom skupu smetam ...

1: Nosi osvježenje.

2: Baš hvala.

3: Čuj, mala ...

LIJEPA: Zapovijedajte.

3: ... ti si glas naroda. Što ljudi po gradu misle, žele, možda i naslućuju ... zapravo, kakvog kandidata za gradonačelnika priželjkuju ...?

LIJEPA: Priželjkuju ...? O njemu već pričaju ...!

1: Nagađaju ...?

2: Pričaju ...?

3: Već znaju ...?

1: Pa jest, o svakom radinom, poštenom i pametnom mogu pretpostaviti taj će kandidat biti.

LIJEPA: Ne, ne, vani se već i to zna tko će biti biran ...!

1: Čujete li ...? Svi već znaju samo još ne mi ...!

2: Pa dobro, čuj, Mala ... da od tebe ovisi, koga bi birala?

- 3: Ovako ...! Nabroj nam sve o kome kao kandidatu govore ..!
LIJEPA: Redom sve šefove ...
1: Dalje, dalje ...!
LIJEPA: ... načelnike, direktore ...
2: Još koje ...?
LIJEPA: ... potom su za Petra i Pavla, Žarka i Marka ...
3: Vidi, vidi, sama dobra marka ...!
1: Još o kome jesu ...?
LIJEPA: O kome sve nisu ...! Možda samo ja nisam na spisku ...!
2: Ali tko je najbolji, tko bi bio najdostojniji ...?
LIJEPA: Radni narod općine, kotara, grada, svaki privrženik
pisarskog rada za Bubu glasa.
3: Bubu?
1: I njegov izbor ne dovode u sumnju?
2: A tko je on ...
3: ... što ...
1: ... i kakav je ...?
LIJEPA: Službenik je ove kuće.
2: Sposoban?
3: Pošten?
1: Pametan?
2: Predan?
LIJEPA: Vele da je ...
3: Da je?
1: Da je?
2: Da je?
LIJEPA: Baš takav je ...!
3: Mudar ...!
1: Pošten ...!
2: Riješen je problem ...! Udri, udri, udri! (*Gong sve zvonit!*)
SVI (*prосто zaigraju oko Lijepa*)? Imamo, imamo, imamo ... za
gradonačelnika znamo, znamo, znamo! Mudar, pošten, privr-
žen ... problem je riješen ...!
3: Ti sada pođi.

1: Ali niti riječi ...!

LIJEPA: Budite mirni! (*Odlazeći sebi.*) Djevojko, nikome ni riječi ... osim možda Bubi ... mojem ujku, teći, ... i pokojem kolegi!

17

1: Čujte, ipak prije negoli što se odlučimo i obnarodujemo... da sve provjerimo!

2: Da pitamo šefa...

3: ... pa i načelnika!

1 (*uzima telefonsku slušalicu*): Načelniče, ... reci, kakav ti je Buba ...? Veli da je divan, pošten i miran, ali da nam ga je voljan dati i da neće za njim zaplakati. Svjestan je taj načelnik ...! Šefe, ... kakav ti je Buba? Veli toliko je pošten da još nikada nije bio zatvoren!

2: Dosta!

3: Pošten!

1: Uman!

2: Razuman!

3: A službenik je, i bit će i poslušan!

1 (*gong će prvo*): Neka zvonjava zvona objavi radosnu vijest ...

2: ... da smo našli čovjeka dostojna povjerenja ...!

3: Kandidata za gradonačelnika imamo ...

1: Imamo!

2: Imamo

3: ... sad još samo da ga biramo ...

1: Biramo!

2: Biramo!

MUZIKA, ZVONA, IGRA SVJETLA, KARNEVAL. NA ČELU POVORKE: KNJIŽNIČAR s kandilom, maše s njime, tamjan bogato dimi; za njim su DAMA i LIJEPA s dvije debele i velike svijeće; slijedi BUBA, nosi rimsku zastavu na kojoj je naslikan njegov lik; pa šef i načelnik, službenička raja; za njima muzika:

veliki bubanj, truba i flauta, to je sve. Povorka u krugu prolazi izbornom salom uz muziku, mumljanje, paradnim koracima. S povorkom se vraćamo u uredske prostorije gdje ostanu jedino TIMO i TOMO.

18

TIMO: Čuješ ti to ...?

TOMO: Čujem i zvono ...!

TIMO: Zvona zvone ...

TOMO: O gradonačelniku govore ...!

TIMO: Bolje da plaču i kukaju!

TOMO: Glup, površan, neznalica ...

TIMO: ... Da je bar pošten ili samo luckast ili sanjalica! Bože, zar Buba gradonačelnik?!

TOMO: Koji ga je samo to pokvarenjak predložio?!

TIMO: Ti, Tomo, ti!

TOMO: Ti, Timo, ti!

OBOJICA: Mi, mi, žalosni!

TIMO: Već mi se ni referentom ne mili biti.

TOMO: A kako ću tek svoj bijes skriti?

TIMO: Evo šefa.

TOMO: Sigurno i njega izbor vrijeđa.

19

TIMO: Dragi šefe, čujete li skandaloznu vijest?! Pa to je, u najmanju ruku, podlost!

TOMO: Podlost!

ŠEF: O čemu i kome govorite?

TIMO: Sigurno se s nama slažete da je samo još veći glupak...

TOMO: ... Pokvarenjak ...

TIMO: ... ta sam đavo je Bubu za predsjednika predložio!

TOMO: Zar ta buba lijena ...

TIMO: ... na prijestolje sjeda ...!
ŠEF: O Bubi govorite ...? Što to kukavici božji zborite ...!
Bezočnih li riječi ...! Upamtite: narod ne umije da umuje, misli, zlo od dobra luči ... stoga mu i jesu potrebni tribuni pučki ...!
TIMO: Aha, ... oni misle za nas ...
TOMO: ... moraju kad nismo kadri ...
TIMO: ... i odlučuju ...!
TOMO: A radost rada ...
TIMO: ... nama prepuštaju ...! Šefe ...?
ŠEF: Molim ...?
TIMO: Da šutimo?
TOMO: Zapečati usta!
ŠEF: Ne, nikako ne, ...!
TIMO: Posavjetujte me.
TOMO: I mene.
ŠEF: S punim ga ustima hvalite.
TIMO: Užas!
TOMO: Užas!
TIMO: Da li baš moramo, ...?
TOMO: Da li baš trebamo, ...?
ŠEF: Ne moramo, ... ne trebamo, ... ako u kući podosta imamo ...!
TIMO (*Tom*): Jasno ...?
TOMO: Jasno ...!
ŠEF: Jer što se mora ... to je i časno! (*Ode.*)
TIMO: Zbilja je narod glup.
TOMO: Primitivan.
TIMO: Nerazuman ... Pa zar nismo, reci, kad smo Bubu baš nas dvojica kandidirali ...! (*Pokazuje za šefom.*) A on miran dostojanstveno ode!
TOMO: I reče nam kako se šefom ostaje ...!

20

TIMO: Načelniče, načelniče ...!

NAČELNIK: Samo tiše, samo tiše, zašto da se više ...?

TIMO: Čujete li što svijet govori?

NAČELNIK: A kako da čujem kad gradonačelniku kliču?

TIMO: Tom bezumniku?

NAČELNIK: Čujte vi, viši referenti ... preda mnom se o gradonačelniku tako ne govori ... pričekajte dok vas ne napustim.

TOMO: A kako ćemo pred javnošću o njemu?

NAČELNIK: S punim poštovanjem.

TIMO: Ali ...!

TOMO: Ali ...!

NAČELNIK: Čestitam vam što ste ga prodali! A sad jezik za zube, to je moj savjet za pametne ljude. (*Ode.*)

21

TIMO: Lijepa ...!

LIJEPA (*utrči, sve skakuće od dragosti i nema vremena da se zadržava*): Divan, sunčan dan ... pjesma posvudan ... narod razdragan ... Buba izabran ...! A još da me prigrlj, a još da me zagrlj ...!

TIMO: Idi!

TOMO: Idi!

TIMO: Stidi se!

TOMO: Stidi!

LIJEPA: Vidi lude stare, vidi ...! (*Slegne ramenima s prijezirom i ode.*)

22

TIMO: Ču li ti to ...?

TOMO: Zbilja je to kukavno ...!

TIMO: Ili je svijet poludio ...

TOMO: ... ili mi ...!

TIMO (*uperi prst u Tomu*): Ti si svemu kriv!

TOMO (*sad on uperi prst u Timu*): Ti, ti, ti, ...si!

TIMO: Zar Buba gradonačelnik?

TIMO: Čega se pametan stidi ...

TOMO: ... time nam se grad diči ...!

OBOJE: Neka nam se grad LUDOGRADOM zove ...!

TIMO: Zbog gluposti moje i tvoje ...! (*Već hysterično.*) Ne, ne, ne, neću da mirujem! Proći ću ulicama, kao sulud vikati da nam je gradonačelnik lud i malouman, brbljivac pusti, medenih usni, lijeni neradnik, suludih predstavnika! (*Tek sad pogleda Tomu. Ovaj ga u čudu gleda, jezuitski iznenađen, a on miran i razuman.*) A, ... a, ... a, ... a, ... što je pak to sada? Što i ti ne govoriš, što ne psuješ, ne vičeš, očajan ričeš?!

TOMO: Ja, ... razmišljam.

TIMO: Razmišljaš, ...?

TOMO: Razmišljam.

TIMO: On razmišlja. A, o čemu na primjer?

TOMO: O tome, dragi moj, ... što srcu godi, može da naškodi! Oh, ... da znaš samo kako i ja urlam, vičem! Ali ja tiho i od toga tiše, ...! Savjetujem ti, ded ti još tiše.

TIMO: Pa zar se već ni ti ne slažeš sa mnom...?

TOMO: U cijelosti ... čak potpuno ... ali tiho i nijemo ...!

TIMO: Pa, ...? Pa, ...? Govori ...!

TOMO: Govoriti čak ni nijemo neću ... ali ni misliti prestati neću ...!

TIMO: Makar u sebi, ali psuj! I očima se može vjeruje! Joj-a-joj, ja ću se od bijesa naduti ... joj, ja ću naduven još pući ...!

TOMO: Nemoj, ako Boga znaš! Smiri se, smiri ... rekoh ti već, u potpunosti se s tobom slažem. Ali misli i razmisli. Stare smo bube, crvljive već. Pa kako da se usudim o gradonačelniku suditi ...! Nije ni drag, nije ni mio, ali ja to naglas više reći ne bih smio ...! Razmisli, ...! Jer ja, ... što

dulje mislim, sve mi je umniji ... sve ljepši ... sve dražesniji ...

TIMO: Razuman, ... razumniji ...?

TOMO: Pametan, ... pametniji...! Možda nije mudar, možda je i lud, ali zar pita tko mene za sud ...? Već mi se čini ... nije genijalan, ali porekni da je miran i previše miran! Ili se možda varam, možda je zbilja genijalan ...?

TIMO: Ludo genijalan, ali i ti s njime ...! Dostojan si njega, diči se s njime ...!

TOMO: Protestiram ...! Ja još mogu i smijem biti lud, ali da je gradonačelnik lud, to tvrdi samo lud! Kako se samo usuđuješ vrijeđati gradonačelnika, a još preda mnom! Kako samo smiješ, ti ničiji sine ...!

TIMO: Zar ja vrijeđam, gradonačelnika ...?

TOMO: Ti, ... osobno ti ...! Kako si to samo govorio o dragom Bubi, našem gradonačelniku ...!

TIMO: Kako, ...? S punim poštovanjem.

TOMO: Zar nisi punim ustima urlao - lud je i malouman, ružan i nerazuman, ...?!

TIMO: Uh, neka te je sram ...! Ja da sam tako govorio? Zar ja?! Sigurno si ti u sebi tako sudio o njemu pa ti se pričinilo, tvoje riječi i misli ponavljam za tobom! Neka te sram, ali ne što mene sumnjičiš, već što o Bubi tako misliš i govoriš ...!

TOMO: Ja da sam o njemu naglas mislio?

TIMO: Kleo, psovao, grdio, nagradio! Dobro sam čuo iako si u sebi govorio!

TOMO (*već se malo plaši*): Ja da sam se usudio ...? I to da se čulo ...? E, ovo je već svinjarija! Ja da sam o njemu govorio koješta ...! Ja ...?!

TIMO: Da, da, ...! Tako mi tvoje sreće - jesi. A ako bude trebalo, mogu se i zakleti. No, to ipak ne bih, prijatelj si bio dok se ovako sramno nisi izrodio.

TOMO: Ali, ali, ali ...!

TOMO: Stani!!! Ako se opametiš, prešutjet ću tvoje gluposti; u tvom interesu ću čak i istinu poreći. Ludo stara, tko je čuo tako

nemudro govoriti o jednom takvom ugledniku, kako si se samo usudio ...!

TOMO: Đavo neka te nosi ...!

TIMO: Čuj, ne prkosi ...! I, eto, pružam ti šansu ... izjasni se, kaješ li se za svoje riječi nemudre ...?

TOMO: Ali, ...!

TIMO: Ne deri se, već reci; kaješ li se ...?! Ako ne, doći će smješta đavo po tebe!

TOMO: Kajem se.

TIMO: Priznaješ li da je Buba krasan, a ne ružan kao đavo?

TOMO: Priznajem.

TIMO: I da nije nečastan?

TOMO: Priznajem.

TIMO: I da nije lud već genijalan?

TOMO: Priznajem.

TIMO: Onda usklikni ...

TOMO: Živio, živio, živio!

TIMO: Ali tko to, ...?!

TOMO: Đavo neka te nos i... gradonačelnik nam živio ...! (*Timo mu dirigira takt i on po tome više.*) Živio, ... živio, ... živio, ... (*I ponavlja se sve dok se zavjesa ne spusti.*)

Z A S T O R

II. ČIN

Gradonačelnička sala za prijem, koja je ujedno i njegova radna soba. Vrata su s lijeve strane u pozadini alkov i izlaz na balkon. Namještaj, linije, sve barok; srebro, zlato. Nad ulazom u alkov vrlo izražajna kruna. Ogledalo mu neobično imponira; i neopodno će mu biti. Da vidi sebe toliko važnog i zadovoljnog. U Sali uzvanici i uglednici. Panduri nisu kod vrata, već s jedne i druge strane alkova. Na ulici koračnica, pjesma, uzvici, manifestacija. No kao da svega dva glasa razabiramo u toj manifestaciji, u tim uzvicima: «Živio Buba, živio gradonačelnik!» Buba izlazi na balkon poigravajući na takt muzike, s rukama na bokovima, da vidi mimohod, bakljadu.

1

TIMO (*on s jedne strane bine, do rampe, Tomo s druge strane*):
Kako se sve ovo i zove...?

TOMO: Requiem razumu.

TIMO: I za ono malo ljudske slobode ...!

TOMO: Šuti, čovječe ...!

TIMO: Trpi, robe ...!

TOMO: Pst, ...! kako se usuđuješ misliti ...!

TIMO: Suđen si da gledaš, proklet i da čuješ ...!

TOMO: Još i da u svemu i učestvuješ ...!

2

Začuo se trokratni «Živio», na svaki se usklik Timo i Tomo trzaju, pa fanfare, konačno mir. Buba im maše, načini «na lijevo krug», korak-dva, pa se isprsi pred uzvanicima. I stane mirno, kao na komandu će svi. Pjevački zbor, tri pjevačice i tri pjevača iz dobrog zanatlijskog društva umarširaju, stanu na uzvišenje s lijeve strane. Otpjevaju svoju bezglasnu pjesmu, prema dirigi-

ranju dirigenta mašu notama, zijevaju ustima. Završili su. Buba im pljeska, u gušćjem redu odlaze. Tu je i šef, tu je i načelnik. Dama i Lijepa, i druga svita iz birokracije. Dostojanstven kakav već jeste, obići će počasnu četvu, ovih uglednika, vraća se do predimenzioniranoga pisaćega stola. I govorit će «narodu», nama, masovnoj slici na desnom zidu s bezbroj glava. Diže ruku da ušutka prisutne, iako su nijemi, nepokretni.

BUBA: ... Dakle, narode moj ljubljani, sad neka je dosta! Od muzike i manifestacija se ne živi, niti stvara, a ja vam nisam došao figurirati i reprezentirati, svirati i igrati, već da radu biti odan ...! Radu rekoh? Radu da ...! Dakle, ljubljani moj narode, da radim, da radite pa ako i ne volite ...! A sad s mirom odstupite. Odstupi, ljubljani narode! Klikni mi još jednom i onda neka vas više ne vidim ...! (*Još će jednom «Živio, živio, živio», tamo ispod balkona.*) Tako ...! Razlaz ...! (*S «narodom» je završio, obraća se svom izvršnom kadru, prisutnima u Sali.*) Dakle, i vama ... zdravo ...!

SVI: Zdravo, zdravo, zdravo ...!

BUBA: (*pride pandurima, rukuje se s njima, oni pozdrave i povuku se*): Evo ti ruka ... a evo i tebi ... sad su i ovi smireni ...! (*A on se uputi opet k pisaćem stolu, stojeći, oslonjen tek na prste, će prisutnima.*) A što je sada dalje predviđeno po ceremonijalu ...?

ŠEF: Dragi naš i jedini gradonačelniče, ako mi je dozvoljeno reći, moram naglasiti ceremonijal je povrijeđen. Ova dvojica su panduri, koji vama služe za ukras, a da štite nas ... a vi ste se s njima rukovali ...!

BUBA (*načelniku*): A, što vi mislite ...?

NAŠELNIK: A, ja se u cijelosti slažem sa svojim predgovornikom. Uostalom, kako i ne bih, kad sam niži činom.

ŠEF: Prema protokolarnoj ceremoniji niste se smjeli rukovati, niste ...!

NAČELNIK: Niste ...!

SVI: Niste ...!

BUBA: Ha-ha-ha-ha ...! Ne samo da ću s njima, već ću sa svima ...! Gospodo, pa ja sam demokrat ...! I, zar da ne pružim ruku onima koji su me birali? Gospodo, gospodo ...! Pa, da nije njih, kako bih bio izabran ...!

ŠEF: Uvjerili ste me, vi ste u pravu. Povlačim svoju zamjerku reakcionarnu ...!

NACĀELNIK: I ja joj uskraćujem podršku ...!

ŠEF: Načelnice, s mirom ...! Gradonačelnik govori sa mnom ...! I sad da se u ime sviju nas demokrata rukujem sa gradonačelnikom, najdemokratskijim predstavnikom ...! (Rukuju se pa odstupi.)

BUBA: Šefe, vi im poslije prenesite moje rukovanje. A sad dalje ...! Dakle, dragi moji građani ... vaša ujednačena jednoglasnost ukazuje na vašu spremnost i odanost ...! Ali, gospodo i prijatelji, ali, gospođe i suradnice, kako ste vidjeli, a nemanje čuli, budući da sam usrećio naš ljubljani narod s nekoliko mudrih riječi, on se zadovoljan povukao ...! A vi, vi moji najbliži suradnici i suputnici ... što ste mi se tu ukočili, kao muzejske statue namjestili ...! Čemu će to meni, zašto tolika rasipnost ...? Kao od prve upamtite, nismo mi tu stoga da narod varamo i zavaravamo, da se tu natežemo i pretežemo, zanemažemo i prenemažemo, dogovaramo i ogovaramo ... već da radimo, radimo ...! Makar što, makar kako, ali da radimo ...! Jasno ...?!

SVI: Prekrasno ...!

BUBA: Ja ne trpim slova i riječi, frazu koja dreči, govor što se dulji, dreku koja bruji. Ja sam čovjek djela, djelovanja, a ne zbora, zborovanja! I da vidite kako radim, kako djelujem, u sred srijede proslave na prve se svoje odluke odlučujem ...! Čujte moju prvu odluku: Damu vraćam u predvorje odaje. Zašto? Tko bi mi bio tumač kad razvezem svoje razgovore, dogovore, pregovore s inozemstvom ...? Jasno?!

SVI: Prekrasno ...!

BUBA: To je od vas lijepo i časno ... Potom čujte i drugu moju odluku. Ja nažalost, pored rada trebam i reprezentirati. Niti

znam pjevati, niti znam igrati. Lijepu ću stoga zadržati pored sebe, inozemce neka animira. Animirati pak, ... to vam znači ... dakle, znate već što to znači!

SVI: Pretpostavljamo.

BUBA: Dosta je ako ja znam. E, a sad kad ste me shvatili, sad odstupite i svatko neka traži kakva posla za sebe. Jasno?!

SVI: Jasno ...!

DAMA: Govorio je šarmantno, gemütlich, briljantno ...!

LIJEPA: I gledati ga je slasno ...! Animirat ću ga strasno ...!
(*Vojnička truba zatrubi. Izmarširaju.*)

3

BUBA (*ostao je sam za pisaćim stolom. Osmotri nas, sobu uzduž i poprijeko*): Neka i ova soba zna, i neka i ovaj pisaći stol čuje, ja osobu svoju markantno ubilježiti kanim u povjesnicu grada našega ...! Hm, ...! Ovo sam baš lijepo rekao ... (*Sjeda, kao i sve, prenaglašeno.*) Ali, što sad, Buba ...? Sve bi bilo lako kada bih znao što jedan gradonačelnik treba znati, i raditi ...! Pun sam misli ko koš zrnevlja, ali ni jednu ne mogu odvojiti od druge, sve jedna drugu guše ...! Vidi molim te hoću li još posumnjati u sebe što momentalno ne znam što bih radio kada bih radio ...?! Ne, ne, samo to ne, samo malodušnost neka me ne spopadne ...! (*Tri su mu zvonca na stolu, jedno veće od drugoga. Maši se jednoga i očajno zazvoni.*)

PANDUR (*uleti s čašom limunade, postavi mu na stol, salutira pa izmaršira.*)

BUBA: (*zadivljen gleda za pandurom pa u limunadu*): Kako moj ljubljani narod zna kad mi što treba ...! (*Ispije.*) Kad se popije, misli se osvježe ...! I da ne znam zašto mi je glava, mislio bih da mi razum u stomak spada ...! Gle, ... gle, ... gle, ... Misli su mi mislene ...! Divno ... imam te ...! Kako li su to veliki duhovi našega naroda i ulazili u povijest ...? Svojim djelima ... veličanstvenim ratovima ...! Ratovima ... ratovima ...! (*Došao je pod krunu iznad*

zida ulaza u alkov, te koketira s krunom.) Jest, Buba, ali ti si zasada samo gradonačelnik ... još nisi ono ...! (*Baci pogled na krunu.*) Dakle, zasada je moje geslo s jednim slovom prikriveno ... ne rat, rat, rat, ... već rad, rad, rad! Veličanstvena ideja, sigurno je još nitko iznašao nije ...! Buba ... sad već vidim, nećeš umrijeti nezapažen ...!

4

LIJEPA: Oprostite ...!

BUBA (*ustraseno se trgao jer je zanijet svojim velikim mislima, koje ogromnom olovkom čas skicira po stolu čas po nebu*): A joj, ...! Stoj!

LIJEPA: Žalim što sam vam hrabrost uznemirila, bolje da sam što drugo ... srce ili tome sličnu ideju ...!

BUBA: Lijepa, moja ljubimice ... tu je komunikacijsko sredstvo naše ere, telefon ... s njime mi se najavite.

LIJEPA: Od zvonjave će vam se još i želje ustraviti.

BUBA: E, neka! Ali ja baš tako hoću ...! Jasno ...?

LIJEPA: Jasno.

BUBA: No, što je ...? Da li ste me samo vidjeti željeli ili mi hoćete javiti neku novost ...?

LIJEPA: Radosnu radost ...! Vaša zaručnica želi k vama.

BUBA: Kako, ...?! Zaručnica, ...? Moja zaručnica, ...? Kakva zaručnica! Ja nemam zaručnicu! Uostalom, pustite u sobu moju zaručnicu.

LIJEPA: Po njenoj želji i vašoj dozvoli. (*Odlazi.*)

5

ZARUČNICA: Buba dragi ... čestitam ti ...! (*Htjela bi ga zagrliti, ali dlanom ruke otklanja.*) A kako da ti, dragi, čestitam ...?

BUBA: U prvom redu, iskreno!

ZARUČNICA: Iz srca, iz duše, oduševljeno ...!

BUBA: I ne zaboravi čestitati i narodu, na dobru izboru ...!
ZARUČNICA: No, ali što je ...? Nećeš me ni pogledati ...? Ništa te ne raduje što sam ti prva čestitala ...?
BUBA: To je dužnost svih naših građana i rodoljuba ...!
Uostalom, zašto se tu predstavljaš kao moja zaručnica ...?
ZARUČNICA: Za Boga, Buba, što ti je ...?!
BUBA: Jeste, jeste mi zaručnica, ali ...!
ZARUČNICA: Sve drugo nije važno, ostavi ...! Poljubi me, zagri, izljubi ...!
BUBA: Ali to pak ne ...!
ZARUČNICA: Ne, ...? Ne, ...? A, zašto ne ...?
BUBA: I sama bi se mogla dosjetiti. Kako bi to izgledalo, ovdje, na očigled cijeloga svijeta, ljubiti gradonačelnika!
ZARUČNICA: Ti si u prvom redu moj zaručnik!
BUBA: U prvom redu ja sam gradonačelnik! No, teško meni da me svaka stranka, koja uđe, prvo izljubi i tek onda progovori ...! Jasno ...?
ZARUČNICA: Nije ...!
BUBA: Žao mi je ...! Dakle građanko, zašto si došla, što želiš i što bih mogao uraditi za tebe?
ZARUČNICA: I to da je sve ...?
BUBA: Trebaš biti sretna što ćeš ti biti prva građanka ovoga grada koja me potkrada u vremenu tijekom moga rada ...!
ZARUČNICA: Čuj, ja bih rada bila čuti kad se misliš vjenčati sa svojom zaručnicom.
BUBA: U radno vrijeme ne provodim vrijeme u razgovoru o privatnim poslovima.
ZARUČNICA: Znači li to – raskidanje zaruka ...?
BUBA: Građanko, čuj, odlična ideja ...! Raskidam, jest, raskidam! Jer nedolično bi bilo, i smiješno, čak protupropisno da gradonačelnik ima svoju zaručnicu. Rekli bi, ljubaka se umjesto što vodi javnu brigu ...!
ZARUČNICA: Reći će ono što i ja mislim ... ti si neozbiljan, šmrkavac, uobražen, lud ...!

BUBA: Građanko, građanko, građanko, ne zaboravi, ti vrijeđaš predstavnika naroda ...! Odstupi! Odstupi! Mogao bih doći u iskušenje ... i lišiti te slobode ...!

ZARUČNICA: Uh, uh...! Premda su mi govorili kako si glup, pust i nedočuvan, smilovah ti se jedna ...! Zar sam se ovoj naka-radi obećala ...?!

BUBA: Građanko, dat ću te okovati u okove, zaželjet ćeš se slobode ...!

ZARUČNICA: Zar zato što tvrdim da sam luda ...? Ha-ha-ha-ha ...? Ali kad te protjeraju, i već ni psi na te ne zalaju ... nemoj mi sliniti pred glavom ...! (*Izleti.*)

BUBA: (*živčan, bijesan, uvrijeđen trčkara po sobi. Prileti drugom zvonu i zazvoni.*)

PANDUR: (*uleti s kavom pa izleti.*)

BUBA: (*razgalio se, iznenadio, te zadovoljan gleda za pandurom.*): Narod zna kad mi što treba, tako mi nebesa i neba! Ljubav je naroda za svog miljenika neizmjerana. Ali i zaslužena! (*Popije kavu, opet se prošeće.*) Žalosno je, kako je to žalosno što je u većini javno mnijenje ograničeno ...! A, tko ga stvara ...? Među ostalima i ova glupača ...! Vele, po sklonostima, sposobnostima, čak i dosti-gnućima i pisarske duše sramotim, ... a ja sam, čuj me, narode, čekao i iščekao da se takvog radnog mjesta dokopam gdje znam da bih bio, jesam i bit ću izvanredan ...! Ded, da se baš sa svojim kvalitetama oprobam ...! (*Naleti na nagomilane spise na stolu; lete spisi i potpisi s golemim štambiljom.*) Uh, uh, uh, ...! Koliko li spisa i svi će nositi znak moga potpisa ...! Divno je to, potpisuješ, a pojma nemaš o čemu odlučuješ ...! Jest, jest, ali ovo potpisivanje, moj rad, neka i drugi vide, neka gledaju, neka mi se dive ...! (*Telefonom.*) Halo, slušajte amo ... neka Timo i Tomo odmah dođu ...!

6

TIMO: Gradonačelniče, dovodim ti Tomu.

TOMO: Gradonačelniče, predvodim ti Timu.

TIMO: Da li što želiš...

TOMO: ... ili zapovijedaš...?

BUBA: Strpite se, prvo moram ovaj pretežak posao završiti. Govorite, govorite, slobodno predlažite, ja slušam, ja odjednom i po dvije stvari mogu obavljati. Jer ja i to znam.

TIMO: I govori i ...

TOMO: ... ujedno potpisuje ...!

TIMO: Čudesna sprega ...

TOMO: ... sposobnosti i volje ...!

BUBA (*potpiše zadnji akt, zadovoljan odgurne spise, voljan je i slobodan diskutirati*): A što ćete, takvim sam rođen, ... a, dok vam još i ostale bezmjerne sposobnosti svoje otkrijem ...! No, sad drugo htjedoh ... ovamo slušajte.

TIMO: Slušamo.

TOMO: To bar znamo.

BUBA: Kakvom vam se čini ova moja zamisao ... Čujte, ja umijem zapovijedati, dobro vas poznajem, strpljivo znate slušati. Udruženi bismo neizmjereno bili korisni.

TIMO: Otprilike ...

TOMO: ... kako ...?

BUBA: Veoma lako ...! Da ne gubim vrijeme s običnim stvarima, jer više sam sklon grandioznim zamislama, ja ću: kad što, bilo kako ali uvijek ogromno zamisliti, smisliti pa osmisliti, ... a, vi mi se divite, hrabrite me, potičite, ... i, ... pomalo kontrolirajte. No da, i za moja djela odgovornost primite.

TIMO: Kako ...?

TOMO: Kako ...?

TIMO: On će stvarati, ...

TOMO: ... a za njegova djela ...

TIMO: ... tvoja će glava odgovarati ...!

BUBA: Tako, tako, jasno, jasno ... ali čekajte malo ...! (*Skakutao je na svom mjestu, u W. C. mu se žuri. Pritrči trećem zvonu, nestrpljivo, već usplahireno zvoni da mu se što ne dogodi.*)

PANDURI (*utrče s pozlaćenim nosilima na kojima je poveliki*

noćni sud, postave ga u alkov. Stanu s jedne i druge strane alkova i ne skidaju ruku s kape dok god je Buba na tom državničkom poslu. A kad Timo i Tomo vide pandure u ovom svečanom stavu, nekako slično se i oni postave.)

BUBA (*ne ispušta zvono ni onda kad već sretan poleti do noćnog suda da bi se oslobodio muke i nužde. Naravno, adekvatna muzika, pogotovu je bubanj uposlen.*)

TIMO (*Tomi*): Vidiš da sam bio u pravu kad sam ti govorio da i državnički poslovi umiju biti obično granje, i kroz granje pišanje ...!

TOMO: Priznajem, jasno ti je svako političko pitanje ...!

BUBA (*odahnuo je, zakopčao se, okrene se i vraća se pisaćem stolu olakšan, zadovoljan. Panduri odnesu nosila.*): E, tako ...! Kako male stvari usreće čovjeka ...! I, kako mene voli moj narod, kako i koliko ...! A mi da nastavimo ... Ostali smo pri tome da ćete moje djelo i djelovanje kontrolirati ...

TIMO: I za omaške odgovarati. I, zaboravili ste dugmad na hlačama zakopčavati.

BUBA: Tako, otprilike tako ... A, nagrada je slava koju ću dijeliti s vama ...! Jer trebate znati i najveći ljudi u povijesti imali su svoje savjetnike, osobne savjetnike, tajne savjetnike – i zato vas imenujem svojim tajnim nadsavjetnicima ...!

TOMO: Ne, ne, nikako ne ...!

TIMO: Prvo jer nismo željni slave ...

TOMO: ... a drugo, a što ako savjetujemo naopako ...?

TIMO: Jer smo mi starci, izhlapjelice pomalo ...!

BUBA: Pa, takvi se i biraju za savjetnike.

TIMO: I, što ako vas brbljivci odamo ...?

TOMO: Ili posavjetovati – ne znamo ...?

TIMO: Otišla bi glava i vama i nama ...!

BUBA: Prvo i prvo, lakše je vama savjete davati negoli ih primiti i razumno raditi. I volim što ste skromni i oprezni ... ali zar niste zavrijedili toliku počast da barem pred smrt osjetite posrednu vlast ...?

TIMO: Moramo ...?

TOMO: Moramo ...?

BUBA: U interesu naroda kojemu svi služimo i pripadamo.

TIMO (*Tomi*): Možda će i dobro biti ...

TOMO: Možda ćemo trojica zajedno manje štetiti.

BUBA: Tako treba govoriti. Čestitam ...! (*Kako li samo samo-svjesno hoda po ovom svijetu uzduž sobe!*) A sada samo još da provjerim vašu inteligenciju i znanje, opažanje i zaključivanje ...! Što mislite, je li pametno što sam prekinuo zaruke s onom mojom prostakušom?

TIMO: No, što misliš, Tomo?

TOMO: No, što misliš, Timo?

TIMO: No, gradonačelnice, što mislite jeste li pametno postupili?

BUBA: Pa, ... pa, ... pa,...? Držim da, da ...!

TIMO: Odlično! Pa da ...!

TOMO: I pametno! Da, da ...!

BUBA: Čestitam vam. Zbilja imate zdravo rasuđivanje. Ta bi me žena samo ometala u radu. A ako mi baš bude potrebna i druga ljubav osim za gradonačelnikovanje ...

TIMO: ... naći ćete sebi ljubavnicu!

BUBA: Tako je, ljubavnicu! To meni treba!

TOMO: Ne, ne, zaboga, ne! Ne ljubavnicu, već prijateljicu!

TIMO: Prijateljicu s djelokrugom ljubavnice, pa je tako onda zastupljena i forma i suština ...!

BUBA: Divna misao, još ako je forma obla! A tko bi to umio osim mene, ovakva dva oštroumna savjetnika da odabere ...?

TIMO: Savjetnici ili nadsavjetnici ...

TOMO: ... molimo samo, ostanimo tajni ...

TIMO: ... i prema unutra i prema vani ...!

BUBA: Tajni, tajni, to pikantnije zvuči ...! A, rekoh li vam već, što ona glupača o meni reče ...?

TIMO: Da ste nesposobni, suludi, ustvari – malouman ...!

TOMO: Ovaj Timo tuđe misli čita ...!

BUBA: Zbilja ...!

TIMO: Ali vaša je glupost običan privid ... kao što se i lijenošću umijete prikrit ...!

BUBA: Bravo, čika Timo! Bravo ...! Čim budem ustanovio Orden grada, prvom ću vam ga zakačiti – a dotle ću vas honorarom nagraditi.

TOMO: Makar ovog zadnjeg ... i ja sam željan ...!

BUBA: E, pokažite se dostojan ...!

TOMO: Ovoga ću časa ...! Dakle, u najboljem je redu što ćete sebi dodijeliti na službu prijateljicu s djelokrugom ljubavnice ... ali samo oženjene uglednike krase ljubav i ljubavnice ...!

TIMO: Bravo, Tomo! Bravo ...! Čak, kolosalno ...! Čak protokolarno ...!

BUBA: Protokolarno ...? A što to, što ...?

TOMO: Ljepše i zvuči ako oženjeni načelnik nije jednoličan i baš uvijek liježe u ženin krevet ...!

BUBA: Da se onda ženim, ili ne ...?

TIMO: Neophodne su usluge ljubavnice ...!

TOMO: A nemanje ugledne ženice ...! Jer budući da ste pretrpani poslom, idejama, uredom, ljubavnicom – ne biste našli vremena kretati se među narodom ... a to je katastrofa jer bi vas narod zaboravio ...! Jer koga ne vide, toga se i ne sjetite ...!

TIMO: Zato neka vaša žena stalno podsjeća narod na svoga muža gradonačelnika ...!

BUBA: A, ... a, kako, i kada ...?

TOMO: Stavite joj na raspolaganje službeni auto, neka se voza i voza ... još i kada zelje sa tržnice nosi neka narodu kroz prozor maše ... pa će se narod s ljubavlju sjećati ne samo nje već i vas ... ta, sjetit će se u molitvama svojim, svih nas ...!

TIMO: I pretke će spominjati, ujne, tetke, žene, molitve će im biti žarke želje ...! Tomo, odličje ti ne gine ...! Zar ne, gradonačelnice ...?

BUBA: Ne, i ne ...!

TOMO: Zar još nisam ispunio uvjete ...?

BUBA: Potrudite se prvo da dođem do gradonačelnikovice ...!

TIMO: Kakvu biste srcu, zaželjeli miljenicu ...?

TOMO: Službenicu? Domaćicu? Koje boje? Kakvoga poroda ...?

BUBA: Nije u pitanju kakvog je roda. Zar ne rekoste – interes je grada u pitanju, a srce je u drugome planu?

TIMO: Jest, Tomo, takva neka bude koja će gradu na čast služiti, kao što služi na čast i njegova vlast ...!

BUBA: Timo, misli mi čitate.

TOMO: Timo, zbilja si oštrouman!

TIMO: Tomo, ti si pak razuman!

OBOJICA: A vi ste, dragi naš Buba, ne samo mudar, pametan i uman, već skroman i razuman ...!

BUBA: Moram, moram, ... a, moram, jer sam svom položaju neobično odan ...!

TIMO: Dakle, mi sada odosmo po dostojnu ženu ...

TOMO: ... vama za ukras, a gradu na čast ...! (*Naklone se i odu.*)

7

BUBA (*kad je ostao sam*): Buba, oprez, oprez ...! Vidje li ti ova dva lisca ...! I, što zapravo žele ...? Da me savjetuju ili sa mnom vlast da dijele ...? Ne znam, ne znam ... još ne znam ... ali sam siguran – vlast iz ruku ne dam ...!

LIJEPA (*ulazi. Smatra da je vrijeme da se i ona pobrine za svoju budućnost. Previše ih je dosada prije nje došlo s Bubom u kontakt*): Dozvolite, dozvolite, ... čini mi se zvali ste me ...!

BUBA: Zvao, ...? Zvao, ... Hm, ... nisam ni znao ...! Ali baš ste dobro došli ... jer kad sam sâm uvijek ponešto posumnjam. A i posao sam rasturio kako već ja to umijem i znam ... pa što sad da radim ne znam i ne znam ...! A čim sam vas ugledao, sjetih se da biste i vi, Lijepa, mogli podnijeti malu žrtvu ...

LIJEPA: Oh, znajte željna sam pasti vašom žrtvom ...!

BUBA: Ne, ne, ne! Ne trebate za mene ginuti, već za narodne

interese ...! Ali ću i vas prethodno provjeriti ... hoću čuti kakve su vam ambicije ...?

LIJEPA: Oh, ... zar već, ...! Već ih trebam pokazati ...! Pa, zatvorimo prvo vrata ... Ha-ha-ha ...?

BUBA: Zaboga, Lijepa, nećemo ured oskrnaviti ...!

LIJEPA: Nikako... već bolje mene ...!

BUBA: Jeste, računam ja na vašu predspremu ...

LIJEPA: A na koju od mnogih ...? Još nisu sve iscrpljene ...!

BUBA: Budite uvjereni, radne će vam sposobnosti do krajnosti biti iskorištene.

LIJEPA: A, hoću li za svoj trud i umješnost biti i nagrađena?

BUBA: Nagrađena ...? Naime, čime i zašto ...?

LIJEPA: Zašto ...? (*Poljubi ga, pa razdragano izleti.*) Ovo je besplatno ... a sve što zaželiš, slijedi ...! Ha-ha-ha ...!

BUBA (*kad je ostao sam, s rukom na mjestu poljupca*): Ovo, ovo, ovo je atentat na moj ugled ...! Ovo izaziva u meni uzbunu i nered ...! Produži li ovako ... uvjeren sam izvršit će čak atentat na moj tjelesni integritet ...! I eto, prosto mi je, vjerujte, izmiješala namjere i misli ...! Želio sam nešto veliko zamisliti i stvoriti, budućnost planirati i ostvariti, a ona je sve ispremještala, razbila u meni ...! Planirati ... planirati ...! Jest, planiranje je gradonačelnika dostojna rabota ...! Buba, prema tome, sjedi i planiraj ...! (*Važno sjeda, prišao bi poslu.*) Ali, ali, ... ali, ali što da planiram, đavo neka ga nosi ...!

8

LIJEPA (*opet u vratima*): Gradonačelnice ...

BUBA: Tiho, tiše, ... razmišljam, planiram ...!

LIJEPA: Ali, neplanirano je stigla prva delegacija ...!

BUBA: Kako? Tko ...?

LIJEPA: Delegacija ...!

BUBA: Zašto delegacija i što hoće delegacija ...?

LIJEPA: Nije red da ih ja upitam, vaša je dužnost, dragi ...!

BUBA: Te se intime okani ...! A potom, ovamo s njima ... sa svima ...! Ne bojim se ma koliko ih ima ...! (*Kad je otišla.*) Čudno, čudno ... koliko volim narod, ali ne volim s njima govoriti ...! Jedina korist će biti možda od svega, što će pasti koja dobra ideja ...! (*Pojavi se delegacija.*) Naprijed, delegaciju!

9

DELEGATI: Dobar, dobar, dobar dan ...!

MUZIČAR: A ja se klanjam ...!

GLUMAC: Pokorno se javljam ...!

UČITELJ: Pozdravljamo ljubljenog gradonačelnika ...!

MUZIČAR: Čestitamo, pozdravljamo ...

GLUMAC: ... s njime se zajedno radujemo i kličemo ...

DELEGATI: Živio, živio, živio ...!

BUBA: Gospodo, zbilja namjeravam živjeti. Kako ne bismo gubili vrijeme sjednite ... i predložite ...!

DELEGATI (*će u zboru*): To bismo i htjeli, to bismo i željeli ...!

MUZIČAR: No, a tko će, tko će i kako će ...?

GLUMAC (*učitelju*): Možda biste mogli vi ...!

UČITELJ: Zašto ja ...? Ded, ti ...! Ne možemo svi ...!

BUBA: Da prekinem tajac, vrli prijatelji. Vidim skanjivate se zbog moga ugleda. Pa zar još niste čuli za moje demokratske sklonosti ...? Pa zar još niste svjesni koliko ja čeznem da narodne brige pred svoju savjest iznesem ...? Dakle, navali narode ...!

UČITELJ (*naravno umirovljeni kao i ostali*): Dakle onda ću ja progovoriti u ime delegacije ...! Mili i dragi gradonačelnice, dozvolite da vas pozdravim u ime kulturnih radnika našega grada, njegove okolice i okoline. Mi, isto kao i vi, reprezentanti narodni, očekujemo od vas djelovanje i djelotvorno stvaranje ne samo na privrednom, radnom, sanitarnom pa i obiteljskom polju, već latite se i kulture konačno, pobogu ...! Gledajući vaše produhovljeno lice, razdragane oči, po riječima moje punice, predodređeni ste da prigrlite naše stvaralačko stremljenje i želje

... da kulturom nadojimo grad i predgrađe i nekultivirano polje ...! Ovaj sam svoj govor već bezbroj puta održao, kako ste vidjeli, naizust ga znam, ali još nikada nije bio uslišan ...! Ali se ovom prilikom ozbiljno nadam, unaprijed radujem i zato kličem ... Živio, živio, živio ...!

SVI: Živio, živio, živio ...!

BUBA: Bravo, gospodo! Bravo ...! Da ćete se u mene pouzdati, to sam osjećao, to sam znao. I niste se prevarili, upamtite, niste ...! Da sam širokogrudan demokrata mogli ste uočiti već i po tome, što mirno otpim kojekakve govore ... ali budući da ja kao tumač narodne volje i želje želim unići u povijest i kao nosilac kulturnog stremljenja, stvaranja, ozbiljnog pregalaštva, to ću smoći još toliko snage da poslušam vaše želje i prijedloge ... I, sve ih smatrajte unaprijed uslišene ...!

UČITELJ: Tu se pišu povijesne stranice ... gladan-žedan narod za kulturom uzdiše ...!

MUZIČAR: Toliko sam sretan, toliko razdragan da ću odmah zaplakati ...

GLUMAC: Ama, naprijed reci pa onda plači ...!

BUBA: Ali, jest ...! Još uvijek ne rekoste zašto ste došli, koje su te konkretne želje dosada neispunjene!

GLUMAC: Kazalište ...!

MUZIČAR: Ne, ...! Opera i Simfonijski orkestar ...!

UČITELJ: Ali prije svega, kulturu u domove, opismenimo pismene i nepismene ...!

MUZIČAR: Ne, i ne!

GLUMAC: Tako je! Jer kako ćete nekulturne privoljeti da se opismene!

BUBA: Gospodo, čemu ovo ogorčenje i nelojalna konkurencija? Jeste da narod nema novaca, ali treba ga imati ... a kad smo već siroti zašto da nas smatraju i nekulturnima ...? Idimo redom ... koliko glumaca obično treba ...?

GLUMAC: Dvadeset i dva svega.

BUBA: Koliko ih ima prijestolnica ...?

GLUMAC: Oko trideset i pet što glumaca što glumica.
 BUBA: Sitnica i trica! Neka se čudi kulturni svijet!
 GLUMAC: I dva redatelja treba.
 BUBA: Neka ih bude četiri svega.
 MUZIČAR: U gradu ih nema, morali bismo ih uvesti.
 BUBA: Uvozna roba, devizni novci? Pobunili bi se gradski oci.
 Od toliko građana valja da i to netko zna.
 UČITELJ: Kako znam, i šaptač im treba.
 BUBA: Šaptače i došaptače nikada nisam volio. Dosta sam zbog njih pretrpio! Uostalom, što bi onda policija radila ... A tko bi bio upravnik ili direktor?
 UČITELJ: Oprostite za intervenciju ...
 GLUMAC: ... ne bih se htio hvaliti ...
 BUBA: Sporazuman sam, neću ničije ambicije kvariti. Iako, za direktora je lako. To hoće i zna biti svatko! A sada dalje, slušam, čega još najviše treba?
 UČITELJ: Novaca iznad svega.
 BUBA: Ni brige vas ... imate moje čvrsto obećanje! Iako, momentalno smo bez i prebijene pare ...! E, za danas smo potrošili podosta novaca, pa onda doviđenja. I, molim vas, kad god vam se rode ovakve dobre ideje, vi samo slobodno skupite delegaciju, čak deputaciju, ako treba i demonstraciju, pa pravo do mene ... Pametno sam riješio sve ovo, zar ne? Zar ne ...?
 SVI: Živio, živio, živio ... Želje nam obećane ostvario ...! (*Odu.*)

10

BUBA (*ponosno gleda za njima*): Kako malo treba pružiti narodu da ga usrećiš ...! Zbilja sam agilan, zbilja je radni dan ...! Pokoljenja će, Buba, govoriti ... «U doba Bubine vladavine» ...! Samo da se ne ogriješim o nečije želje ... jesu li putovi kulture isti kao i prosvjete? I gdje bih strpao umjetnost ...? Pa, zakone, zakonitost ...! Pa zatvore, red i poslušnost...! Ju-ju-ju, za danas mi je dosta ideja, i sutra ih trebam ...! (*Diže slušalicu.*) Stvaram

i stvaram, a nitko ne sluša, ... a sve to treba zapisati budućim pokoljenjima! Halo, Lijepa, gdje su Timo i Tomo ... brže s njima amo ...!

TIMO: Tu sam.

TOMO: I ja s njim.

TIMO: Popisujemo žene ...

TOMO: ... dostojne vas...!

BUBA: I ...?

TIMO: Našli smo se nedoumici ... jer među najbogatijima su najpametnije ...

TOMO: ... a među najljepšima najnedostojnije ...!

TIMO: Pa kakvom da vas poslužimo?

BUBA: O tome imamo vremena odlučiti, već ovamo slušajte ...!

Osjećate li u ovoj sobi temperaturu ...?

TIMO: Sunce se odmara na tom prozoru.

BUBA: Ne, ne, varate se toplota stvaranja ovu sobu zagrijava!

Vjerovali mi ili ne, prebogat je bio ovaj nastupni dan ... čudesa stvaram ...!

TIMO: Joj, molim vas, pričajte, ubija me znatiželja ...!

TOMO: A mene nemir iznad svega ...!

TIMO: Što to uradi, recite, pobogu, ljudi ...!

BUBA: Poslušaj pa onda sudi! Grad je bio dosada u kulturnom mraku ... kazalište stvorih u jednome dahu ...!

TIMO: Bog je svijet stvarao prema šestodnevnom planu.

BUBA: Zastarjelo shvaćanje, zato mu je i bilo manjkavo stvaranje. Dragi moji, danas bi Gospod Bog s vrlo neznatnim izgledima uzeo učešća na gradonačelničkim izborima ...!

TIMO: Vi jeste naša dika, ali ne zaboravite, mi smo naličje vaših djela, ako ste vi slika ...!

TOMO: Jer što uradite, slava je vaša ... gdje omaknete, joj, nevoljo naša ...!

BUBA: Bože, uskogrudni strašljivici ...! Upamtite, već današnjim djelima bih mogao ispuniti cijelu jednu povjesnicu za srednje škole ...!

TIMO: Zaboga, zar ste pored kazališta još nešto gradili ...?

BUBA (*sve leti po sobi od zadovoljstva*): Okusih demokraciju, s pandurima se rukovah ... zaručnicu u zatvor ne strpah ... iz ničega nam niklo kazalište, planiram igralište, zabavište, zatvori-lište ...! Spomenike, simfonije, orkestre... ju-ju-ju, pun sam ideja, planova ... Jest, a novi ljudi ...?

TIMO: Plavi...

TOMO: ... crni...

TIMO: ... bijeli...

TOMO: ... samo bezglave ne stvarajte, već i tako obezglavljene ne obezglavite ...!

BUBA: Moj čovjek će biti nov tip ljudi ... jer novci kvare, savjest dave ...! Dok se ljudi nauče raditi badava i bambadava, onda će tek raditi što god žele zabadava ...!

TIMO: Odlično ...!

TOMO: Kolosalno ... iako ne shvaćam ...!

BUBA: Vi ne shvaćate, a ja se dosađujem kad ne stvaram. No, a što bismo sada jer još teče radni dan ...?

TIMO: Gospode ... sjetih se ...! Gradonačelnice, učinili smo neoprostivi propust ...!

BUBA: Ja ...? To je isključeno, prosto nemoguće ...!

TIMO: Ne, ne, ne vi, mi, svi nadležni ...! Pomislite, još novine nismo izvijestili ...!

BUBA: A što će mi to ...?

TIMO: Po protokolu, a u vašem interesu i ugledu, trebali smo sazvati sve gradske velikane i uglednike, novinare i savjetnike ... da pred njima izložite vaše divne planove rada u interesu budućnosti ovoga grada ...!

BUBA: Mene nitko ne interesira ...!

TOMO: Pa vaš je već i dosadašnji nastup, zaboga, preporod ovoga grada ...!

BUBA: Toga sam bar svjestan ... ali između mene i moga naroda ne želim posrednika.

TIMO: Ali kolika je dika, moj gospodine, kad bi ti uglednici

zadivljeni slušali vas i vaše riječi ...! A tek kad bi vam izjavu oti-
skali ... ogroman list novina a na njemu vaša slika ...!

TOMO: Slika i prilika novoga doba ...!

BUBA: Moja slika ...? Čujte, ideja nije loša ...!

TIMO: I neka ti nedostojnici čuju što je rad i stvaranje ...

TOMO: ... vaši prethodnici neće znati gdje bi od sramote ...!

11

BUBA: Tako je, tako je ...! A kako bismo to sproveli ...?

TIMO: Pomislite ... ovdje bi s blokovima i blic-lampama stajali
novinari ... (*Ulaze novinari. Zasada su oni, kao i slijedeći, dio
vizije; beživotne lutke koje se postavljaju na šah-tablu.*) Dva
bismo pandura tu do samih vrata ... Vijeće trojice bi na poča-
sna mjesta ... Pa načelnici, donaćelnici, šefovi i šefići ... tu pak
predsjednik i predsjednici ... A Lijepa tu, Dama će onamo ...
Što velite sada ...?

BUBA: Skoro puna sala ...! (*Svi su već zauzeli svoja mjesta.*) Kao
za vrijeme nekoga prijma ...!

TOMO: Ali bismo morali pozvati i predsjednika koalicije par-
tija.

BUBA: Sve, sve, ali to ne ...! Uvrijedio me je. Još uvijek nije
došao čestitati mi, a dozvolio sam mu da me bira.

TIMO: E, baš bih ga zato pozvao i osramotio ...!

BUBA: I neka vidi kako ja umijem gospodski praštati ...!

TIMO: I dok on ne stigne, vi se nećete ni pojavljivati.

TOMO: A kad stigne, onda će tek trube najaviti vaš ulazak.

BUBA (*uzeli ga pod ruku pa ga odvođe*): A što ću ja onda?

TIMO: Dozvolit ćete neka vas pozdrave. A onda ...

BUBA: A onda ...?

TIMO: ... a onda ćete dati iscrpnu izjavu o vašem radnom planu
...!

BUBA: A ako postave pitanja ...?

TIMO: Ostavite ih bez odgovora!

TOMO: S punim dostojanstvom se povucite i samo im to recite

...

TIMO: ... «Ja svoje rekoh, a vi proučite» ...! (*Izveli su ga.*)

12

Slika oživi. Zvanični prijam. Nudi se, poslužuje, stvaraju grupe, smije se, razgovara se.

KONOBARI (*već je u Sali žamor kad oni ulaze. Nude, drugi odruge ostavljaju pladnje na stolove.*)... Konjak, rakija, cigarete ... izvolite ... Odmah ću donijeti. Molim, molim ...!

SVI (*Žamor se povećava. Skoro mrtva tišina se razigrala u kavan-ski tihi žamor.*): Hvala. Da, da. Kavu. I meni. Konjaka. Što će to biti. Pojma nemam. Rakije? Cigarete. No, što kažem? Hvala.

1: Čika Timo, dobra vam ideja bila ova ponuda.

2: Ovako je prijateljskije raspoloženje.

1: Prisnije. Ali zašto su nas pozvali, zašto sve ove goste?

TIMO: Zašto pisare za ovakve stvari pitate?

3 (*prilazi im*): Odlična je ova rakija od zerdelija.

1: Da li bar ti znaš zašto su nas pozvali?

3: Timo, a da li znaš ti?

TIMO: Naslućujem samo toliko, koliko dopre među obične smrtnike.

3: Onda znaš baš sve.

TIMO: Još i više, ali da vam kažem, pitali biste me otkud znam to sve. Radije se strpite.

NAČELNIK: Je li istina ono što se pogovara, da će nam izložiti svoj program rada?

1: Bogami, spreman!

2: Agilan!

3: Energičan!

1: Valjanog smo predložili!

2: Još boljeg su birali!

3: A nas još ni pohvalili!

ŠEF: Ambiciozan!

NAČELNIK (*sve se te primjedbe kao u rečenicu stopile*): Smion i neobičan!

1: Ama, dobro, ali koga još čekamo?

ŠEF: Naloženo mi je, da u ime vaše i načelnika grada, i predsjednika koalicije partija pozovem.

1: Odlična ideja ...!

2: Možda nas pohvali ...!

3: Možda i nagradi ...! (*Udarac o gong*). Predsjednik je stigao ...!

13

NAČELNIK: Gospodo, dozvolite da vam javim radosnu vijest: stigao je predsjednik koalicije partija ...!

SVI: Živio, živio, živio naš starosta ...!

PREDSJEDNIK (*siva eminencija, siva mu odjeća sve do cilindra, na očima mu crna maska*): Živjeli, živjeli ... svi naši prijatelji živjeli ...!

SVI: I još jednom ... živio ...! (*Sad pak trube zasviraju. Svi se ukochili, iznenadili. Buba ulazi dostojanstveno, ne pogleda baš nikoga, stane pred predsjednika.*)

NAČELNIK: Gospodin načelnik našega grada je stigao.

SVI: Živio, živio, živio ...!

ŠEF: Dragi i poštovani predsjedniče, dozvolite da vam predstavim načelnika grada, vašeg vrlog suradnika.

SVI: Živjeli, živjeli, živjeli ...!

BUBA: Raduje me što mi je pružena prilika da vas i osobno upoznam.

PREDSJEDNIK: I ja sam zadovoljan. (*Rukuju se.*) Živjeli ...!

BUBA: Ne samo ja, već i vi ...! (*Nakloni se, udari potpeticama i uputi se do pisaćega stola. Predsjednik ga, neugodno iznenađen, promatra, a Buba je još dostojanstveniji ako je to moguće*) ... Moje dame i gospodo, suradnici i uzvanici ...! Dakle, ja sam čovjek ovoga grada. Nemam vremena za kontakte, a tko želi,

upoznat će me putem mog neobuzdanoga rada ...! Jest, tako je, živio ...! Molili ste me da se kandidiram, a kad ja sviram kako i da igram ... igrat ćete vi, majčini sinovi ...! I vjerujem da mi nećete baš uvijek razumjeti kojekakve mjere, ali briga mene ...! Nisam ja običan nahod ili javni zahod ... ne, ne, čuvajte se ...! A sada dalje ... Novinari, zapišite ...! Interesiraju me samo narodne želje. I što ja za njih hoću, što ja mogu ...? A što ne, to vi meni recite ...! Ja i ono hoću, što drugi nisu smjeli ili pak nisu ni umjeli. A što ću, kako ću ...? U čast vam baš program, jer ja sam taj koji umijem i znam što znam ...! Svi ste se vi mašali demokracije, ugnjavili biste je; presvisnula bi vam u rukama, bujat će u moji-ma ...! I meni nije bilo stid da se rukujem s pandurima., zaručnicu odagnati me nije strah, a da znate što stvaram, stao bi vam dah ...! Grad je bio u kulturnom mraku to bar svi znaju. Ventile kulture će prvo preko kazališta otvoriti, propuh će kulturni mrak razgoniti ... Ha ...? Tome se ni nadali niste ...! A što potom slijedi ...? Imate li se gdje prošetati, poigrati, odmoriti ...? Sve će vam to Buba stvoriti! Spomenicima ću načičkati pola grada, miris rasadnika će vas odviknuti od vulgarnoga glada ...! Da da, ...! A potom ćemo preodgojiti ljude, umudriti i mudre i lude ...! Neće meni više službenici samo na plaću misliti, a na rad kinjiti ...! Doživjet ćete da će se odricati plaće ... i pčele će udvostručeno puniti saće ...! Da da, gospodo, pa ja sam pun ideja, samo imajte strpljenja. A sada dosta ...! Rekoh vam baš dosta ...! I uvjeren sam da sam bacio plodonosno sjeme, a vi razmišljajte, vrijeme je, gospodo, vrijeme ...! Osjećam da sam dobro govorio. A kad sam ja zadovoljan, kako ne biste i vi bili ...! A sad ja odoh, a vi, živjeli, živjeli ...! (*Sjaji od sreće i ponosa. Ode.*)

NEKI (*šef, podšef, načelnik, podnačelnik, htjeli bi da nestanu, dovlače se do vrata na prstima vjerujući da ih nitko neće primijetiti.*)

PREDSJEDNIK: Očito samo ...? Ludo ...! Predlagali smo vam odličnike. Ni jedan vam nije odgovarao ...? Kako ...? Zašto ...?

1: Znaš, jedan nije bio dovoljno pametan.

2: Znaš, drugi nije bio dovoljno pošten.

3: Znaš, treći nije bio dovoljno ugledan.

PREDSJEDNIK: Stidite se, neka vas je sram ...! Pa zar ste u ovome suludom našli oličenje čovjeka, vlasti ...?! Ovo nije više grad samo, ovo je ludograd ...! A što smo i mi, kad smo za načelnika grada ludoga birali ...?! Pa jeste li vi bar svjesni da je ovo zločin, da ne možete izbjeći kazni?!

1: Ja sam Marka htio.

2: A ja Žarka.

3: Ali što ćeš kad je Marko uobražen, a Žarko razmažen ...!

1: Ali su pametni i bistri ...

2: ... poštteni i čisti ...!

3: Ja sam Pavla htio, jer je mudar, ugledan, čuvaran ...

1: ... Ali je prema prijateljima nemaran ...!

3: A zašto niste glasali za Peru ...?

2: Jer ima ružnu ženu ...!

PREDSJEDNIK (*pitanja i odgovori prosto lete; međusobno se ispletu, optužba je to, opravdavanje, svađa.*) Tu je bio i Stipo!

1: Mlad bi se prebacio ...!

PREDSJEDNIK: I zato se vijeće trojice za budalom mašilo ...! Pa ovo je, gospodo, nezapamćeni skandal ...!

1: Čuješ, šefe, skandal ...!

2: Načelniče, skandal ...!

3: (*ostalima*): Skandal ...! Načelniče, o njemu ste pjevali hvalospjeve ...!

NAČELNIK: Nismo znali da biste ga za načelnika grada birali ...!

PREDSJEDNIK: Dakle, ti si krivac ...!

NAČELNIK: Sa šefom sukrivac ...!

ŠEF: Oslonili smo se na tuđe riječi ...

TIMO: Čujte, predsjedniče ... ne gubimo riječi ...

TOMO: ... krivi smo mi ...

TIMO: ... najniži ...!

PREDSJEDNIK: A kako ...?

NAČELNIK: Bube smo se morali osloboditi, jer niti sluša ...

TIMO: ... niti radit znade ...

TOMO: ... nikakve koristi od njega, to bar znate ...!

TIMO: Pa smo ga počeli hvaliti ...

TOMO: ... budalu u mudroga prodavati ...!

NAČELNIK: Morali smo, jer nam odjeljenje izvrgavao ruglu.

PREDSJEDNIK: Bogami, ideja zaslužuje svaku hvalu ...!

TIMO: Zbilja ...?

TOMO: Čuo si da jeste ...!

PREDSJEDNIK: I pohvaljeni biste bili, da ga niste prodali baš meni!

1: A ovako ćete iskusiti kazne ...

2: ... ne velike ...

3: ... ali ni male ...!

TIMO: Pa zar vas nismo baš mi, predsjedniče, na vrijeme izvijestili da luđak vlada gradom ...?!

PREDSJEDNIK: O načelniku grada takvim tonom govoriti se ipak ne smije ...!

TIMO: Pa zar niste i vi sami rekli da normalan nije ...?

PREDSJEDNIK: E, ja sam ja, vi ste vi ... što vi samo misliti smijete, to se ja usuđujem govoriti ...!

TIMO: Smijemo li bar pitati, kakva će biti kazna kad već izostaje zaslužena pohvala ...?

PREDSJEDNIK: Sve u svoje vrijeme. Zasada me priteže mnogo veće breme ...! (*Zauzima predsjedničko mjesto.*) Dakle, gospodo, tu ni časa ne možemo časiti jer skandal može svakog časa izbiti ...! A prva žrtva toga skandala bio bih ja ... A što mislite, da li biste vi to ostali preživjeli ...?

1: Znamo da ne.

2: I ne bismo zavrijedili.

3: Govori, mili ...!

PREDSJEDNIK: Pa zato baš od vas, gospodo, očekujem prijed-

loge kako da najbezbolnije riješimo ovo pitanje.

1: Da ga strpamo u ludnicu ...!

PREDSJEDNIK: S tobom zajedno ...! Dalje ...?

2: Da poništimo izbore ...!

PREDSJEDNIK: Još gluplje ...! Dalje ...?

3: Da ga pošaljemo na neograničeno bolovanje.

PREDSJEDNIK: To bi još bilo glupo ponajmanje ... ali tko bi ga na to privolio ...? Hajde, hajde, razmišljajte ako vam je draga glava ...!

1: Joj, muke ...!

2: Joj, jada ...!

3: Neka načelnik do slijedećih izbora vrši dužnost Bube!

PREDSJEDNIK: On ne može ...

ŠEF: Ja sam rangom stariji, ja bih trebao prije ...!

PREDSJEDNIK: Načelnik će u prijestolnicu ...

ŠEF: U prijestolnicu ...? A zašto ...?

PREDSJEDNIK: Da zauzme podobru stolicu ...!

ŠEF: Kako ...? Što će biti ...?

PREDSJEDNIK: Sjedit će tamo gdje i ministri.

ŠEF: On ministar ...!

PREDSJEDNIK: Ako još i ne, ali će pomoćnik da bude.

ŠEF: A zašto ne ja ...?!

PREDSJEDNIK: Jer je on glava pametnija.

ŠEF: To se spolja ne vidi ... A budući da ne želim od njega gori biti, to ću istupiti iz koalicije partija.

PREDSJEDNIK: Još danas ćemo te brisati, a tvoje mjesto popuniti.

ŠEF: Ja jesam rekao da ću istupiti, ali ne i kada ... to nisam rekao nikada ...! Sad baš iz inata neću ...!

PREDSJEDNIK: Dalje, dalje ... očekujem prijedloge kako da se oslobodimo gradonačelnika.

ŠEF: Imam ...!

PREDSJEDNIK: Što imaš?

ŠEF: Ideju.

PREDSJEDNIK: Ne vjerujem, ali da čujem.

ŠEF: Kako bi bilo da se poslužimo Timinom i Tominom taktikom ...?

PREDSJEDNIK: Ako možeš, budi jasniji.

ŠEF: Oni su ludoga hvalili, a mi smo ga kao najpametnijeg zgrabili.

1. Sjajno ...!

2. Kolosalno ...!

3: Nedovoljno časno ...!

PREDSJEDNIK: Za čast se brinuti je prekasno.

ŠEF: Bubi moramo ponuditi takvo mjesto kuda bi drage volje pošao.

1: Poći će rado ako je to mjesto veće ...

2: ... značajnije i uglednije ...!

3: Ciljate li na mjesto pomoćnika ministra? Ali tamo očekuju našega načelnika ...!

NAČELNIK: Ovo je šefova podvala.

ŠEF: A nije bila tvoja da se Buba proda ...?

NAČELNIK: Sramota bi bilo one gore prevariti ...!

1: A zar ti nas nisi ...?

2: Neka se i drugi dosjete jadu ...

3: ... neka ga i oni dalje prodadu ...!

PREDSJEDNIK: Gospodo, ideja je luda ...!

NAČELNIK: Šef nas sve želi da kompromitira ...!

PREDSJEDNIK: Još više negoli što već jeste ... ne može ...! Jeste da je bolesna ideja ... Buba kao pomoćnik ministra ... ali što možemo drugo ako nećemo da nam lud gradom vlada ...!

NAČELNIK: Predsjedniče, osramotit će nas ...!

PREDSJEDNIK: Dotle ćemo smisliti kako ćemo se opravdati ... možda bismo mogli reći, pošao je normalan, stigao bjesneći ...! Da ostane, tko li će nas osloboditi jada, bili bismo svi odreda građani ludograda ...! Prijedlog stavljam na glasanje ... Prvo se ti izjasni, načelniče.

NAČELNIK: A što da ne pristanem kad ću i tako morati.

PREDSJEDNIK: Znao sam da je razumnog lako urazumiti.

ŠEF: Pa zar opet da po njemu pohvale pljušte ...!

PREDSJEDNIK: A što ti nisi umio odabrati za suradnike ova-
kve ljude ...?! (*Pokazuje na Timu i Tomu.*) I da znate, padale bi
i kazne i odmazde, letjele bi glave vine i nevine ... da nisu ove
dvije mudre ...!

TIMO: Za ove smo vam riječi puni zahvale.

TOMO: I smijem li upitati ... što još možemo očekivati pored
baš sad izrečene pohvale ...?

PREDSJEDNIK: Kaznu ...!

TIMO: Još uvijek kaznu ...?

TOMO: Za mudro djelo kaznu ...?!

PREDSJEDNIK: Kaznu ... ali časnu ...! Samo ćete biti otpušteni
iz službe.

TIMO: Hvala Bogu, samo otpušteni ...!

TOMO: Zar za dobro zlim plaćeni ...!

15.

PREDSJEDNIK: Ne budite nerazumni kad sam se sve do sada
divio vašem umu ...! A koga da okrivim, koga da osudim, naro-
du kao krivce izručim ... Ovoga ili ove tu, ovu gospođu nemoć-
nu ...! Na lomaču bih s njima ili stup sramote ... ali kako da to
uradim da ugled ugledu ne ode ...!!!

TIMO: Dakle, otpušteni.

TOMO: Zbog pameti okrivljeni.

PREDSJEDNIK: Ali i pohvaljeni ...!

NAČELNIK: A ne bi li otpušteni mogli biti u službu primljeni?
Jer tko će raditi ...?

ŠEF: Čijim se rezultatima načelnik hvaliti ...?

NAČELNIK: Zbog koga će se šef nagraditi ...?!

SVI: Joj, ala smo jadni ...!

PREDSJEDNIK: Znam ja to, ne izuzimam ni sebe ... ali shvatite,
i na budućnost treba misliti! Zaboravljate da Bubu šaljete među

ministre ...? Kazna će uslijediti zbog te podvale, pa na koga da se krivica svali ...? Na mene ...?!

SVI: Ne, ne ...!

PREDSJEDNIK: Na vas uglednike ...?

SVI: Još manje ...!

PREDSJEDNIK (*Timi i Tomi s prijateljskom molbom.*) Dakle, kako vidite, morate se primiti prijateljske žrtve.

SVI: Da biste nam spasili glave.

PREDSJEDNIK (*kao molitva na večernju*): Mi vas molimo ...!

SVI: Mi vas molimo ...!

PREDSJEDNIK: Mi vas žalimo ...!

SVI: Mi vas žalimo ...!

PREDSJEDNIK: Još više sebe ...!

SVI: Još više sebe ...!

PREDSJEDNIK: I da znate ...

SVI: ... i da znate ...

PREDSJEDNIK: ... žao nam je svima ...!

SVI: Žao nam je svima ...!

PREDSJEDNIK (*svi kleče, Timi i Tomi su stavili u ruke podebele svijeće, a predsjednik vrši dužnost svećenika u molitvi ovog večernja*): I zato ćemo ...

SVI: ... i zato ćemo ...

PREDSJEDNIK: ... dati maha ...

SVI: ... dati maha ...

PREDSJEDNIK: ... svojim suzama ...!

SVI: ... svojim suzama ...! (*izlete bijele maramice, brišu se suze.*)

K R A J

HEROJ ILI UBOJICA

Satirička vizija u tri čina

OSOBE:

HEROJ

ŽENA HEROJA

PREDSJEDNIK

NOVI PREDJEDNIK

ŽENA novog predsjednika

GENERAL pa MINISTAR RATA

RADA

POLJOPRIVREDE

KULTURE

REDA I NEREDA

FIZIČKE KULTURE I SPORTA

VANJSKIH POSLOVA – MINISTRI

PRVI ČINOVNIK

DRUGI ČINOVNIK

PREDSJEDNIK SUDSKOG VIJEĆA

TUŽITELJ

BRANITELJ

NAROD

OFICIRI I POLICIJA.

I. ČIN

Vojna muzika svira himnu. General s dva viša oficira je na uzvišici u stavu mirno i salutirajući pozdravlja himnu svoje zemlje pobjednice. Na nešto nižoj uzvišici stoji heroj u zrakoplovnoj odori pozdravljajući. On je s desne strane okrenut generalu, a masa je s lijeve strane u polukrugu. Pozadina u bezbroj zastava i stegova, a sva se slika žari u crvenoj svjetlosti.

1.

GENERAL (*kad himna završi, skida ruku s oboda kape, a narod diže svoje, do sada, pognute glave.*) ... Neka nas beskrajna radost prožme, neka nam je srce prepuno hvale nebu i zemlji: Pobjeda čovječnosti ...!

NAROD (*ruke i pogledi se dižu k nebu, a trokratni «Živio» odjekne kroz zatvorena usta s puno oduševljenja i sklada.*)

GENERAL: Mir, mir, mir ...! Pobjedonosni mir je okončao ljudske patnje!

NAROD: (*ponavlja svoje usklike kao i prije.*)

GENERAL: Krvava i opaka tiranija izbezumljenih neljudi je okončana!

NAROD: (*samo skladni pokreti ruku, zahvala nebu.*)

GENERAL: Razum će se okova osloboditi, ponos ljudski zablstatiti! Mir i rad! Rijeku zarobljenika nećemo poniziti, i njih želimo uvjeriti: da je čovjek čovjek samo u slobodi, da je sloboda pravo sviju ljudi! Uništavali smo i pobijedili tu hordu nadljudi, da bismo osigurali pravo radu i radosti!

NAROD: (*pantomima skladno reagira.*)

GENERAL: Iskoristimo ovu svečanu priliku, odajmo priznanje i našim herojima, čudesnim djelima...!

NAROD: (*oduševljeni «Živio» se ponavlja kao i prvi put.*)

GENERAL: A jednog od najvećih heroja pobjede razuma imamo čast među nama pozdraviti! Živio ...!

NAROD (*pozdravlja ispruženim rukama kao da ga hoće ponijeti na dlanovima.*)

GENERAL: Heroji nisu vični riječima već djelima, ali im podvige moramo pamtiti i veličati jer su pobjeđivali smrt, koja se okomila nesmiljena ...! A čovjek je branio čovjeka!

NAROD: A tko je ovaj heroj! Djela mu nabroj. Da ga upamtimo, k srcu prigrlimo ...!

GENERAL: Običan čovjek, sin naših kuća, u očima blagim ugniježđen mu heroj ...! Pretežak je zadatak imao za obična čovjeka, pratnja mu bila neumitna smrt. Pobjeda je već na pomolu, na nebu, na zemlji, na moru – u panici se neprijatelj povlačio. Umjesto da heroja, od borbe umorna, vratimo u zasluženi mir, atomskom je silom poletio k nebu, u kozmos ...! Jer ako i jesmo pobijedili, što onda ako neljudi opet dignu glave, nemirom i krvlju kuće nam preplave ...? Treba opomena, grozna, nečovječna treba ih od zla odvratiti, za nedjela kazniti! Svjesno smo odabrali najtežu kaznu, atomsku odmazdu ...! Užarili im se i kameni grobovi! I strah i strava su bili preneraženi! Pokoljenja će im se sjećati groze, i neće više mir da ugroze ...! Jedan je njihov grad preplavio smrtonosan grad!

NAROD: Na grad je bombu sručio ...?

GENERAL: Na gradić gdje su neprijatelja žena, djeca i starci molili svevišnjega za pobjedu paklenih snaga ...!

NAROD: Djeca, starci, žene ...? Oni i kod nas za živote mole ...!

GENERAL: Ne prekidajte izlaganje moje ...! Ne zaboravite ti bi starci, da nisu jadni i nemoćni, bili borci svemoćni ...! I da bi im djeca, da su poodrasla, s oružjem srasla ...! A njihove žene, zašto monstrome rodiše ...? Junače, približi se! (*Heroj mu pride. Objesi mu oko vrata odličje atomske bombe s lentom.*) Da znaš, prvi si na listi atomskog odličja. Tu ti čast narod ukazuje.

NAROD: Zar mi ...?

GENERAL: Vi, vi, vi ...! Zar ćete predsjednika riječi poreći ...?

Čestitam junače, herojem se zoveš kroz vijeke vjekova! Amen!
(*Očekivao je odobravanje i klicanje, a narod je glave pognuo.*)

... No, a što je ...? Zar, si, narode, zaboravio na poklike?

NAROD: Bar da je djecu izdvojio.

GENERAL: Kako ...? Molim ...? Još nitko nije uzviknuo ...?

Dakle: Živio ...!

NAROD: Reci nam, sinko, je li se dječji plač daleko orio?
Je li te starački muk morio, zašto si mlijeko majčino stravom
zagorčio ...?

GENERAL: Da bi dužnosti udovoljio! Dakle, narode, trebao si
uskliknuti: Živio ...! I brže to, jer evo i počasne čete, i njoj ćeš
uskliknuti.

NAROD (*okreće se počasnoj četi čiji se čuju koraci*): Živjeli,
pobjednici, živjeli heroji! Živjeli naši sinovi! (*Počasna četa je
prošla.*)

2.

HEROJ (*narod se opet okrenuo prema njemu, ali ga ne gleda,
pognuo je glave.*) ... Ni pomislio nisam, od njih sam bio bolji.

NAROD: Hrabriji si, nisi bolji ...!

HEROJ: I heroj nisam htio biti.

NAROD: Postao si.

GENERAL (*vojnički i s ponosom uzvikne*): I jesi, i jesi! Time se
ponosi! Tako zakon piše!

NAROD: Neka se raduje pobjedi, takav smo zakon pisali.

GENERAL: Vi ste nerazumni! Jer dok smo mi trpjeli, strepjeli
i ginuli ...

NAROD: Misliš, duša nije podložna patnji ...? I ona je krvavila,
mučila se, patila!

GENERAL (*već starački, svađalački*): A da je poginuo, priznali
biste ga i njegova djela ...?

NAROD: Radujemo se njemu živomu, ali ne i njegovu djelu!

GENERAL: Zar mislite, neprijatelj je štedio naše? Gledajte

djecu moju, sinove vaše ...! (*Prolaze ratni invalidi.*)

NAROD (*kad se pojave kleknu*): Djeco naša, kako da vas nagradimo? Malo zakon piše o tom što nam srce nudi. (*Invalidi odlaze, narod pođe za njima.*)

GENERAL: Ama ljudi ...!

HEROJ: Nesporazum.

GENERAL: Rekli ste nešto?

HEROJ: Velim, nesporazum.

GENERAL: U čemu?

HEROJ: U svemu!

GENERAL: Ama ne brinite: narod zaboravlja! (*Pozdravi ga i odlazi s pratnjom. Ostane sam heroj.*)

3.

HEROJ: Ako narod i zaboravlja, ali kako ću ja ...? Neću nikada ...! (*Stajao je sam na uzvišici kao kip. Umoran je heroj, sjeda.*) Htio sam viknuti, neka narod zna... «Nisam, ljudi, znao za svoja nedjela»...! Nisam bio svjestan veličine zla ...! Da sam bar mogao naslutiti, ne bih se mogao odlučiti ...! Osjećam se kao heroj zla, tuga me pritiska ... Lako je zakrvljenog, ogorčenog na gore privoljeti! A tko će sad mene utješiti, tko će jadniku heroju oprostiti ...? Djeco, pobio sam, spalio sam svu silu vas. Oprostite jer tuga će mene mučiti, a ne vas ... (*Diže se, vidi da mu žena prilazi. Moleći pruža ruke ali ona zastane. Kad joj prilazi, ona se provlači.*) Ženo voljena ...!

ŽENA: Tugo golema ...!

HEROJ: Heroju su poklonili tugu, sebi radost neslućenu: pobjedu ...!

ŽENA: Nesporazum.

HEROJ: Neotklonjivi?

ŽENA: Ne zaboravi!

HEROJ: Vjeruješ da sam heroj želio biti, poganiji od smrti, hrabriji od vječnosti ...?

ŽENA: Ako i nisi, postao si ...!

HEROJ: Nedostojan ...!

ŽENA: ... i nespokojan ...!

HEROJ: Godinama sam krvario!

ŽENA: Nisi iskrvario!

HEROJ: Da jesam priznali biste me?

ŽENA: Tebe da, ali djelo ne!

HEROJ: Druge su borce grlili, cvijećem obasipali, suzama pojili ...

ŽENA: ... klicali im, pobjednicima se zahvaljivali.

HEROJ: A mene još ni žalili, već prezirali!

ŽENA: Nerazumnost nisu zaboravili.

HEROJ: Izludjet ću ili ste vi ljudi ...! A naša djeca, majke, očevi ...? Zar njih nisu ubijali i ubili ...?

ŽENA: Dječja krv zastavu slobode prlja.

HEROJ: Rekoše, dužnost mi je ...! Da li mi se bar to uvažava? I kako ću proći kod svoje djece, svoje žene ...?

ŽENA: Vjeruj, žao nam je.

HEROJ: To je sve ...? Misliš kukavica sam?

ŽENA: Zakužen.

HEROJ: Ubojica ...?

ŽENA: Nesvjestan.

HEROJ: Znači, opraštaš ...?

ŽENA: Oprostiti još mogu.

HEROJ: Ali ne zaboravljaš ...!

ŽENA: Pa, mogu li ...? A i da hoću, tko će iščekati: vijek se ljudski može skratiti, a kako ga produžiti ...?

HEROJ: Ako sam ja kriv, oni su više ...!

ŽENA: A ni oni s tobom neće ponosni biti ...! (*Odlazi.*)

4.

HEROJ: Težak nesporazum za obična čovjeka. (*Tužan sjeda, tihi akordi prate njegovu tugu.*)

PRED. (*prolazi sa svojom svitom*): Pobjeda je izvojevana, a čovjek ovaj kao da tuguje.

MIN. V.: Ili tuguje, ili osvetu snuje.

HEROJ: Običan čovjek, obične sne snuje.

PRED.: Zar lijepe snove sa suzama u očima?

HEROJ: To su molitve.

MIN. V.: Za pobjednike?

HEROJ: I njihove žrtve.

MIN. V.: Zar za one horde žute ...?

PRED.: Zar nemaš žrtava iz svog poroda ...?

HEROJ: I zar žuti nisu ljudskoga roda ...?

MIN. V.: Zar si izdajica?

PRED.: Kukavica?

HEROJ: Bar da mi je samo to krivica.

MIN. V.: Heretične riječi, od vojnika!

HEROJ: Odličje mi pogledaj, pa čemu pridika?

MIN. V.: Oprosti, od čovjeka ne vidjeh heroja.

PRED.: Ja sam ti, tvoj predsjednik, tu čast podijelio.

MIN. V.: Oprosti, čestitam ...!

HEROJ: Oprosti, ne primam ...!

PRED.: Je li uzrok razložan ...?

HEROJ: Čestitati na nedjelu ne treba neuku čovjeku, već njegovu začetniku!

MIN. V.: Komu, komu ...?

HEROJ (*bijesan i očajan uperi prst u predsjednika*): Ovomu ...!

Mir i bezbrižne sne zadržao si za sebe ...!

PRED.: Žrtva si zablude.

HEROJ: Narod zna što govori, ne zavode ga govori.

PRED.: Rekoh ti, predsjednik sam domovine ...

MIN. V.: I njen prvi sin ...!

PRED.: ... narod me po zlu ne spominje ...!

HEROJ: A mene je izagnao još i iz doma mojega ...!

PRED.: Heroj, a izagnanik ...? Heroj treba miljenik biti ...!

HEROJ: A narod me odbio, ne prima; žena me se odrekla, djeca porekla.

MIN. V.: Nesporazum ...

PRED.: ... ali u čemu, i što vele ...?

HEROJ: Odgovornost s nama neće da dijele ...!

MIN. V.: Kako to govoriš s prvim čovjekom ...?

PRED.: Stani, ministre, kunem te Bogom ...! Slušam te, junače ...!

HEROJ: Djeca su i žene moga čina žrtve.

PRED.: Zar tako zbore ...?

HEROJ: Zar istinu ne govore?

PRED.: Tebe samo, ili i nas, narod spominje?

HEROJ: Narod je samo djelo vidio, a ne i um koji ga je oživio. Za mene zna, u tebe ni ne sumnja.

MIN. V.: Tako i treba!

PRED.: Stani, tako ti neba! Ne očajavaj, junače. Danas nesporazum, sutra slavan dan.

MIN. V.: Narod je srećom zaboravan.

HEROJ: A dotle neka sam snosim paklene muke i, u snu sam slušam dječje jauke ...?

PRED.: Moralo je žrtava biti. Ni moj počinak nije bez more ...! Shvati, nisam krvolok, ni bezdušan, ni slijep, znao sam da ću biti svirep ...! Znao sam za djecu i žene, starce i nemoćne, a ipak sam se odlučio za žrtve bezumne ...! Htio sam da svijet uoči kakvo prokletstvo atom u sebi nosi, da miru više nitko ne prkosi ...! Naš primjer nečovječan ne smije biti zaboravu predan ...! Shvaćaš li sada zašto je uslijedilo nedjelo, shvaćaš li sada ovo moje slovo ...?

HEROJ: I spriječit ćeš svakoga tko za prokletstvom bude posegnuo?

PRED.: Smrvit ću ga da suze više ne vidim potokom liti! A hoćemo li se nas dvojica u čuvanju mira udružiti ...?

HEROJ: Krasna bi to odluka bila ...! Ali smijem li ti vjerovati, ne bih se htio opet dati prevariti ...?

PRED.: Imam živu djecu i žrtvu neprežaljenu.

HEROJ (*pruži mu ruku*): Spriječit ćemo zlo neka se više nikada ne oplodi!

PRED.: A što ćeš ti ...?

HEROJ: Ja ću se lako za sebe pobrinuti. Ja ću samo od sebe, sav svijet će pomoć čekati od tebe.

PRED.: Čuj ...! Ipak, i ja sam samo čovjek. Vjerujem, da neću, ali bih se mogao zlom poigrati, zaboraviti, nesreću izazvati. Bliže tebe bliže sam opomene! Bit ćeš na domak moje pratnje.

HEROJ: Dnevno ćemo se podsjećati na rođene, a neživljene!

PRED.: Riječi blagoslovljene! (*Pođu.*)

5.

DOK ODLAZE, BINA SE OKRENE. PREDSJEDNIKOVA ODAJA U PREDSJEDNIČKOJ PALAČI. OGROMAN PISAČI STOL S GOLEMOM FOTELJOM. ZATIM, PODUGAČKI STOL ZA KONFERENCIJE. JEDINI UKRAS JESTE SLIKA ATOMSKE PEČURKE, KOJA JE IZNAD PREDSJEDNIKOVE FOTELJE. HEROJ IMA SVOJE ISTAKNUTO MJESTO, ULAZI PREDSJEDNIK.

PRED.: Prijatelju u dobru i zlu!

HEROJ: Budno smo služili miru!

PRED.: Ali, eto ... stiglo je vrijeme rastanku.

HEROJ: U očima ti čitam brigu.

PRED.: Moj je mandat predsjednika istekao, narod je novoga izabrao.

HEROJ: I sad što će biti?

PRED.: S tobom?

HEROJ: S nejakim čedom, mirom!

PRED.: Znaš ... nisam željan ove odaje, ni vlasti ni priznanja ...

HEROJ: U novog predsjednika nemaš pouzdanja? Reci, za sve zlo i pustošenje nerazumno, još uvijek mene krive ...?

PRED.: Sada već ne.

HEROJ: Gore je ako to zaborave!

PRED.: Jest, jer s tim smo zlom gospodarili mirom! I govorili su: silom!

HEROJ: Dok ne nauče mir osigurati razumom! Muče li te još dječje suze?

PRED.: U snu još očajan ridam, ali neka samo dječji osmijeh ostane bezbrižan! Bojim se novoga izabranika.

HEROJ: Taštinom kako vlada, obijesti umije li da savlada?

PRED.: Tu su najslabiji čak i najmudriji.

HEROJ: A je li u ratu bio, je li druga poginuti vidio?

PRED.: Zanoše ga herojska djela.

HEROJ: I heroje suza obliva ...! Herojska djela su trenutna, a želja za životom vječita! No, miruj.! Naučit ću ga da postane poklonik straha, pa će strasti svoje umjeti da savlada!

PRED.: Neka ih barem obuzdava ...!

HEROJ: Mislio sam živjet će sam, za druge, biti nepodnošljiva muka, i kolike li sreće zbrinuti druge ...!

PRED.: Sad će, još malo, biti ustoličenje novoga predsjednika i moje razrješenje.

HEROJ: A što ću ja?

PRED.: Ti ...? Dok si živ na ovoj si dužnosti. Na tome ti nitko ne zavidi, što se meni i miru neobično sviđa.

HEROJ: Ne brini! Čuvat ću mir, i od njega sačuvati, tako mi neba!

PRED. (*Zagrlje se.*): Tako i treba!

6.

N. PRED. (*ulazi sa svojom svitom, članovima svoga kabineta. Razdragan, bučan, prepotentan*): A ovo je predsjednički ured. Stolice nisu postrojene u red! Sitan, jedva vidljiv stol, slika što podsjeća na tugu i bol! I kao konferencijska sala je premala! Jer ideje koje se ovdje stvore, ove će zidove da razore! Toliko su bujne i umne! A ovaj tu, dosadašnji predsjednik je, a ovaj

ovdje, to jest ja, nada sam nacionalna! Ne bih prigovarao kolegi dosadašnjem, ali to što on do sada uradi, ništa ne vrijedi! Gospodo ministri, hoću čuti tko i što misli!

SVI: Vlast smo preuzeti voljni i spremni!

N. PRED.: U tome smo jednostušni! (*Pride heroju i poigrava pred njim:*) A tko je ovaj ovdje? Čovjek ili stvar?

PRED.: Vaš čuvar.

N. PRED.: A od koga me čuva?

PRED.: Od nerazumna razuma.

N. PRED.: A tko bi to mogao biti?

PRED.: I mi, i ti! Na zlodjelo nije spreman samo zao, ni suludo djelo nije samo luđaka pravo.

N. PRED.: Ja se zlodjela ne bojim.

PRED.: S hrabrošću se i ja ponosim.

N. PRED.: A opet, trebao vam je čuvar?

PRED.: Tako to određuje ustav.

N. PRED.: Ustav, to sam ja!

HEROJ (*uperio je u njega oružje*): Dobro pogledajte oružje ovo!

PRED.: Tko prekrši ustav, s tim mu se perom piše posmrtno slovo!

N. PRED.: Je li to prijetnja, i zar novu predsjedniku? Lijepu ste mi zaželjeli dobrodošlicu!

PRED.: A što vele gospoda ministri?

HEROJ (*kao slučajno uperi u njih oružje*): Čiji će biti sluge, ustava ili predsjednika?

SVI: Poštovat ćemo volju naroda! Kunemo se!

PRED. (N. *Predsjedniku*): Slažete se, ili se još uvijek odlučujete?

N. PRED.: Odlučio sam se za zakletvu! Kunem se! (*Klekne i stavlja ruke na ustav koji mu drži predsjednik.*) Kunem se, i kunem se! Uostalom, riječi su moje nepravilno shvaćene. Rekoh, ustav sam ja, jer tko ga kao ja poštiva?

PRED.: Te riječi pamti, i nemoj da ih narod zaboravi, jer kad se narod uzbuni, znajte svi, onda je najrazumniji!

HEROJ: A tko mu se suprotstavi, bit će najmrtviji.
 N. PRED.: Kunem se najsvečanije, do smrti mi stalo nije!
 PRED. (*predaje mu knjigu ustava*): Onda ti predajem ustav na čuvanje i poštivanje.
 N. PRED.: A kad ćeš mi vlast predati?
 PRED.: Položio si zakletvu, ja tu više nemam što tražiti.
 N. PRED.: A ovoga čuvara baš moram primiti?
 PRED.: Ne moraš, možeš se predsjedništva odreći.
 N. PRED.: Onda ću se bolje s njime sporazumjeti! (*Pruža mu ruku i rukuju se.*) Zdravo i mir među nama!
 HEROJ: Mir i samo mir među narodima!
 PRED. (*odlazeći*): Moj pozdrav vama svima!

7.

N. PRED.: ... A sad kad smo preuzeli vlast ... (*Uplaši se svojih riječi, pa će pitati za savjet heroja:*) Vlast ...?
 HEROJ: Vlast.
 N. PRED.: Dakle onda, pošto smo preuzeli vlast, pogledajmo na djelu kako izgleda ta ljudska strast! Strast?
 HEROJ: Strast!
 SVI: Vrlo dobro!
 M. VOJ.: Starat ću se! (*Pita heroja:*) A reci, molim te, u čemu se odražava ona?
 N. PRED.: Jest, jest, u čemu se zapravo sastoji vlast?
 HEROJ: U djelu, djelovanju, planiranju i stvaranju ...
 N. PRED.: A u interesu čega?
 HEROJ: Ne čega, već koga! Mira i naroda!
 N. PRED.: Htio sam i sam baš reći! Zalutale su mi riječi!
 M. RATA: Gospodo, ne možemo raditi stojeći! Komanda je – Mirno!
 N. PRED.: Zauzimajte mjesta.
 M. RATA: Ali smjesta!
 SVI (*polete za konferencijski stol*): Zauzeli smo svoja mjesta!

M. RATA: Predsjedniče, ali što sada ...?

N. PRED.: Izradit ćemo plan rada! Čuli ste, razmislit ćemo što bismo stvorili, kako bismo narodne želje zadovoljili. Zatim ćemo se pozabaviti brigama, a tih je i previše po tisku, pa ćemo potom miru osigurati mir, uljepšati svemir ... (*Umiruje njihov radostan žagor*): Molim mir!

M. RATA: Predsjedniče vi samo želju izrazite, a glede komande na mene se oslonite! Dakle, komanda glasi – jezik za zube i muva neka se čuje ...!

N. PRED.: Tako je ...! A sada, mislim prvo domovinu obidimo, onda naš kontinent, pa tek onda sav ostali svijet!

M. RATA: Domovino, mirno! Dalje, predsjedniče?

N. PRED.: Jest, dalje... a što dalje? (*Heroju.*) Znaš, prijatelju, iskoristimo tvoje iskustvo i znanje ... Recimo, u našem radu što ti se sviđa, a što manje?

HEROJ: Baš ništa mi se ne sviđa komandiranje.

N. PRED.: Točno! I meni je dosta graje!

M. RATA: Ali reda mora biti!

HEROJ: To se ne može sporiti.

M. RATA: Jer disciplina kolijevka je rada ...

HEROJ: ... ali pod komandom sloboda strada!

N. PRED.: Vidi jada! Točno, točno! (*Opet će heroja:*) Poći ćemo zlatnom sredinom, pa kojim bismo redom?

HEROJ: Možda s poljoprivredom.

M. POLJ.: Ja na toj sam dužnosti ministar!

N. PRED.: ... popularno rečeno ...

M. POLJ.: ... stomaka gospodar!

N. PRED.: Budi kratak i mudar! Dakle, čujemo što nam selo veli, što stočari što farmeri?

M. POLJ.: Evo referata – bogovi su skloni, prebogati su nebesa pokloni, jer, ... kiša pada, trava raste, gora zeleni ...

SVI: ... zadovoljni, radosni su naši stočari! (*Aplauz.*) A što vele farmeri?

M. POLJ.: Javlja mi eksperti ... ako ovoliko kiše budu kišile,

bit će žita i previše!

SVI: Valja li to, ili probleme rađa?

N. PRED.: Žitu će cijena pasti ...

M. POLJ.: ... i brigu nam stvoriti!

N. PRED.: Donosimo slijedeće rješenje, ... ili neka kiša prestane ...

M. POLJ.: ... ili neka žitna polja popale!

SVI: Tako će cijena žita ostati primjerno visoka!

N. PRED.: Jer samo ono vrijedi što je na dobroj cijeni!

SVI: Predsjedniče, kolike li logike! Kamen temeljac neka to bude naše ekonomike!

N. PRED.: Jer, gospodo, ako previše bude kruha ...

HEROJ: ... zasitili biste sva gladna usta.

M. POLJ.: Ja plaću primam za domaća usta, ne tiču me se susjedna pusta!

HEROJ: Jesi li kadgod ručao glad, jesi li kruha ikad bio rad?

N. PRED.: To je odjek ulice, rulje izbezumljene!

M. POLJ.: Narod, ne rijetko ludosti snuje ...!

M. REDA: Pardon! Te riječi sam ja ministar reda trebao reći! Nadležnost mi ne smijete poreći.

N. PRED.: Prigovor usvajam. Bio sam uzrujan. A sada pređimo na probleme ministra rada.

M. RADA.: Evo i moga referata! Svi su uposleni i smireni, svi su prebogato plaćeni ... a to su, gospodo, problemi ozbiljni!

N. PRED.: Pa, u čemu jeste briga?

M. RADA.: To što nema briga! Jer, gospodo slavna – dosada zlo od goreg stvara!

M. REDA: Opet mi se u nadležnost upliću! Ja sam ministar reda i nereda! Ako dosada izazove nered, tu sam ja da zavedim red!

N. PRED.: Ali dok nema nereda, kako ćete zvesti red?

M. REDA: Želite li narod zabaviti, da se ne dosađuje, i zlo ne snuje ...? Plaće mu snizite, tom brigom narod zabrinete!

SVI: A kad započnu da se bune...

- M. REDA: ... policija će da se zauzme!
- N. PRED.: A mi ćemo onda opet plaće dizati ...
- SVI: ... da nam se narod ima zašto zahvaljivati!
- N. PRED.: Dakle, zbrinuli smo brige ... Ali, ali, gospodo, umrijet ću od dosade ...! Ovi do sada nisu bili niti problemi, ni zabava, ni stvaranje, već dosadno vajkanje ...! Tempa, i nešto novo dajte – više plamena i strasti, krv svoju oprobajte ...! Zaspat ćemo jadni ...! Gdje je ministar ratni ...!
- M. RATA: Tu sam u punoj ratnoj spremi!
- N. PRED.: Hajde, nešto uzbudljivo nam pripremi!
- M. RATA: Koga spaliti, koga smrviti, koga u pakao otpremiti?
- N. PRED.: Ti nam to predloži, naše je da se narod s prijedlogom složi!
- M. RATA: Ja probleme samo uništavam, nisam tu da stvaram!
- M. V. P.: Probleme ministar vanjski treba smišljati! Jer, zapravo, ja sam poslodavac rata ministra!
- N. PRED.: Gospodo, pa progovorimo iskreno i otvoreno! Dok doma odete, brige odložite, za ručak se spremate ... što ćete ženama pričati ...? Kako je sve ovo posve obično i dosadno, zar to ...? Moja je, primjerice, danima već nemirna, pomalo i kivna. Kad se već kod kuće muče od dosade, ponesimo im bar odavde vijesti zabavne ...! Uzbudimo ih i uznemirimo, pa ih u krevetu, na spavanju smirimo ...!
- M. V. P.: Situaciju onda malo bolje zamutimo.
- SVI: Sve do ruba rata ...!
- N. PRED.: Zar ste kukavice? Zar svoje žene ne volite? Zar se već i ratića kojega bojite? Kako ih zabaviste? Žene u vama slabe imaju ljubavnike!
- SVI: Ali, neka onda barem rat bude kratak!
- M. SPORTA: A, neprijatelj sitan i krotak!
- M. RATA: Odlična strategija! Tko hoće pobjednikom postati, suparnika slabijega mora odabrati!
- SVI: I reći ćemo svijetu i ženama – mi jesmo pristalice mira, ali dok nema rata nema ni mira!

M. V. P.: Namjera plemenita – diplomacija korjenita!

N. PRED.: I, kako nam ne bi rekli, rat vodimo iz obična hira, ded ti, ministre, što stvaraš zaplete, nađi opravdane razloge neka napad započne ...!

M. RATA: Tram-taram-tam, tram-taram-tam, bum-bum-bum ...!

SVI: Bum-bum, bum-bum, bum-bum, bum-buuuuuum ...!

M. V. P.: Ne pucajte dok ne znate u koga ćete ...! Dakle, naš kontinent je miran. Hranimo ga, vrlo nam je odan. I vele još bi poslušniji bili, kad bi za našim stolom jeli i pili.

N. PRED.: Kad bismo ljudi bili ...! Jer tada, otkud bi se znalo, tko je tko?

SVI: Primjedba umjesna ...! Sluge su sluge, gospoda – gospoda!

M. V. P.: Idimo dalje ... po ostalom svijetu skoro ništa nova. Tu glad, tamo nevolja ...

N. PRED.: Tek to je opasnost ozbiljna ...! Ne zavija li gladan vuk uvijek oko tuđeg obora ...?

M. V. P.: Ne bi bilo časno gladnog tući nevoljom ...!

N. PRED.: Ako ćeš ovako nastaviti, nećeš na radnom mjestu zadovoljiti ...!

M. V. P.: Ne sumnjajte u moje kvalitete, još danas ćete za ratni ručak da sjednete ...! Ratu smo na pragu ...! Da čujem komandu!

M. RATA: Neka topovi zapucaju ... bum – bum – bum ...!

SVI: Grum – grum – grum ...! Pic – bum ...!

N. PRED.: I koji će to Božić Bata zadrhtati od straha ...?

M. SPORTA: I kako ćemo ih strašiti, sa: bu – bu – bu...!! ili sa: hu – hu – hu - ...?

M. V. P.: Naučite se, kolega, redu i strpljenju ...! Istina, ne prijetite nam se, niti se ratu nadaju ...

N. PRED.: Ama tko ...?

SVI: ... i koji...?

M. V. P.: Zar vam nije svejedno koji, ako nas se boji? Eto, recimo, Crvena zemlja prilično je jaka, ali se boji rata!

SVI: Ali se ne bojimo mi! Mi smo hrabri i ponosni!
 N. PRED.: A što je najvažnije, za mir smo voljni izginuti!
 M. V. P.: Te iako nam se ne prijete, riječi su im nadmene: vele da nas se ne boje ...!
 SVI: Ima da se plaše i uplaše ...!
 M. V. P.: Dakle, jesmo li za plašenje spremni?
 N. PRED.: A kako bismo započeli? Čime i zašto ...?
 M. V. P.: O svijetu imaju mišljenje strašno ...!
 N. PRED.: Pa to je užasno ...! A što je njihov «vjeruju»?
 M. V. P.: Da nama ne vjeruju!
 SVI: Uvreda i kletva, protiv mira urota ...!
 N. PRED.: Dakle, jesmo li onda za odmazdu i rat?
 SVI: Zar nas još treba i pitat ...? Pif-puf-pif-puf-bum-bum ...!
 Čindarata-bumbumbum ..! (*Svi skoče s mjesta i u vojničkom maršu hodaju oko stola.*) Tko se boji vuka još, vuka još, vuka još ...!

8.

HEROJ (*uzme ručno zvono i zazvoni*): Zvono, gospodo, zvoni ...!
 N. PRED.: Ometaš nas u državničkoj raboti ...!
 SVI: Šijom ćemo ti zavrnuti ...!
 HEROJ: Hoće li se gospoda smiriti ili ću i ja podviknuti ...!
 SVI: Pa reci kakva je to uzbuna ...?
 HEROJ: Izgubili ste iz vida ... dvanaest je sati ...! Gospodo, uredsko vrijeme je proteklo ...!
 SVI: Začudo ...! Tko bi to i rek'o ...!
 HEROJ: I drugu ste brigu prečuli ... znate li što su vam od kuće poručili ...? Da vas pitam jeste li za ručak ili pak ne ...!
 SVI: Joj, na ručak se zaboraviti ne smije ...!
 N. PRED.: Tako smo se zaradili da smo se čak i od ručka ogradili ...!
 M. RATA: Predsjedniče, mogu li im dati voljno?

N. PRED.: Jest, jest, i ja sam za to da se pođe, ručak da ne prođe ... ali o čemu smo mi to i raspravljali, i da li smo se odlučili ili samo odlučivali ...?

SVI: Zbilja, o čemu se to i vodila prepirka ...?

HEROJ: Neka vas više ne brine nevolja, sutra se nastavlja zabava ...!

SVI: A zbilja smo se lijepo zabavljali, a još kad bismo znali što smo to i zaključili ...?

HEROJ: Svima vam je žena telefonirala ...!

SVI: Možda je već i ručak na stol postavila ...!

M. RATA: Dosta je bilo egzercira, truba nam za ručak svira ...! Tu-tu-tu ...!

SVI: Dobit ćemo duplu-porciju! (*Paradnim koracima izlaze.*)

9.

HEROJ (*umoran sjeda i zabrinuto*): A što će biti onoga dana kad ih ni glad ni žeđ ne savlada ...!

Z A S T O R

II. Č I N

Proteklo je prilično vremena, zbivanja i događaji se smjenjuju; obični i dosadni događaji ipak ostavljaju svoga traga.

1.

N. PRED.: Ne-ne, znam tebe ..! Posumnjaš ti ne samo u moje sposobnosti, već i u nebeska znamenja čim što živne truba glase mijenja ..!

HEROJ: Ratne zvuke nisam voljan čuti.

N. PRED.: Voljan? Ha ...! Željan možda ...! Želja je vaša, a moja odluka! Vidim ja u dosluhu si s željama moga prethodnika! A o ratu ili miru, ipak, odlučit ću ja!

HEROJ: Uostalom, mnogo mi pripisuješ. Tko sam ja, što sam ja ...?

M. PRED.: Nisam ja glava nedosjetna ...! Ne stražarčiš ti nada mnogom oružjem samo, već i duhom! Da-da, uhodiš ti i moje misli čim se na drugo osim mira misli ...!

HEROJ: Više sam negoli uhoda čim ti se želja na rubu rata ushoda!

N. PRED.: Nacija postoji dok je ponosna!

HEROJ: A postojat će dok god je razumna.

N. PRED.: A kakva je razlika?

HEROJ: O, prevelika ...!

N. PRED.: Uostalom, svi se varaju, misle čovjek sam čvrste ruke, željan uzbuđenja, avanture...! Ali jesam prevage ...! Jer moj narod je ponosan, više nego itko razuman, pa da da će bolje zlo i dobro uočiti, zlo od gorega lučiti: On će sudbinom svijeta odlučiti! Zar ti ne želiš sve ono iskorijeniti što napretku smeta, što mir ometa ...? I što bogalj božji zna što je lijepo i sloboda ...? I zar siti nisu ujedno i razboriti ...?

HEROJ: I ja se lako vrijeđam, kad za negostoljubivi stol sjedam, pa ma kako obrok bio preobilan.

N. PRED.: Za takav stol ni ne sjedam!

HEROJ: Mora tko je gladan!

N. PRED.: Kad ga nahranim, neka je i zahvalan.

HEROJ: Pa dobro – kojima si dao, gospodar si dobar ili zao. Ali ima tko tvoje ne prima, kome ni ne daješ – a nadmeno im poduke nudiš, sve im kudiš, o svemu sudiš ...!

N. PRED.: Krivo sudiš ...! Pa zar nije uvreda kad se u poklon dat savjet – odbija? I zašto je u njih naše mrko-crno, naše lijepo-smiješno, naše vedro-sjetno? Na stotine je u nas bogova, zašto se baš svaki odbija? Zastava im na stegu crvena, motka za skakanje drvena, i vele nebo im ljepše, srebro srebrnije ...! I zašto lažu ne mrze nas već žele mir; i zašto ih ne oduševi naša istina, naš kozmos ...? Vidiš li, bezbroj je u njih poroka, sljedbenici su lažna proroka ...!

HEROJ: Lažnog su proroka odagnali.

N. PRED.: Gorega odabrali!

HEROJ: Ovaj nam daje za pravo, onaj je mir u spokojstvu potkrađao.

N. PRED.: Riječima im vjere ne poklanjaj, jer vjere su tuđe ...!

HEROJ: Ali im se bar to mora priznati, u vis znaju skakati ...!

N. PRED.: Ne nasjedaj toj promidžbi ...! Uostalom, kako čujem, a u to i vjerujem, naši se pak u vodi bolje znaju brčkati i po ledini trčkati!

HEROJ: Zar nam i to spore ...?

N. PRED.: Oh, ne, ne, ...! Čak nas za pomoć mole da savladaju more.

HEROJ: Pa hoćemo li im pomoć dati?

N. PRED.: Moramo prvo stratege upitati.

HEROJ: A ne bismo li i mi njih za savjet molili ...

N. PRED.: Zaboga, zašto bismo se ponizili, njih sokolili ...!

HEROJ: Kažu, nama se dive.

N. PRED.: I u miru žele da žive! Očito laž ...! Još da smo im mir mi predložili, možda bismo se i složili. I što je to mir, tko će to i znati, ali znam s ratom se povijest može pisati!

HEROJ: Nije lako voditi politiku mira kad ti đavo ne da mira.
 N. PRED.: Nije ...! I ništa dosadnije nije od noći mirne! Žena bi noću uvijek neke zabave, tako obične, tako dosadne ...! I otkad već rat nudim, da svijet na uzbuđenje prinudim, krvi dadem maha, živosti, oduška, daha ...! Joj, i današnji dan će biti dosadan! Tek je devet sati, kad će već dvanaest otkucati: da mogu doma poći, pa se svući, u hladovinu uvući, pa triler u ruke i ni po muke do večere obilne ...! Znaš, nemoj se čuditi, čak se i s mirom poigravam, ali se dosađujem kad ništa ne stvaram. Vidiš, i ovo je čas dosadan i po mir opasan ...! No, ne brini, danas ipak nisam sklon ratu, ni ratiću, jer sam obećao bratu i bratiću po partiju karata ...! Bogu hvala, bar će biti malo uzbuđenja! Dakle, danas rata nema!

2.

SLUGA (*stane u vratima i štapom tri puta udari o pod najavljujući posjetu*): Gospodine predsjedniče, vaša gospođa želi ući!
 N. PRED.: To joj pravo ne mogu osporiti. Izvolite joj vrata otvoriti!

SLUGA: I gospodin ministar rata se prijavio. Što bih mu javio?
 N. PRED.: On, mislim, ne bi mogao ući. (*Heroju, dok sluga odlazi:*) Makar se i on sigurno dosađuje. Konceptija rata u nas je različita: Ja ratom želim graditi, a od rata iz dosade želim se ograditi.

ŽENA PR. (*Ulazi*): Ljubim te dragi. A mogu li te i poljubiti?

N. PRED.: Ako će se heroj dotle okrenuti.

ŽENA PR.: Zašto, neka vidi, ako je kako veliš samo ukras živi?

N. PRED.: Koji i gleda i vidi! Ni sebi ne dozvoljavam da te pri svjetlu nagu ugledam, a i poljubac žene stvara misli putene!

HEROJ: Ljepota žene je uzbuđenje i od ratne vreve veće.

N. PRED.: Ali je pisano i to, da je nemoralnije!

HEROJ: Niste vi još upoznali ni rat ni ženu ...

ŽENA (*s razočaranjem i odobravajući heroju*): On je predsjed-

nik još i u krevetu. I umjesto da se sa mnom poigra rata i mira, on politizira ...!

HEROJ: Možda je nezadovoljan vašom umjetnošću, kad se tu stalno poigrava ratnom opasnošću.

ŽENA: Čuli ste, oči zatvara oči čim svjetlo ugleda na mojoj koži. Jer strast je napast – đavolski poslovi ...!

N. PRED.: Umukni ...! Bizarne riječi nisu za ove odaje! U mome krevetu nema mjesta ženi dok god domovinu muče problemi ...!

HEROJ: Za obje se sestre brinem.

N. PRED.: Ne razumijem?

HEROJ: Dvije sestre najljepše su – žena i mir.

N. PRED.: U moju brigu spada sav svemir ...!

ŽENA: Ali prvo brigu zbrini ovdje, ploda mi podari ...

HEROJ: ... i njoj i zemlji.

N. PRED.: Mislite što svoje djece nemam manje sam odan miru?

HEROJ: Niste upoznali najljepšu brigu: djecu dok valjaju se u razdraganu smjehu!

N. PRED.: Čuo sam za krvoloka sa bezbroj sinova.

HEROJ: Bio je bez razuma.

N. PRED.: Ako rat povedem nemam prava razumnim da se nazovem? A ako me napadnu, napad ne odbijem ...?

HEROJ: To nikad nisam rekao ...! Uostalom, zar ćemo se ratnom stravom baviti pred gospođinom ljepotom?

ŽENA (*predsjedniku*): Što misliš, jesam li zbilja lijepa?

N. PRED.: A što veli sin naroda?

HEROJ: Šteta što je bez poroda.

N. PRED.: Originalno, zar ne, ženice?

ŽENA PR.: Originalnosti sam voljna odreći se.

M. PRED.: Dosta imam briga i bez djece. Zar da mi po cijeli dan cmizdre i plaču? I jurcaju kroz ovu palaču?

ŽENA (*heroju*): Žalim još i ove zidove kad čujem riječi ove spodobe ...!

N. PRED.: Tako govorite da vas često ne razumijem!

ŽENA: A ja te pak urazumiti ne umijem! Uostalom, čekaju te vani.

N. PRED.: To ministar rata o slavi sanjari.

ŽENA PR.: Ne prepuštaj svoju slavu, ljubav ovjenčanu ...!

N. PRED.: On se slavi ne bi znao ni radovati.

ŽENA PR.: A mene će tvoja slava već i u krevetu zamijeniti.

M. PRED.: Stani ...! Ili ćeš se urazumiti... (*Sluga je već stajao u vratima i lupka da bi ga primijetili. Ljut mu se obraća:*) Zašto nas uznemiravaš ...? Lupaš, lupáš i samo lupáš ...!

3.

SLUGA: Molim da budem primijećen.

N. PRED.: Dakle, primijećen si.

SLUGA: Ministar rata neodložno mora do vas.

N. PRED.: Tko čeka taj dočeka.

ŽENA PR.: Pustite ga, možda prijeti opasnost od rata. A mog muža i tako ubija dosada.

N. PRED.: Tom se ministru uvijek žuri, čas u rat, čas domu svomu.

ŽENA PR.: Ja bih ga ipak poslušala, jer ako je rat, nije šala! (*S ironijom:*) Bit će izvanredna zabava!

N. PRED. (*slugi*): Čuli ste! Dakle, samo su mu u tom slučaju otvorena vrata!

M. RATA (*uleti i već s vrata*): Trata-trata-trata..! na pragu smo rata ...!

N. PRED. (*Skloni se iza stolice ustrašen*): Što! Što? Rata? (*Skoči iza druge stolice kao iza zaklona.*) Rata ...? (*Sada već iza treće stolice.*) Rata ...?!

M. RATA (*hrabro*): Sjednite, eno vaše stolice! Ustrašili ste se?

N. PRED. (*da bi oporekao svoj kukavičluk*): Mislite možda sam kukavica ...? Ili sam neodlučan ...? (*Sve se više junači.*) Uхватila me ratna groznica! I potom nedoumica ... (*Pokazujući na mini-*

stra rata:) ... smije li se džentlmen pretvoriti u prostaka iako smo na pragu rata! Vi, vi gospodine! Zar se ovako ponašate pred prvom ženom domovine! Ima pravo na pozdrav, pa tek tada rat najavite ...!

M. RATA: Ponizno molim, oprostite!

ŽENA: Zar nam zbilja rat prijeti?

M. RATA: Još uvijek može da se osujeti, ako gospodin predsjednik s vama hitna posla ima ...! Vaš gospodin, džentlmena ima za ministra! (*Galantno joj ljubi ruke.*)

N. PRED.: I eto, već ni iz inata danas neću rata!

M. RATA: Ali oni su nam objavili!

N. PRED.: A vi odjavite, jer pristali niste! I eto, gdje su nam sad ministri mira, svih narodnih briga ...? A i ja se još pripremio nisam, pa zašto da sam o ratu ovisan? Dakle, za rat još nisam spreman! Još ni za gospođu putovnice nema, garderoba se i njoj i meni sprema – doma, inače, baš sad tapaciramo, klavir štimamo, služinčad biramo ... pa kako ću u rat, moj ministre ratni ...?! K tomu, žena se frizeru sprema, a mene i partija pokera čeka! Ni ratnički govor nije mi spreman, ni mača svog ubojitog nemam! I znajte, žena mi mora postati bolničarka prva! A gdje ću joj odjeću kupiti, kod kojega krojača, treba biti pristojna i elegantna ...! Nije to činjenica nebitna, irelevantna! Jasno ...?

M. RATA: Bojim se, kasno je!

N. PRED.: Recite im neka se trpe, neka svi čekaju ako s nama misle ratovat! (*Ženi*): Čula si! Poleti, frizuru po najratničkijoj modi spremi!

ŽENA: Neću ni frizure, neću ni rata!

N. PRED.: Preuzimam komandu ratnu: poleti, ženo, eno su vrata!

ŽENA (*uvrijeđena odlazi*).

4.

M. RATA (*oduševljeno gleda za ženom*): Ako još nitko ovu mudrost izrekao nije, neka se sada uvijekovječji – lijepa žena je najveći ukras domovine!

N. PRED.: Vaše oko neka se s moje žene skinel!

M. RATA: Htio sam samo utvrditi – domovinu rese izuzetni kvaliteti!

N. PRED.: Ima tko misli kako njena ljepota čak i moje misli diči. A što narod o tome misli?

HEROJ: Drži, njen muž bi na nju više trebao misliti.

M. RATA: Ona je vaša vrlo prikladna reklamna tabla!

N. PRED.: U koju ste prokleta buljili!

M. RATA: Iz čistog patriotizma!

N. PRED.: Moram priznati ... i sam sâm za sebe s oduševljenjem glasao, gledajući kvalitete njene!

M. RATA: A još te njene oči snene ...! Pa čari viđene i neviđene ...!

N. PRED.: Riječi su vam i previše uzbuđene ...!

M. RATA: Ali čovjek gledajući nju, prosto zanijemi; sve zaboravi, čak i na prijetnje ratne! Zbilja, najavio sam se ...

N. PRED.: ... zbog ratne prijetnje!

M. RATA: Zbog jedne žene kolike pometnje!

N. PRED.: Dakle, zašto i od koga?

M. RATA: U opasnosti je sloboda!

N. PRED.: Od koga, zaboga ...?

M. RATA: Od neprijatelja mira i Boga ...!

N. PRED.: Jest, jest, čim se ratom nama prijete, gaze principe svete!

M. RATA: Ovakvoj sili kao što smo mi, ratnu rukavicu su dobacili!

N. PRED.: Netko od jačih, ili koji ubogi? I je li ideološki, ili osvajački želi da vodi?

M. RATA: O tome se još nisam raspitao, ali znate li tko nam se

za neprijatelja ponudio? Unuče crvenih pirata!

N. PRED.: Porod bezbožnika nek pregazi bog rata! A kako bi rat imao što bolju prođu, moramo izabrati dobrog vojskovođu.

M. RATA: I sam bih rado iskušao snage, ali u posjeti imam goste drage.

N. PRED.: Pa vi u ratu još uopće niste bili, i za prošlog ste gnijezdo svoje uz ženu svili!

M. RATA: Oprostite za ispravak, ali sam morao ostati čio i zdrav, kako biste me za ministra birali ...! I još vas molim, sad promislite i odlučite, želite li rat običan ili atomiziran ...?

N. PRED.: Na meni je da biram ...?

M. RATA: Ako bi do mene bilo, bio bi atomiziran ...!

N. PRED.: Ne – ne, ne može ...! Samo obične, lokalne, lokalizirane ...! Pa zar se ne sjećate tvorničara, trgovaca i torbara ...? Što su nas molili, zašto preklinjali ...? Magazine bi svoje ispraznili! Ako bismo atomski, totalni, kako i kad bi topovske puške prodali ...? I trgovina treba živjeti, netko i ratove treba preživjeti!

M. RATA: Koliko li ste valjani i humani, pa tko da vam običan ratić uskrati ...!

N. PRED.: Dakle, narode moj, puške neka zapucaju, topovi nek zabrundaju ...

M. RATA: Oprostite, topovi grme i gruvaju ...!

N. PRED.: Dakle onda, grum-grum-grum ...!

M. RATA: Pici-pici-bum-bum-bum ...!

5.

ČIN. (*uleti na njihovo ratovanje ustrašen mašući telegramom*):
Ne-ne-ne, ne pucajte, žrtve smo zablude goleme...! Priznati vam moram, telegram je pogrešno preveden ...! Ne prijete nam se ratom, dokazujem ovim telegramom! A nema ni uvreda ni kleveta.

N. PRED.: Već što ...?

ČIN.: Poklone su primili, hoće se zahvaliti ...! Joj-joj, oblio me znoj ...!

N. PRED.: Stoj ...! Pa i dobro je, bar neću voditi rat na dvije strane. Naime, pripremam se i kod žene na osvajanje ...!

M. RATA: Oh, kolike li štete, večeras ostajem bez zabave ...! I danas, eto, jesam za rat spreman, a sutra bi bio otežan ... Jesi li, ćato, siguran da je pogrešno preveden telegram?

ČIN.: Kao u smrt sam siguran!

M. RATA: Neka se smrt ovdje ne spominje, to me uvijek na godine opominje! A ja još nemam ni ženu! Djecu ne trebam, ali unuku želim!

N. PRED.: Ne očajavajte, ministre dragi ...! Danas sam ja, sutra ste vi zauzeti, pa ćemo se do poslije vikenda strpjeti ...! A onda ćemo već neki ratić skrpati! Nećemo valjda navijeke strepjeti hoće l'- neće l' rata biti, bolje ćemo mi koga ratom iznenaditi ...!

6.

ŽENA (*uleti i sva u prijetnji*): Čujte, zašto zvona zvone, sirene stravom govore ...? Zrakopolovi zuje – bruje, nemir ulicama likuje ...! Ne igrajte se ratom, jer tako mi Boga, još niste vidjeli kad pobjesni sloboda ...! Neću žene unezvijerene, očice zamagljene zbog nakaze jedne!

N. PRED.: Tako ne govore žene!

ŽENA: Bit ću i bezumna kraj muža nerazumna ...!

M. RATA: Gospođo, gospođo, prijetnja ratom je otklonjena!

N. PRED.: To slušaj ti, ženo neljubljena ...!

ŽENA: Zar ću još i zato biti okrivljena što sam žena neljubljena ...?

N. PRED.: Kad nemam vremena.

ŽENA: Čas si zamišljen, čas pospan ...

N. PRED.: ... a kad nisam, onda sam umoran!

ŽENA: Čula sam već i za takvo čudo, tko se rodi i ostaje muško!

N. PRED.: Ja sam po cijeli dan radu odan!

ŽENA: Po cijelu noć i dan..? Ti si ratoboran, mrgodan, sav si za megdan, kozmos bi osvajao, a krevet nisi sposoban ...! Zato i jesi objjestima predan jer si pred ženom sputan ...! (*Izleti.*)

7.

N. PRED.: Stidim se ove žene i nerazumne želje ...!

HEROJ: Da, ti nemaš vremena za gluposti kao što su nježnosti ...!

N. PRED.: Tvoje mi je uobraženosti dosta ...! Tko si ti da se podsmijevaš, mene ismijavaš, ovdje izmotavaš ...! Mnogo sebi dozvoljavaš ...! Na svoje mjesto, ne mudruj prečesto ...!

8.

M. RADA (*dvoje po dvoje ulijeću ministri*): Zaboga, predsjedniče, zar mora biti rata ...?

N. PRED.: Prvo zatvorite za sobom vrata! I tko vas je to uzbuonio, nerazumno unerazumio ...?

M. POLJ.: Ministar rata je po nas poručio!

M. V. P.: Poručio, uznemirit nas odlučio!

M. KULT.: Odlučio, strah po nama izručio!

M. SPORT.: Izručio, strahom me izmućio!

N. PRED.: Dosta riječi, kukavice, narodne ste izdajice!

SVI: Bez svoje krivice ...!

M. V. P.: Zašto ja ministar poslova vanjskih obaviješten nisam na opasnost ratnu što po granicama kola ...?

M. RADA: Ministru rata ne odobravamo ni slova ...!

M. POLJ.: Ni ja se ne odazivam na poziv bojnog zova ...!

M. RATA: Kad ratu otvaram vrata ima da mi se pokorava ...!

M. SPORTA (*jedva ga ima, jedva se kreće, a upliće se u sve intenzivniju izmjenu misli*): Ja sam uz vas, poklonik sam rata, bogovska ima da bude ta zabava! Vatromet, puške – igranka

ognjena za hrabre, za muške ...! Pici-pici-bum-bum-bum ...!
M. KULT.: Kukavče nemoćni, s propuha se skloni ...!
M. SPORTA: Vi ste vrijeđanju skloni ...! Ministar sam fizičke kulture, tko će hrabar biti ako ne ja? Hoću rata-trata-trata ...!
M. KULT.: Budite razumni, kad zagruvaju topovi, umjetnosti odzvoni ...!
M. V. P.: A po mom mišljenju, narod je za mirnu pobjedu ...!
Za pobjedu razuma i pregovaranja ...!
M. SPORTA: Dosta brbljanja ...! Hoću pobjedu, pucnjavu, zvonjavu ...!
M. RATA: Trube i topove, bubnjeve i gromove ...!
M. SPORTA: Nemoćni nam rat žele da ospore ...! Ua, izdajice, ua, kukavice!
M. RADA: Ne deri se, bezumniče ...! Ludak samo ratu kliče ...!
N. PRED.: Gospodo, gospodo, čemu uzbuna ...? Pravi demokrata drži se reda i za rata! Molim manje cinizma, i manje parlamentarizma!
M. RATA: Ako hoćemo rata, mora biti reda ...!
M. RADA: Rad je red, rat stvara nered ...!
M. FIN.: I zašto rat totalan, a ne lokalan ...?
M. POLJ.: I odmah izniman, atomiziran ...!
M. PROP.: Još ni promidžbu nismo sproveli, pa kako biste bez nje rat započeli ...?
N. PRED.: Novinstvo tu jedva čeka, ratnih da se vijesti dočepa ...! Znamo za njihov afinitet – žele svijet uzbuditi! A s malo rata i tiražu ćemo im valjda dići ...!
M. PROP.: Nisam za rat bez promidžbe prave, jer otkud bi narod mogao znati – tko je kriv, a tko nije? Narod se najprije uči psovanju, zatim da zubima škrguće, krv mu se zatruje, pa lakše gine i izgine, za laži i istine ...!
M. V. P.: Bez mog pristanka, bez pregovaranja rat se otklanja ...!
M. RADA: Mir se usvaja ...!
N. PRED.: Neću nadmudrivanja i staračka vajkanja ...!

M. SPORTA: Nije uvijek prilika da se mir izigra! Izvanredna izlika da se ratno kolo zaigra ...!

M. RADA: Vi biste u rat uskočili, a još ni djecu nismo sklonili!

N. PRED.: Sva su djeca prava istih, zašto za svoja tražiš veća!? Misao nehumana! Ili smrt svima ili nijednima ...!

M. SPORTA: Tko je junak, naprijed u mrak ...!

M. RATA: Tko je patriota, nek se pod zastavu svrsta ...! Ovamo tu ratnu zastavu ...!

M. V. P.: A u pozadini ćete tražiti ratnu komandu!

M. RATA: Želite li reći da sam kukavica ...?

M. V. P.: To je vaša, a ne moja krivica ...!

N. PRED.: Nitko ministra rata neka ne vrijeđa ...! Dosta ...!

M. RATA: Gospodo ministri, čega se plašite, barem vi znate kamo se skloniti! Za ministre i uglednike skloništa imamo odlična! Desetke metara ispod zemljišta ...!

M. KULT.: A gdje će djeca, žene, starice ...?

N. PRED.: Rat mora imati svoje žrtvice ...! Gospodo, atomski je rat, rat iznenađenja, pitanje minute, treptave sekunde! Nema objave, raspisa, promidžbe – ja jednostavno pritisnem ovaj gumb ...! (*Prišao je ormariću u kojem je ogroman crveni gumb. Svijestan svojih svirepih prava, sav je u želji da pritisne dugme.*) ... i atomski rat ima da bukne ...!

M. RATA: Buum – buum – buum – hu ...!

M. RADA: I svi ćemo se naći u paklu ...!

M. KULT.: Eto, gospodo, i ja ću za vaš rat glasati, ako se nitko od nas neće u skloništa sklanjati ...!

N. PRED.: Ali ja, po ustavu, rat moram preživjeti! Ipak, nemojte misliti kako na žrtve nisam spreman ...! Svečano vam obećavam, u sklonište neću povesti ženu, imat ću ljubljenu opasnosti izloženu ...!

M. V. P.: Mislim, onda bismo pravi narodni sinovi bili, kad bismo se u prve redove svrstali... i mi prvi rat započeli ...!

N. PRED.: Ama ne rekoh li, rat moram preživjeti! Jer tko će mir sklapati, dokumente potpisivati ...?

M. V. P.: Slobodno smrću herojskom umrite, umjesto vas potpisivanje obavit ću ...!

M. SPORTA: Na vama će biti krivica, ako nas izbjegne ova zabavica ...! Tram – tram – tram – ja rat biram ...!

M. RATA: Tram – tram – tram – na uzburu sviram ...! Tutu – tutu – bum – bum ...!

ČIN. (*povremeno je oblijetao ministre s telegramom, ali na njega i heroja nitko ne obraća pažnju. I žena je ušla na ratničku igru m. sportova i rata, zaštićena gleda luđačku igru, sjedne na podnožje na kojoj je herojeva stolica. Igra njih dvoje normalnih i ovoj grotesknoj sredini. Činovnik podvikne): Dosta, dosta ...! (Svi stanu ustrašeni i okamenjeni). Dosta benava posla ...! Rekao sam, telegram je pogrešno dešifriran! Neću rata čak ni da zaigram!*

N. PRED.: Činovnika ovog smjesta otpuštam ...!

9.

M. RADA: Stanite! Iz ludosti u bijedu hrlite!

N. PRED.: Kako to govorite ...!

M. FIN.: Htjeli ste rat izazvati, a ne domovinu obraniti ...!

M. KULT.: I odmah obustavite te sirene svirepe, nek zvonjava zvona budu spokojna ...!

M. PROM.: Izdaja, izdaja ...! Znajte, ovo će i narod saznati ...!

N. PRED.: Zaboga, tiho, tiše ...! Ne uzrujavajte se više ...! Ovo je bila generalna proba ratnog kabineta, a ne urota protiv mira i svijeta ...! I moram konstatirati, patriotizma vam manjka ...!

M. SPORTA: Gdje vam je svijest, ljubav za domovinu, za koju sam voljan žrtvovati svu divnu omladinu ...?

M. RATA: Zar ja da nisam human i miru predan, kada vašu hrabrost probavam ...!

N. PRED.: Ugledajte se u savjest nas trojice! Za mir se borimo, kukavice preziremo! Sumnjajte nas da smo bez srca, a svaka

nam misao za mir kuca ...! Ali da bismo djecu i žene osigurali, mi smo se i na najgore pripremili ...!

M. SPORTA: Pa zar nisam nevin ko jučer rođeno janje ...?

M. RATA: Ovakvu dušu kao ja ni ovce svaki dan ne ojagnje ...!

N. PRED.: Zbog i jedne kapi krvi zaplakali bismo, među prvima prvi ...! (*Uhvati se za ruku s min. rata i sportova, pjevuše i zaigraju miroljubivo kolo.*) Ringe – ringe – raja, mi smo djeca raja, anđelima mira, kolo nek zasvira! Ringe – ringe – raja, Bajo bi da baja ...!

M. RATA: No, jeste li vidjeli, kolo mira smo zasvirali!

M. SPORTA: Zasvirali, odigrali!

N. PRED.: Mir čuvali, očuvali!

OSTALI: Možda smo bili zbilja žrtve zablude ...!

ŽENA: Oh, lude ...!

N. PRED.: Što traži ova žena ovdje ...?

DR. ČIN. (*uleti i svi na njega obrate pažnju*): Novi telegram ima da predam ...!

M. V. P.: Ja sam dužan da pročitam!

N. PRED.: Brže, brže, sav izgaram ...!

M. V. P. (*prosto lupka po nosu s telegramom min. Rata, sporta i n. Predsjednika*): Vidite li kako ste nerazumni, sav ste svijet uzburinili ...! Evo telegrama iz Crvene zemlje, pitaju nas zašto zrakoplovi obijesno lete i zašto nam je marina toliko uznemirena, i zašto se miru ne da mira ...!

N. PRED.: A šta je njih briga ...! I što ih se tiče, kad ih se ne tiče! Naš mir, naše mezimče, tako ćemo se zabavljati kako nas je volja! Neka njih samo zabavi njihova nevolja!

M. SPORTA: I jeste li vidjeli ...? Neiskreni, nepošteni, zbog unuka svoga bili bi na rat spremni ...!

M. RATA: Uh, uh, ako ih lupim po nosu kraj će biti svom njihovom ponosu ...!

M. V. P.: Gluposti zborite, i njih mir brine ...! I kažu, ukoliko uzbune ne prestanu, spremit će se na obranu ...!

N. PRED. (*Sav poskakuje od bijesa*): Kako se samo usuđuju

braniti! Odluke sramne...! I otkud oni smiju znati što mi kani-
mo uraditi ...!

M. RATA: To je izazivanje, kompromitiranje ...

M. SPORTA: ... Uprazno lajanje, uznemiravanje ...!

N. PRED. (*svečano odlučno*): Gospodo ministri, budite mirni
i smireni, ali na ratovanje moramo biti spremni ...!

M. RATA: I htjeli mi ili ne htjeli ...! A sada bih vas uputio u
tajne ratne: ratovanje je iznenađenja pitanje ...! Moj plan je
ratni da ih prvo umirimo i smirimo, a onda iznenada da ih i sa
zemljom smirimo ...!

M. SPORTA: Zaključak izvanredno logičan, te iako sam miru
svim srcem odan ...

N. PRED.: Grob moramo podijeliti tim neprijateljima čovje-
čanstva, u grob s njima, s kleveticima slobodarstva ...! Hura
- hura - hura ...!

M. RATA: Gdje je bubanj, gdje je truba ...?

M. SPORTA: A ja već letim, da sportske stadione za igre ratne
priprelim ...!

N. PRED.: Molim mir, Bogu se molim, vragu pozornost skre-
ćem neka pripremi mjesta za ovu bagažu ...!

M. RATA: Da priprelim topove ili atomske gumbе?

N. PRED.: Uništiti hoću svu tu gamad!

M. RATA: Jedan, dva, tri - sad ću zatrubiti ...

M. ŽENA: Budala će se opet ratom poigrati ...!

SVI (*kliču miru*): Stani ne budali ...!

M. RATA: Predsjedniče, ovi su me vrijeđali ...!

N. PRED.: Ali nisu bili jednoglasni ...!

M. RADA: Jeste li vas trojica bili u ratu, jeste li vidjeli krv,
osjetili stravu ...? I tko će opet da gine, zar vi, ovakve prdonje?
Izginuće cvijet omladine ...! Ili, eto, pristajem, povedite rat, ali
ćemo na bojište starce pozvati ...!

N. PRED.: Staračko vajkanje, nerazumno naklapanje ...! Kakav
bi to juriš bio, kad bi se starac na starca okomio ...! Za rat treba
oduševljenja, snage, hrabrosti, bistrine i brzine nepromišlje-

ne omladine! Oni herojski ginu, ništa ne pitaju, oduševljeno umiru! I kako bi izgledalo bojno polje gdje se kukavni starci na samrti – vrpolje! I kakvi bi nam bili ranjenici?! Zar iznemogli starci ...?! Heroj, živ il' mrtav, neka je junak lijep i mlad – a ne starački smrad ...! Pfuj ...!

M. RATA: Pfuj ...!

M. SPORTA: Pfuj – pfuj – pfuj ...!

TR. ČIN. (*ulazi sav zajapuren s novim telegramom*): Novi telegram ...! I ako smijem da upitam ...

10.

M. V. P.: Molim mir, čitam ...! Crveni nas mole da ne započnemo rat jer će i nevini stradati ...!

N. PRED.: Rat ni meni nije brat, pa otkud da znam tko će stradati ...? Stradati će oni, naši neće svi ...

M. RATA: ... preživjet će junaci ...

M. SPORTA ... i heroji ...!

HEROJ: Dosta brbljanja, neodgovorna igranja ...! Je li se vama sviđalo ili ne, rata biti neće ...!

SVI (*iz fronta mira*): Neće ...!

N. PRED.: A tko si ti i tko te uopće želi poslušati ...?

HEROJ: Ja neću govoriti, već zapovijedati!

M. RATA: A s kojim pravom pred svojim generalom ...?

HEROJ: Jer je general u sukobu sa razumom!

N. PRED.: Ali čuješ, prijete nam, vrijeđaju ...!

HEROJ: Da je zbilja tako, pravda da je uzdrmana, ili sloboda smrću opasana, ne brini ne bi domovina bila zlu žrtvovana ...! Još ni zarasla nije zadnja rana ratna, a već vas radost omladine zamara ...?

N. PRED.: Kukavice neće onemogućiti moje povijesne odluke ...!

M. RATA (*heroju*): Jezik za zube ...!

M. SPORTA: Nitko neka ne zine ...!

HEROJ: Stari, ne galami ...!

M. SPORTA: Stidi se, srami ...! Stari treba da su poštovani ...!

HEROJ: Ako ušutiš i budeš dobar, kupit ću ti dob i bit ćeš dobošar. I po svojoj kući diži graju i poigraj se kako se Indijanci igraju ...!

M. RATA: Ako se ne varam, vi već i vrijeđate ...!

HEROJ: Ja se pak ne varam, vas se i prošloga rata ne sjećam.

N. PRED.: Ni ja nisam bio u prošlom ratu ...

ŽENA: ... prvo se ogledaj u ženinu krevetu ...!

HEROJ: Pa kad tamo izvojujete pobjedu ...

N. PRED.: Smatram ovo za osobnu uvredu ...! I predsjedniku nanijetu klevetu! Uostalom, tko ste vi? Jedan sluga i žena u suknji ...! Ako se odlučim za rat i primim ga na savjest, to je za tebe, narode, zapovijest ...!

M. RATA: Atomiški heroj, a gluposti zbori ...!

M. SPORTA: Osušili su mu se herojski lovori ...!

HEROJ: Oh, vi mizerije, na prošli rat se podsjetite ...! Jeste, suze su se već osušile, izbljedjele su strave vizije; i rane su zarasle, majke oprostile ... ali ja još nisam zaboravio kako sam dječicu pobio, popalio ...! To neka vam je opomena ...!

N. PRED.: Ali ja ću sijati smrt po Crvenima ...!

ŽENA: I u njih je nemoćnih, djece i žena ...

N. PRED.: Pa mora pasti i koja glava nevina!

HEROJ: Neće ni jedna ...! Čuo si zašto sam ovdje! Da se majka smiješi, žena smije, razdragano dijete po prahu igre veze, a starac neka u miru o prošlosti sriče uz liru ...! Smrt mi je ogavna, a tko je stvara, sam sebi grob otvara ...! (*Predsjedniku prišavši mu:*) Eno gumba smrti. Ako ga pokušaš pritisnuti, smrt zazvati, svijet joj izručiti ... prvo se pomoli za pokoj svoje duše, moj družo ...!

N. PRED.: Ako baš budem htio, koristiti ću se svojim pravom!

HEROJ: Ti pravom, a ja razumom.

N. PRED.: Ne stojiš ti pred kukavicom ...!

M. RATA: Pred ministrom si ...!

M. SPORTA: Pred junakom ...!

N. PRED.: Gospodo, glasajte! Između rata i mira birajte! Za rat dižite ruke, očekujem vaše hrabre odluke! Prvi dižem ruku. Glasam za rat. (*Broji podignute ruke, njih trojica su za rat.*)

M. RATA: Glas kukavica nećemo uvažavati ...!

M. SPORTA: Kukavičlukom se neću ponižavati ...! (*Diže i drugu ruku.*)

OSTALI (*koji su protiv rata*): Za rat ste trojica glasali, za mir su ostali ...!

N. PRED.: Rekosmo, glasovi kukavica ne važe ...!

HEROJ: U manjini ste vas trojica! Uostalom, pritisni gumb atomski, bar će luđaka jednog biti manje ...!

N. PRED.: I hoću da znaš, jer to povijest od mene očekuje ...! (*Prilazi signalnoj tabli i atomskom gumbu.*) Dakle, odluka je: rat ...! Rat, rat, rat, kakav još u povijesti nije poznat ...! Do tri ću brojiti ... na treći znak Crvene ću s ovoga svijeta ukloniti ...!

SVI: Ne, ne, ne, ...!

HEROJ: Ne bojiš se ...?

N. PRED.: Povijesne odluke ...? Pa sav sam za čini besmrtne ...! Jedan ... i dva ... i ... (*Prinosio je prst signalnom znaku, heroj ga ubija.*) ... tri (*Pada.*)

HEROJ: ATOMSKOG RATA NEĆE BITI ...!

Z A S T O R

III. Č I N

Sudnica. U pozadini, s desne strane, je sudački stol ukoso tako postavljen, da je pred njim publika sa suđenja i iz gledališta. Publika na suđenju je s lijeve strane, u polukrugu, a okrivljeni između suda i publike. Branitelj je pored optuženoga, tužitelj s desne strane, do rampe. Značaj suđenja i sudnice naglasit ćemo mogućim elementima pravosuđa: božicom pravosuđa sa zavezanim očima i kantarom, križem, zakonicima i ustavom, prevelikim paragrafom i vješalima kao središnjim simbolom.

1.

SUD (*zgražava se, diže ruke k nebu*): Ali zakon ...! Zakon, gospodo i narode, zakon to tako predviđa ...! Može se to komu sviđati, ili ne sviđati, ali odluka je u našim rukama – je li to bilo djelo heroja ili povreda zakona ...! Zakona ...! Zakona ...!

NAROD: Narod mu ime blagosilja, spasiocem ga naziva ...! Spokojstvo i mir nam je vratio, a sud mu krivicu traži i nalazi ...!

SUD: Cijenimo vašu plemenitost, ali je u pitanju zakonitost! Imat ćete prava da mu se zahvaljujete i divite, ako sud ne bude izrekao: «Krivi ste» ...! Jer otkud biste mimo suđenja znali jeste li po zakonu postupili kad ste se radovali što ste živi ostali ...?

HEROJ: Narod me krivnje oslobodio, a vi meni suđenje ...!

SUD: Molim neka se sudu ne zamjera što zakon to tako predviđa.

TUŽ.: Nije to samo zamjerka, već se i vlada vrijeđa ...!

NAROD: Oni su vam suđenje naložili jer su se s ratom složili ...!

SUD.: Molim mir neka bude ...!

HEROJ: Sude, sude ...! Čuli ste, ubio sam čovjeka suluda, oslobodio svijet strahota! Narod mi pruža hvalu i odličje, a kome da zahvalim suđenje?

NAROD: Strahovladi vlade ...! Ne znaju što rade ...!

TUŽ.: Vrijeđate svoje izabranike, a to po zakonu dozvoljeno nije! I uopće, otkad je smrt pronađena, nitko više za život nije siguran, pa čemu još i ovaj čin oduran ...? Tko bi se u budućce primio očinstva domovine, kad bi ga ma tko mogao ubiti ...?

SUD.: Vi uopće niste svjesni čina, vi ste izvršilac zločina!

TUŽ. (*ospe još jednom paljbu na narod i optuženog*): To su riječi zakona, a zakonu je roditelj domovina!

HEROJ: Ponosan sam i radostan, a što mi predviđa zakon žalostan?

SUD: Ubili ste protivno zakonu!

HEROJ: Zar protivno i razumu?

SUD.: I razum je podložan zakonu.

HEROJ: A kad zakon razum preduhitri?

SUD.: U vrijeđanju zakona ste neobično hitri!

TUŽ.: Mi smo pozvani kazati jeste li nevini ili krivi!

SUD.: Tužitelj neka se smiri ...! Tužitelj neka po tužbi optužbi, a sud će da sudi...! Po optužbi i nevini mogu biti krivi, a razumni postaju nerazumni ...! Pravo je vaše istinu poricati ako vam optužbu ometa, možete poricati, rovariti, lagati, nadmeno se vladati ... ali samo će sud suditi! To nemojte ni vi zaboraviti ...!

Dakle, optuženi, izvolite progovoriti!

HEROJ: Ubio sam predsjednika, spriječio djelo bezumnika.

SUD.: Za ubojstvo je smrtna kazna predviđena ...

NAROD: ... a što je nesreća spriječena ...?

SUD.: Namjera mu je bila časna, pa će i kazna biti počasna.

TUŽ.: Nemojmo ga vješanjem sramotiti, već strijeljanjem počastiti.

HEROJ: Ne oduševljava me čak ni kazna počasna.

SUD.: Zakonska mjera ima biti štovana!

HEROJ: Štovanje ili ne, ja ću za glavu ostati kraći, više ili manje

...

SUD.: Ne budite nerazumni! Ako jeste i budete krivi, u zakonskoj formi likvidirani imate biti...!

BR.: Ja sam branitelj i sudske forme štovatelj. (*Optuženom*:)

Umjesto vas ja trebam govoriti, ja ću pravo na strijeljanje priznati ili osporiti! Prepustite brigu meni, sve dok ne budete strijeljani!

SUD.: Argumenti zakoniti i valjani!

TUŽ.: Zakoni, i bitni i formalni, imaju biti štovani! Ja kao tužitelj, optužbe izvršitelj, koristiti kanim svoja zakonska prava i dat ću vam do znanja... ako se zakonskog postupka ne budete pridržavali, već nas ometali i zadržavali, neće vam samo glava s ramena spasti, već će i kazna novčana uslijediti ...! I zatim ćemo vas lišiti svih časti i počasti ...

SUD.: ... bez milosti! Pa ćete umrijeti osramoćeni i obeščašćeni ...! Dakle, upozoravam vas, zakonom ćemo vagati riječi vam i djela, a na svaki izgred će uslijediti zakonska mjera ...!

TUŽ.: Dakle, ... tužim vas: ubili ste čovjeka i domovine predsjednika ...!

HEROJ: Izvršilac sam ubojstva dvostruka?

TUŽ.: Jest, tužim vas za ubojstva dva! S time se, sude, proširuje moja optužba ...! I ako ga se za jedno ubojstvo oslobodi, za drugo mu vješala slijede!

SUD.: Ne vješanje, samo strijeljanjem možemo krunisati naše pravno znanje. Nit vam se prijetim, nit vam se svetim, ali sudenje smatram neprikosnovenim, svetim ...!

HEROJ. Do strijeljanja, dakle, neka ipak ne strepim.

SUD.: Mir molim, suđenje smatram započetim ...! A vi, optuženi, budite razumni. Iz mojih riječi mogli biste otkriti, kako biste se i kao krivac mogli spasiti. Jeste, jeste, vidjet ćete, nije po zakonu suditi lako, ne zna to svatko ...! I nije zakon prazno slovo, izvanredno zna biti zabavno! Jedno piše, drugo misli, teško se osmisli! I u njemu je svakoga čuda: i pametan će postati luda, vin ima kad je nevin, podmazan je zakon svim i svačim ...! Krivom će zakon biti naklon, a pravom će se poigrati glavom, ako kajanju nije sklon ...! I kajao se ti ili pak ne, izreci te riječi čarobne, pa će manja biti mjera za tvoja djela ...! I ne daj se nadmudriti od tužitelja ...!

BR.: Pri izricanju presude, uzmite u obzir i moje priznanje za vaše pravno znanje.

TUŽ.: Ja se pak kao tužitelj protivim!

SUD.: Pa, zaboga, još ni to ne znate što obrana želi reći!

TUŽ.: Ali ja unaprijed želim sve poreći! Bože sačuvaj da optužba s obranom ne izađe na kraj ... To bi pravosuđu bio neslavan kraj ...!

SUD.: Iako se tužitelj i branitelj po dužnosti gložu, tužiteljev prigovor usvojiti ne mogu. Branitelju, riječi vaše poslušati hoću.

BR.: Prvo i prvo, u objektivnost suda ne sumnjam.

TUŽ.: Protestiram...!

SUD.: Tužitelju, riječ vam oduzimam ...! Istina, tužitelj i istinu i laž mora osporiti kada branitelj govori, ali kako će osporavati ako branitelj zaplete ne stvara ...? Branitelj neka zamrsi, tek onda neka tužitelj prkosi ...!

BR.: Čuj, sude i narode, sad će branitelj razvezati ...! Ja tužiteljeve teze, neću osporavati, niti im svoje antiteze suprotstavljat, već ću se izravno poslužiti sintezom kao polaznom istinom. A zatim ću analizirati, inducirati, deducirati ...

SUD.: Unaprijed sve dozvoljavam, s pravnom se znanošću i sam rado poigravam! I molim publiku neka se ne dosađuje dok se ovdje pravnički mudruje.

HEROJ: Joj, Bože, što se smrt komplicira!

SUD.: Zar vam đavo opet ne da mira ...?

BR.: A tu se između konopca i gasne komore bira! Uostalom, molim sud neka ništa ne anticipira. Sud će odlučiti i oblik kazne izabrati ukoliko moja obrana – zakaže! Dakle, započijem ... iako znam, jer pretpostavljam, kazna će smrti uslijediti, moram ovaj slučaj i s druge strane osvjetliti. Pogledajmo slučaj naopako, na to nam paragraf daje pravo, jer ovako ili onako, on je paragraf svakako! I molim sud neka shvati, ono što ću izlagati nije moje uvjerenje već pravno mišljenje ... Eto, kako bi bilo kad bi se ovo djelo pod nužnu obranu svelo ...?

Jer što je to obrana u nuždi? Kad se komu za ubojstvo sudi, a njega ne osudi! Da vidimo jesu li za to ispunjeni uvjeti? Ako me luđak ili nasilnik pogodnim oružjem napadne u namjeri da me nebu predade ...

TUŽ.: Protestiram! Predsjednika domovine luđakom nazivati ne dozvoljavam!

SUD.: Prigovor ne usvajam jer je zakonski tekst citiran!

BR.: Bravo, sude, bravo, imate pravo ...! Zar mi se u naravi ne krije da se obranim kad me tko želi ubiti? I što je najlogičnije? Da se luđak ubije ako luđak luduje.

TUŽ.: Predsjednik se ima izuzeti, on samo umuje!

SUD.: Usvajam ovakve proteste! Jer ni ustav nije dovoljno jasan glede pitanja može li i luđak za predsjednika biti izabran.

HEROJ: Možda i nije bio lud ...

NAROD: ... ali se za rat odlučio sulud ...!

SUD.: I sud se već s tim pitanjem pozabavio, ali zakon o tome ništa nije smislio.

NAROD: Pa smisli ga ti zato je u tebe pameti.

TUŽ.: Sud mora biti zakonit, a ne pametan i razborit! Odnosno, hoću reći, od zakona pametniji može biti samo nadmen ...!

NAROD: Molimo vas kad govorite, našim se jezikom poslužite.

SUD.: Još suđenje nismo ni započeli, već smo se u pravne zavrzlake sapleli!

BR.: Molim svoga štićenika neka svoje riječi bira, a meni i sudu dade mira! Dakle, kad bi moga štićenika napao objesni ubojica, koji s predsjednikom ne bi bio istog lica ...

TUŽ.: Ovo je dobra pravna formula!

SUD.: Opominjem tužitelja, on se ne smije slagati s riječima branitelja ...!

BR.: Dakle, hoću reći ... kad bi luđaka u samoobrani života lišio, ne bi se protiv zakona ogriješio i zakon bi ga odgovornošću razriješio ...! Jesam li problem riješio ...?

SUD.: Misli svoje jeste zakonski uskladili ...

TUŽ.: ... ali ništa nismo razumjeli! A što onda, i kako poricati kad ništa ne razumijem? No, sve u svemu, za svaki slučaj ja se protivim svemu ...!

HEROJ: Ne biste li rekli ...

NAROD: ... i mi smo taj utisak stekli ... kao da heroja oslobađate krivice!

SUD.: Ama ne, ne, u zakonu tek tražimo misli zakulisne! Ovo je tek pravno razlaganje.

NAROD: Ali da heroj nije njega, on bi usmrtio mir ...!

SUD.: Ni onda predsjednik ne bi bio kriv ...!

NAROD: Vidi vraga ...!

SUD.: Vršio bi svoja prava ...!

TUŽ.: Narode, sramote! Ne poznaješ zakone!

SUD.: Ni ne treba da ih razumije, on ih samo aminuje.

TUŽ.: Kad bih ja predsjednika branio nasuprot narodna gledišta, rekao bih *a contrario* ... o predsjedniku se ne smije donositi sud da je mogao bi ti i lud ...!

SUD.: Ili još jedna pravna finesa – optuženi je imao prava ubiti misao ludu, ali je predsjednika morao ostaviti u životu ...!

NAROD: Pa kako se takva odluka može odvojiti od čovjeka?

SUD.: S tim se problemom znanost pravna još nije pozabavila. Uostalom, trebamo se razumjeti ... predsjednik se ne smije ubiti, a on vas može žrtvovati, ustav je tako propisao ...!

TUŽ.: On ima prava umrijeti, ali ne od tuđe ruke.

SUD.: Više ne diskutiram, suđenje nastavljam.

BR.: Bravo i tebi, sude, bravo i tebi narode ...! A tko je od vas dvoje u pravu, to se sporazumite! U tvoje ime, narode, sudovi sude, pa se ne boj presude lude. Uostalom, dosta politike ...! Mudro ste svi zborili, mnogo ste obrani koristili. I konačno su se u mojoj glavi svi pravni modaliteti oformili. Pravna konkluzija u ovom slučaju je iluzorna iluzija, pa će i moja pravna replika samo vaše umjesne primjedbe da citira: znajte, nedostaje kriterij za ovaj pravni medij! Kad nema djela nema ni *crimena*.

Domovine predsjednik je tek pojam, apstrakcija, zamisao, kao i luda misao! A tko može misao uhvatiti ili čak ubiti? Prema tome predsjednik nije ubijen ...!

SUD.: Za *ius cogens* formula neznana!

TUŽ.: I obična fatamorgana, obična obmana!

BR.: Zar predsjednik ne živi? Evo ga ustoličen, u ustavu neizobličen ...! A tko je onda ubijen kad jeste netko života lišen ...? Običan čovjek u nastupu ludila, pa je obrana bila samoobrana ...!

TUŽ.: Predsjednik je bio ubijen, a ne čovjek običan!

BR.: Čovjek može biti samo jednoličan, a ne dvoličan; kažete, predsjednik i luđak su nespojivi, pošto su pak dvojica bili, mi smo slavni sude, samo luđaka ubili! Dakle, *error in personam* i šta ti ja još znam, ali sam ja okrivljenoga osloboditi spreman i na to sam ponosan. A ti narode, pokloni mi povjerenje, pa ću za optuženoga dobiti uvjerenje da je zapravo zaslužio naše divljenje ...!

SUD.: To je pravno sknavljenje!

NAROD: Ama to recite, je li kriv ili nije!?

SUD: To još sud rekao nije! Molim strpljivije. Da li što i tužitelj reći umije?

TUŽ.: Zar se to pretpostaviti smije ...? Zakonik citiram! Zakon u zakoniku kaže, predsjednik domovine ne može lagati, niti se prenemagati, ludosti nalagati ...! On je mudar, sveznajući, Bog na zemlji svemoguć! On je narodna čast, bogodana vlast, čuvar mira i svemira, otac, majka nama svima! Nepodložan je pakosti, oholosti, jarosti ...! A tako neprikosnoven nije smio biti ubijen! A pošto je takva mudrost i sila ipak ubijena, treba da padne i ova glava bijedna ...! Točka ...!

NAROD: Tu se samo mudrost mudrije, a istina ne čuje.

SUD: O tome samo sud odlučuje! Narod ima da miruje. Prelazimo na drugu točku našega programa. Bila je optužba i odbrana, slijedi dokazni postupak, sažet i kratak ...! Prvo i prvo poslušat ćemo riječi ministra rata ...!

2.

M. RATA (*uleti s koracima paradnog marša*): Trata-trata-trata...!

SUD: Što-što-što-što ...?

M. RATA: Ja sam ministar rata.

SUD: Dakle, imamo čast ministra imati za svjedoka! Evo nam prilike, živog ga vidjeti i čuti kako mudruje ...!

M. RATA: Zapamtite, imali smo priliku za laku pobjedu! Rat je zločinom osujećen, lovor-vijenac osramoćen!

SUD: Kratko i jasno rečeno, a je li i mudro sročeno, o tome će poslije biti odlučeno. Pitanja molim.

TUŽ.: Prvo bih ja da progovorim. Precizno odgovorite: je li predsjednik bio predsjednik, je li bio umnik ili maloumnik, je li ubijena ludost ili unakažena mudrost ...?

M. RATA: Jednostavno čak koncizno pitanje, pa odgovor ne zahtijeva razmišljanje ... ubio je predsjednika s kojim bi povijest bila podičena!

TUŽ.: Činjenice optužujuće, zadovoljavajuće, osuđujuće ...!

HEROJ: Ako bih, ministre, smio znati ...

BR.: Vi nemate pravo pitati, jer ako ćete vi, a što ću ja raditi! Optuženi je zato tu da mu se sudi, a branitelj će već znati kako da zamuti ...!

HEROJ: Ja neću istinu smušenu niti pravdu zaludenu! Ja hoću razumjeti zašto se osuđujem!

NAROD: Ti pitaj, ti, pa ćemo i mi razumjeti!

BR.: Odričem se obrane, neću ubojice braniti!

NAROD: Do sada si govorio – nije ubojica!

BR.: Što mišljenje mijenjam i vaša je krivica! (*Heroju:*) Budi spreman, bit ćeš strijeljan! A da sam te ja branio, možda te i ne bih obranio, ali bih ti održao takav govor kao da nisi ubojica već narodni heroj ...! (*Izleti.*)

3.

SUD: Užas, užas ... pravničku poslasticu zbog vas moram primitivizirati ...! Sad moram raspravljati, jasno pitati, razumljivo govoriti ...! A to vam se može osvetiti ...! Izvolite pitati.

HEROJ: Recite, rata ministre, jesu li Crveni i u zadnji čas još za mir molili, da ne bi ljudski rod uništili?

M. RATA: Ali pošto ih ratom nismo kaznili, možda smo ih osokolili! I da smo se za vremena na njih okomili, ne bi više postojali Crveni!

HEROJ: Bi li tko od naših živ ostao?

M. RATA: Tko bi ostao, heroj bi postao! I tko pita za žrtve u jeku pobjede!

HEROJ: Rat je zločin, nepametan, nehuman!

M. RATA: Ja sam vojnik, ja to bolje znam!

HEROJ: A kakav ste rat željeli, običan ili atomiziran?

M. RATA: S kojim bi crveni neprijatelj bio sa zemlje izbrisan! Izginuli bi svi nevjerni nevjernici ...!

HEROJ: Zar ste u posjedu takve atomske sile, koja crvene ubija, a vjernike ne dira...?

M. RATA: Vjernici bi se našli u raju, a radovali bi se i našem priznanju.

HEROJ: Recite još i to, je li većina Ratnog vijeća bila za rat ili mir?

M. RATA: Kukavice nikada neće stići u svemir!

SUD: Ministre, određeno odgovorite.

M. RATA: Ali onda moram odati jednu državnu tajnu, prilično sramnu.

HEROJ: Ja je trebam za obranu.

M. RATA: Sastav je Ratnog vijeća bio kukavan, glasanjem je rata glas bio savladan ...!

TUŽ. (*heroju*): Iako je rat bio zglasan, vi ste predsjednika ubili ...!

M. RATA: Pardon! Mi smo se tri heroja za rat odlučili, iako smo u manjini ostali.

SUD: U manjini ...?

M. RATA: Ali samo brojem! Ne i glasom! Oni za mir govorili su šaptom, pa pošto ih nismo dobro čuli ni razumjeli, na želje njihove smo se oglušili, za rat odlučili! I kad je već predsjednik htio pritisnuti atomski gumb i rat započeti, ovaj je zločinac u njega smrt sručio. Zar to nije nepatriotsko djelo ...? Ja ministar rata molim vas ko brata, ovoga slistite da onoga osvetite ...!

SUD: Bit će sve po zakonu.

M. RATA: Po zakonu krivci mogu i izmaći! A teško sudu, ako oslobodi ovu ludu ...!

SUD: Kako se usuđujete sudu prijetiti ...!

M. RATA (*čuje se bijes demonstracije pred sudskom zgradom*): Čujete li želju ulice? To se demonstrira protiv ubojice! Herojsko srce dične policije, ratoborna odora časničkog kora, i mnoga druga ugledna gospoda, pred zgradom su suda! Ne igrajte se sudskom paradom! Volju narodnu policija baš tumači – urliče, viče, silom se junači ...! (*Ode.*)

4.

SUD: Je li se to policija i oficirski kor nama prijeti ili ubojici sveti ...?

TUŽ.: Pruža potporu zakonu, izražava volju narodnu ...!

NAROD: Boje se oni mira, mir im ne da mira ...!

SUD: Molim neka narod miruje! Sad im baš volju gospoda tumače!

NAROD: Otkad narod misli preko policije ...?

SUD: Bez diskusije i bez politike ...!

NAROD: Jer se policije bojite ...!

SUD: Zahtijevam, poštuju ovu kuću ...! (*Tužiteljju:*) Nas dvojica moramo biti objektivni, a vi, optuženi, na najgore spremni ...! Molim slijedećeg svjedoka optužbe!

5.

M. SPORTA (*ulazi i tapka svojim nemoćnim koracima*): Ja sam ministar sporta i radosti.

NAROD: O mladosti, koliko li žalosti!

M. SPORTA: Molim jasnije, ne čujem baš najbolje.

NAROD: Velimo samo, mladost bi te rado pokopala.

M. SPORTA: Oh, hvala, hvala ...!

SUD: Dakle, čujemo, i vi ste za rat glasali.

M. SPORTA: Ali su nas kukavice zglasali ...! I tako nam pro-makla jedna fina zabava ...! Još bi i mi puške dobili, makar da bismo se u skloništa sklonili!

SUD. Pa kako je došlo do ubojstva?

M. SPORTA: Malo sam nagluh, pa nisam čuo kad je pucao ...! Recite, pa je li predsjednik zbilja ubijen ...? A vjerujte, bio je omiljen!

SUD: Vi ste zbilja željeli rat ...?

M. SPORTA: Pa kako da nisam, kad mi je rat nepoznat! Da umrem živ i da to čudo ne vidim? A tako sam željan malo igre i zabave, kad kod kuće za mene ništa ne mare ...! Ta današnja omladina, nitko zabave neće da mi pruža ...! (*Tužan odlazi.*)

6.

NAROD: Oprosti, sude, zar je i ova sablast imala ministarsku vlast?

SUD: Zar nije starčić dovoljno čio i bistar? Zaslužio je ministar biti.

TUŽ.: Ne zadovoljava me njegov iskaz.

HEROJ: A mene nakazna želja da se ratom poigra!

SUD: Molim mir! I znajte ni sud nije za rat već mir ...

TUŽ.: ... ali zar vas ne uznemirava na ulici onaj policijski nemir ...?

SUD: Hoćete reći ...

TUŽ.: ... izgleda se s policijom i vojskom ne slažete!

SUD: Ružne li klevete ...!

TUŽ.: Ne-ne-ne ...! Hoću vam samo reći, u politiku ne skrećite ako hoćete da ugledamo svoje krevete ...!

SUD: Ono jest, kad sam objektivan, odmah sam i nemiran ...!
A ja se ne smijem uzrujavati, zato slijedećeg svjedoka pozivam! Neka uđe udovica, predsjednika ženica.

7.

TUŽ.: Uvjeren sam, govorit će u prilog optužbe, a vas će ganuti riječi udove ... (*Ulazi žena u crnom.*) Izvolite sjednite, naše saučešće primite.

SUD.: Sud žali što vas u tuzi uznemirava, ali vas na svjedočenje obrana pozvala. I možda bismo odustali od vašega saslušanja, ali vi ste bili prisutni kod nesretnog zbivanja.

ŽENA: Prisutna sam bila, sve sam čula, sve vidjela. Mislim da sam i sama pomogla da ne dođe do tog nedjela.

TUŽ.: Gospođo, možda u tuzi vašoj niste svjesni – ubijen je vaš suprug nesretni.

ŽENA: Ja govorim jasno. Predsjednik je morao biti ubijen.

SUD.: Kako, kako ...? Morao?

ŽENA: Jer bi rat izazvao.

TUŽ.: Gospođo, ja se zgražam ...! Zar muža ne žalite...?

ŽENA: Gospodine, gluposti govorite ...! A sudu se čudim, što čovjeku sudi kome su zahvalni svi ljudi.

SUD.: Ali on je po zakonu ubojica!

ŽENA: Na koga je ponosna i udovica.

TUŽ.: Neću ovo slušati, neću histeriji mase nasjedati ...! Ja sam zakonu odan, a ne srcu predan ...! Uostalom, mene se ne tiče i ako udova nad odrom muža od radosti kliče! Meni zakon podršku pruža, a ona se odriče muža! Ovo su riječi optužbe.

ŽENA: Predsjednik se sunovratio jer se rata latio.

TUŽ.: A ja sam se zgražati latio kako ne bih poslije patio ...! A sud kako god misli, ako sebi zlo ne misli!

NAROD: Tužitelj se sudu prijeti!

TUŽ.: Oprostite, ja samo opominjem neka se opameti! (*Čuju se odjeci demonstracije*). Ama ljudi, zar ne čujete ...? Ne prijete se oni samo iz sujete ...!

ŽENA: Vi želite da se zakon sili povinuje ...?

TUŽ.: Zaboga, nestručni ste! Pravičnost se sa zakonom ne izjednačuje! Priznajem, pravično je postupio kad je nezakonito ubio. I sam pristajem slaviti ga, izdizati, ali tek kad zakonskoj sili budemo udovoljili, njega osudili, strijeljali, pa objesili ...!

NAROD: Sila se izgleda zakonom služi da nas ljude smuši ...!

ŽENA: Naš je zakon pravičnost, nepomućena radost, dječja razdraganost, svjetlost i zimzelen, osmjeha živ melem ...! A vi sudite po zakonu, osudit ćete život i istinu ...! (*Odlazi.*)

TUŽ.: Jeste li čuli ovu anti-zakonsku izjavu ...! Skrećem pažnju sudu da se ne odluči za formalnu istinu, jer ja i nadalje čujem demonstraciju ...!

SUD.: Kažite već i koju riječ pametnu.

TUŽ.: Nisam dužan, to pravo sudu prepuštam.

SUD.: Slijedećeg svjedoka želim saslušati.

8.

PRED. (*ulazi*): Da se predstavim ili znate tko sam?

SUD.: Narod je na vas, predsjedniče, još uvijek ponosan.

PRED.: Bio sam predsjednik za onoga rata.

SUD.: Glasali biste sada protiv rata?

PRED.: Protiv rata neizazvana. A nama nitko prijetio nije.

SUD.: To je dokazano, u to nema sumnje ... Ali ubiti predsjednika zločin je bez sumnje ...!

PRED.: Heroj je spriječio rat.

SUD.: S time je već i sud upoznat ...

NAROD: ... a opet bi mu sudio ...?

SUD.: Ne po svojoj volji, već po optužbi.

TUŽ.: A optužba je uslijedila, jer je sila tako željela ...!
Optužujete nas za ovo suđenje, pa zar vas napušta sjećanje da ste vi baš krvavi rat vodili, narodima sudili ...!

PRED.: Da bih spriječio bezumlja «nadjludi» ...! Ljudi mogu postati neljudi samo, «nadjludima» se zvati isto je nakazno.

TUŽ.: Pa zar nije bilo i to bezumlje kad ste vi spalili nevine? Vi ste prvi atomsku silu oslobodili da biste te neljude ukrotili! A mi zakonom krotimo da zločince smirimo ...!

PRED.: U pravu ste, spalio sam djecu, žene, nevine da bih ukrotio neljude ...! Ali ne onda, i ne one, sulude «nadjlude» ...!
Bombu atomsku sam bacio već nakon pobjede ...!

TUŽ.: Čujete li grozote ...!

PRED.: Cijelo more uništenih bez ikakve krivice ...!

TUŽ.: Sjednite i vi tu, da se i vama sudi zločincu bezdušnu ...!

HEROJ: Po ustavu, tužioče, i on je bio u pravu ...!

PRED.: A znate li zašto sam izazvao onu stravu ...? Ta je bomba odojčice bila prema sadašnjima; a sve je popalila, u smrti sraivila ... grozom zagrozila ...! A to je prokletstvo danas poodraslo i po broju i po stravi ... da je rat izbio, pakao pravi ne bi gori bio ...! Želio sam primjerom zlokobnim, katastrofu ljudstva navijek da otklonim.

NAROD: Kako se nama malo kaže o tome što se hoće, što se zbiva ...!

PRED.: Ne osudite čovjeka nevinu ... da nije ubio ne bi bilo više ni rata ni mira ...! (*Odlazi.*)

SUD.: Dokazni postupak je okončan. Sad više znam!

9.

ŽENA (*heroja izlazi pred sud iz publike*): Slavni sude, poslušaj i mene.

HEROJ: Evo moje žene ...!

ŽENA: Zbog onoga nedjela, ovoga sam se čovjeka odrekla.

SUD.: Zbog ubojstva ovoga ...?

ŽENA: Zbog grada spaljenoga ...! Onda ga je sila zbog djela nečovječna proglasila herojem ...

NAROD: Onda nije bio, heroj je sada ...!

ŽENA: ... to sam htjela reći čovjeku mojemu ...! (*Prilazi heroju i poljubi mu ruku. Vraća se u masu.*)

10.

SUD.: Ono što osjećam ne razumijem, ni izreći se ne usuđujem.

TUŽ.: Prilazite stvarima sa preduvjerenjem ...! Ja vas opominjem ...!

SUD.: Zar vi niste slušali ni razmišljali ...? Jako bismo žalili!

NAROD: Žalili i osuđivali ...!

SUD.: Dokazni postupak smo okončali. Predajem riječ optužbi i obrani.

TUŽ.: Slavni sude i narode, optužba uzima riječ u ruke ...!

NAROD: Narod mu se zahvaljuje, a ne optužuje ...!

TUŽ.: Ja sam tumač narodne volje, optužba vaše zakone poštuje! Riječi će moje biti tužne, otužne i mučne, ali pravnički pravne i ispravne ...! Činjenično stanje je rasvijetljeno, priznajem dokazano. A kad svedemo sve elemente, dobivamo zakonske momente: krivičnog djela ubojstva ...! Obrana veli, ubojstvom je spriječeno uništenje čovječanstva. A ima li svjedočanstva da bi došlo do uništenja čovječanstva? Bezočna tvrđenja, dokaza nema ...! Jer ja vjerujem u ono što vidim što znam, ne stidim se to da priznam ...! A sad da vidimo naše dimenzije ... prvo, tu je žrtva. I to ne obična čovjeka već domovine predsjednika! Identitet je utvrđen, najsmrtnija smrt konstatirana. Zatim, tu je i *corpus delicti*, dakle imamo sve niti: opis događaja, okrivljenog bez kajanja ...! Sudska igra je kompletirana ...! Čuli ste već moje govorničko umijeće, a kad vam budem pokazao i svoje znanje i pravno rezoniranje ...

može započeti i sudovanje ...! Nužna obrana po srijedi nije, to mogu ustvrditi najodgovornije. Samo bi u tome slučaju bila, da je ruka ratni gumb pritisnula, jer se predsjednik mogao još i u zadnjem momentu odlučiti za drugu varijantu! Činjenično i pravno sam, dakle, optuženoga uza zid pritisnuo slavno ...! I sad još i to da kažem što od suda očekujem. Ubojstvo u zakonu zauzima najpočasnije mjesto s najelitnijom kaznom: tko ubije ima platiti glavom! A hoće li ga sud vješati ili spaliti, to prepuštam njegovoj slobodnoj volji, neka izvoli birati! Kaos je gospodo, gori nego rat, kaos je, gospodo, još Bog poslao u nepovrat ...! I zatim, da Bog nije za rat, ne bi ga dopustio stvarat ...! (Sjeda.)

SUD.: Molim neka obrana kaže svoje.

HEROJ: Atomskom silom, do tada nepoznatom, pobio sam bezbroj djece i nevine...

TUŽ.: ... ali neprijateljske ...!

HEROJ: ... i majke, i žene i starce nemoćne ... Broj žrtava je iznosio na tisuće i tisuće. A ja, začetnik tog zločina, bio sam počašćen titulom heroja!

TUŽ.: Bez pogovora ti priznajemo te zasluge i priznanja!

HEROJ: Ne treba, hvala! A sada, kad sam ubio bezumnika kako bi se otklonila katastrofa, zovete me ubojicom ...!

TUŽ.: Svojom krivicom, svojom krivicom ...!

HEROJ: Treba znati i zapamtiti ... herojstva se svoga stidim, titulom ubojice se ponosim ...!

TUŽ.: Sramna obrana!

NAROD: Divna, čovječna ...!

SUD.: Ne utječite na sud jer sud mora ostati objektivan i neumitan ...!

NAROD: Ako tako bude, narod će s tobom biti ponosan ...!

SUD.: Izvolite svi ustati, sud će presuditi!

11.

Promjena svjetla, muzika vesela i odlučna. I zvona će veselije da zazvone. Narodna volja pobjeđuje. Narod to osjeća po sudskom vijeću, pa mu odaje priznanje.

NAROD: Živio sud, živio ...!

SUD.: Pa još nije ni presudio ...!

NAROD: Oči tvoje o pobjedi istine govore ...! Riječi će tvoje biti poštene i ponosne ...!

SUD.: Narode, čuj i počuj ...! U ime pravde, istine i naroda, donosi se slijedeća presuda ... tralala-tralala ...!

NAROD (*prihvaća te mumlja veselu, pobjedničku melodiju*).

12.

Zatrube vojničke trube. Muk u sudnici, svi se skamene. Čuje se bat vojničkih koraka, ulazi odred policije i viših oficira. Promjena svjetla, otužni, prijeteći zvuci muzike. Sucu skidaju crveni plašt, oblače ga u crni kao i ostale suce. Zvonjava oglašava nesreću. Zakrabuljeni u crno-crveno ulaze dželat. Prvo pomoćnici s crnim križem, užetom, a potom glavni dželat. Oblači i optuženog heroja u crno, s bijelim križem sprijeda i straga.

SUD: Presuda ... presuda ... presuda ... U ime sile i zakona donosi se presuda ...!

Truba zatrubi, doboš ubrzano odzvanja, a dželat preuzimaju heroja. Vežu mu ruke.

SUD: Ima li što optuženi reći, hoće li kao osuđeni nešto poreći?

HEROJ: Reći nemam ništa ... upitati možda ...! Recite mi, kad sam bio heroj, a kad ubojica ...?

1962.

K R A J

TATA,
TI SI BEZ
PERSPEKTIVE
Komedija u tri čina

OSOBE:

OTAC

UJKO

SIN

DJEVOJČICE

Zbiva se naših dana u jednoj vojvođanskoj varošici.

I. ČIN

Dom Stanka dr. Radnića, liječnika, i njegova brata Tome, suca. Treći član ove obitelji je Ivan, isto pravnik, a sin je Stanka koji je već godinama obudovljen. Prostor oko kamina, uključujući pušaću garnituru s foteljama, jeste dio Stanka, a pisaci stol s bezbroj knjiga i neizmjerne neurednosti, jeste obitavalište Tomino. Ivan ne poštuje ovu podjelu interesnih sfera. A i zašto bi? Jedinac je.

1.

STANKO (*naočit gospodin, pedantan i tih, izvanredno se ali neupadljivo odijeva. I, naravno, skoro produhovljeno robuje formalizmima. Čita novine u fotelji pored kamina.*)

TOMO (*je sušta suprotnost. On je kolos koji svoju komociju nipošto ne bi obuzdao. A odjeća skoro visi s njega. Uđe s ulice, zapravo namrgođen uleti. A Stanko kao da ništa ne vidi. Zbaci kaput, odbaci šešir bilo gdje, a akt-tašna stvara po pisaćem stolu još veći nered, ako je to moguće.*)

STANKO (*samo pogleda, njemu svojstvenim mirom odloži novine. Digne kaput, uzme šešir, iznese ih. Vjerojatno ih objesio. I pisaci stol, kako-tako ali ipak, sredi bez gundanja. Natoči po rakiju. Ispije, doda Tomi. Kad se vratio do svoje fotelje i smjestio:)* ... Dakle ...?

TOMO: Dakle ...? Boga im božjeg ...!

STANKO: ... Moga nepotrebno psuješ, a njihovog ćeš uzalud.

TOMO (*tek sada iskapi rakiju*): Nisu normalni, zbilja nisu normalni.

STANKO: To smo već konstatirali.

TOMO: Isusa mi, nisu.

STANKO (*opet poprilična pauza, maša se novina pa će*): Tko to ...?

TOMO: A tko je nenormalan, tko ...?!

STANKO: Ovi ... Dobro ... A ovom prilikom zašto?

TOMO: Ovom prilikom?

STANKO: Dakle, zašto?

TOMO: ... Čuj ... jesam li ja zaista za stare krpe?

STANKO: Po nečemu jesi, po nečemu nisi.

TOMO: Nipočemu nisam, nipočemu, makar ne trčim za svakom ispeglanom suknjom! Jasno?

STANKO: Dakle, nipočemu nisi ... Pa, čemu ova egzaltiranost?

TOMO: Zar tebe ne bi uzbudilo da te hoće u stare krpe?

STANKO: Kad znam da još nisam za stare krpe, zašto bi?

TOMO: Eto, i ja znam da nisam ...

STANKO: ... pa onda široko im polje.

TOMO (*krivo mu što se Stanko opet mašio novina*): Je li to sve?

STANKO (*nesvoljno spusti novine*): Ne razumijem.

TOMO: Bog i s tim tvojim žvcima! Pa pitaj bar što me je uzrujalo!

STANKO: Pa, zar mi već nisi rekao? Kažeš; misle za stare si krpe. Veliš; nisi. Pa, onda je sve u redu.

TOMO: Znaš, tek onako uzgred ... jesi li ti uopće načisto s pojmovima? Znaš li ti uopće što to znači kad ti vele da si za stare krpe?

STANKO: Misle olinjao si, pohaban, neupotrebljiv ... pomalo već i neugodan. Tako?

TOMO: Tako! Ali, molim te, napregni već taj svoj jednostrani mozak!

STANKO: A zašto bi sada već moj mozak bio jednostran?

TOMO: Jesi li ti uopće kadar na što drugo misliti osim na svoju bolnicu, smrad i krv, i ta tvoja krparenja koja ti nazivaš operacijom ...?!

STANKO: Pa pokatkad jesam. (*Zapravo, ni ne sluša ga.*)

TOMO: E, ... za svaku sigurnost ... ja ću ti svoju nevolju saopćiti tvojim jednostranim rječnikom. Čuj, dakle, pacijent je umro.

STANKO: Umro ...? (*Već je i odložio novine, pošao bi do telefona.*) Tko je to umro? Koji pacijent?

TOMO: Ostavi taj telefon! Ne tvoj, gospodine doktore, ne tvoj! (*Stanko umiren sjeda.*) Moj je pacijent umro.

STANKO: Jesi li pobenovio? Kako znam, suci svoje stranke nazivaju strankama, a ne pacijentima.

TOMO: Ipak, i suci imaju po jednog pacijenta. Moj sam ja, čuješ, ja! Ja sam umro! Jesi li čuo, premudri doktore, umro sam!

STANKO: A ne možda već potpuno poludio?

TOMO: Još nisam, još nisam, ali umro već jesam.

STANKO: Umro? Pa onda si umro. Da ti proturječim, objedio bi me da sam ja ustvrdio da si umro ... Uostalom, pokušaj biti jasniji.

TOMO: Kod mene, vele ti prokletnici ... još nije nastupila fizička smrt, već moralna – ako se može tako reći!

STANKO: No? Da te ne sumnjiče da si podmitljiv ili što slično? Budale.

TOMO: Ne, dragi brate. Oni samo to tvrde, da sam već nesposoban za rad. A kad više nisam sposoban za rad, što će sa mnom?

STANKO: Ako smo mi liječnici jednostrani, vi ste pravnici zbilja konfuzni. Molim jasnije, i bez komentara. Dakle, što vele?

TOMO: Da sam za staro željezo.

STANKO: Još maločas si tvrdio da si za stare krpe ...

TOMO: I stare krpe i staro željezo, sve je to otpad. Za otpad!

STANKO: Znači, žele te umiroviti.

TOMO: Zbilja si bistar. Pogodio si. Nakon sat-dva već si i pogodio.

STANKO: Tako dakle?

TOMO: Tako, brate rođeni.

STANKO: A govorilo se da će te za predsjednika suda.

TOMO: Još su, donedavno, tvrdili da mi je znanje dolično predsjednika suda, a sada su, pak, utvrdili da su moje godine za mirovanje.

STANKO: Ozbiljno to govoriš?

TOMO: Ne! Bijesno ...!

STANKO: ... Znači, novi predsjednički kandidat te ne želi čak ni za svoga suca.

TOMO: Zbilja, visperno zaključivanje.

STANKO: A zašto to ne želi čak ni za svoga suca?

TOMO: No, a što misliš?

STANKO: Znajući da znaš mnogo više znaš od njega, mogao bi podleći kojekakvim nepoželjnim kompleksima.

TOMO: Ama, kakvi te kompleksi spopali! Budala je uvijek očitiji pored normalna čovjeka. Zato!

STANKO: A tko je on?

TOMO: Mlad čovjek.

STANKO: Mlađi od tebe?

TOMO: Bar za polovicu.

STANKO: Predsjednik ipak treba biti čovjek s kojim se suci mogu posavjetovati.

TOMO: Posavjetovat će se i s njime.

STANKO: Zar su i suci beskičmenjaci?

TOMO: Pa i oni su ljudi ... Bojim se da sam nepravičan, a opet mi se čini da smo mi u mladosti preferirali znanje ... a sad mi se često čini da samo ambiciju preferiraju.

STANKO: Čuj ... da te možda ne smatraju politički nepogodnim?

TOMO: To bar ne mogu ... Jest, ali kad je već taj rat prošao, tko da ga se još sjeća! I tko da se sjeti tko je s koje strane barikada pljućkao!

STANKO: Pa kakva je onda ovo kombinacija?

TOMO: Smjena kadrova, pomlađivanje, i što ti ja znam što još.

STANKO: Mogućnost za zvane i nezvane ...

TOMO: ... više za živčane, kopitare i laktare ...!

STANKO: Sto mu ...! Pa mladošću se iskustvo ne da nadomjestiti! Mene baš ne vole, vele uobražen sam ... i jesam ... ali

ti garantiram, nitko se od mojih mladih ne bi usudio sjesti na moje mjesto šefa kirurgije!

TOMO: E, vaši smrtni slučajevi su očitiji negoli kad neznanje pravnika pravdu dotuče! ... Vele, umoran sam.

STANKO: A jesi?

TOMO: Vele, manje «proizvodim» presuda.

STANKO: Zar zbilja?

TOMO: Vele, nepodnošljivo sam uobražen, i već arogantan.

STANKO: A jesi!

TOMO: Jesam! Jer znam! Jer gluposti i neznanju ne znam povlađivati! ... Znaš ... tebi mogu ... ipak, teško mi je, stari moj ... Već i da ne radim, a ni kućeta ni maćeta?

STANKO: Moj Ivan je možda više tvoj negoli moj ... Je li da si se baš onda spremao oženiti kad mu je majka umrla?

TOMO: Ostavi to.

STANKO: ... Vele mnogo znaš ... Reci, zar si zbilja manje produktivan?

TOMO: Glupost se samo podmetanjem dade pravdati ... Znaš kako je, danas već uživam u radu. A u čemu bih drugom? Volim da lijepo sažmem, da poslužim primjerom, da podučim ... jer, vjeruj, znam ... I sada, u staro željezo. (*Slomljen polazi, ali u vratima zastane.*)

2.

STANKO (*pride telefonu*): Odbor ...? Molim predsjednika ... Ovdje doktor Radnić Stanko ... Dobar dan, družo predsjedniče ... Zar ne, za petak smo se dogovorili za operaciju vaše sestre ... Nažalost neću moći obaviti tu intervenciju jer ću uzeti bolovanje ... Pa ne brinite, tamo je doktor Jovičić, a on je sposoban, mlad, ambiciozan ... Pa, nema iskustva, ali šta ćemo kad se to tek s vremenom stiče. A zašto ne biste imali povjerenja u mlade ljude ...? Čudno vi to govorite. S jedne strane nemate povjerenja u starce od pedeset godina, a kad je vaša koža u pitanju, nema-

te povjerenja u mlade ... Snizite, snizite taj ton jer ste možda zaboravili ja nemam ambicija biti upravnik bolnice, pa čak ni šef kirurgije. Jasno? (*Ostavi slušalicu. Pogleda i vidi Tomu.*)

TOMO: Znaš, možda sam ja ipak star. (*Ode.*)

STANKO: Star ...! (*Ušao je Ivan, stane i poslušao oca iznenađen tonom koji je za njega neuobičajen.*) Star ...! Što je to star?

IVAN: Star, što je to star? Star, to si ti, to je ujko. A mlad, to sam ti ja – ako nemaš ništa protiv.

STANKO: Ujku ti je tek pedeset i pet godina.

IVAN: Zbilja malo. Mojih dvadeset i pet i njegovih još trideset.

STANKO: I meni su pedeset i dvije.

IVAN: Nažalost, stari moj ... Ali, eto, Bog i bogme, volio bih da mi živiš najmanje sto godina.

STANKO: A zašto?

IVAN: Da brineš moje brige.

STANKO: Samo zašto?

IVAN: Pa je li tebi žao što te muzem?

STANKO: Štene jedno.

IVAN (*zagrlji ga, ali ne tako prisno kako to Tomu običava. Drži do svoga oca, a i Stanko je suzdržan, ali ga poštuje*): Ali kad ne budeš više mogao raditi, nemaj brige, osigurao si sebi džeparac. Dakle, daj da dobiješ.

STANKO: Dakle, ujku je star, tvoj otac je star ...

IVAN: Star mislim onako ...! Ali za rad ste još bog bogova!

STANKO: A misliš, «onako» sam star?

IVAN: Pa, eto, dobro se još držiš ... Znaš, ove moje vele još uvijek si feš stariji gospodin.

STANKO: A ujku?

IVAN: Medvjed ... Taj bi još i sada vola dotukao.

STANKO: A opet star?

IVAN: Čuj ... da vas dvojicu ne muči kompleks starosti? Zapravo, star ovamo – star onamo, ti si moj stari! I, eto, da ti odam i priznanje, i ponosan sam na tebe ... još i na onog izmuštranog ždrijepca.

STANKO: Na koga?

IVAN: Pa na ujku Tomu – iako je već otpisan.

STANKO: Jest ...! Ovih dana budi s njim obazriv. I ne spominji mu starost. Naime ...

IVAN: Bolestan ...? Oh ...!

STANKO: Eto, ne da je bolestan ... ali je uvrijeđen.

IVAN: Njega da tko smije uvrijediti? Ama, još bi i danas šakom branio svoje obraze.

STANKO: Hoće ga umiroviti.

IVAN: Njega u mirovinu? Tko to ...?!

STANKO: Tvoji.

IVAN: Kako to, moji? A ... moja idejna subraća! Hajde, priznaj stari, jesi li ti zbilja reakcionar?

STANKO: A što misliš, ujko ti nije?

IVAN: Ujko? Goni, bolan!

STANKO: Znači, računaju s njime kao sa svojim.

IVAN: Ali tebe ne mirišu. Ti si gospodin.

STANKO: Drugim riječima, reakcionar.

IVAN: Pa tako otprilike. Zapravo, čak uobraženi reakcionar. No, s obzirom da nam je kuća fifti-fifti, pola reakcija pola s nama, to je još podnošljivo.

STANKO: Uobražen? Jesam. Imam na šta. Ali, uzgred, kako to da te otac nikada nije odvrćao od ovih? Zapravo, od ujaka?

IVAN: Jest, bogati! Ti jesi gospodin, ali, ali ...! Ne?

STANKO: Da, ja sam uvijek ispeglan, umiven, očesljan ... ne bratimim se ni s balavcima, ni s neznačicama ... prema tome, gospodin ili reakcionar.

IVAN: Auh, bog te tvoj, a ti nas već godinama vučeš za nos! Jest, jedni pušu, ti voliš da si kao iz kutije, pa ti prišili da si reakcionar.

STANKO: Znaš, dosada nisam bio ... a odsada ...?

IVAN: Čuj, i budi!

STANKO: Kako ...?

IVAN: Svaki je već ubi-bože za socijalizam.

STANKO: Jest ... a to te ništa ne zanima što ti je ujko umirovljen?

IVAN: Jest, jest, rekao si ...! I što kažeš, nezadovoljan je? Gunda?

STANKO: Pomisli, gunda.

IVAN: Rođeni opozicionar, ili to, ili malograđanski kritizer! Zbilja je nezadovoljan? Pa što bi ljepše, neće trebati raditi!

STANKO: Znaš da on nije normalan.

IVAN: Je li da nije!

STANKO: Pa kako da jeste kad voli raditi.

IVAN: E, ti baš po meni! Pa, zaboga, niti će morati raniti, niti kasniji, niti će slušati glupljega od sebe, niti će tuđe brige brinuti ... a još će za svoj nerad biti dobro i plaćen ...! Ne radiš, a plaćaju te; bog bogova je ta institucija mirovine!

STANKO: Zar ti doista ne voliš raditi?

IVAN: Hoćeš opet? Dok sam bio na studijama, samo radi, samo radi! A sada opet ...?

STANKO: Pa oprosti, to sam tek onako uzgred.

IVAN: Hej, stari, ti zaboravljaš, ja sam još mlad! I, eto, kao da mi je neki motor u turu: uvijek bih zdesna nalijevo, sprijeda natrag, sad gore sad dolje, sad do plave sad do crnke ... eto, đavo neka ga nosi, volim promjene!

STANKO: A promjene radi izbjegaš rad.

IVAN: Ama, volim ja i to, stari moj, ali umjereno i odmjereno! A od rada stotinu drugih stvari volim više! Dok i ja ostarim, dok me prođu budalaštine, onda ću i ja sjesti i raditi. Čak ću se kandidirati među besmrtnike.

STANKO: Ujku su ti prošle te budalaštine, a kad je sjeo i samo radio, u mirovinu su ga otjerali.

IVAN: Čuj ... zbilja ...! Znaš, žao mi je ... ali ako ću iskreno, ne shvaćam ja to njegovo očajavanje. Eto, razumijem, uvrijeđen je što mu ne daju predsjednički položaj. Ali očajavati što neće raditi ... eto, ubi ne, ali ne shvaćam ...!

STANKO: Vjeruješ li da umije raditi? (*Ivan sve potvrđuje.*) I

da je tokom godina nagomilao svu silu znanja? I da čovjeku s godinama ne ostaje drugo do želje za radom ...

IVAN: Pa čuj, ...! Evo rješenja! Donesem ti ja njemu moj posao, pa: sutra da mu kažeš, referat da spremiš, da mu analizu izvršiš, da mi ... da mi ... eto, da mi sve ...! Ha? Bog bogova! I tako vele da spada među najbolje pravnike.

STANKO: Pa ako je među najboljima, zašto im ne treba?

IVAN: Ama, i treba im i ne treba ...! Ne shvaćaš je li? Ovo je sada smjena generacija, smjena kadrova. Shvaćaš sada?

STANKO: Treba smijeniti nesposobne, bolesne, nepoštene, neupotrebljive ... a ne ljude u punoj snazi.

IVAN: On, ...? Ama, tata, ne budi naivan! Njemu je, zaboga, ipak pedeset i pet godina!

STANKO: To je još puna snaga.

IVAN: Zar ti to kao liječnik?

STANKO: Jest, ja kao liječnik. Ima dvadesetogodišnjaka, ima i pedesetogodišnjaka u punoj snazi, a ima ...

IVAN: Znam, znam, bolesnih, malokrvnih, maloumnih i maloradnih i u mojim godinama. Eto, prihvaćam! Ali zar ne shvaćaš nas bi mlađe svladali kojekakvi kompleksi da nam ne dadu maha i prilike da se probijemo, plasiramo, pokažemo, istaknemo ...!

STANKO: Bogami, odlučna generacija! Znači, da tebe predlože za predsjednika suda, ti bi se bez kolebanja primio.

IVAN. Objručke ...! Znaš li ti što to znači biti predsjednik Kotarskog suda? To ti je više ... više i od ...! Naime, shvati, predsjednik si, na vrhu si, na položaju – a predsjednik si ustanove gdje ljudi znaju svoj posao. Sudac! Nije to pisar, referent, šef, koješta ...! Znaš li ti kako bih prolazio ulicama? Ne kao pijevac – s repom u vis samo, već bi mi i oroz plamtio kao semafor ...! I koračam: trt-trt-trt ...! Mlad a predsjednik, mlad a zna ...!

STANKO: Mlad, a predsjednik, mlad, a ne zna?

IVAN: Ama, nauči se to! A vršiti dužnost predsjednika, šefova, što to ne bi znao. Uozbiljim se, odmahujem glavom, prigova-

ram, pa na sastancima operem glavu tim nesretnicima zbog buke i halabuke, neurednosti i prevelike prisnosti ...

STANKO: I ništa zato što još pojma nemaš o pravu?

IVAN: Hej, stari, pa i ja sam diplomirao prava!

STANKO: Ali još ništa ne znaš.

IVAN: Ne znam još kao ujko, ali dok i ja tridesetak godina budem radio kao on, onda ću i ja biti pečen.

STANKO: A njega pečenog u mirovinu.

IVAN: Pa jesam li ti maločas rekao, to je sreća po mene!

STANKO: Hajde, sine, govori malo i normalno.

IVAN: Pa zar ti nisam govorio, ovih ću dana biti izabran za javnog pravobranitelja?

STANKO: A što ti je to?

IVAN: Nešto kao odvjetnik općine; eto, kao pravnik branim interese općine.

STANKO: Braniš? A čime to braniš?

IVAN: Batinom ...! Kad već, kako veliš, ne znam, batinom ću!

STANKO: A ne znaš.

IVAN: Ali zna ujko! Zapravo, ja i ne trebam znati, imat ću svoje stručnjake ... A ni po brige ako ujku nagovoriš da mi pomaže.

STANKO: A tebi ne bi bilo stid osloniti se na njegovo znanje?

IVAN: Uh, nakaradnih li pojmova ...! Uostalom, zar nije bolje da ujku zaposlim uz neki honorarčić negoli nekoga u koga nemam povjerenja?

STANKO: Znači, ti već u svojim godinama odabireš, cijeniš, sudiš o ljudima.

IVAN: Dobar se rukovodilac ne izgubi u sitnim problemima, zakonskim začkoljicama, već to prepušta svojim stručno odabranim stručnim kadrovima. A ja biram stručnjaka nad stručnjacima – ujku ...!

STANKO: Aha, aha ...! Znači, kad šef nešto ne zna, ili baš ništa ne zna, tu su stručno odabrani stručnjaci koji znaju.

IVAN: Odnosno ... predajem problem stručnjaku neka ga pro-

studira, ako treba i dvojici ću, čak trojici ... pa ću onda odlučiti koji je i u čemu je u pravu.

STANKO: A kako ćeš, nesretniče, znati koji je u pravu, kad ne znaš ocijeniti koji je u pravu, jer ne znaš! Čuješ, ne znaš!

IVAN: Čuj, stari, Bog i bogme, ti si reacionar ... Pa kad jesi, kako bi i mogao ocijeniti značaj društvenih kretanja? Ponavljam, ovo je smjena kadrova, pomlađivanje rukovodstva, unošenje novog elana, novih pogleda, borba protiv tebi sličnih birokrata i tako dalje i tako bliže ...!

3.

STANKO: (*Tomi koji se pojavio u vratima*): Čuješ li ti to, stari? U ovoj kući nije samo sahranjivanje, već i porođaj ...!

TOMO: Što, što ...?

IVAN: Sahrana, smrt ...? Kakva to smrt?

STANKO: Njegovo umirovljenje. Nekada su ostarjele roditelje ostavljali u pustinji na milost i nemilost vukova, sada na nemilost dosade: mirovini!

TOMO: A porođaj ...?

STANKO: U ovoj kući se porodio novi javni pravobranitelj. To je kao neki šef ili koji đavo ... Još se osjeća na mlijeko – a šef!

IVAN: Znaš, ovaj, ujko ... kad se sahranjuje, nezgodno je govoriti o porođajnoj radosti – kako to tata kaže ... ali, ali, ... zapravo, čestitam ti. (*Pruži mu ruku, rukuju se; Tomo je zbunjeno, a Ivan nastavlja u svojoj djetinjoj nadmenosti:*) Znaš, ujko, teško sam se mogao odlučiti da se primim za javnog pravobranitelja. Iskreno da priznam, zbilja sam bio u nedoumici. No, tvoje me umirovljenje umirilo.

TOMO: Kakve veze ima moje umirovljenje s tvojim ambicijama?

IVAN: Molim te, strpi se pa ...

TOMO: Dijete, ti nemaš ni sudačkog ni odvjetničkog ispita, a javni pravobranitelj ...

IVAN: Doktor Panić ima, a opet ću ja biti pravobranitelj, a on pomoćnik, jer u njega nemaju povjerenja.

TOMO: Nećeš valjda poreći da on zna?

IVAN: Zna, zna, nesumnjivo zna, ali neće valjda imati povjerenja u jednog, jednog ...!

TOMO: Jednog ...?

IVAN: Prdonju ...!

TOMO: A u kakvu si to kombinaciju uzeo mene, drugog prdonju?

IVAN: Znaš, ujku, možeš mi vjerovati radovao bih se da su se ostvarile verzije da ćeš ti biti predsjednik Kotarskog suda ... Znaš, među nama rečeno, sve je već bilo u redu ... već je i dat blagoslov ... ali se Krunić uvrijedio.

STANKO: A kakve to veze ima s ujakom?

IVAN: A što ćeš s mladim čovjekom koga je rotacija izbacila iz sedla? Pa moraju ga negdje strpati! Da se već mlad oneraspoloži, izgubi, dezangažira ...?

TOMO: Kako ...? Zar neće Mandić za predsjednika? Uostalom, kako ja znam, taj je Krunić dosada bio direktor onog đavla, onog poduzeća ...

IVAN: Ali, zaboga, on je i pravnik! Zar mu možeš poreći kvalitete kad je pored dužnosti direktora – hej, direktora! – uspio još i diplomirati ...!

TOMO: Ili će poduzeće pasti pod stečaj ili njegovo znanje, moj golube.

IVAN: Čuj, stari, o tebi sam dosada imao baš poprilično mišljenje, pa zar i ti plivaš u vodama starog?

STANKO: Čekaj! Manje-više za te Kruniće i Mandiće, već ded ti ujku ono o tvojim planovima. Hoće da mu radiš honorarno.

IVAN: Garantiram ti, sutra će potpisati ugovor ako si voljan.

TOMO: Nisam voljan.

IVAN: Nećeš mi pomoći?

TOMO: Hoću, želim ti pomoći, i baš zato neću raditi honorarno.

IVAN: Ali, ali, besplatno te ne bi primili!

TOMO: Neću raditi, jer ti hoću pomoći. To mjesto nije za tebe.

IVAN: Vidi, molim te. A ako smijem pitati, zašto?

TOMO: Jer ti još pojma nemaš o pravu. Teorija oživi tek u praksi, pa ako ćeš odmah zašefovati, kad ćeš nešto i naučiti?

STANKO: Ali, molim te, on je diplomirani pravnik!

IVAN: Oprostite, ali je sve ovo već, u najmanju ruku, pakosno!

TOMO: Ako tako shvaćaš, ispričavam se.

IVAN: Ama, ama, ... ma, eto, vjerujem ja, vrijeda te to umirovljenje ... ali da me baš nipodaštavate ...!

TOMO: Dijete ...

IVAN: Pa, eto, dajem ti zapravo. Nisu pošteno postupili s tobom. Ali, konačno, baš te briga! Zbilja, ujko ...! Čuj, ustajat ćeš kad hoćeš, lijegat kad ti se sviđi, prolaziti ćeš kroz sve kavane, ispsovati sve i svakoga, voditi vanjsku politiku za stolom umirovljenika ... i sve četiri u zrak! Bog bogova život ...! A meni, ćeš, tu i tamo, malo pomagati. Ha, ...?

STANKO: Mislio sam, sin mi je, ipak malo, inteligentniji. On ako u nama ne vidi još na smrt osuđene, ali svakako bespomoćne starce. Lijepo, bogami!

IVAN: Ali, tata! Pa, eto, ja vjerujem, ujko je već umoran. I trebao bi se povući, i dobro se odmoriti. A kad bude htio nešto začepkati i zaraditi, rekao sam ti, tu sam ...! Pa, zar bi bilo bolje s radnog mjesta ići ravno u grobnicu?

STANKO (*sad već plane, ali izuzetno to*): Pa, jesi li ti lud ...!?

TOMO: Samo neinteligentan ...!

IVAN: Ali, molim vas, shvatite već, ja sam mlad čovjek! Ja brbljam, lupetam, volim i radujem se ... daleko je od mene svaka namjera da koga, a još ujku, vrijedam ... Još ni to ne znam kako bi ujku trebalo utješiti, a otkud onda da znam što je to: vrijeda, boli te ...?

TOMO: Ostavi, Stanko ... on je u pravu ... I ne treba ga našim

brigama trovati ... I nisam te ja zato odgovarao od pravobraniteljstva da ti ambiciju ubijem, već da je usmjerim.

STANKO: Samo bi se kompromitirao.

IVAN: Ne bih ...! I rekli su mi, svaki ima pravo učiti ... a tko uči, taj i griješi. I hoću li ja sad biti lošiji od gorih, i da se ne usudim ...? A i plata je bog bogova. Vi ne shvaćate, nisam ja jedini ... cijela jedna garnitura mladih ... No i, eto, niste suvremeni ... ne shvaćate ovo vrijeme ... živite u vašem vremenu.

STANKO: Starci, fosili već ...

IVAN: Ne, ali, ... ali ...!

4.

ANA (*kuca na vratima*).

STANKO: Oprostite ... dobar dan.

STANKO: Dobar dan. Izvolite?

ANA: Ja, ... ja sam Ana Anišić.

STANKO: Pa? Naime, ne razumijem.

ANA: Naime, ... oprostite ... otac me je uputio.

STANKO: Otac? ... I, ...?

ANA: Naime, ...

STANKO: Pa dobro, vi ili tko od vaših? Bolesni ste?

ANA: Ne, ne, oprostite, ne ...!

IVAN: Ama pitaj, brate, djevojku što želi. Možda ujaka traži, a ne tebe. Oprostite, drugarice, za intervenciju, ali koga tražite, oca liječnika ili ujaka suca?

ANA: Da, druga ... gospodina suca.

IVAN: Druže suče, traže gospodina suca.

TOMO: Molim ...? Ne razumijem.

IVAN: Prvo i prvo, ponudite djevojku da sjedne. Sjednite, drugarice ... ili gospođice? Svejedno, svejedno ...! Dakle, ujko, drugarica tebe traži.

TOMO: Oprostite, kako ono i rekoste?

IVAN: Rekla je zove se Ana Anišić i još da ju je otac uputio do tebe, a zatim ...

STANKO: Ivane!

TOMO: Oprostite, dijete ...

IVAN: Drugarice. Čuo si ...!

TOMO: Dakle, družo, začepi usta! Kako ono rekoste ... kako, kako? Anišić? (*Ona zbunjeno klima glavom.*) Ah, ...! Jest, Pero! Vi ste mu kćerka?

ANA: Da. Naime. Da.

IVAN: Dakle, naime, ona mu je kćerka.

ANA: Da.

STANKO: A on, nažalost, on je moj sin. Molim te, budi pristojan – ako uopće znaš što je to.

IVAN: Pristojnost je vrsta kompleksa manje vrijednosti i ...

TOMO: Dosta, šarlatane jedan ...!

IVAN (*Ani*): Naime, po njegovu stanovištu pravnici su šarlata-ni. Uostalom, i on je pravnik.

ANA: Naime, i ja ... zapravo, tek sam diplomirala.

IVAN: Vi pravnik ...? Pa oprostite ... još dijete, a pravnik?

TOMO: A ti još zelen pa misliš pravnik si.

IVAN: Ne mislim, već i znam – jesam. Dokaz? Diploma pravnog fakulteta u ...

STANKO: Oprostite, sine, drugarica svakako nije došla slušati tvoje pubertetsko izživljavanje ...

TOMO: Pardon! Udvaranje.

IVAN: A vi ste zajedljiviji kao svi starci! (*Uvrijeđen pođe van. Na vratima ipak zastane da je još jednom pogleda. Izade.*)

TOMO: Dijete, izvinite za ovaj ...!

ANA (*već ne zna ni to gdje je, toliko su je zbunili*): Da.

TOMO: Da, ... Jest, ... Jest, jest, otac vaš je govorio da biste u sud, za pripravnicu.

ANA: Jest, ako biste bili dobri.

TOMO: No, da ... Pametno je to, pametno ... U sudu se uči, u sudu se nauči.

ANA: Da.

TOMO (*Ivan je opet ušao, ironično se smiješi, djetinjom nadmenošću se osloni o kamin.*): Da.

ANA: A, ... a, da li bih mogla u sud?

TOMO: Ne mogli, već morate.

IVAN: I da tamo radi za paru-dvije? Zašto ne odete negdje u privredu? U tvornicu za pravnog referenta. Bog bogova kako plaćaju!

ANA: Ali, ... ali ja još pojma nemam ...!

TOMO: Čuješ, sinko ...?

STANKO: Čuješ, sinko ...?

IVAN: Čujem. Ali znam i to da ja, istina, nemam još ni pojma o pravu, ali ni vi o životu. Što mi vrijedi ako samo znam a nisam umješan, snalažljiv, čak hrabar?

STANKO: Dakle, u pravu sam kad tvrdim da je ovo vrijeme vrijeme bujice i blagoglagoljivosti, a ne duha ...?

IVAN: Pogotovo zajedljiva duha! U tvornicu, u tvornicu, drugarice ...! I ni slučajno nemojte govoriti slične gluposti: «Ja još pojma nemam, ja još ništa ne znam» ... već: «Znam, sve znam»!

STANKO: Lijepa deviza, lijepa laž ...!

IVAN: Vi ste nekoć svoje neznanje zavijali u lijepo ponašanje i dobro odijevanje, mi u smjelost! Ovo je, ipak jeftinije, zar ne?

ANA: Ali ja zbilja ne znam.

IVAN: Ne znam ni ja. Kad vam što zatreba, zato su tu ovi stari pacovi: zapitajte ih, pa posao ide.

TOMO: Šepa, najviše ako šepa, sinko. Ne znaš još ni pristojnu molbu napisati, a sve znaš, sve hoćeš, sve umiješ – jer ti si ne samo pravnik, već i smion!

STANKO: U duhu vremena!

TOMO: U sud, drugarice, u sud za pripravnika! Sve se može naučiti, sve, samo treba htjeti, pa se nećete sramotiti kao ovi što sve znaju – a sudske pisare pitaju kako da tužbu sastave.

IVAN: Zar vi niste znali, drugarice, nekoć su se sami geniji rađali, a sada same budale nazivaju sebe pravicima?

STANKO: Pokatkad, sine, zbilja imaš i lucidnih zaključaka.

IVAN: Ne, moj stari, ne, već vi ste fantaste, a ja sam ovozemaljski stvor, koji više ne može živjeti od lijepih riječi već samo od dobra kruha.

TOMO: A hoće li se ovozemaljski stvor zauzeti za ovu djevojčicu kod svojih drugova, pošto ja već kao umirovljenik nemam mogućnosti da joj pomognem?

IVAN: I hoću i mogu. Ali znajte, drugarice, nemojte poslije mene kriviti što ste se zavukli u sud za papiroždera i učenika ovih premudrih – umjesto da pošteno živite i zarađujete!

ANA: Vi... i vi ste sudac?

STANKO: Ne. On je više. On je nadobudni šef.

ANA: I vi ste prvo radili u sudu?

TOMO: Njemu učenje nije trebalo. On zna. On umije.

STANKO: On je učio za šefa. A to su ozbiljne nauke.

IVAN: U svakom slučaju neću doživjeti da me premudrog tjeraju u mirovinu.

STANKO: Vidiš, i to je logika.

TOMO: Jest, i to je neka logika.

IVAN (*Ani*): Dakle da čujem, kojem ćete se privoljeti carstvu?

STANKO: Budi uvjeren, ona će ...

TOMO: ... i ja vjerujem, ona će ...

IVAN: Ali, ja nju pitam ...! Uostalom, da ih ne biste uvrijedili, a starci su vrlo osjetljivi, slažite im da ćete ih poslušati ... a poslije ćemo se nas dvoje već posavjetovati.

TOMO: Dakle?

STANKO: Dakle, djevojčice?

ANA: Ja, ... ja svakako prvo želim nešto naučiti. Naime, ... naime, ja ni hrabra nisam.

TOMO (*pođe u drugu sobu*): Čuješ, Ivane?

STANKO (*i on za njim*): Čuješ, Ivane?

5.

IVAN (*kad su ostali sami*): Eto, kako se starci izivljavaju.

ANA: Ali ja... ja ne bih ni mogla postati šef i da hoću!

IVAN: A zašto ne biste mogli? Zašto?

ANA: Pa ja nemam nikakvih veza. Ja ako hoću živjeti nešto moram i naučiti.

IVAN: Kako ...? I vi mislite da ću ja samo zbog veza ...? Da ja nemam osobnih kvaliteta ...?

ANA: Ja, ... ja, oprostite, nisam vas htjela uvrijediti.

IVAN: Ili možda mislite kako ja zbilja baš ništa ne znam, ...? I da neću s vremenom još više naučiti, ...? Pa, kojega bi se davla za mene odlučili, ... da, ...? Mislite samo zato što sam mlad, što je trebalo popuniti kolekciju mladih na vodećim mjestima, ...? Ili još i što neku prokletu diplomu nemam? Ili što sam, eto, kojim slučajem još i član?

ANA: Ja vas zbilja nisam htjela vrijeđati.

IVAN: Pa zbog nečega su se morali odlučiti baš za mene ...! Odan jesam, i prilično razložen, lako sričem riječi u diskusijama ... kažu, i duhovit sam ako baš hoćete znati ...

ANA: Zbilja vas nisam htjela povrijediti.

IVAN: Ili mislite, zato su se odlučili za mene što mi je otac čuven kirurg, ujko zbilja odličan pravnik? I što oni već i sami po sebi predstavljaju nešto, što su oni i sami s vrhova svoje generacije pa i svoga društva? (*Sve više vjeruje u svoje zaključke, kojima bi on zapravo htio negirati. Natoči po rakiju, svoju žustro i naskap ispija, a njoj je skoro dobacio čašicu koju ona ustrašeno hvata i neispijenu drži dalje od sebe.*) I da ja, zapravo, Bog me ubio, pripadam ovoj truleži? I da sam ja, zapravo, izabran kao njihov predstavnik, prokleti bili? Jer svidalo se to vama ili ne, vjerovali vi ili ne, ja želim da mene uvažavaju a ne stolicu u koju ću zasjesti ...! E, da znate, umijem ja, e, da znate, znam ja, a što ne znam lako ćemo ...! I da znate, prevarit će se i ovi i oni: zasjest ću, hoću, ali ne da carujem već da umijem

...! Jeste li upamtili, pokazat ću im ja već, i ovima i onima ...!
(*Izleti iz sobe.*)

ANA: Jest, pokazat ćete im ...! (*Govorila je kad je već izletio. Sad pak ne zna što bi sa čašicom, pa je pruža kao da će je netko prihvatiti.*) Ali, ali, ...?

Z A S T O R

II. ČIN

Nepromijenjena slika iz prvog čina. Dosada su fotelje bile oko pušaće garniture, osim jedne kod kamina; sada su dvije kod kamina, dvije oko garniture. I kao simbolika novonastalih prilika: Stanko i Tomo sjede pred kaminom, a Ivan se namjestio za pisaćim stolom.

1.

STANKO (*odloži novine, pripali; obraća se Tomi koji je okrenuo leđa Ivanu i zuri u kamin*): ... Jesi li mu ti prepustio svoj pisaćí stol?

IVAN (*bilježio je po listovima papira. Na pitanje oca prestane raditi i očekuje Tomin odgovor*): Khm...!

TOMO: Uzurpirao ju je.

STANKO: On ima i svoju sobu.

TOMO: I svoj pisaćí stol u njoj.

IVAN: Nije mojom krivicom ova soba proglašena radnom sobom...

TOMO: ... mojom i tvoga oca!

IVAN: Radna soba moga oca i ujke, u kojoj je moj otac sve radio samo radio nije, a ujko mu smetao u tomu i takvu poslu.

TOMO: Kaže on štogod.

STANKO: I brčka on štogod po tvom pisaćem stolu.

TOMO: Šefovi ne brčkaju.

STANKO: Ali ni ne rade.

TOMO: Ne rade već planiraju, koordiniraju, rukovode, nadziru ...

IVAN: I vode beskonačne i nekorisne razgovore, pregovore i dogovore s preživjelom klasom.

TOMO: A s umirovljenicima su ...

IVAN: ... strpljivi kao s infantilnom dječicom.

TOMO: Još je lijepo što nas trpi.

STANKO: I što nam ne skida krov nad glavom.
 IVAN: Jer vjerujem u vašu uvidavnost.
 TOMO: Kakvu to uvidavnost?
 IVAN: Da ćete i sami izletjeti iz ovoga gnijezda kad meni budu bile potrebne sve ove prostorije.
 STANKO: A kad će ti to biti?
 TOMO: I zašto?
 IVAN: Kad – to još ne znam, a zašto – to biste bar kao inteligentni ljudi morali naslutiti.
 TOMO: Čuj ...
 STANKO: ... ženi se!
 TOMO: A ako je slobodno pitati, koga to?
 IVAN: Svakako ženu.
 STANKO: Dakle, tom fenomenu smo se mogli i ponadati.
 TOMO: I, vjeruj, on je vrlo hrabar mladić! Lako je tebi bilo, ti si ženio njegovu majku, a on će potpuno nepoznatu ženu!
 IVAN: Otrcana šala, stari gospodine.
 STANKO: ... Blago nama.
 TOMO: Teško njoj ... (*Kucanje. Opet onako s puno straha i poštovanja kao i prvi put.*) Da ...? (*Opet kuca.*) Ama da ...! Upadaj ...! (*Kad se Ana bojažljivo pojavi:*) Hajdete, hajdete, dijete moje. Samo hrabro naprijed.

2.

ANA: Ja... ja se izvinjavam, ali ... Dobar dan.
 STANKO: Dobar dan, dijete.
 IVAN (*jer je zurila u njega*): Dakle ...?
 ANA: Ja, naime ... Izvinite.
 TOMO: Dijete, ne dajte se uplašiti od ovoga divljaka. Sjednite.
 STANKO: No, a kako je u sudu? Kako se snalazite?
 TOMO: Sigurno dobro. Je li tako, djevojčice?
 ANA: Zapravo ... nije ...! Bojim se.
 TOMO: A koga to đavola? Ma, jest pokoji se sudac i pravi važan ...

ANA: Ne, ne, još ni to ... Već... bojim se rasprava.

IVAN: Pa, nećete nas valjda uvjeravati kako vi već i rasprave vodite?

TOMO: Danas sudski pripravnici još ni zapisnike ne vode kako smo mi to svojevremeno.

ANA: Da, ... ali me poslije rasprave uvijek pitaju, što ja mislim!

IVAN: A vi kažete njima da baš ništa ne mislite.

STANKO: Tu privilegiju da baš ništa ne misli, ima samo moj sin.

TOMO: Dobro je to, dijete. Malo straha, malo stida i gluposti, pa ćete se naučiti misliti. Uostalom, govorio sam vam ... prije rasprave proučite tužbu, a ako je predmet već bio u toku, proučite sve spise, a onda zakon u šake i nagađajte! Tko traži, taj i nađe.

ANA: Tako i radim, čika ... čika ... gospodine suče.

TOMO: Slobodno vi meni, «čiko».

IVAN: Još bolje, «djedice». Pojma nemate kako bi se radovao!

TOMO: Duhovita je ova elita radničke klase. Mi gospoda smo već odumrli, a ovi se tek porađaju. Bojim se, izrodit će se u ...

IVAN: Ovdje radio «Slobodna Europa» ...! Slušate preživjelu reakciju.

TOMO: Kad budalaštine hoću slušati, ne moram nužno odmah «Slobodnu Europu», dosta si i ti ... No, dijete, a kakva je nevolja?

ANA: Znae ... dobila sam prvi predmet.

TOMO: Bravo! Znači, to će biti prva presuda koju ćete napisati. Dobro je! To je bar lako napisati, zar ne, Ivane?

IVAN: Otkad ste vi, družte suče, umirovljeni, nitko više presude ne zna pisati. Nitko više!

TOMO: Izuzev, vidiš, ove mlade djevojke.

ANA: Ama ne ...! Ne znam ni ja ... zato sam i došla. Hoćete li mi pomoći (*Ivan nastavlja da radi, ali je naravno više prisutan ovom razgovoru.*)

TOMO: Jeste li pročitali pokoju presudu iz starih spisa?

IVAN: Čak ih naizust naučila!

TOMO: Ne lupetaj, već radi svoj referat o reorganizaciji dezorganizirane organizacije ... Dijete, ne mnogo, već pažljivo. Ponesite koju i kući, i prosto ih prostudirajte.

ANA (*pokazuje na akta-tašnu*): Nosim!

TOMO: Tako je! Kad napišete presudu, donesite je, pa ćemo je zajedno pregledati. U redu?

ANA: Ali, ali, ... već sam zapela! Dispozitiv je gotov ... kod razloga sam odmah zapela. Bar u dvije-tri riječi. Hoćete li? Da vidim jesam li dobro sve zamislila.

TOMO: No, hajde. Samo ćemo redosljed ... Tko prvi dolazi u dodir sa sudom? Tužitelj. Dakle, obrazloženje započinjete s tim da utvrđujete što je tužitelj sa svojom tužbom htio ostvariti. Poslije tužbe dolazi prvo ročište na kojoj tuženi izlaže zašto ne priznaje tužbene navode. Jasno? Potom je na meritornoj raspravi sproveden dokazni postupak. Izložit ćete rezultat tog postupka, utvrditi činjenično stanje koje vi kao sudac prihvaćate kao dokazno; a obrazložiti ćete i to, zašto dokazima jedne ili druge stranke niste poklonili vjere. Je li tako?

ANA: Da. I to odmah ili na kraju.

TOMO: Tako je. Zatim citirate zakonski propis, a ukoliko ta pravna oblast nije kodificirana, onda citirate pravno pravilo zasnovano na običajnom pravu ili odlukama viših sudova, te na osnovu tog propisa utvrđujete obavezu tuženoga koji se ogriješio ili oglušio o taj propis.

IVAN: E, Bog i bogme, ništa ja razumio nisam!

ANA: Zbilja niste ...? A ja, ... ja, ...!

IVAN. No, hoćete mi reći kako vi jeste?

ANA: Ja sam ovako što i mislila, kad sam čitala presude ... ali dok čika nije to potvrdio ...

IVAN: Čika baš ništa nije kazao niti potvrdio!

ANA (*sva radosna se naglas nasmije*): A ja sam ipak razumjela! Ha-ha-ha ...!

TOMO: Ivane, kažeš nešto?

ANA: Oh, hvala vam ... (*Skoči da pođe.*) A smijem li vam donijeti kad je zgotovim? Mislim da sad znam, ali, ali ...! Ne?

TOMO: Samo dodite.

ANA: Ljubim ruke, ... oh, ... doviđenja.

STANKO: Doviđenja, dijete, ... (*Kad je već izašla.*) Kako je dobro dok za odrasla čovjeka možeš kazati da je dijete.

TOMO: Da, ima i dobrih ljudi, ne samo pristojne djece.

3.

IVAN: Ali omladine samo izuzetno ...! Jer ovi su novi naraštaji ne samo infantilni, karijeristi, površni, neznalice – kao ja primjerice – već su i bez humanizma i štovanja.

TOMO: Čuj, dobar naslov za tvoj referat. «O perspektivama naše poratne omladine u svezi njenih kvaliteta».

STANKO: A to su ujedno i zaključci.

IVAN: A moj humani otac, čiji je još poziv i pomaganje bližnjima u nevolji, iz protesta što su mu brata umirovili, odbija izvršiti obećani zahvat!

STANKO: I to plastičnu operaciju nad sestrom predsjednika odbora, čije su uši pomalo klempave. Koliki nehuman odnos prema radnom narodu!

TOMO: Pa si i zavrijedio da te smijene s položaja šefa kirurškog odjeljenja.

STANKO: Dostojna osveta u ime socijalizma, zar ne, sine?

IVAN: Rekao sam vam već, drugovi su negodovali.

TOMO: Zbilja? Tko bi to vjerovao! Čak su i negodovali!

IVAN: Čak su ga pozvali i na odgovornost!

TOMO: Čak i to! Pa se ispričao, pokajao i obećao slične omaške više neće činiti ...

IVAN: ... i tatu će na položaj vratiti ...! Dakle, kako vam se sviđa ovaj drugi uvid u socijalizam?

TOMO: Nakon prvoga uvida, drugi blijedi. Ne misliš?

IVAN: I ako mi nećete zamjeriti, ja sam intervenirao! Zapravo, protestirao!

STANKO: U ime principijelnosti.

IVAN: Tvoj sin, taj poluidiot, ostavku je podnosio što su jednog običnog reakcionarnog, ali zbilja sposobnog liječnika – uvrijedili!

STANKO: Budalo.

IVAN: Kako ...? Zar nisam trebao? Nisam, ... ali zašto sam budala?

STANKO: Jer su ti onda i to mogli saopćiti kako sam već i otkaz podnio ... koji ne mislim povući!

IVAN: Kako ...? Ujko, je li on zbilja lud ili se samo meni čini?

TOMO: Što si Stanko uradio ...?!

STANKO: Za dva mjeseca mi ističe otkaz.

TOMO: Jesi li ti zbilja poludio?

STANKO: Nisam, dragi brate.

TOMO: A zašto onda sve to?

STANKO: Jer ovdje više neću raditi.

IVAN: Već ...?

STANKO: Radit ću na drugom mjestu.

TOMO: Ovdje ti neće dati već ni iz inata. Zapravo iz principijelnosti, kako danas inat zovu.

IVAN: Tata ...

STANKO: Ako neće – neće! Velika je ova naša mala zemlja.

IVAN: Ne misliš se valjda odseliti ...? Ali, tata ...!

TOMO: Kuda si sve slao ponude, nesretniče jedan?

STANKO: Nigdje i nikud.

TOMO: Pa ...?

IVAN: Pa, onda ...?

STANKO: Zvali su me.

IVAN: U budiboksnama selo!

STANKO: Zar se Zagreb najnovije tako zove?

IVAN: Tebe u Zagreb? Vidi davla, kakve sve veze ima ta reakcija!

STANKO: Mogu i u Beograd. U Vojnu bolnicu. I tamo imam nekih reakcionarnih prijatelja.

IVAN: Ujko ... tata pati od kompleksa superiornosti.

TOMO: A ti valjda od inferiornosti, družje javni pravobranitelj?

IVAN: I ti to ideš samo zbog ovog malog nesporazuma ...?

STANKO: Zbog dva: zbog ujakova umirovljenja ...

IVAN: Samo zato ...?!

STANKO (*ustao je, uzme šešir i rukavice i polazeći*): I što se ženim.

IVAN (*Tom*): Što će da radi? (*Stanko je već zatvorio vrata za sobom.*) Što ćeš ...?! Ujko, jesam li ja to dobro razumio?

TOMO (*ustao je i uzbuđen se šeće*): Budalo, jesi ...!

IVAN: A zašto sam ja budala kad se on ženi ...?

TOMO: Jer si ga ti na to naveo, ti ...!

IVAN: Ja, ...?!

TOMO: Proglasio si nas za prdonje ...! Zar ga još ne poznaješ?

IVAN: Toliko dostojanstven, ozbiljan, a sad ...!

TOMO: A sad ...? Sad mu već godine bježe, što ne bi da prizna ... a ti si ga podsjetio.

IVAN: Pa, pa, to je onda već osjećanje inferiornosti ...!

TOMO: Starosti, budalo!

IVAN: Pa ipak, ne razumijem.

TOMO: To da se ženi?

IVAN: To, brate, to, ...! Pedeset i koja, a on bi se ženio ...! Ama, što će mu u tim godinama žena!

TOMO: Kako to, što će mu?

IVAN: Pa što će mu? Da nosi burmu, i da ide s njom ispod ruke?

TOMO: Pa i za to.

IVAN: I nizašto drugo.

TOMO: Kako, nizašto drugo?

IVAN: Nećeš valjda reći da njemu ...?

TOMO: Jest, velim ti ... njemu, njemu ...!

IVAN: Ti misliš da ...?

TOMO: Dakle ... da ...!

IVAN: Nije moguće ...! Oh, bože ...! Pa imaš li bar pojma koja bi to baba-roga trebala biti?

TOMO: Pojma nemam ... Izuzev ako nije ...?

IVAN: Ako nije ...?!

TOMO: Jednu sam već triput zatekao kada mene nije bilo ... a on veli – pacijentica ...! A otkud đavla možeš znati koja je liječniku pacijentica, a koja ljubavnica!

IVAN: Što kažeš ...? Otac ima ljubavnicu ...? Čuj, stari, ne laži ...! Stari, ne vrijeđaj mi ...!

TOMO (*prosto je naletio na Tomu, koji ga gurne u fotelju*): Goni se, mamina mazo ...! Šef, a čita još dječje bajke ...!

IVAN: Otac ima ...? Otac ...? Čuj ... onda i bolje neka ide! Meni neka više pred oči ne izlazi! Neka se stidi!

TOMO: Hej, hej, hej ...! (*Protrese ga kao vreću.*) Pa jesi li odrastao čovjek ili balavac? Petnaest je godina kako ti je majka umrla, petnaest ...! I nije ti htio dovesti ni anđela u kuću, a kamoli drugu ... Ali, ali, ... i on je živ stvor, Jeste ili nije ...?!

IVAN: Jeste, ali ...! Ali on je moj otac.

TOMO: I zar te nije volio kao Boga, i to tebe poluidiota?!

IVAN: U pravu si ... Ma nije to, nije ni to ... Razumijem ja njega, ali je oca ipak najteže shvatiti i opravdati. Ne?

TOMO: I to je točno.

IVAN: Ali što ako ...!

TOMO: Kako ...?

IVAN: Pa je li ona pacijentica ... koju si zaticao ... je li to kakvo ozbiljnije čeljade ...? Pa to još da. Neka mu je kad još više ostari. Ali što ako ...?

TOMO: Pa, ova baš ... uh, sto mu nebesa ...! Znaj, ova baš i nije tako starije čeljade! Nema joj više od trideset.

IVAN: Kako ...?

TOMO: Možda trideset pet.

IVAN: Zaboga, ujko ...!

TOMO: Ne, ne, ipak joj je oko četrdeset ...! Jest, jest.

IVAN: Mogao je kakvu stariju odabrati. Ta bi ga bar, zar ne, počistila, pospremila, pozašivala ... A što ako ...?

TOMO: Ama, neće valjda u četrdesetj.

IVAN: Ali ako ipak ...? Onda se ja selim iz grada, a ne on. Iz države... s kontinenta ...!

TOMO: Auh, sto mu ... na to nisam ni mislio! E, sad što je tu je!

IVAN: ... I baš nemaš nikakvih ideja ...?

TOMO: Pa, ... pa, izuzevši ako ...!

IVAN: Ako, ...?!

TOMO: Ako bih se i ja oženio!

IVAN: E, lud!

TOMO: Zar ja ...?

IVAN: Odnosno, i ti! Izgleda, to je već obiteljski. Čovječe božji, kud bi se ti oženio ...!

TOMO: Misliš?

IVAN: Mislim.

TOMO: Onda opet glupo misliš.

IVAN: Pa nećeš valjda ... Ti to ozbiljno govoriš?

TOMO: Najozbiljnije ... najozbiljnije, ali s tom razlikom ...!

IVAN: S kojom razlikom ...?

TOMO: Što ja, ipak, nisam lud oženiti se ...

TOMO: Čekaj, sad se ženiš sad odustaješ, pa kako ćemo onda staroga spasiti! Ili ti možda samo misliš ...?

TOMO: Tako mislim!

IVAN: Oh, ujko, ti si bog bogova ...! (*Zagrlj ga i izljubi.*)

TOMO: I jesam! I ne patim od predklimaksnih zavrzlama makar mi je sto i jedna godina – kako ti to veliš.

IVAN: Ti si mladić od sto i jedne godine, da znaš ...!

TOMO: Ne treba pretjerivati!

IVAN: No, ...?

TOMO: Ha-ha-ha ...! Pobjesnjeti će! Reći će: «Što će tebi prdonji žena» ... Ha-ha-ha ...! «I sad se baš ženiš kad se i

ja odlučujem ...? Pa da se zbog tebe i meni svijet smije» ...?

Ha-ha-ha ...!

IVAN: Ali ozbiljno ti to! I ne daj se odgovoriti!

TOMO: Nemaj brige ...!

IVAN: Znaš, pa kad onda on odustane ... ne marim ako sve ono moje ode do đavla.

TOMO: Jest, jest, s nečim ga moramo podmititi!

IVAN: Podmititi ...?

TOMO: Pa, i njemu što po volji učiniti ...! Eto, ja ću se ženidbe odreći ako se i on odrekne, a ti ...

IVAN: Da mu obećam da se ni ja neću oženiti?

TOMO: Bar ne zasada, jest, jest! Jer, eto, ženidba mu se popišmanila, pa još da dobije unuka ...? Ne, ne, bar ne za sada!

IVAN: Zar se on tako boji starosti ...?

TOMO: Pa, znaš ga valjda ...! I još stariji gospodin, hajdede, ali djed ...? Ja ti kažem, prekonoci bi se skljokao, prosto bi skurlao ...!

IVAN: Znači, kako bi mu i nadalje osigurao ljubavnice, ja neka se odreknem ženidbe. Nije pošteno, stari.

TOMO: Kad je tko bolestan, onda nema pošteno-nepošteno! Sad smo mi liječnici. Liječimo ga od vaših takozvanih kompleksa ...!

IVAN: Molim! Dakle, neću se ženiti ... Dakle, ... dakle, ovako: četvrtak je tvoj dan ... nedjelja njegov ... a ostali su moji. Slažeš se?

TOMO: Kako to, četvrtak je moj, nedjelja njegova, a ostali dani tvoji?

IVAN: Ako još i vama treba ljubavnica ... i ja ću sebi priskrbiti jednu. I s obzirom na godine, vama po jedan dan tjedno, a ostalo meni. Ili ti je dovoljno dvotjedno ...?

TOMO: Prost si, bezobrazan i nadmen! Čak uobražen! Nema više kompromisa.

IVAN: Onda će biti skandala!

TOMO: Samo će tebi štetiti, družu šefe.

IVAN: ... Čuj, ujko, daj da još na kratko uspostavimo normalne odnose ... Znaš, lijepo je to što si onoj ... onoj balavici voljan pomoći savjetima ... Eto, ja ni to ne tražim. I ovaj je materijal tebi tuđ. Ali, eto, ne bi li ga ipak htio pregledati, i makar vidjeti kako sve to zvuči. Ha?

TOMO: Da pogledam ima li sve to glavu i rep?

IVAN: Da se ne bi kojim slučajem glava našla na turu. Ha?

TOMO (*uzeo je listove*): Baš pozamašno.

IVAN: Aha ... I, eto ... ako bi htio bar jednom u životu ne biti pakostan. Ha? Pa ako valja, reci valja ... ako ne, nemoj po cijeloj kući vikati šef je praznoglavac ... Znaš ... možda bi me obeshrabrio. Nažalost, cijenim tvoje mišljenje.

TOMO: E, vidi đavla, podilazi mi! ... A ipak uviđaš zatrčao si se s tim šefovanjem?

IVAN: Nije to, već vas ne želim sramotiti ... otac vrijedi, ujko možda još više, a sin ...?

TOMO: Aha, aha, obiteljska čast je u pitanju.

IVAN: E, tako, tako ...! Znaš, dva tjedna već ne dižem glavu s ovoga posla. I ubi bože što sam sve morao pročitati.

TOMO: Znači, ipak si još dovoljno pošten ako osjećaš odgovornost! Zar ne bi bilo pametnije da si lagano ali sigurno, kao pčela punio saće po saće, umjesto što si iz neba pa u rebra ...! Vidim ja, prokleta derle jedno, noć za noću provodiš radeći ...!

IVAN: Vjeruj, bog bogova što sam sve naučio! Znaš, vjerovao ili ne, kad te muka natjera na rad, otvaraš sve ventile na mozgu!

TOMO: Čuj, dijete, tek ti je dvadeset i pet godina ...

IVAN: Dvadeset i šest ... šestica ...!

TOMO: Kad si od prve zasjeo u fotelju, kakve ćeš poslije imati ambicije? Znaš ... eto, stvara to neki nazovi - ugled, i godi to kad od prve prevališ djevojku ... ali, ali, ništa to nije! Shvaćaš ...? Sve u svoje vrijeme, i sve s trudom i znanjem ...! Shvaćaš ti to?

IVAN: Dobro, dobro ... ipak pogledaj ovo. Ha?
TOMO: A što ti je ovo?
IVAN: Znaš, kako bi ti rekao, našem sam poslaniku morao pripremiti primjedbe na Zakon o radu i radnim odnosima. Bit će nekih izmjena pa da može staviti primjedbe i prijedloge.
TOMO: I ti si taj ...?
IVAN: E, baš ja ...!
TOMO: No, no, no, nemoj se odmah uzbuđivati ... (*Prelistava.*)
Dobro. Vidjet ću ... Čuješ, zvone ... Čuj, ako je on, izazivaj ... ali da se ne dosjeti!
IVAN: Misliš mogao to biti naš stari mladoženja?

4.

STANKO: (ulazi): Zar ne čujete kad zvonim? Opet je baba Mara zaboravila ključ u vratima.
IVAN: A baba Mara je desetak godina mlađa od mladoženje.
STANKO: O tome, sinko, neću ni sa kime raspravljati. Jasno?
IVAN: Hvala. I jasno.
STANKO: Sine, ti si sav od krajnosti – preosjetljiv si, a neosjetljiv prema drugima, neću reći grub, nemilosrdan!
IVAN: Molim. Oprosti.
TOMO: Jesi li sad zadovoljniji?
STANKO: Ja s njime govorim ... Uostalom, mislite o meni što god hoćete, donosite zaključke kakve god želite ...
TOMO: Zaključci su se već sami nametnuli. Odlaziš pa odlaziš; ženiš se, nitko te ne želi niti može spriječiti. Ali je ipak čudno kako iznenada mijenjaš svoj odnos prema ovom djetetu.
STANKO: Zar je grijeh zamoliti ga da bude pristojan?
TOMO: Sve ovo tvoje ponašanje sličići nekom košmaru, nemiru uoči klimaksa ... Liječnik si, ti bi bar morao s tim biti načisto.
STANKO: Govoriš gluposti, ali da čujem što želiš?
TOMO: Poštedi i sebe i nas. Drugi će ti se smijati, a nama to ipak nije svejedno.

STANKO: Vrlo si ljubazan sa svojom brigom za mene.

IVAN: Ujko se zbilja brine za tebe.

STANKO: Nikada ga nije zanimalo moje raspoloženje.

IVAN: Sada iznad svega ... Naime, znatiželjan je kako ćeš reagirati na neke njegove odluke.

STANKO: Što hoćeš?

TOMO: Znaš ... znam da će se svijet iščuđavati, možda i ismijavati ... ama, šta sam, tu razvezao! Eto, i ja se ženim.

STANKO: Znači ... hoćeš mi se narugati.

TOMO: Ponavljam, ženim se ... Odlaziš, ostat ću sam. On je mlad, on ima svoje putove ... a ja ...?

STANKO: Jest, jest ... jest, jest ... oženi se ... I što biste vas dvojica? Netko treba i na kuću misliti. I o tebi, o Ivanu.

TOMO (*ovome se nije nadao. Prilazi mu neodlučno bliže*): Kako ...?

STANKO: Jest, jest, oženi se.

IVAN (*u mucu sjeda*): Ti nemaš ništa protiv da se ujko oženi?

STANKO: A zašto bih imao? I s kojim pravom bih imao?

IVAN: Ne, ne, ne, ne, ti se, zapravo, raduješ što se ujko ženi!

STANKO: Zar nije zavrijedio malo mira?

IVAN: Ne, ne, ne, ti si sebičan, iz tih se pobuda raduješ njegovoj ženidbi!

STANKO: Shvaćaš ti ovo štene?

TOMO: Ne. Da.

IVAN: Tebi ne bi bilo pravo da se ja ženim, a drago ti je ako se ujko ženi!

STANKO: Zaista mi ne bi bilo pravo da se već ženiš.

IVAN: A pravo ti je da se ujko ženi, jer misliš da će se svijet manje smijati tvojoj ženidbi, ako se i on oženi!

STANKO: Vrijedaš ne samo mene, već i ujka!

IVAN: A zašto si onda protiv moje ženidbe?

STANKO: Prosto jer si još zelen.

IVAN: Svoj kruh zarađivati nisam zelen ...

STANKO: Uostalom, svaka budala je kadra oženiti se, ali ne i pametno se oženiti.

IVAN: A što je to, pametno se oženiti?

STANKO: Ne unesrećiti i sebe i nju ... i misliti na ono nesretno dijete koje se rađa protiv svoje volje.

IVAN: Ako se dobro sjećam, i ja sam se rodio protiv svoje volje.

STANKO: I?

IVAN: Prvo, to znači ti si već bio pametan u mojim godinama. Drugo, ti misliš već si zbrinuo brigu sa sinom kad namjeravaš izletjeti iz ovog gnijezda ...

STANKO: A što još očekuješ od ove stare ptičurine? Odbio si primati hranu iz moga kljuna, neobuzdano letiš po svome svijetu, odbijaš pomoć ... dočekam sam da me ismijavaš nemoćnog, ishlapljelog ...? Idem potražiti svoj novi svijet ...

IVAN: Gdje ćeš u miru dočekati starost?

STANKO: Gdje druge još zanimaju moje ljudske i liječničke mogućnosti. (*Odlazi u drugu sobu*).

5.

IVAN: Nasilu me želi očovječenog poodojčiti ...

TOMO: To je još manje opasno negoli ako sebe bude htio pomladiti. Đavo te nosio s tim tvojim ludim ambicijama!

IVAN: Čas sam zato kriv što imam i svojih ambicija, čas što sam u vama gledao stare ljude ... ama ne stare, starije ...!

TOMO: Lažeš, lažeš ...! Uzalud ti sad ovo prekvalificiranja starih u starije.

IVAN: Ujko, ne lažem.

TOMO: Lažeš ... jer smo zaista stari, a ne stariji samo. Hm, ...!

IVAN: Pa što da radim ...?

TOMO: Začepi usta, prvo i prvo, kad već moram misliti ...
Prokleti javni pravobranitelj ...!

IVAN: Desetak ih je zasjelo na rukovodeća mjesta, pa zar sam samo ja bolesno ambiciozan?

TOMO: Svih desetak njih ...! Ne bolesno ambiciozni već glupi! A ti si im na čelu, da znaš samo!

IVAN: A zašto baš mene tako častiš?

TOMO: Jer me se drugi ne tiču, jer mi se zbog drugih ovaj moj budalasti brat ne bi odlučio na ženidbu i jer, konačno, moja je komuna ograničena ovim zidovima. I dosta!

IVAN: Oprosti, neću frazirati, neću ti reći kako nisu suvremen i ne razumiješ zov našega vremena ...

TOMO: Zov vašega vremena ...? Zar to nije fraza ...? Uh ...!

IVAN: Ama, uglavnom shvati, vrijeme vas je pregazilo!

TOMO: Pa smo za stare krpe, za staro željezo ...?!

IVAN: Niste, niste...! Priznajem, preko noći vas ne možemo u stručnosti dostići i preteći, ali shvati i ti, današnja omladina ...

TOMO: Današnja omladina, današnja omladina ...!

IVAN: Jeste, današnja omladina ne očekuje od vas dozvolu kako bi stala na svoje noge, ne očekuje od vas priznanje o zrelosti, sposobnosti za život, za stvaranje! Kad već dajemo svoj prilog, tražimo i mi svoj životni prostor ...

TOMO: Živio govornik, živio ...! Nit što misliš, nit mucaš, dok ti se fraze naprosto kote, divota jedna ...!

IVAN: Ja možda ne mislim, ali osjećam svoje vrijeme, svoja prava, svoje potrebe, svoje mogućnosti, a ti, ...već ni misliti nisi kadar, a onaj se već ni stidjeti više ne zna ...!

TOMO: Čuj ti, balavče nijedan ...!

IVAN: Prijetnje i vika-dreka su vam još jedini argumenti! Urlaš tu jer znaš koliko sam u pravu ...

TOMO: Ne urlam! I sam znaš grlat sam, balavče nepristojni ...!

6.

STANKO (*ušao je na ovu dreku, stane u vratima i sluša. Zanima ga, pa iako spreman za izlazak, sjedne.*)

IVAN: A hoćeš li možda i to ustvrditi da sam nekom protekcijom došao do svoga položaja?!

TOMO: Možda su ti položajem htjeli umiriti savjest.

IVAN: Znači, ja sam lešinar ...?! Predvidjeli su me za to mjesto kad još ni riječi nije bilo o tvom umirovljenju!

TOMO: Kakva Amerika, tu je tek pravi Eldorado ... za, za, zelene!

IVAN: Jesi li ti dosljedan, smatraš li da je to časno popljuvati se na svoje dojučerašnje «vjeruju» zato što si osobno ogorčen i povrijeđen ...?

TOMO: A zar su tebe demokratski izabrali, narodnom voljom, mladiću ...? Ili je mene narod, još punog snage, bacio u staro željezo ...?!

IVAN: Stidi se da se već i ti služiš tom igrom riječi! Što je to demokratski? Hoćemo li se poigravati Atene: svi na trg, svi na okup, stavljam, narode, svoje prijedloge ...?! Budi uvjeren, razmislili su koga će sve predložiti.

TOMO: A i o tome su razmislili koga će prije vremena u grob?

IVAN: To je glupi idealizam ...! Ne možeš ti ljude preko noći mijenjati. Činili su gluposti, čine ih i sada, bilo je i pakosti, jeste i sada, bit će i u buduću ...!

TOMO: Nema još ni godinu dana kako si ispao iz tog fakultetskog inkubatora, i zar su za tu jednu godinu svestranom analizom utvrdili tvoje neprikosnovene kvalitete ...?

IVAN: Hoćeš li reći da sam odričući se vas došao do svoga položaja ...? Ili možda što si ti netko, što je otac nešto ...?

TOMO: Možda ni jedno, možda ni drugo, možda čak nešto treće ... a možda ne mora još biti.

IVAN: Ili mi želiš poreći bar izvjesne kvalitete ...?

TOMO: Nisam te vidio na radu, ne znam tko si?

IVAN: Znači, ja sam mizeran sin mudra oca, premudra ujaka. Lijep poticaj za život od ljudi koji te vole, koji samo o tebi brinu brigu!

STANKO: Zar ne, to je upućeno i na moj račun.

IVAN: Nisam ni vidio da si tu.

STANKO: Hajdemo se lagati!

IVAN: Hajdemo se ne lagati! Vidio sam te. Pa? Već mjesecima me izjedate, već mi mjesecima umanjujete samopouzdanje, drugo ne vidim do iskeženih zuba, drugo ne čujem do rugla i ironiziranja jedinca sina ...!

STANKO: Pa zar je meni lakše što mi cijeli svijet čestita što mi se podsmijevaju i prijatelji i neprijatelji ...? Čestitamo, čestitamo ... vaš sin, taj mladić, to dijete zapravo – jedva ga vidiš, jedva čuješ, jedva razumiješ, a ono već šef ...!

IVAN: A zapravo, taj tvoj sin, taj idiot ...

STANKO: ... jeste mudar, uman, izvanredan i razuman koliko to u njegovim godinama i može! I ništa manje i ništa više! A ti mi tu s dinar-dva otvaraš banku ...!

IVAN: Možeš misliti, biti šef, to je Narodna banka za koju ja imam pameti samo za dva dinara ...!

STANKO: Za dinar-dva.

IVAN: Koji vam je đavo, dižete ovdje četrdesetosmašku bunu zbog jednog eksperimenta da se i mladi odgovornije uključe u život ...? Zar ćete i to poricati da imamo više ambicija od vas?

STANKO: Imate.

TOMO: Čak i bolesnih.

IVAN: A je li u vas više volje, ljubavi i energije negoli u nama ...?

STANKO: Nije.

TOMO: Ali volja, energija i ljubav još nije znanje, umijeće, sposobnost ...!

STANKO: Mladi ljudi rad treba da pretpostavljaju ...

TOMO: Mladi ljudi prvo treba da nauče ...

STANKO: ... da se namuče ...

TOMO: ... da svoj zanat izuče ...!

IVAN: Zapravo, zar ne, mladom čovjeku ne dolikuje prva violina u ruke!

STANKU: Tu smo!

TOMO: Tako je !

IVAN: Pođimo sad obrnutim putom. A što dolikuje starcima, a što ne...?

STANKO: A što ćemo s ljudima srednjih godina? Na njih u ovoj disputi da zaboravimo, ili da ih uopće iz života isključimo ...?

TOMO: I, uopće, kako mi u vašim krugovima slovimo ...? Recimo, tvoj otac ili ja?

IVAN: Hoćemo li se sada lagati ...?

TOMO: Dakle, starci ...?

IVAN: U redu, oni pred vama to su starci, vi ste ljudi u najboljim godinama.

STANKO: Da.

TOMO: To ne, ali ...!

IVAN: Da se kladimo, ujko, tebe moj stari smatra starim iako je svega tri godine mlađi od tebe. Je li tako, ili nije?

STANKO: O tom po tom, a sad završimo prvo pitanje. Dakle, hoćemo li starcima kamen o vrat pa u rijeku ili ...

IVAN: Ili se upitajmo, da li baš svi vaši vršnjaci bezuvjetno vrijede, bezuvjetno gore od želje za radom!

TOMO: Pa naravno, ima iznimaka.

IVAN: Zar među mladima onda ne smije biti iznimaka? Među nama mislite nema koji će prije steći znanje, koji će se prije očovječiti, koji što prije žele prionuti odgovornu radu?

TOMO: Čuj, ... ima koji uče, a ne nauče. To mislim na prdonje kako ti to njih iz milošte zoveš ... Ali nema takvih mladih ljudi koji će neučeći znati, pa sve i ako su genijalni kao što si ti.

STANKO: Čekaj, čekaj, ...! Shvati, dijete ... shvati ako možeš ...

IVAN: Pa napregnut ću ono malo svoje pameti.

STANKO: Ima polja, ima djelokruga rada gdje se znanje i iskustvo ne može nadomjestiti nikakvim ambicijama, mladošću ni oduševljenjem!

TOMO: E, e, e, to ti već danima želim kazati, to, to ...!

STANKO: Shvati, gdje treba stručnosti, tu ne pomaže energija. Liječnik se neće preko noći naučiti svemu, ni pravnik, ni inženjer ...

TOMO: A vi pečene ljude gonite u mirovinu ...!

IVAN: A ti samo: tvoja mirovina pa mirovina ...!

TOMO (*uperi prste na Stanka*): A ovaj, ...? Mlad pa mlad, u najboljim godinama, a ja bih samo radio, i ne bih se ženio ...!

STANKO: Tu smo, dakle! Pravite budalu od mene! Kobajage svadate se već satima oko kojekakvih pitanja da biste, zapravo, mene izazvali, da biste onda složno udarili po mojoj ludoj, čak nečovječnoj odluci da se ja, starac, ženim ...!

IVAN: Da si starac ... nisi ...!

TOMO: Da si lud kad se ženiš ... jesi ...!

STANKO: Ja se ne miješam u vaš život, a svojim raspoložem.

IVAN: Ujko, da li se miješa ili ne ...?

TOMO: Pa ako neću lagati, miješa se. Ali, eto, otac ti je.

IVAN: A svojim raspoložeš je li?

STANKO: Raspoložem, pa što?

IVAN: Raspoložeš dok nas ne sramotiš.

STANKO: Koji je vam đavo ...? Koga to sramotim ...? Prvo i prvo, sebe ne bih sramotio, a kamoli sina.

IVAN: Divan propovjednik, zar ne, ujko?

TOMO: Pa što je istina istina je, uvijek je umio birati riječi.

STANKO: Dosta gluposti! Čime ću vas sramotiti?

IVAN: Zbilja si tako nedostojan ...?

STANKO: Time što odlazim u Zagreb, ili što se kanim oženiti? Pa i ujko će se oženiti!

TOMO: Ujko svoju ženidbu čini zavisnom od tvoje ženidbe.

STANKO: Kakve su to opet gluposti, Tomo ...?

TOMO: Ako se oženiš, bit će dvije gluposti.

IVAN: Možda i tri ...!

STANKO: Pa mogu li ja jednom šefu zabraniti ženidbu ...?

IVAN: Ne možeš!

STANKO: A niti mislim.

IVAN: Onda je sve u najboljem redu. (*Sad se on sprema otići.*)

Zar neće biti zabavno kad ljudi pročitaju u novinama anonsu: otac, sin i ujak sveti istoga se dana žene ...?

STANKO: Jesi li ti baš lud, balavče jedan ...?!

IVAN: U dvadeset i petoj godini ja još smijem ludovati ... a ti u

tvojim godinama ...? Što misliš, dolikuje li to? (*Brzo ode.*)

STANKO: Ovaj je lud ...!

TOMO: Lud? I ja sam lud. A ti ...?

STANKO: I ti si lud.

TOMO: Jesam. A ti ...?

STANKO (*bijesan izleti. Krva, lupa vratima – prvi put u životu.*)

Z A S T O R

III. ČIN

Opet bez promjene. Tek je nekoliko dana prošlo od obiteljskog razgovora

1.

IVAN (*premjestio se u fotelju do kamina. Neraspoložen i zamišljen bulji u kamin.*)

TOMO (*ulazi i maše Ivanovim radom*): Hej, tu si ...? Tu si. Čuj, sinko ... bog bogova ...! (*Maše mu radom.*)

IVAN: Čuj, stari ... kaži, zar ja zbilja nisam ni za što?

TOMO: Ama kažem ti, bog bogova!

IVAN: Čekaj, čekaj ... Vjeruješ li ti da sam ja postavljen na to mjesto... na to proketo mjesto, zbog – zbog nekih kombinacija koje pak ja nisam kadar dokučiti?

TOMO: Kakvih kombinacija, nesretniče?

IVAN: Za šefa, bolan, za javnog pravobranitelja ... Znaš jeste pomlađivanje, ali, ali, ... ali zbilja sam premlad. Za godinu dana nisu mogli odmjeriti moje snage.

TOMO: Ne razumijem.

IVAN (*on, zapravo, razmišlja govoreći naglas*): Govore li zbilja da sam nekom protekcijom? Jer doista sam zelen ... I kako ću sad govoriti s ljudima, kako im u oči gledati?

TOMO: Pa čuj, dijete ... zapravo, ti nisi stručni rukovodilac ... ti si, eto, gonič! A tu vaš elan i smjelost često dobro dolazi ... No da, treba biti pošten, oštar ali skroman ... i šteta, đavo da ga nosi, što još ne poznajete ljude. Ha, ...! dok ih upoznaš, iščuđavat ćeš se ...!

IVAN: Onda, slažeš se, mogu pošteno komandirati ... ali, ali još ništa pošteno uraditi.

TOMO: Čuj, dijete, pošteno uraditi ... ha-ha-ha ...! Godine trebaju proći.

IVAN: Kako ...? Zar misliš zaista sam tako skromnih sposobnosti?

TOMO: A muči te to?

IVAN: A tebe ne bi? Prolaziš ulicom i misliš svi upiru prste u tebe ... protekcionaš, budiboksnama ...! Da mi je bar znati zašto su me uzeli u ovu nesretnu kombinaciju ... a ne usuđujem se upitati one moje bogove.

TOMO: Zar se ponašaju kao bogovi?

IVAN: Ama, mi to tek onako ...! Pomisli ako sam samo zato primljen što predsjednikova sestra ima klempave uši!

TOMO: A ne bi ti bilo drago?

IVAN: Nisam neki bogodani um, a ipak ne bi ... (*Vidi listove papira u ruci Tominoj.*) A što ti je to?

TOMO: Ovo? Pa tvoj rad.

IVAN: Ah, tako ...! (*Šeće se, pitao bi, ne usuđuje se. Zamolio bi, ali se stidi.*) Znaš ... znaš ... znaš ...

TOMO: Ama, kako bih znao dok ne kažeš ...!

IVAN: Ma, eto... hoću reći, dok smisliš ... dok nađeš malo vremena ... hoćeš li pročitati?

TOMO: Pa pročitao sam.

IVAN: Što ...? Što? A ...! I ...?

TOMO: Hm ...!

IVAN: Slabo ...? Zapravo, i ja mislim slabo je ... A bog ga njegov, dok sam lebdio u oblacima, sve su mi se grudi nadimale ...

TOMO: Čovjek je najviše pristran prema svojim radovima. Čas se zalijeće, čas očajava.

IVAN: Znaš, sve do koji dan sam bio zadovoljan.

TOMO: Pa na ponešto i možeš biti.

IVAN: Je li ...? Je li ... Ponešto, ponešto ... nešto vrijedi ...? Zbilja nešto vrijedi ...?

TOMO: Prvo i prvo ...

IVAN: Čekaj, čekaj ... bar nešto ...?

TOMO: Nešto i više! A sad slušaj.

IVAN: Znači ...

TOMO: Znači ipak nisi tolika neznalica kao što sam mislio ... jer ... jer ... čuj, imaš ti nešto u glavi. Bog i bogme imaš.

IVAN: Pa, pa, ...? Hajde već!

TOMO: Čuj, ... znaš li što mi se najviše sviđa? Znaš reći, znaš se izraziti, znaš jasno i sabito kazati. Imaš onaj takozvani pravnički njuh ... i rekao bih, osjećaš kretanje društva. Nema što, bog te tvoj osjećaš ...!

IVAN: (*zagrlji ga i izljubi*): Oh, moj stari ...!

TOMO: No, no, no, ...! Znaš, osjetio si ne samo elemente koji su već prevaziđeni, prerašteni, zastarjeli u ovom zakonu ... već imaš i ideja ... neka čak bog bogova ... Istina, malo idealizirano zamišljaš, postavljaš ... ali, ali, dobro je, dijete moje, dobro je ...!

IVAN: Je li ... je li ...?

TOMO: I, eto, ako ću iskreno ... žao mi je što nećeš za suca. Baš žao!

IVAN: Ne lažeš?

TOMO: Imaš i srca, a imaš i razuma ... Znaš, sudac treba voljeti ljude, iako ih baš on vidi izobličene ... Pa i politika ... ne bih dopustio bavljenje politikom ljudima koji ne vole ljude.

IVAN (*no njega više interesira mišljenje o njemu samom*): A veliš, ipak nešto vrijedi.

TOMO: Nećeš nas osramotiti. Tu i tamo ćemo nešto raspraviti, nešto pročistiti ... ali nas nećeš osramotiti! Jest, a hoće li ovo tko i pročitati?

IVAN: Ja ću im predati, pa ...?

TOMO: Ne, ne, ne, ne, neka pročitaju! Ima tu stvari koje treba pročitati i o njima ozbiljno razmisliti, bog i bogme ima! (*Stanko ulazi sa ulice.*) Hej, Stanko, valja ovaj rad ovog našeg djeteta! Bog i bogme valja!

2.

STANKO: Raduje me. (*Hoće da uđe u svoju sobu.*)

TOMO: Pa i što bi tebe interesirala stvar s kojom nećeš ti pobrati lovorike. (*Stanko je zastao, a sada Tomo govori već*

Ivanu.) A da povedemo razgovor o tome kako je jednoj žabici tvrdih butina izvadio slijepo crijevo kroz minimalni otvor, tu bi ti dosutra sjedio.

STANKO: Ja i očekujem od sina da što uradi valjano uradi. (Polazi.)

TOMO: Jesi li vidio ovu pozu, jesi li čuo ovu besramnu laž?

STANKO (okrene mu se): Ja razumijem šalu i ujedanje, ali ovo je već pakosno.

TOMO: I ujedat ću, do kosti ću ujedati doklegod ne dobijem odgovor: ženim se – ne ženim se ...! Već mjesecima nipodaštavamo ovoga balavca zbog gluposti što su mene umirovili, što su tebe smijenili – kao da je on kriv ...

IVAN (bez riječi pođe van jer ovaj ton opominje da ne bude učesnik, pa se sklanja.)

STANKO: Dobro ... sto mu bogova ...

TOMO: To hoću čuti ...! Dosta poze ...!

STANKO (vratio se i sjedne): Dakle, opet o mojoj ženidbi, opet tamo turaš svoj nos ...

TOMO: Ne! Ovom prilikom to želim čuti, čime nam se ovo derle zamjerilo. Zapravo, koji je to Bog u nama, ili đavo, zbog čega ga živog izjedamo!

STANKO: Ne razumijem.

TOMO: Ni ja. Zato i hoću, progovorimo iskreno ... Ti kaži, jer ja zbilja ne znam, ubi me ne znam ... što nam je ovo dijete skrivilo?

STANKO: Kako to, skrivilo? Ništa. Otkud ti takve misli?

TOMO: Daleko sam ja već od pomisli, ja već vidim, ja već znam ...! Šalimo se kao i prije, ujedamo se kao i prije, ali zube smo zaoštrili; nasmiješiš mu se, a hladne ti oči ...

STANKO: U najmanju ruku – pretjeruješ.

TOMO: Zbilja ...? A zaboravio si mu obećanog «Fiću», zaboravio si mu na rođendan, zaboravio si kako si mi govorio, nika da se nećeš ženiti ... Jedemo ga, ubijamo samosvijest, samo o sebi vodimo brigu ...

STANKO: I sve to samo ja ...?

TOMO: Govorim u množini, ali ti ne slušaš ...! Stanko, što se to zbiva s nama?

STANKO: Zašto?

TOMO: Umjesto odgovora sama pitanja ...! Nečista savjest, zar ne?

STANKO: Zatvorio sam se u sebe, sebičan sam, zar ne?

TOMO: Točno!

STANKO: A zašto sve to!

TOMO: Zato što su nas uvrijedili, što nas nazivaju starcima, što nas omalovažavaju ovi balavci ... a i on je mlad, a i on je balavac. Ali i sin je on, ne samo moj već još više tvoj!

STANKO: Pa ako ćemo pošteno i otvoreno, zar je bilo umjեսno prihvatiti se onog đavla kad su tebe gazili? Baš je onda zapjevao kad se nama plakalo ...?

TOMO: I zato što nije s nama zajedno zakukao, postali smo neprijatelji ne samo mladih već i svoga djeteta ...!

STANKO: To je pretjerano – iako mi se zaista zamjerio ... ali bilo pa prošlo. I zaboravio sam na sve to. I ne želim više o tome misliti. (*Ustade da pođe.*)

TOMO: Ne želiš o svom djetetu više misliti jer si onoj kučki obećao da ćeš je oženiti!

STANKO: Ne dozvoljavam ...

TOMO: Kučka, znaj, kučka pa dozvolio ti ili ne!

STANKO: Tomo, opominjem te ...

TOMO: Jest, jest, opominješ ...! Ne, ne, sad znam ... ne, ne, nisi ti objavio rat mladima već je to bila prilika opravdati svoju nakaradnu namjeru o ženidbi! Da se ženiš, još hajdede, ali ženiš običnu mrcinu od trideset godina!

STANKO: Gluposti. (*Izleti van.*)

TOMO: Kukavica si, ne usuđuješ se ni moje riječi poslušati, a kamoli o njima razmisliti! Kukavica! (*Već ga nema, a Ivan je ušao, dok se on šeće i svađa se sam.*) Kukavica ...! Kučka i kukavica sklopaju brak ...! Prebit ću joj šiju, da znaš samo, prebit ću toj kučki ...! (*Sad tek pogleda Ivana.*) Khm ...! Da!

3.

IVAN: Ujko ... jesi li se odlučio otići u Vrhovni sud?

TOMO: Jesam. Baš sad sam.

IVAN: Znači, i ti ideš.

TOMO: Znači ne idem!

IVAN: Nećeš u Vrhovni sud ...? Ujko, ... ne bi mi bilo pravo da te nema, ali idi. Primi se, pa se vrati ... Ipak, to je priznanje.

TOMO: I dok ja odem da mi se ona kučka useli ...?

IVAN: Ali, ... ali, ako se ne useli, on će otići s njom u Zagreb.

TOMO: Neka ide!

IVAN: Dok je tu, ipak bismo nas dvojica ...

TOMO: Pedeset i dvije godine, a ona trideset ...! Da je još prije deset godina, još hajdede, ali sad kad će ta bjesnjeti kao, kao ... jer trideset je to godina...!

IVAN: Trideset, trideset tek ...? Pa ti si mi govorio da je četrdeset.

TOMO: Da te ustrašim ...? Unesrećim ...? Uh, uh, da mi nije stida i sramote, oženio bih jednu od dvadeset godina pa da vidi taj majmun kako to matori ovan izgleda kraj šilježeta božjeg ...! A uvijek je bio uobražen, ponosan, tašt doboga ... a vidi sad, pod starost je pobenavio ...! Imaš pravo, star pa star! Nije star za posao, ali jeste za budalaštine! Natovario bih mu posla da mu glava puca, pa ne bi na budalaštine mislio!

IVAN: Ali... ali ti si baš govorio da ... da on nije ... da njemu još ...

TOMO: Jest, još, još ...! Ali to «još» neka ne bude čudo i pokora od trideset godina. Ako će baš imati tko ga sahraniti, tu smo ... Trideset godina, a čujem, ništa u glavi, sve joj znanje u guzovima.

IVAN: On zaista dobro izgleda, i mlađi negoli što jeste ...

TOMO: Ali će pored nje izgledati stariji negoli što jeste! I bit će stariji negoli što jeste. (*Odmahne rukom, ode.*)

4.

IVAN (*utučen pride prozoru. Gleda u prazno. Spusti se na stolicu. Kojim akordom popratí svoja osjećanja. Dijete je on. Obori glavu na klavir, briše nos, ali kako duše, osjeća se da je tu bilo i suza.*)

ANA (*po običaju je kucala tiho, a on nije čuo, pa uđe*): Naime,

...

IVAN (*naglo se okrene prema njoj*): Molim, ...? Oh, vi ste to. (*Opet se okrene prozoru, te se valjda sjetio da je on sam u sobi, pa joj se opet okrene.*) Pa izvolite.

ANA: Znete, ... oprostite, ... ja sam znate mislila ...

IVAN: Ujka tražite? Negdje je izašao.

ANA: Oh, ... (*Ali se ne miče s mjesta, ne bi da ode.*)

IVAN: Dočekat ćete ga?

ANA: Smije, ...? (*Već i ulazi.*)

IVAN: Zašto ne bi smjeli ... Sjednite. Eno novina, eno i, ...! Što ja znam ...!

ANA: Molim?

IVAN: Da se smijati znate, to sam već vidio i čuo. I prilično se umiljato smijete ...

ANA: Zbilja?

IVAN: Zbilja. A i prilično umilno znate šutjeti.

ANA: Naime, ... naime, ... pa vi me nikada ništa ne pitate.

IVAN: A što bih vas pitao?

ANA: Pa kako ću onda govoriti ...? A i inače ... kad ste vi tu, ja se bojim.

IVAN: Bojite ...? Mene ...?

ANA: Zapravo, stidim.

IVAN: Stidite? Mene?

ANA: Aha ...! Podsmijevate mi se. (*On slegne ramenima.*) Samo se meni podsmijevate?

IVAN: Samo vama i sebi ... Zadovoljni?

ANA: Sebi ...! Pa u vama nema ništa smiješno!

IVAN: Je li?

ANA: Vi, ... vas, ... kad sam s vama, ja vas poštujem.

IVAN: Mlad, a šef.

ANA: Oh, ne, ...! Ali mi se čini, vi mnogo znate.

IVAN: Od vas svakako manje.

ANA: Oh, ne, ...!

IVAN: Ono zadnji put, vi ste razumjeli ujku, a ja nisam.

ANA: To nisam smjela reći, zar ne?

IVAN: Baš me briga znam li, ili ne znam.

ANA: Vi, ... vi ste razočarani?

IVAN: Pravo na ispovijed samo svećenici imaju. I žene.

ANA: Vi ste, ... oženjeni ...?

IVAN: ... No, kako se snalazite u sudu.

ANA: Oh, volim.

IVAN: Nemojte uvijek to vaše «oh»...! Volim – pa gotovo.

ANA: Oh, ...! Oprostite.

IVAN (*da ne bi bio neučtiv, i jer je ipak ugodno biti pored nje*):

No, jeste li već načisto što je to pravni osnov, a što pravni naslov? To ja uvijek brkam.

ANA: (*započela je kao odgovor u školi, pa se naravno zbuni*):

Pravni osnov ili titulus ... ne, modus ... ne titulus je ...

IVAN: Zbilja vas ja zbunjujem?

ANA: Naime, ... da, ... Naime, ja sam morala učiti i na vrijeme završiti. Mama, naime ... I nisam imala vremena.

IVAN: Na što niste imali vremena?

ANA (*uzdahne teško*): Za razgovore.

IVAN: S kime da razgovarate?

ANA: S vama ... naime ...

IVAN: S mladim ljudima?

ANA: Da, ... da!

IVAN: I sad vas to zbunjuje?

ANA: Da.

IVAN: Kompleks?

ANA: Kompleks.

IVAN: Ha-ha ...!

ANA: Nemojte.

IVAN: Ne smijem se vama. Sebi ... Hoćete iskreno? Ja sam bezobrazan, kako ono kažu ... a zapravo, branim se.

ANA: Kompleks?

IVAN: Uostalom, samo glupi, uobraženi i bezosjećajni nemaju kompleks. Ne?

ANA: Zbilja ...?

IVAN: Mislim.

ANA: Vi patite od kompleksa manje vrijednosti?

IVAN: A moj otac od kompleksa ženske vrijednosti ... Ha, ...!

STANKO (*maločas je otvorio vrata, zastane kad ih vidi njemu leđima okrenute. Vraća se, sad već on leđima okrenut sobi. Zastane na čas kad čuje temu razgovora.*)

ANA: I to ima ...? A u čemu se to izražava?

IVAN: Ne može mirno sjediti i razgovarati s lijepim ženama. Odmah im se udvara.

ANA: Ali nemoguće ...! On je ...

IVAN: ... stariji gospodin, pa opet.

ANA: A tako ozbiljan, tako pametan ...! Šteta ... (*Stanko zatvori vrata za sobom.*) A čika ... ujak ...?

IVAN: On je bog bogova!

ANA (*prviput mu se obraća oslobođenim smijehom*): Bog bogova, ha-ha-ha...! A vi, ...?

IVAN: Ne volim žene ... ne volim ih otkad znam koliko otac leti za njima.

ANA: Za mnom ne.

IVAN: Ama ...! Vi ste drugo. Vas ujku zbilja voli ... pa vas i ja volim. Znete: što on, to i ja.

ANA: I ja vas ... i ujku ... ne?

IVAN: Pa, ... nisam baš od najgorih. Eto, malo sam čudan, ali ... (*Djetinjasto je to, malo namješteno jer je ipak zburjen.*) ali moglo bi se sa mnom kad bi me tko razumio.

ANA: Ni žena vas ne razumije?

IVAN: Kakva žena ... koja žena ...?
 ANA: Zar ne ...?
 IVAN: Ama, nemam ja žene ...!
 ANA: Ne, ...? Ha-ha-ha ...!
 IVAN: Ha-ha-ha ...!
 ANA: Pa i mladi biste bili za ženu. Ne?
 IVAN: Mislite ...
 ANA: Ne, ne, sada više niste. Sada bi već i vrijeme bilo zar ne?
 IVAN: Nikada se neću oženiti.
 ANA: Oh, ...!
 IVAN: Pomislite, otac mi se ženi ...!
 ANA: On, ...? Oh, pa on je ...!
 IVAN: I ja to kažem ... U ovoj kući nema mjesta za dvije žene: ili on ili ja!
 ANA: Bolje vi!
 IVAN: A znate koliko je godina ženi koju ženi? Trideset.
 ANA: Oh, ...! Oh, ...! (*Stanko bi opet da uđe.*)
 IVAN: Ne dolazite do riječi, je li! Ako se oženi, a još je i dovede u kuću, ja odoh.
 ANA: I ja bih! Dodite kod nas! Naime, ... naime, ... imamo još jednu sobu. Naime, ... i ujak bi mogao s vama doći. Ne?

5.

STANKO (*je čuo njene riječi. Povuč se i zalupi vrata.*)
 ANA: Ah ...!
 IVAN (*i on je skočio iz fotelje, gleda tko je lupio vratima. Dosjeti se da je otac nešto čuo. Te kao da njemu govori): Pa neka bjesni...!*)
 ANA: I vi ste se uplašili?
 IVAN: Molim ...? (*Pogleda prvo u vrata, pa će Ani:*) Ujko kaže sva joj mudrost u guzovima.
 ANA: Oh, ...! (*Ne revoltira je jer je Ivan to rekao prilično bijesno.*)
 IVAN: Još da ima ljubavnicu, ne marim. Ne, ...? Ali da je vidim,

da je gledam, a on je mazi kao mačku ...? Ja vam kažem, ujk
će je za rep pa kroz prozor!

ANA: Ne, ne, bolje se selite ...!

IVAN: Evo ujke.

ANA: Oh, dobar dan. Oprostite, ... dočekala sam ... I razgo
varali smo se.

TOMO (*ušao je, a u to i Stanko uđe*): Svakako je ljepše vidjeti
mlado uz mlado ...

STANKO: Prebaci taj telefon! (*Povuče se ljut.*)

TOMO (*dok Ivan prebaci telefonsku vezu*): A nije smio doče
kati da mu kažem što mu sve imam reći!

IVAN: Ljut je. Jesi li vidio?

TOMO: Ako je on ljut, ja sam kao guja! Izvinite, dijete ... Jest,
htjeli ste nešto?

ANA: Pa zapravo... tata vas je pozdravio ... i, eto, mi smo se
izrazgovarali. A ja bih sada morala poći. Doviđenja, ... i molim
vas, Ivane, ... vi kažete gospodinu sucu. Doviđenja. (*Izleti ovo
diplomirano dijete.*)

TOMO: Čuj, Ivane, cijeli svijet već laže. Laže, sto mu gromo
va!

IVAN: Što je opet, zaboga ...?

TOMO: Zar već i ovo derle laže? Zar meni dolazi, zar da se
savjetuje...?

IVAN: Misliš, laže ...?

TOMO: Laže da! S tobom hoće ona da se nađe! Bog i
bogme, s tobom!

IVAN: Ja, ...? Ona, ... Ama, ne ...! Što ja ...? Zelen sam ja ...!

TOMO: Ha-ha-ha-ha ...! (*Grli ga.*)

IVAN: Ha-ha-ha-ha ...!

6.

STANKO (*ulazi. Uvrijeđena veličina, nabusit, dostojanstven, ali
se tim više osjeća da sve ovo glumi*): Hoću te pitati ...! Kaži,

molim te, tko ti je rekao onu bestidnu glupost da se ja udvaram tridesetogodišnjoj djevojci ... i kaži zatim, tko ti je utuvio u glavu tu ludost da ću je ja oženiti ... i zatim, tko je od nas dvojice lud, ja ili ti ...?

TOMO: Koga to pitaš, mene ili Ivana?

STANKO: Izvoli odgovori! Kakve su to neodgovorne priče ...! Kakve su to bolesne ideje puniti glavu ovom štetu lažima da mu je otac sladokusac, budalast, već ishlapio, malo pa nemoralan ...?

TOMO: Pa zaboga ...

STANKO (*čim započne ne daje mu do riječi*): Hoćeš uvjeriti ovo dijete kako mu je otac podjetinjio, pobudalio...? Hoću li ja izvrci ruglu sebe, što je manje važno, već izvrci ruglu njega da se oženim s djevojkom dvadeset i dvije godine mlađom od sebe ...?

TOMO: Ama, čuj, čovječe ...

STANKO: Nemaš što čuti! Došao je na mene red, hoću govoriti ...! Hoćeš da pred djetetom izgubim poštovanje ...? I to da znaš, pred mojim djetetom ...?!

TOMO: Čuj, Stanko ...

STANKO: Nemaš prava na to, Tomo. Ako sam bio kadar cijeli svoj život posvetiti ovom nesretniku, zar ću ga pred smrt razočarati ...? Zar da me se sjeća kao nemoćnog ljubavnika, rugla, pobenavljenog starca ...?

TOMO: Sad još reci da ni ljubavnicu ...

STANKO: To su moje lične stvari! I da imaš malo uvidavnosti, ne bi o tome govorio pred djetetom ... Ima što ovo dijete još nije shvatilo, iako smatram da je inteligentniji i od nas dvojice ... Uostalom, sve u svemu, ne dozvoljavam da mi ga otuđiš. Jasno? Jesmo li se razumjeli ...!

IVAN: Ali, tata ...

STANKO: Dosta isprika, dosta mudrovanja, sine! Izvoli poslušaj ujku, podnesi ostavku na tom nazovišefstvu i idi onamo gdje ti je mjesto. U sud, u sud ...! Uči i uči ...! Jesmo li se razu-

mjeli? Ako ovo simpatično derle... ova, kako se i zove ... ako je za to pametno dijete potrebna sudska praksa, potrebna je nemanje i tebi. Ni riječi više da ne čujem. (*Izleti.*)

7.

IVAN (*šapće mu*): Shvaćaš ti njega?

TOMO (*isto šaptom*): Shvaćam, shvaćam.

IVAN: I ja. (*Poljubi ga u čelo.*) Ali, znaš ...

TOMO: Nema «ali znaš» ...! Nemoj više potezati pitanje njegove ženidbe! (*Namigne mu.*) On nas je uvjerio kako se uopće nije mislio ženiti. Uvjerio ...! Jasno?

IVAN: Uvjerio ... Znaš, sad ga još više volim. Znam da se stidi.

TOMO: Pazi da ne primijeti da smo ga prozreli ... Znaš, u njegovim godinama nije lako odbaciti jednu onakvu ... Mora da te bog bogova voli, kad se odriče takvih guzova!

IVAN: Je li, zar ne, on ne zna pokazati koliko voli.

TOMO: Aha ...! Znaš, sad bismo mu nešto ipak trebali pružiti... Eto, ja se ne ženim ... a ti ...?

IVAN: Podmitit ćemo ga zapravo.

TOMO: Jest!

IVAN: Pa čuj ..., ja sam i tako mislio podnijeti ostavku.

TOMO: Lažeš, dijete, lažeš ...! Ama, svi na neki način lažemo.

IVAN: Zbilja ne lažem ... I ovoj malo sam baš to htio kazati kad si došao.

TOMO: Vidi, molim te ...! Zar prije njoj negoli meni ...? Ha-ha-ha ...! (*Zagrlji ga.*) A sada bježi.

IVAN (*izleti koracima djeteta.*)

8.

TOMO (*započne glasno da se zakašljava i sve pogleda na vrata kad će se već Stanko pojaviti.*) ... Khm ...! khm ... khm ...!

(*Stanko se pojavi.*) ... Ovaj ... pa izvini.

STANKO: Nisam ja to tako ozbiljno shvatio ... ali ne bih htio da dijete pati ... čak se srami. Ne?

TOMO: I neće mu biti lako. Zna, biti javni pravobranitelj ...

STANKO: Ne, ne, u tom pitanju će biti nepopustljiv! Znaš, ne da ja nemam povjerenja u njegove mogućnosti ... a možda i treba te mlade u ranim godinama privići na odgovornosti ... ali, ali, on je ipak premlad ...!

TOMO: Slažem se, ali ipak bih ...

STANKO: Ne, ne ...! Konačno, ti uvijek nađeš puta do njega ... uvjeri ga ... I možeš mu reći, to onako u razgovoru ... bože sačuvaj da ga ja smatram zelenim ... i, eto, eto ... vidi da li se to dijete nešto mršti ... konačno, otac sam mu, trebao bi me voljeti. Zar ne ...?

TOMO: To nemaj brige.

STANKO: No, no, no, vidi ti to.

1964.

K R A J

GDJE JE ŠTO

- 5 – 52 ZAKUŽENI
Komediya u tri čina
- 53 – 104 ĐAVO U KUĆI
Komediya u tri čina
- 105 – 178 PAR ŽUTIH CIPELA
Komediya u tri čina
- 179 – 228 TA NAŠA DJECA
- 229 – 289 LUDOGRAD
Komediya u dva čina
- 291 – 345 HEROJ ILI UBOJICA
Satirična vizija u tri čina
- 347 – 402 TATA, TI SI BEZ PERSPEKTIVE
Komediya u tri čina

Edicija: *Izabrane drame*, knjiga 2.

Nakladnik:
NIU Hrvatska riječ

Za nakladnika:
Ivan Karan

Izabrao i uredio:
Milovan Miković

Recenzent:
Lazar Merković

Priprema:
Thomas Šujić

Tisak:
Rotografika, Subotica
Segedinski put 72

Za tisak odgovara:
Antun Bašić

Naklada:
500